

LÜGAT-I MUSÂHABET

(Sözlükbilimsel İnceleme, Metin)

Esmâ GÜNAL

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2018

LÜGAT-I MUSÂHABET
(Sözlükbilimsel İnceleme, Metin)

Esmâ GÜNAL

T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili Bilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2018

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Esma GÜNAL tarafından hazırlanan “Lügat-ı Musâhabet (Sözlükbilimsel İnceleme, Metin)” başlıklı bu çalışma 07/03/2018 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Can ÖZGÜR

Üye: Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Danışman)

Üye: Doç. Dr. Özgür AY

ONAY

.../ .../ 2018

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Esma GÜNAL

ÖZET

LÜGAT-I MUSÂHABET

(Sözlükbilimsel İnceleme, metin)

GÜNAL, Esmâ

Yüksek Lisans-2018

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Bu çalışmada Necip Asım Yazıksız'ın Lügat-ı Musâhabet adlı ansiklopedik sözlüğü ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, eserin türü olan ansiklopedik sözlük hakkında birtakım bilgiler verildikten sonra Necip Asım'ın hayatı, eserleri ve Lügat-ı Musâhabet hakkında genel bir bilgi verilmiş ve tespit edilen matbu nüshaların künyeleri aktarılmıştır. İkinci bölümde, Lügat-ı Musâhabet'in sözlükbilimsel bağlamda bünyesinde bulundurduğu yapılar tespit edilerek, sözlükbilimsel incelemesi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca sözlükbilimsel inceleme dahilinde Lügat-ı Musâhabet'in tematik dizini çıkartılarak, eserin bünyesinde barındırdığı konular sınıflandırılmıştır. Üçüncü bölümde, metin Latin harflerine aktarılmış ve okuyucunun anlamakta zorlanacağı kelimelere dipnotlar eklenmiştir. Kalan bölümde ise eserin Türkçe-Fransızca, Fransızca-Türkçe dizini hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Lügat-ı Musâhabet, Necip Asım, Sözlükbilimsel İnceleme, Ansiklopedik Sözlük

ABSTRACT

LÜGAT-I MUSÂHABET

(Lexicographical research, text)

GÜNAL, Esmâ

MasterDegree-2018

Department of Turkish Language and Literature

Field of Turkish Language

Advisor: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

In this study, Necip Asım Yazıksız's encyclopedic dictionary named Lügat-ı Musâhabet is discussed. In the first part of the study, after some information is given about encyclopedic dictionary which is the kind of work; there is a general information about Necip Asım's life, his works and Lügat-ı Musâhabet and its printed copies data has been quoted. In the second part, the lexicographical structure of Lügat-ı Musâhabet has been detected and its lexicographical research has been made. In addition, the thematically index of Lügat-ı Musâhabet released and the subjects that are included in the work has been categorized within the lexicographical research. In the third part, the text transferred into Latin characters and past scripts are added to some words for readers who have difficulties about understanding. In the last part, the works Turkish-French, French-Turkish index has been prepared.

Key Words: Lügat-ı Musâhabet, Necip Asım, Lexicographical Research, Encyclopedic Dictionary

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	x
KESİTLER LİSTESİ.....	xi
ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ	xii
ÖN SÖZ.....	xiii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	5
1. Ansiklopedik Sözlükler	5
1.1. Tanımı	5
1.2. Tarihî Ansiklopedik Sözlüklerden Örnekler	7
2. Necip Asım Yazıksız.....	8
2.1. Hayatı	8
2.2. Eserleri	12
2.2.1. Tarih alanındaki eserleri	12
2.2.2. Dil alanındaki eserleri.....	13
2.2.3. Diğer eserleri	13
2.2.4. Lügat-ı Musâhabet.....	14
II. BÖLÜM.....	21
SÖZLÜKBİLİMSEL İNCELEME.....	21
1. Bütün Yapı (Megastructure)	21
1.1. Sözcük Listesi	21
1.2. Sayfa Numarası	21

2. Bütüncül Yapı (Macrostructure)	22
2.1 Madde Başı.....	22
2.2 Metinlerarasılık	23
2.3. Madde Başlarının Tematik Dizini	24
2.4. Madde Başlarının Sözcükbilgisel Dizini	27
3. Parçacıl Yapı (Microstructure, Entry Structure)	29
3.1. Parçacıl Yapıda Biçimle İlgili Bilgiler.....	30
3.1.1. Yazım Bilgisi.....	30
3.2. Parçacıl Yapıda Anlamla İlgili Bilgiler.....	30
3.2.1. Tanım.....	30
3.2.2. Köken Bilgisi.....	31
3.2.3. Kullanım Bilgisi	32
3.2.4. Örnek	32
3.2.5. Çapraz Gönderim.....	33
4. Dış Veri (Outside Matter)	34
4.1. Baş Veri.....	34
4.1.1. Dış Kapak	34
4.1.2. İç Kapak.....	35
4.1.3. Müellifin Basılmış Eserleri.....	36
4.1.4. Ön Söz	36

III. BÖLÜM..... 38

METİN 38

IV. BÖLÜM..... 137

DİZİN 137

1. Türkçe-Fransızca Dizin	137
2. Fransızca-Türkçe Dizin	141

SONUÇ..... 145

KAYNAKLAR..... 147

METİN FOTOKOPİSİ..... 154

KISALTMALAR

ALM	: Almaany https://www.almaany.com/
Bk.	: Bakınız
BTS	: Büyük Türkçe Sözlük http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts
C	: Cilt
GBGKA	: Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi
GTS	: Güncel Türkçe Sözlük http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts
İA	: İslam Ansiklopedisi
KL	: Kubbealtı Lügatı http://lugatim.com/
KM	: Kamusu'l-Muhit http://www.kamus.yek.gov.tr/
KT	: Kamus-i Türki https://www.lexiqamus.com/tr
LM	: Lügat-ı Musâhabet
LO	: Lehçe-i Osmani https://www.lexiqamus.com/tr
LXQ	: Lexiqamus https://www.lexiqamus.com/tr
OTAL	: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat
S	: Sayfa
TA	: Türk Ansiklopedisi
TBBKS	: Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü

KESİTLER LİSTESİ

Kesit 1. Sayfa Numarası	21
Kesit 2. Madde Başı.....	22
Kesit 3. Metinlerarasılık	23
Kesit 4. Yazım Bilgisi 1	30
Kesit 5. Yazım Bilgisi 2	30
Kesit 6. Köken Bilgisi 1	31
Kesit 7. Köken Bilgisi 2	31
Kesit 8. Sözlük Dışı Çapraz Gönderim	33
Kesit 9. Madde Dışı Çapraz Gönderim 1	33
Kesit 10. Madde Dışı Çapraz Gönderim 2	33
Kesit 11. Son Sayfa	34
Kesit 12. Dış Kapak.....	35
Kesit 13. İç Kapak	35
Kesit 14. Müellifin Basılmış Eserleri	36
Kesit 15. Ön Söz	37

ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

ء	: ʾ
ا	: a / e / ā
ب	: b
پ	: p
ت	: t
ث	: ṯ
ج	: c
چ	: ç
ح	: ḥ
خ	: ḫ
د	: d
ذ	: ḏ
ر	: r
ز	: z
ژ	: j
س	: s
ش	: š
ص	: ṣ
ض	: ḍ / ḏ
ط	: ṭ
ظ	: ṣ
ع	: ʿ
غ	: ğ / ğ̣
ف	: f
ق	: q
ك	: k / g / ğ(y) / ŋ
ل	: l
م	: m
ن	: n
ه	: h / a / e
و	: v / o / ö / u / ü / ū
ی	: y / ī / i / ı

ÖN SÖZ

Ansiklopedik sözlükler, bir sözlük olmanın dışında insanın bilme ihtiyacını, istek ve arzusunu da karşılayan önemli eserler konumundadır. Özellikle teknolojinin gelişmediği dönemlerde, bu eserler bilginin sağlanması ve aktarılması açısından ana başvuru kaynaklarından biriydi.

1866-1876 yılları arasında Pierre Larousse tarafından yayımlanan *Dictionnaire du XIXe Siècle* ansiklopedik lügati de henüz teknolojinin insan hayatına dahil olmadığı zamanlarda, bilginin ışığını takip etmek isteyenler için yol göstericiydi. Kendinden önceki lügatlerden çok daha donanımlı ve uzun yıllar süren çalışmanın ve emeğin ürünü olan bu eser, farklı dillere de çevirilerek insanların faydasına sunulmuştur.

Ülkemizde ise Larousse sözlüğündeki bilgileri topluma özellikle de gençlere kazandırma isteğinde olan Necip Asım Yazıksız, bu sözlüğün notlar kısmından kimi maddeleri tercüme etmiş aynı zamanda kendisi de birtakım ilaveler yaparak Lügat-ı Musâhabet'i yayımlamıştır. Necip Asım bu eserin gençler arasında faydalı bir sohbet ortamı teşkil edebileceğini düşünerek “Lügat-ı Musâhabet” diye isimlendirmiştir.

Türk sözlük tarihi açısından içerik, biçim ve hazırlayıcısı nedeniyle ayrı bir değere sahip olan Lügat-ı Musâhabet'in gün yüzüne çıkartılmasını önemli gördüğümüz için üzerinde çalışmaya karar verdik. Çalışmada yazar ve eser hakkında genel bilgiler verildikten sonra eser üzerinde sözlükbilimsel inceleme yapılmıştır. Eserin metin kısmı oluşturulurken Latin harflerine aktarmak dışında genel okuyucunun anlayamayacağı kelimelerin anlamları dipnotta verilerek metnin daha anlaşılır olması sağlanmıştır.

İşte bu süreçte her daim bilgi, birikim ve tecrübeleriyle yardımlarını esirgemeyen, bu çalışmada bana emeğini ve zamanını ayıran saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Erdoğan Boz'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca varlıklarıyla her zaman güç bulduğum, desteklerini bir an bile eksik etmeyen aileme, bilhassa tez sürecim boyunca beni anlayışla karşılayarak, sabır ve sebat gösteren anneme çok teşekkür ediyorum.

Esma Günal

Eskişehir - 2018

GİRİŞ

KONU

Türkoloji alanında birçok değerli çalışması bulunan Necip Asım'ın H. 1311 (M. 1893) yılında yayımlanan önemli bir eseri de bu çalışmanın konusu olan Lügat-ı Musâhabet'tir. Necip Asım, bu eseri yazma sebeplerini eserin ön sözünde şu şekilde açıklamıştır:

Bu kerede meşhur (Larus) lüğatinin nihayetinde bulunan (Note) notlardan bize faydalı olan kısımlarını tercüme ve bazı mevad-ı nafia ilavesiyle ufacık bir lügat tarzına koydum. Mündericatu her gün lisan-ı nasta dair olan bazı tabiratin şerhinden ibaret olduğu cihetle gençlerimize oldukça faydalı bir zemin-i musâhabe teşkil edebileceğinden “Lügat-ı Musâhabet” diye ad verdim.

Görüldüğü gibi eser ansiklopedik lügat olma özelliği taşımaktadır. Gençlere faydalı olmak gayesi taşıyan yazar, bunu yaparken oldukça kapsamlı ve değerli bir eser olan Larousse'un notlar kısmından faydalanmış ve kendisi de bazı maddeler ve açıklamalar eklemiştir. Aynı zamanda o dönemdeki insanların kullandığı tabirlerin bir şerhi niteliğinde olan eser, kendinden önceki lügatlardan farklı birtakım özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Bu çalışmada eser Latin harflerine aktarılarak metin üzerinde sözlükbilimsel inceleme gerçekleştirilecektir. Böylelikle bu ansiklopedik sözlüğün söz varlığı ortaya çıkartılıp, biçim ve içeriği sözlükbilimsel açıdan tespit edilecektir.

AMAÇ

Bu çalışma, Necip Asım Yazıksız'ın “Lügat-ı Musâhabet” isimli ansiklopedik sözlüğünün etrafında şekillenmiştir. Eserin Latin harflerine aktarılması, dipnotlarla kelimelerin anlamlarının verilerek metnin daha anlaşılır kılınması ve sözlükbilimsel bir incelemesinin yapılması çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

ÖNEM

Çalışmanın konusu olan Lügat-ı Musâhabet ansiklopedik sözlüğü hem o dönemin gençlerine faydalı olmak isteğiyle hem de insanların kullandıkları tabirleri açıklamak amacıyla yazılmış bir eserdir. İşte bu eseri ortaya çıkarmak önem

arz etmektedir. Dil, tarih, kültür, bilim gibi birçok alanı kapsayarak okuyucularını aydınlatan, öğretici ve bilgilendirici özelliğiyle insanlara rehber olan bu türdeki eserler aynı zamanda yazıldıkları dönemin bilgi birikimini, dünyaya bakış açısını da yansıtan birer ayna konumundadırlar. Bu bağlamda 1893 yılında yayımlanan Lügat-ı Musâhabet ansiklopedik sözlüğüyle o dönemin bakış açısına ve bilgi birikimine dair birtakım ipuçları edinmekteyiz.

Bu eser üzerinde sözlükbilimsel incelemenin yapılmasıyla sözlükbilimi alanına katkıda bulunmak hedeflenmektedir.

PROBLEM

Türk tarihi ve Türk dili âlimi olan Necip Asım Yazıksız'ın H. 1 Rebiü'levvel 1311 (M. 12 Eylül 1893) tarihinde basılan "Lügat-ı Musâhabet" adlı ansiklopedik sözlüğü, bugüne değin Latin harflerine aktarılmamış ve üzerinde sözlükbilimsel inceleme yapılarak bilim dünyasına sunulmamıştır.

Türkler Anadolu sahasında birçok sözlük yazmışlardır. Yazılan sözlükler genel olarak Arapça ve Farsçayı öğretmek için hazırlanmış iki dilli sözlüklerdir. Ancak Necip Asım'ın Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde hazırladığı sözlük, kendinden önceki sözlüklerden farklı olarak o dönemin gençlerine faydalı olmak, bilgiye ulaşmalarını sağlamak ve günlük lisanda konuşulan bazı tabirlerin şerhini de ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. Necip Asım, bunun için de Larousse ansiklopedik sözlüğünün notlar bölümünden tercüme yapmış ve eklediği madde başları ve içeriklerle eserini ortaya koymuştur.

Ayrıca Türk Dili alanında sözlükbilimsel incelemelerin yeteri kadar bulunmaması problemine bu eserin sözlükbilimsel incelemesinin yapılmasıyla bir katkı sağlanması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Metni Okuma Yöntemi

Bu çalışmanın birinci bölümünde, eserin türü olan ansiklopedik sözlükler, yazarın hayatı ve eserleri ele alınmış ardından Lügat-ı Musâhabet hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümünde ise Lügat-ı Musâhabet'in sözlükbilimsel

incelemesi yapılmış ve üçüncü bölümünde ise eser Latin harflerine aktararak anlamı bilinemeyecek kimi kelimeler için dipnotlar eklenmiştir.

Sözlük Latin harflerine aktarılırken madde başları çeviriyazıyla verilmiş, madde içeriklerinde ise çeviriyazı kullanılmamıştır.

Kimi sözcüklere düzeltme işareti konmuş ve bu düzeltme işareti konulurken TDK'nin ölçütleri referans alınmıştır:

Düzeltilme işaretinin kullanılacağı yerler aşağıda gösterilmiştir:

1. Yazılışları bir, anlamları ve söylenişleri ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konur: adem (yokluk), âdem (insan); adet (sayı), âdet (gelenek, alışkanlık); alem (bayrak), âlem (dünya, evren); aşık (eklem kemiği), âşık (vurgun, tutkun); hal (sebze, meyve vb. satılan yer), hâl (durum, vaziyet); hala (babanın kız kardeşi), hâlâ (henüz); rahim (esirgeme), rahîm (koruyan, acıyan); şura (şu yer), şûra (danışma kurulu) vb.

UYARI: Katil (<katl = öldürme) ve kadir (<kadr = değer) kelimeleriyle karışma olasılığı olduğu hâlde katil (ka:til = öldüren) ve kadir (ka:dir = güçlü) kelimelerinin düzeltme işareti konmadan yazılması yaygınlaşmıştır.

2. Arapça ve Farsçadan dilimize giren birtakım kelimelerle özel adlarda bulunan ince g, k ünsüzlerinden sonra gelen a ve u ünlüleri üzerine konur: dergâh, gâvur, karargâh, tezgâh, yadigâr, Nigâr; dükkân, hikâye, kâfir, kâğıt, Hakkâri, Kâzım; gülgün, merzengûş; mahkûm, mezkûr, sükûn, sükût vb. Kişi ve yer adlarında ince l ünsüzünden sonra gelen a ve u ünlüleri de düzeltme işareti ile yazılır: Halûk, Lâle, Nalân; Balâ, Elâzığ, İslâhiye, Lâdik, Lâpseki, Selânik vb.

3. Nispet ekinin, belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışmasını önlemek için kullanılır: (Türk) askeri ve askerî (okul), (İslam) dini ve dinî (bilgiler), (fizik) ilmi ve ilmî (tartışmalar), (Atatürk'ün) resmi ve resmî (kuruluşlar) vb.

Nispet eki alan kelimelere Türkçe ekler getirildiğinde düzeltme işareti olduğu gibi kalır: millîleştirmek, millîlik, resmîleştirmek, resmîlik vb.¹

Bazı tamlamaların direkt karşılığı sözlüklerde bulunmadığından, kelimelerin tek tek anlamlarına bakılarak bazı tamlamaların anlamları tarafımızdan verilmiştir.

Kimi aktarma güçlüğü olan tamlamalarda anlam karışıklığına sebebiyet vermemek adına tamlayan ve tamlananın tek tek manaları verilmiştir.

Okunamayan ve anlamı bulunamayan kimi sözcükler metindeki orijinal halleri ile bırakılmıştır.

¹ (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=176:Duzeltme-Isareti&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132) 12.12.2017

Kelimelerin anlamı birleşik fiil olarak sözlükte bulunuyorsa dipnot birleşik fiilin sonuna, eğer sözlükte birleşik fiilin değil sadece ismin anlamı bulunuyorsa dipnot birleşik fiildeki ismin sonuna eklenmiştir

Metni İnceleme Yöntemi

Metin üzerinde sözlükbilimsel inceleme yapılmıştır. Bu konuda daha önce yapılmış olan sözlükbilimsel inceleme yöntemleri gözden geçirilmiş ve genel kabul görmüş olan yapısal inceleme yöntemi² dikkate alınmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Ansiklopedik bir sözlük olan Lügat-ı Müsâhabet'in Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı nüshası³ üzerinde çalışılmıştır. Metin Latin harflerine aktarılmış ve metnin üzerinde sözlükbilimsel inceleme yapılmıştır.

² Bk. Ezgi Aslan, "Sözlükbilimsel İnceleme Yöntemi: Eser-i Şevket Örneği" *Turkish Studies*, 12/30, 35-70.

³<http://katalog.marmara.edu.tr/yordambt/yordam.php?kUyeKayitKNo=22592&kVeritabani=YordamBT>

I. BÖLÜM

1. Ansiklopedik Sözlükler

1.1. Tanımı

İlk sözlüğün kimin tarafından, ne zaman ve ne hakkında olduğuyla ilgili kesin bilgiler bulunmamaktadır. Kaynaklara göre bugünkü sözlüklere benzeyen ilk sözlük, İ.Ö 2. yüzyılda Aristophanes tarafından kaleme alınan bir sözlüktür. Bu sözlük Yunancadaki bazı nadir kelimelerin bir araya getirilmesiyle oluşmuş bir eserdir. Sözlüğün ilk örneklerinden sayılabilecek diğer sözlükler Latince ve Yunanca üzerinedir. Hem Doğu hem de Batı dünyasında birçok sözlük ya da ansiklopedik sözlük yazılmıştır (Ağbaba Maclaren, 2007: 15).

Türklerde ise eski bir sözlükçülük geleneği vardır. XI. yüzyılda yazılmış olan Kaşgali Mahmut'un Divanü Lügatit-Türk'ü bunun bir kanıtıdır. XIX. yüzyılın sonlarına kadar bilhassa Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe sözlükler hazırlanmıştır. Bunlardan birkaçı şunlardır: Mustafa bin Şemsettin'in 1545 tarihli *Ahterî* Sözlüğü, Vanlı Mehmet bin Mustafa'nın XVI. yüzyılda yazdığı *Vankulu* sözlüğü, Mütercim Asım tarafından Firuzâbâdi'den çevirilen *Kâmusü'l-Muhît*, Farsçadan çevirilen *Burhan-ı Kâtî* (1799). XIX. yüzyıldan Cumhuriyet dönemine kadar yayımlanan önemli sözlüklerden Ahmet Vefik Paşa'nın 1876 yılında yayımlanan *Lehçe-i Osmânî* adlı sözlüğü, Şemsettin Sami'nin *Kâmus-i Türkî*'si ve ansiklopedik nitelikli *Kâmusü'l Âlâm*'ı sayılabilir (Aksan, 1998: 115,116)

Sözlüğe dair ise bazı tanımlar bulunmaktadır. Bunlardan birkaçı şöyledir:

“Bir dildeki kelimeleri esas alarak, onların temel anlamlarını, kazandıkları yan anlamları ile başka kelimelerle kurdukları ifadelerdeki anlam inceliklerini, değişik kullanımlarını, deyimlerini gösteren ve dilin bütün söz varlığını içine alan kitap.” (Korkmaz, 1992: 140)

“Bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü ya da bir bölümünü, genellikle abecesel düzene, kimi durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dilbilgisi ulamları, eşanlamlıları, vb. ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıt.” (Vardar, 1998: 191)

“Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat.” (Türkçe Sözlük, 2009: 1807)

“Bir dilin tüm kelimelerinin toplandığı kitaba sözlük adı verilir.” (Demirci, 2015: 175)

Ansiklopedik sözlüklerse geçmişte ve günümüzde birçok alanda bilgi sahibi olmak isteyenlerin önemli başvuru kaynaklarından biridir. Ayrıca kimi ansiklopedik sözlükler insanlara bilgi vermenin yanında yazıldığı dönemle ilgili bazı malumatlar vermekte ve dönemin dünya görüşünü yansıtmaktadır.

Aksan, “Ele alınan söz varlığının niteliğine göre sözlükler” başlığı altındaki “Genel sözlükler” kategorisine ansiklopedik sözlükleri dahil etmiştir:

1. Bir ya da birden çok dilin sözvarlığını işleme bakımından:
 - a. Tekdilli,
 - b. Çokdilli sözlükler.
2. Abece sırasının temel alınıp alınmamış olmasına göre:
 - a. Abecesel sözlükler,
 - b. Kavram (ya da kavram alanı) sözlükleri.
3. Ele alınan söz varlığının niteliğine göre:
 - a. Genel sözlükler (ortak dil, yazı dili sözlükleri, *ansiklopedik sözlükler*).
 - b. Lehçebilim sözlükleri.
 - c. Eşanlamlı, eşadlı, tersanlamlı ögeler sözlükleri.
 - ç. Yabancı ögeler sözlükleri.
 - d. Tarihsel sözlükler.
 - e. Köken bilgisi sözlükleri.
 - f. Uzmanlık alanı sözlükleri.
 - g. Argo sözlükler.
 - h. Deyim ve atasözü sözlükleri.

1. Anlatım bilim sözlükleri.
- i. Sanatçı ve metin sözlükleri.
- j. Yanlış yerleşmiş öge sözlükleri.
- k. Tersine sözlükler ve başka sözlük türleri. (Aksan, 1982: 77-78)

Genel sözlükler kategorisine dahil edilen ansiklopedik sözlükler şu şekilde tanımlanmıştır. “Genel sözlüklerin çerçevesi geniş tutulduğunda, özel adlar, açıklayıcı şema, planlar vb. eklendiğinde bunlar ansiklopedik sözlük niteliği kazanır” (Adalar Subaşı, 2010: 8).

1.2. Tarihî Ansiklopedik Sözlüklerden Örnekler

Divanü Lügati't-Türk: Orta Türkçe döneminin bir eseri olan Divanü Lügati't-Türk, Türk sözlükçülüğünün ilk ismi olan Kaşgarlı Mahmut tarafından kaleme alınmıştır. Türk edebiyatının ilk sözlüğü olan bu eser yalnızca sözlük olmaktan ziyade ansiklopedik bir sözlüktür (Akçay, 2010: 8; Al-İsmail, 2014: 7). Korkmaz Kaşgarlı'nın ilk Türk ansiklopedik sözlük yazarı olduğunu belirtmiş ve eserini normal bir sözlükten olmaktan çıkarıp ansiklopedik bir sözlük konumuna getiren nedenleri şu şekilde dile getirmiştir:

Kâşgarlı'nın Divan'da, Türk dilinin ses ve biçim bilgisi, anlam yapı ve özellikleri ile ilgili çok yararlı bilgiler vermiş olması ve yaptığı lehçe sınıflandırmalarında ileri sürdüğü özelliklerin bugün de geçerliliğini sürdürmesi dolayısıyla, o gerçek anlamıyla ilk ve en büyük Türkoloğumuz olarak ünlenmiştir. Eserini sıradan bir sözlük olmaktan çıkarıp ansiklopedik bir sözlük durumuna getirebilmek için, doğuda Çin sınırından başlayarak batıda Bizans sınırına kadar uzanan binlerce fersahlık Türk dünyasını karış karış dolaşarak orada yaşayan halk ile içli dışlı olarak derlediği sözlük malzemesini olağan açıklamalar dışında dörtlük, sagu, deyim, atasözü, destan parçaları, efsane, halk şiiri gibi çok çeşitli kültür malzemesi ile de besleyerek vermiş olması, bu eseri aynı zamanda Türk kültür tarihinin değerli bir hâzinesi durumuna getirmiştir (Korkmaz, 2013: 2911-2912).

Kâmûsü'l-Âlâm: Şemseddin Sami tarafından kaleme alınan 6 ciltlik bu eser 12 yılda meydana getirilmiştir. Doğu ve Batı'ya âit tarih, coğrafya ve tanınmış isimleri içeren büyük bir ansiklopedik sözlüktür. Bu alanda ilk defa meydana getirilen eser döneminde çok ilgi görmüştür (Akçay, 2010: 23).

Kâmus Tercümesi: Mütercim Asım olarak bilinen Ahmed Asım tarafından 19. yüzyılın başlarında kaleme alınmıştır. Eserin aslı, Firüzâbâdi'nin *El-Kâmusu'l-Basit fî Tercemeti'l-Kâmusu'l-Muhît* adlı eseridir. Eser yaklaşık 60.000 maddeden oluşmakta ve 4 ciltten meydana gelmektedir. Mütercim Asım, eserine kendi yorumlarını katmış böylelikle eser birebir tercüme olmaktan çıkmıştır. Aynı zamanda Kâmus Tercümesi ansiklopedik bir sözlük olma özelliği taşımaktadır. Eserde bir sözcüğün Türkçe karşılığı verilirken, tanım uzun tutulmuş ve ayrıntılı bilgiler verilmiştir (Önler, 1999: 127-128).

Musavver Dairetü'l-Maârif: Ali Reşad, Mehmed İzzet, L. Feuillet ve Ali Seydi Bey tarafından hazırlanan bu ansiklopedik sözlük H. 1332-33 yılında yayımlanmıştır. Yedi cilt olarak yayımlanması hedeflenen eserin birinci cildi ve ikinci cildinin 1555 sayfalık ilk bölümü yayımlanmıştır. Türkçe sözcüklerin örneklerle detaylandırıldığı bu eserde atasözleri de bulunmaktadır. Ayrıca her kelimenin Latin harfleriyle yazılışı, kullanılmayan birtakım eski terimler ve kelimeler de yer almaktadır (Akçay, 2010: 39).

2. Necip Asım Yazıksız

2.1. Hayatı

29 Aralık 1861'de Kilis'te dünyaya gelen Necip Asım'ın babası Osmanbeyzade Mehmed Asım Bey, annesi Gülşah Hanım'dır. Balhasanoğulları olarak bilinen bir aileden gelmektedir. Bahaî Efendi Necip Asım'ın doğum yılını 1278 olarak söylerken, *Türk Parlemonta Tarihi* adlı kitapta 1277 olarak gösterilmiştir. Hatice Neyyire hanımla evlenmiştir ve Fatma Erten'in manevi babasıdır. Osmanbeyzade soyadı iken, soyadı kanunundan sonra Yazıksız soyadını kullanmıştır (Sarıay, 2012: 9).

Çok küçük yaşlarda büyük validesi Zilha Hanım'ın kucak eğitimi sayesinde okumaya başlamış, ilk bilgilerini hocası Abdurrahim Efendi'den almıştır. Sonrasında Hoca Ebubekir Vahid Efendi'den Fransıza ve Türkçe dersleri almıştır. Böylelikle ilk ve orta öğrenimini memleketinde tamamlayan Necip Asım, 1875'te Şam Askerî İdadisi'ne kaydoldu. Burada okuduğu sırada Suriye'de Türklere karşı oluşan olumsuz tavırdan rahatsız olmuş ve bu durum onda millî şuurun erken yaşta uyanmasına sebep olmuştur. İki yıl sonra Kuleli Askerî İdadisi'ne kaydoldu. Okul

yıllarında Hoca Tahsin Efendiyi ve Ahmet Midhat'ı tanımış, Hoca Tahsin efendiden usûl tarihi ve felsefe dersleri almıştır. Ahmet Midhat Efendi'nin Beykoz'daki evinde Veled Çelebi (İzbudak), Şemseddin Sami, Emrullah Efendi ve Fuad (Kösearif) gibi isimlerle tanışmış, Ahmed Midhat'ın teşvikiyle Tercüman-ı Hakikat gazetesine imzasız fen konularında yazılar yazmıştır. 1879 senesinde Harbiye'ye girmiş, 1881'de mülazım-i sani (piyade teğmeni) rütbesiyle mezun olmuştur (Böler, 2009: 197; İA C., XXXII, 2006: 493; Sarıay, 2012: 9).

Necip Asım, Harbiye beşinci şubesinde Fransızca öğretmenliği yaptıktan sonra Koca Mustafa Paşa Askerî Rüştiyesi'nde aynı görevde bulunmuş, ertesi sene Üsküdar Toptaşı Askerî Rüştiyesi'nde görev yapmıştır. 1884 senesinde mülazım-ı evvellige (üsteğmen) yükselmiştir. Sonrasında Maarif Nezareti tarafından Fatih ve Galata Rüştiyeleri Fransızca öğretmenliğine atanmıştır (Böler, 2009: 197).

1886'da "Mecidî Nişanı" almış, aynı sene yüzbaşılığa terfi etmiştir. *Nefer ve Onbaşı Vezaiifi Seferiyesi* adlı eseri "Ceride-i Askeriye" matbaasında yayımlanmıştır. 1886 yılının Ramazan ayında dördüncü rütbeden "Osmanî Nişanesi"ne layık görülmüştür. Bu arada *Güvercin Postası* adlı eseri basılmıştır (Sarıay, 2012: 10).

Necip Asım 1890'dan itibaren Osmanlıcanın grameri üzerine de birçok eser yazmıştır: *Yeni Tertiple Muhtasar Osmanlı Sarfı* (1890); *Mustasar Osmanlı Nahvi* (1892); *Lügat-i İlmiyye ve Fenniye* (Hasan Tahsin'le birlikte, 1892); *Osmanlı Sarfı* (1894); *Mükemmel Sarf ve Nahv-i Osmanî* (1895); *Osmanlı Sarfı* (2. Baskı, 1897) (TA C., XXV, 1977: 170).

1895'ten itibaren ise dönemin ileri gelen Türkçü yazarlarının bir araya geldiği *İkdam* gazetesinde yazılar yazmaya başlayan Necip Asım, Veled Çelebi ile beraber Türk kelimesini o dönemlerde yazıldığı şekliyle yani *t, r, k* harfleriyle yazmayıp, Türk kelimesini "ü" ile yani "vav" ile yazdıklarından dolayı kendilerine "Vavlî Türk" lakabı verilmiştir. Necip Asım aynı dönemde *Maarif, Malûmat, Mekteb, Servet-i Fünun* gibi dergilerde *Lisan Bahisleri, Dilimize Hizmet* ve *Dilimiz* gibi başlıklar altında yazdığı yazılarında hem Türkçenin sadeleşmesini savunmuş hem de dildeki yabancı terkiplerin çözülmesini ve biri Osmanlıca, diğeri Türkçe iki ayrı sözlük hazırlanmasını önermiştir. Fakat Necip Asım dönemindeki bazı Türkçülerden farklı olarak tasfiyeci değildir. Necip Asım'ın asıl hedefi Türkçenin de medenî dünya dilleri arasında bir yeri bulunduğunu ispatlamak ve ülkedeki herkesin yazdığını

anlayacak bir dil kullanmasını sağlamak olduğunu söylemiştir (Böler, 2009: 198; İA C., XXXII, 2006: 493; Sarıay, 2012: 11):

Yazmak istediğim, özendiğim şey, Türkçemizin mütemeddin bir kavim lisanı olduğunu ve terakkiyyatına himmet olunursa bugünkü Avrupa lisanlarından aşağı kalmayacağını ispattı. Hatta safî Türkçe birkaç makale yazışım da o maksada mebni idi. Bunu görenler, lisanımızdan bütün Arabiden, Farisîden Avrupa dillerinden aldığımız kelimeleri çıkarıp yerine Çağataycadan, Kıpçakçadan, Özbekçeden, Azerbaycancadan vesaireden kelime koymak istiyorum sandılar... Yine tekrar ederim, fikr ü nazarım hiç de öyle değildir. Özendiğim şey bugün Osmanlıların, amma hani ya terbiye ve malumatı orta hâlli olanlarının hepsine yazdığımızı anlatacak bir lisan kullanmaktır. Arabi ve Farisîden aldığımız kelimelerin lüzumlularını, taammüm edenlerini çıkarmak lisanı züğürtleştirir. Bunlardan fakat makul bir surette iktibas etmemek öyledir. Hatta, Avrupa lisanlarından da almamak da tasassup göstermek yine öyledir (Böler, 2009: 198).

Macarların Peşte’de çıkardıkları *Keleti Szemle* dergisinde Balhasanoğlu ve Balkanoğlu imzasıyla Necip Asım, Fransızca olarak Anadolu ağzlarının Türk dili için bir hazine olduğunu anlayarak bu konuyla ilgili çalışmalarını yayımlamıştır: *Dialecte turc de Kilis, Dialecte de Behesni, Dialecte turc d’ Erzurum*. Ayrıca Paris’te çıkan *Journal Asiatique* adlı dergide *La Versification National Turque* adlı bir makalesi yayımlanmıştır (Böler, 2009: 199, TA C., XXV, 1977: 170).

Necip Asım, *En Eski Türk Yazısı* adlı eserinde runik Türk alfabesini tanıtmıştır. Orhun Abideleri’nin metnini ve tercümesini yayımlayan Necip Asım Yazıksız *Eski Savlar* adlı kitabında Türk atasözleri üzerinde durmuştur. Süleymaniye Kütüphanesi’nde *Atebetü’l-hakâyık*’ın Uygur ve Arap harfleriyle istinsah edilmiş bir nüshasını bulmuş, eseri ilim âlemine tanıtmış ve bir ön söz ilavesiyle yayımlamıştır. Sonrasında Kilisli Rifat (Bilge) aynı kütüphanede eserin başka bir nüshasını bulunca Necip Asım her iki nüshayı karşılaştırarak ikisi arasında farkları belirlemiş ve *Hibetü’l- hakâyık* adıyla yayımlamıştır. Bunların yanında Necip Asım genel dilbilimi ve özellikle Ural - Altay dilleriyle de uğraşmıştır. Onun Türk dili alanında yaptığı çalışmalar Türkiye dışında da takdir edilmiş ve bundan dolayı kendisine 1892’de Chicago’da açılan sergide ilmî çalışmalarının takdir nişanesi olarak madalya ve diploma verilmiştir. 1895’te ise Paris’teki *La Société Asiatique*’ye (Asya Cemiyeti) üye seçilmiştir (Böler, 2009: 197; İA C., XXXII, 2006: 493).

1902 senesine gelindiğinde Necip Asım “Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye” ile “Aşiret Mektebi” ilm-i ahlak dersi öğretmenliği görevinde bulunmuş ancak bütçenin yetersiz olmasından dolayı bir süre maaş almadan bu görevi yapmıştır. 1903’te

Askerî Rüştîye’de okutulmak için *Lektör* adlı kitabı yayımlanmıştır (Sarıay, 2012: 13).

1908’de II. Meşrutîyet’in ilanından sonra Türk Derneği’nin kurucuları arasında yer alan Necip Asım, sonrasında derneğin başkanı olmuştur. Bu yıllarda *Türk Yurdu*, *Bilgi Mecmuası*, *İctihâd*, *Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, *Anadolu Mecmuası*, *Millî Tetebûlar Mecmuası* ile *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*’nda Türk dili tarihi konusunda bazı makaleler yayımlamıştır. 1909’da Sultan Reşat *Tarih-i Osmanî Encümeni* programını kurmuştur. Encümen tarafından Necip Asım’a ve Mehmed Arif’e Osmanlı tarihi yazma görevi verilmiştir. Necip Asım Osmanlı tarihinin I. cildini ve *Osmanlı Tarih-i Encümeni Mecmuası*’nda tarihle ilgili makaleler yazmıştır. Aynı şekilde 1909 yılında Darülfünun’a Türk lisanı hocası olarak atanmış, hem ilm-i lisan dersleri vermiş, hem de Türk dili ve Türk dili tarihi okutmuştur (Böler, 2009: 199; İA C., XXXII, 2006: 493; Sarıay, 2012: 13-14).

Necip Asım aynı zamanda Darülfünun’da Türkoloji bölümünü kuran kişi ve Türk Dili Tarihi kürsüsünün ilk profesörü olarak da bilinmektedir. Bu sıralarda *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Müderrisler Kurulunda* Mustafa Kemal’e fahri profesörlük unvanının verilmesi ittifak edilerek kararlaştırılmıştır. Başkan vekili olan Necip Asım Mustafa Kemal’e kurul namına şu telgrafı çekmiştir: “*İstanbul Darülfünunu Edebiyat Medresesi Meclis-i Müderrisini 19 Eylül’de akdettiği celsede zat-ı munci-i kumandanilerini fahri müderrisliğe müttefiken intihap eylemekle fahreyler.*” Daha sonrasında kurul Mustafa Kemal’i ziyaret etmiş ve Mustafa Kemal, kurul’a kendisine verilen unvanın edebiyat alanından ziyade çok sevdiği tarihe ait olmasının daha uygun olacağını söylemiştir (Böler, 2009: 199, Sarıay, 2012: 15).

Necip Asım’ın devlet hizmetindeki çalışmaları beğenilip takdir edilmiş ve bundan dolayı 21 Haziran 1921’de kendisine birinci dereceden bir kıta “Maarif Nişanı” takdim edilmiştir. Ayrıca 1925 senesinde ilk, orta ve yüksek öğretime mensup öğretmenler arasında *fazilet mükâfatı* verilmiştir. 1927’ye kadar İstanbul Darülfünun’un’daki hocalığına devam etmiş, bunun yanında *İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*’ndaki yazılarını yazmayı sürdürmüştür. 1925-1928 yılları arasında *Türkiyat* mecmuasında makaleleri yayımlanmış, 1932’de Türk Dil Kurumu kurulduktan sonra TDK’nin saflarına katılmış, birinci kurultaya girmiş ve ölümüne dek çalışmalarına devam etmiştir (Böler, 2009: 198; Sarıay, 2012: 15).

Necip Asım, İstanbul Darülfununun'da görevine devam ettiği sırada 1927 TBMM III. dönem seçimlerinde Erzurum milletvekili seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir. 12 Ekim 1927'de mazbatasını almış, 1 Kasım 1927'de meclise katılmış, 14 Kasım 1927'de ise mazbatasını onaylanmıştır. Seçim mazbatalarını inceleme komisyonunda çalışan Necip Asım, kağıt paraların değerinin artırılması konusunda kanun teklifi vermiş, genel kurulda üç farklı konuda konuşma yapmıştır. IV. ve V. dönemde de Erzurum milletvekilliği görevini ölümüne kadar sürdürmüştür (GBGKA C., XVII, 1999: 6569; Sarıay, 2012: 15).

Türklüğe, Türk diline ve tarihine bir ömür adanmış olan Necip Asım 13 Aralık 1935'te zatürreden İstanbul'da Kadıköy Moda'daki evinde vefat etmiş Sahra-yı Cedit Mezarlığına defnedilmiştir. Vasiyeti gereği mezar taşına şunlar yazılmıştır: *Necip Asım, Türk tarihi müellifi, 1861-1935* (Böler, 2009: 198; Sarıay, 2012: 15-16)

2.2. Eserleri

Osmanlı tarihi, Türk tarihi, eski dil, Osmanlı Türkçesi grameri ve diğer alanlarda birçok değerli eser kaleme alan Necip Asım'ın tespit edilen eserleri aşağıda bulunmaktadır. Necip Asım'ın eserlerinin kategorilenmesinde Sarıay'ın çalışmasından faydalanılmıştır (Sarıay, 2012: 17-50).

2.2.1. Tarih alanındaki eserleri

- i. *Sitler* (İskitler) (İstanbul 1310; İskitlerle ilgili)
- ii. *Türk Tarihi* (İstanbul 1316)
- iii. *Gök Sancak* (İstanbul 1327, L. Cahun'dan çeviri)
- iv. *Osmanlı Tarihi* (İstanbul 1335, Mehmed Arif'le birlikte)
- v. *Celalüttin Harezemşah* (İstanbul 1934, A. Nesevî'nin Moğol istilasıyla ilgili eserinin çevirisi)
- vi. *Türk Tarihi Umumiyesi*
- vii. *Osmanlı Tarihi Nüvisleri ve Müverrihleri*

2.2.2. Dil alanındaki eserleri

- i. *Arkadaş Bana Fransızca Öğret* (İstanbul 1302)
- ii. *Yeni Tertip Muhtasar Osmanlı Sarfı* (İstanbul 1306,1308)
- iii. *Muhtasar Osmanlı Sarfı* (İstanbul 1308)
- iv. *Lügat-i İlmiyye ve Fenniye* (İstanbul 1308, Hasan Tahsin’le birlikte)
- v. *Mukemmel Sarf ve Nahv-i Osmanî* (İstanbul 1311)
- vi. *Ural ve Altay Lisanları* (İstanbul 1311)
- vii. *Osmanlı Sarfı (Yeni Usul Osmanlı Sarfı)* (İstanbul 1310,1313)
- viii. *En Eski Türk Yazısı* (İstanbul 1315)
- ix. *Usul-ı Fransevi* (1320)
- x. *İlm-i Lisan* (İstanbul 1327)
- xi. *Milli Aruz* (İstanbul 1329)
- xii. *Hibetül-Hakayık* (İstanbul 1334)
- xiii. *Eski Savlar* (İstanbul 1338)
- xiv. *Orhun Abideleri* (İstanbul 1340)

2.2.3. Diğer eserleri

- i. *Medeniyete Hizmet* (İstanbul 1296)
- ii. *Mebadi-i Fenn-i Resm* (İstanbul 1300)
- iii. *Ziya ve Hararet* (İstanbul 1304)
- iv. *Güvercin Postası* (İstanbul 1305, askerlikle ilgili)
- v. *Ferid* (İstanbul 1306, Fransızcadan çeviri)
- vi. *Ev Kızı* (İstanbul 1307, çocuklar için faydalı bilgiler)
- vii. *Kitab* (İstanbul 1311)
- viii. *Bektaşî İlm-i Hâli* (İstanbul 1343, Muhammed Seyfüddin b. Zülfikar Derviş Ali’nin farklı bir eseri ya da bu eserin farklı bir kopyası dikkate alınarak neşredilmiştir)
- ix. *İhtiraat-ı Muhimme-i Cisime*
- x. *Kıraat-ı Askeriye*

- xi. *Kıraat-ı Fenniye*
- xii. *Medrese-i Edeb* (Mehmet Necib adıyla basılmıştır)
- xiii. *Nefer ve Onbaşının Vezaiî Seferiyesi* (İA C., XXXII, 2006: 494; Sarıay, 2012: 17-50; Yüksel, 1995: 85)

2.2.4. Lügat-ı Musâhabet

Necip Asım, Lügat-ı Musâhabet adlı eserini Larousse sözlüğünün sonunda bulunan notlardan faydalı olan kısımları tercüme ederek ve kendisinin de yararlı olabileceğini düşündüğü bazı maddeler ekleyerek eserini oluşturmuştur. Necip Asım insanların kullandığı tabirleri açıklayarak gençlere faydalı bir sohbet ortamı teşkil etmek amacıyla esere “Lügat-ı Musâhabet” adını verdiğini açıklamıştır.⁴

H. 1 Rebiülevvel 1311 (M. 12 Eylül 1893) tarihinde yayımlanan bu ansiklopedik sözlük, 112 sayfa ve 140 madde başından oluşmaktadır. Açıklanan madde başlarının Fransızca karşılıkları da bulunmaktadır. Matbu olarak yayımlanan eserde hareke kullanılmamıştır. Bablar alfabetik olarak sıralanmış ve eser toplamda 22 babdan oluşmaktadır. Eserin tespit edilen matbu nüshaları aşağıda sıralanmıştır.

I. Milli Kütüphane Nüshası

Eser Adı	: Lügat-i musahabet / eser Necip Asım
Yazar	: Yazıksız, Necip Asım, 1861-1935
Yer Numarası	: EHT 1960 A 725
Yayın Bilgisi	: İstanbul: Kitabcı Setrak, 1311 H [1894 M] (Mekteb-i Sanayi Matbaası
Fiziksel Niteleme	: 112 s. ; 18 cm.
Dizi Alanı	: Faideli Kütüphane; 2 ve 3
Dil Notu	: Metin Türkçe; Arap alfabesi
Konu Ek Girişi	: Osmanlıca sözlük

⁴ Bk. Lügat-ı Musâhabet, s. 3-4

II. Milli Kütüphane Nüshası

Eser Adı	: Lugat-i musahabet / eser Necib Asım
Yazar	: Yazıksız, Necib Asım, 1861-1935
Yer Numarası	: EHT 1972 A 495
Yayın Bilgisi	: İstanbul: Kitabcı Setrak, 1311H [1894] (Mekteb-i Sanayi Matbaası)
Fiziksel Niteleme	: 112 s. ; 19 cm
Dizi Alanı	: Faideli Kütüphane; 2 ve 3
Dil Notu	: Metin Türkçe; Arap alfabesi
Konu Ek Girişi	: Osmanlıca sözlük

III. Milli Kütüphane Nüshası

Eser Adı	: Lugat-i musahabet / eser Necib Asım
Yazar	: Yazıksız, Necib Asım, 1861-1935
Yer Numarası	: 6 Mil EHT A 39723
Yayın Bilgisi	: İstanbul: Kitabcı Setrak, 1311H [1894] (Mekteb-i Sanayi Matbaası)
Fiziksel Niteleme	: 112 s. ; 19 cm
Dizi Alanı	: Faideli Kütüphane; 2 ve 3
Dil Notu	: Metin Türkçe; Arap alfabesi
Konu Ek Girişi	: Osmanlıca sözlük

IV. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nüshası

Başlık	: Lugat-i musahabet / Yazıksız, Necib Asım
Yayın Bilgisi	: İstanbul: [Mekteb-i Sanayi Matbaası], 1311 H [1894 M]
Fiziksel Nitelik	: 112 s.; 19x12 cm.
Dizi Kaydı	: Faideli Kütüphane; 2 ve 3
Konu Başlıkları	: Osmanlıca sözlük
Notlar	: Maarif Nezaret-i Celilesi'nin ruhsatiyle tab' olunmuştur.
Kütüphane	: İBB Atatürk Kitaplığı
Koleksiyon	: Kitap

Durum : Rafta/Ödünç Verilemez
Yer Numarası : 419.3 419.3 1311 H [1894 M] 1
Demirbaş : MC_Osm_K.01050
Kopya/Cilt : 1 k.1

V. Bilim ve Sanat Vakfı Kütüphanesi Nüshası

Başlık : Lugat-i Müsahabet / Yazıksız, AsımNecib
Yayın Bilgisi : İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1311
Fiziksel Nitelik : 186 s.
Konu Başlıkları : Lügat – Sözlük
Notlar : E-Kitap
Kütüphane : Bilim ve Sanat Vakfı Kütüphanesi
Durum : Çevrimiçi
Demirbaş : E00481
Yer Numarası : Online
Kopya/Cilt : k.1
Sağlama Şekli : Satın

VI. Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Nüshası

Başlık : Lûgat-ı Musahabet / Çeviren: Necib Asım [Yazıksız]
Yayın Bilgisi : İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1311 H
Fiziksel Nitelik : 1+112 s.
Dizi Kaydı : Faideli Kütüphane, Aded 2-3
Kütüphane : Merkez Kütüphane
Bölüm : Seyfettin Özege Salonu
Durum : Rafta : Fotokopi verilmez, ödünç verilemez
Demirbaş : 0116183
Yer Numarası : 8252 SÖ 1311
Kopya/Cilt : k.1
Sağlama Şekli : Bağış Seyfettin Özege

VII. Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Nüshası

Başlık	: Lûgat-ı Musahabet / Çeviren: Necib Asım [Yazıksız]
Yayın Bilgisi	: İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1311 H
Fiziksel Nitelik	: 1+112 s.
Dizi Kaydı	: Faideli Kütüphane, Aded 2-3
Kütüphane	: Merkez Kütüphane
Bölüm	: Seyfettin Özege Salonu
Durum	: Rafta : Fotokopi verilmez, ödünç verilemez
Demirbaş	: 0116184
Yer Numarası	: 8252 SÖ 1311
Kopya/Cilt	: k.1
Sağlama Şekli	: Bağış Seyfettin Özege

VIII. Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Nüshası

Başlık	: Lûgat-ı musahabet / çev.: Necib Asım [Yazıksız]
Yayın Bilgisi	: İstanbul: [Mekteb-i Sanayi Matbaası], [1311]
Fiziksel Nitelik	: 112 s.
Konu Başlıkları	: Türk dili_Sözlükler – Osmanlıca_Sözlükler
Kütüphane	: M.Ü. Nadir Eserler Koleksiyonu
Bölüm	: İSAM e-Kitap Koleksiyonu
Durum	: Çevrimiçi
Demirbaş	: RE14192
Yer Numarası	: T423.8.LUG.M
Kopya/Cilt	: k.1
Sağlama Şekli	: Protokol

IX. Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Nüshası

Başlık	: Lugat-i Müsahabet / çev.: Necib Asım Bal Hasnoğlu
Yayın Bilgisi	: İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1311
Fiziksel Nitelik	: 112 s.
Sürelî Ayrıntı	: EKTE/8

Konu Başlıkları : Lügat
Kütüphane : M.Ü. Nadir Eserler Koleksiyonu
Bölüm : İlahiyat Fakültesi
Oda : Genel
Durum : Çevrimiçi
Demirbaş : 02013/018520
Yer Numarası : 803.
Kopya/Cilt : k.1
Sağlama Şekli : Satın

**X. Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı
Nüshası**

Başlık : Lügat-i Müsahabet (Larus Lügatinin Sonundaki Notlardan) /
çev.: Necib Asım Bal Hasanoğlu
Yayın Bilgisi : İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1311
Fiziksel Nitelik : 112 s.
Konu Başlıkları : Lügat
Kütüphane : M.Ü. Nadir Eserler Koleksiyonu
Bölüm : İlahiyat Fakültesi
Oda : Şişli
Durum : Çevrimiçi
Demirbaş : 11232/SS0557
Yer Numarası : 803.
Kopya/Cilt : k.1
Sağlama Şekli : Bağış

XI. University Of Toronto Libraries Nüshası

Başlık : Luğat-i Muşâhabet
Yazar : Yazıksız, Necîb 'Âşım, 1861-1935
Yayınevi : İstānbûl Mekteb-i Şanāyie Matba'asi [1893]
Tanım : 112p.
Biçim : Kitap
Çevrimiçi : Mevcut

Yer no : PL195 .Y38 1893
Konu : Türk dili – Terimler ve cümleler
Seri Başlığı : Fā'ideli kütübhāne, 'aded 2 ve 3
Katalog no : 1759145

XII. Harvard Library Nüshası

Başlık : Lûgat-i musahabet
Yazar : Necip Asım
Yayın bilgisi : İstanbul: Mekteb-i sanâyi matbaası
Özet Bilgi : 112 s.
Bağlantı Notları : Seri: Faydalı Kütüphane ; 2-3
Yayın Tarihi : 1311

XIII. The Ohio State University Libraries Nüshası

Başlık : Lûgat-i musahabet
Yazar : Necip Asım
Yayınevi : İstanbul : Mekteb-i sanâyi matbaası, 1311 [1893 ya da 1894]
Seri : Faydalı Kütüphane, 2-3
Materyal Tipi : Belge, İnternet kaynağı
Belge Tipi : İnternet kaynağı, Bilgisayar dosyası
OCLC⁵ Numarası : 780206694

XIV. The Ohio State University Libraries Nüshası

Başlık : Luğat-i Muşāḥabet.
Yazar : Necīb 'Āşim Yazıksız
Yayınevi : İstānbūl Mekteb-i Şanāyie Maṭba'ası [1893]
Seri : Fā'ideli kütübhāne, 'aded 2 ve 3
Materyal Tipi : İnternet kaynağı
Belge Tipi : Kitap, İnternet kaynağı
OCLC Numarası : 977441475
Tanımlama : 112 s.

⁵ Online Computer Library Center (*Türkçe: Çevrimiçi Bilgisayar Kütüphanesi Merkezi*)

XV. The Ohio State University Libraries Nüshası

Başlık : Luğat-i-muşāḥabat.
Yazar : Nağīb ‘Āşim.
Yayınevi : İstanbul : Mekteb İstanbul : Maktab-i-Şanā’i‘, 1311
Seri : Fā’idaly kutubḥāna, ‘Adad 2.3.
Belge Tipi : Kitap
OCLC Numarası : 251592177

XVI. The Ohio State University Libraries Nüshası

Başlık : Lûgat-i musahabet
Yazar : Necip Asım
Yayınevi : İstanbul : Mekteb-i sanâyi matbaası, 1311 [1893 ya da 1894]
Seri : Faydalı Kütüphane, 2-3
Belge Tipi : Kitap
OCLC Numarası : 84433934
Tanımlama : 112 s. ; 19 cm

II. BÖLÜM

SÖZLÜKBİLİMSEL İNCELEME

1. Bütün Yapı (Megastructure)

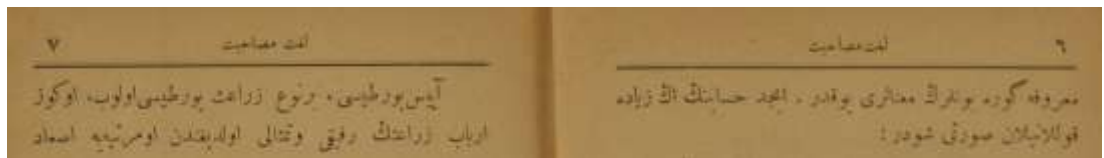
Bütün yapının içerisinde bütüncül yapı ve dış veri yer alır. Dış veri; baş veri, iç veri ve son veri olmak üzere sınıflandırılmıştır (Svensén, Hartmann ve James'ten akt. Aslan, 2017: 45).

Lügat-ı Musâhabet'in bütün yapısı içerisinde bütüncül yapının yanı sıra dış veriden sadece baş veri bulunmaktadır. Bu konulara ileriki sayfalarda değinilecektir. Lügat-ı Musâhabet'in bütüncül yapı ve dış veri dışındaki öğelerden sözcük listesinin tamamı, sözlüğün kapak üzerindeki bilgileri (bu kısım baş veri kısmında, iç kapak başlığı altında verilmiştir), sayfa numarası yer almaktadır. Bunların dışında yazar hakkında bilgileri içeren bölüm de bütün yapının diğer öğeleri arasında yer almaktadır. Lügat-ı Musâhabet'te yazar hakkında bilgi yer almamakta fakat "Müellifin Basılmış Eserleri" başlığıyla yazarın diğer eserlerine değinilmiştir. Bu kısım da baş veri içerisinde ele alınmıştır.

1.1. Sözcük Listesi

Sözlüğün tek zorunlu bileşeni olan *sözcük listesi* (Aslan, 2017: 45) çalışmamızın bir sonraki bölümünde bulunmaktadır.

1.2. Sayfa Numarası

Kesit 1. Sayfa Numarası

Lügat-ı Musâhabet'te beşinci sayfaya kadar sayfa numarası yer almamaktadır. Beşinci sayfadan sonra tek sayılar sayfanın sol tarafına, çift sayılar sağ tarafına konumlandırılmıştır.

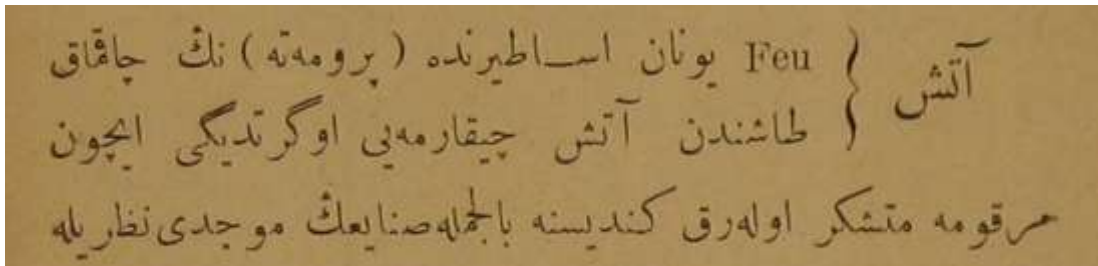
2. Bütüncül Yapı (Macrostructure)

“Sözlük kullanıcılarına ve hazırlayıcılarına, sözlükteki bilginin yerini bulmalarını sağlayan listeye *bütüncül yapı* adı verilir.” (Hartman ve James’ten akt. Aslan, 2017: 45) Sözlükler için iki ana bütüncül yapı düzenlemesi bulunmaktadır. Biri madde başlarının sesletimine göre oluşturulmuş olan *alfabetik ilke*, diğeri ise madde başlarının anlamları ve bunlara göre sistematik ya da tematik düzenlenmiş *sistematik ilke*dir (Bergenholts ve Tarp, Svensen’den akt. Aslan, 2017: 46).

2.1 Madde Başı

“Hartman-James’e göre madde başı, bir sözcük veya söz öbeğinin sözlük yapısında maddenin başladığı yer olan madde başı konumu için tercih edilen biçimdir. Sözlüğün tamamıyla ilgili olan bütüncül yapı ve maddeyle ilgili olan parçacıl yapı arasında önemli bir bağlantı oluşturur.” (Bilgin, 2016: 100)

Lügat-ı Musâhabet’in madde başı düzenlenmesi alfabetik ilkeye göre düzenlenmiştir. 22 bab bulunmakta ve sözcüklerin ilk harfleri esas alınarak bablar oluşturulmuştur. Lügat-ı Musâhabet’te madde başları klasik düzendeki gibidir. Yani Arap alfabesiyle yazıldığından sayfanın sağında yer almaktadır. Madde başları içeriğe göre daha büyük puntıyla basılmış ve iç tarafa doğru konumlandırılmıştır.

Kesit 2. Madde Başı

“Bir sözlükte bir dilin sözcüklerinin sözcükbiçimleri ile seçilen madde başlarının belli özelliklere sahip olması gerekir. Genellikle sözcüklerin durum çekimli ve teklik biçimleri ve eylemlerin zaman, kip, kişi çekimli değil mastar biçimleri *madde başı* olarak seçilir.” (Atkins ve Rundell’dan akt. Aslan, 2017: 49) Madde başında bulunması gereken bu özelliklerden yola çıkarak Lügat-ı Musâhabet’te bu niteliklerin büyük çoğunluğunun bünyesinde bulunduğunu ifade

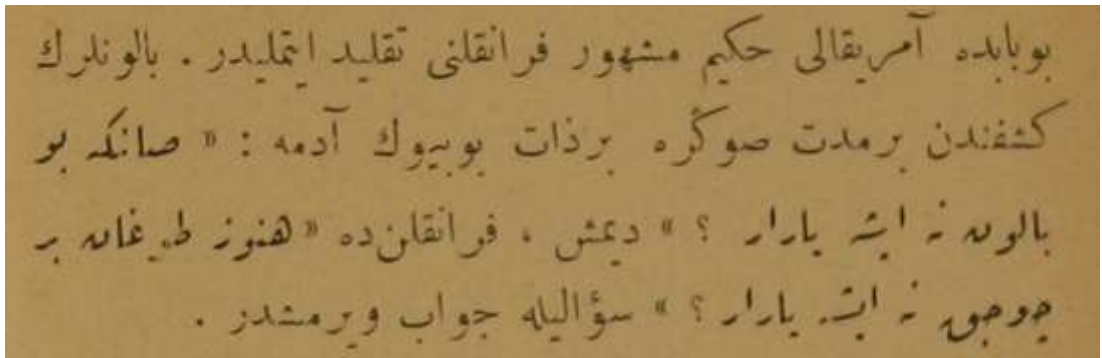
etmek mümkündür. Ancak bir istisnai madde başı bulunmaktadır. *İki el istimali edenler* madde başında eylemin mastar hali kullanılmamış ve alışılmışın dışına çıkmıştır.

Lügat-ı Musâhabet'in madde başlarında bulunan bir diğer özellik ise madde başlarının Fransızca karşılıklarının bulunmasıdır. Ayrıca çok fazla olmamakla beraber kimi özel adlar da madde başı olarak kullanılmıştır. Örneğin *Allahü Teala*, *İbranice*, *Kitab-ı Mukaddes* özel ad olan madde başlarındandır.

2.2 Metinlerarasılık

“Metinlerarası kavramı kültürel ortam, alıntılar, şu ya da bu biçimde gönderimde bulunulan metinler ve metin türleri ile ilgili bir kavramdır.” (Günay, 2001: 149) Barthes “Her metin bir metinlerarasıdır; onda farklı düzeylerde az çok tanınabilecek biçimler altında öteki metinler yer alır: Her metin eski alıntılarının yeni bir örgüsüdür. ” diyerek bütün metinlerde metinlerarası ilişkinin bulunduğu bahsetmektedir (Boz, 2013: 1535).

Çalışmamızın konusu olan Lügat-ı Musâhabet, Larousse sözlüğünün sonundaki notlar kısmının tercümesinden ve Necip Asım'ın ilave ettiği bilgilerden oluşmuştur. Ancak Necip Asım'ın Larousse haricinde herhangi bir sözlükten alıntılama yaptığına dair bir ifade tespit edilememiştir. Bunun yanında bazı kişilerin sözlerinden alıntılama yapıldığı ve bunun italik yazıldığı görülmektedir. Örneğin Balon madde başında Benjamin Franklin ve bir adamın balonların keşfiyle ilgili aralarındaki şu konuşma aktarılmıştır: Balonların keşfinden bir müddet sonra bir zat bu büyük adama: “*Sanki bu balon ne işe yarar?*” demiş. Franklin de “*Henüz doğan bir çocuk ne işe yarar?*” sualiyle cevap vermiştir. (LM, 1893: 28)

Kesit 3. Metinlerarasılık

2.3. Madde Başlarının Tematik Dizini

Lügat-ı Musâhabet'in madde başlarının tematik dizini oluşturulurken, madde başlarını açıklayan tanımlardan yola çıkılmış ve bu bağlamda madde başları tasnif edilerek toplam 16 başlık oluşturulmuştur. 16 başlığın 8'inde ise altbaşlıklar bulunmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre Lügat-ı Musâhabet'in en fazla değindiği konu “buluşlar/keşifler”dir. Arkeoloji, ziraat, coğrafi mekanlar, coğrafi olaylar, dinler tarihi, Yahudilik, diğer dinler, eğitim, matematik, spor, psikoloji, sağlık, tedavi konuları ise en az değinilen konulardandır.

a. Antropoloji: amazon (Amaxones) s. 17, ecnās-ı beşer (Racer) s. 8, iki el isti' mālî edenler (Ambid xtre) s. 23, kretin (Crétin) s. 84, yamyamlık (Anthropophage) s. 110, zenci (Négre) s. 57.

b. Arkeoloji: dızman (Géant) s. 50, müsteḥāşe (Fossil) s. 101.

c. Astronomi

ca. Gök Cisimleri: ay (Lune) s. 22, güneş (Soleil) s. 96, ḥacer-i semāwî (Aérolithe) s. 44, kevākib-i zātü'l-eznāb (Coméles) s. 93, şābite (Étoiles) s. 39, seyyārāt (Planètes) s. 64.

cb. Gök Olayları: fecr-i şimālî (Aurore boréale) s. 80, husuf ve küsuf (Éclipse) s. 44.

cc. Diğer: devr-i kamerî (Cycle lunaire) s. 50, devr-i şemsi (Cycle solire) s. 49, hey'et (Astronomie) s. 109, kehkeşān (Voie lactée) s. 96.

d. Botanik

da. Bitkiler: kahve (Café) s. 88, küskün (Sensitive) s. 95, şeker kamışı (Canne à sucre) s. 68.

db. Ziraat: daldırma (Bouture) s. 48, dinlendirme (Jachére) s. 51.

dc. Diğer: taharrüş-i nebati (Irritabilité) s. 33.

e. Coğrafya

ea. Coğrafi Mekanlar: k̄ut̄ub (P  le) s. 85, yanardağ (Volcan) s. 111.

eb. Coğrafi Olaylar: med ve cez  r (Mar  e) s. 100, mev  sim (Saison) s. 104.

ec. Coğrafi Terimler: ‘  rz d  ’iresi (Latitude) s. 75, hav  -ı nes  m   (Atmosph  re) s. 108, i‘tid  leyn no  ktas   (  quinox) s. 11, med  reyn (Tropiques) s. 99, m  tek  bil  ’l-a  d  m (Antipode) s. 99, n    f  ’n-neh  r (M  ridien) s. 105.

ed. Doğ  : ‘aks-i   ad   (Echo) s. 76, ‘al  ’im-i sem   (Arc-en-ciel) s. 77,   te   (Feu) s. 7, deniz (Mer) s. 48, hav   (Air) s. 107, istalagmit istalaktit (Stalagmite Stalactite) s. 7, kar (Neige) s. 84, r  zg  r (Vent) s. 55,   ad   (Son) s. 70, sis (Brouillard) s. 67,   im   ek (Eclair) s. 69, ta  acc  r (P  trification) s. 32, tulumba (Trombe) s. 73.

f. Dil: elifba (Alphabete) s. 13, hiyeroglif (Hi  roglyph) s. 110, ‘  br  n  ce (H  breux) s. 74.

g. Din

ga. Dinler Tarihi: apis (Apis) s. 6, et kesimi (Carnaval) s. 8.

gb. Hristiyanlık: k  sir-i a  n  m (Seanoela te) s. 90, kit  b-ı mu  addes (Bible) s. 90, konklav (Conclave) s. 87, vaftiz (Bath  me) s. 106.

gc. İslam: Allah   Te  ’l   (Dieu) s. 15, hicret-i nebeviyye (   .   ) (H  gire) s. 107, melekler (Les anges) s. 103, recm (Lapidation) s. 55.

gd. Yahudilik:   am  rsiz (Azyne) s. 46, recm (Lapidation) s. 55.

ge. Diğ  r Dinler: ten  s     (M  tempsycose) s. 38.

h. Eğitim: akademi (Acad  mie) s. 11.

i. Fen

ia. Fizik: b  rg  r   uvveti (Force de cheval) s. 24, bu    r (Vapeur) s. 28, c  z  be (Attraction) s. 41, elektrikiyyet (  lectricit  ) s. 14,   uvvet   ‘ani’l-merkez (Centrifuge) s. 86,   uvvet   ile’l-merkez (Centrip  de) s. 86, m   n    s (Aimante)

s. 102, mıknâṭīsiyet (Magnétisme) s. 102, şıķlet (Pesenteur) s. 41, sür‘at (Vitsse) s. 59.

ib. Kimya: altın (Or) s. 12, elmās (Diamant) s. 17, grizu āteşi (Feu grisou) s. 80, gümüş (Argent) s. 95, iyot (Iode) s. 24, klor (Chlore) s. 86, kimyā-ı bātıl (Alchimie) s. 92, müvellidü’l-mā’ (Hydrogène) s. 105.

ic. Diğer: ‘anāşır (Éléments) s. 76.

j. Hayvanlar

Ja. Hayvan Türleri: zātü’ş-şedy (Mammifère) s. 53, zū’l-maā’ şeyn (Amphybie) s. 54.

Jb. Vahşi Hayvanlar: boa (Boa) s. 29, engerek (Vipère) s. 18, karakuş (Aigle) s. 85, orang otang (Ourang-outang) s. 20.

Jc. Diğer: fıl dişi (Ivoire) s. 82, müvelledetü’l-ḥay (Vivipare) s. 104, sevķ-i ṭabī‘ī (Instinct) s. 62.

k. Matematik: cebir (Algèbre) s. 42, ebced s. 5.

l. Mimari Yapılar: ‘acā’ib-i seb‘a-i ‘ālem (Les Sept Merveilles du Monde) s. 74, dikilitaş (Obélisque) s. 51, ehrām (Pyramides) s. 19.

m. Spor: olimpiyat (Olimpiade) s. 21, satranc (Échecs) s. 59.

n. Tarih

na. Buluşlar/Keşifler: balon (Ballon Arostat) s. 26, barometre (Baromètre) s. 26, bārūt (Poudre) s. 25, buḡār (Vapeur) s. 28, fotoğrafya (Photographie) s. 81, gözlük (Lunette) s. 93, kāḡıd (Papier) s. 89, ḳā’ime (Papier monnaie) s. 83, manivela (Lever) s. 97, paratoner (Paratonnerre) s. 31, pusula (Boussola) s. 30, su saati (Clepsydre) s. 71, ṭabā‘at (Imprimerie) s. 72, telgraf (Télégraphie) s. 37.

nb. Takvim: kebīse (Bisse tile) s. 91, sene (Année) s. 60, taḳvīm (Calendrier) s. 35, takvim-i celali s. 35.

nc. Tarihi Olaylar: ehl-i şalīb muḥārebeleri (Croi ades) s. 19, hicret-i nebeviyye (ﻫ . ﺧ) (Hégire) s. 107, kātīl-i peder (Paricide) s. 83, seyr-i sefāi'n (Navigation) s. 65.

nd. Diğer : edvār-ı erbaa' (Les quatre újes) s. 9, mebādī-i tevārīḥ (Ere) s. 97, tārīḥ (Date) s. 32.

o. Tıp

oa. Hastalık: cūzzām (Lépre) s. 43, dilsizlik (Mutisme) s. 52, ḥavf mine'l-mā' (Hydropholie) s. 46, uyuz (Galle) s. 21.

ob. Psikoloji: mıḵnāṭīsiyet (Magnétisme) s. 102, serāb (Mirage) s. 58.

oc. Sağlık: aş1 (Accine) s. 10, telḳīḥ s. 37.

od. Tedavi: galvanizme (Galvanisme) s. 78, tedāvi-bi'l-miṣl (Homéopalhie) s. 34.

oe. Diğer: inḳıṭā'-ı teneffüs (Asphyxie) s. 18, mebḥaş-ı ḳıḥf (Phrénologie) s. 98.

p. Diğer: āb-ı ḥayāt (Tonsain de jouanre) s. 5, ' anḳā (Phénix) s. 78, dārü'l-emān (Lieu d' asile) s. 47, kehānet (Mage) s. 96.

2.4. Madde Başlarının Sözcükbilgisel Dizini

Lügat-ı Musâhabet'te madde başları ad ve eylemlerden oluşmaktadır. Yedi tane özel ad ve dört tane eylemden oluşan madde başı bulunmaktadır. Eserin diğer madde başları ise tür adlarıdır.

a. Adlar

aa. Özel Adlar: Allahü Teā'lā (Dieu) s. 15, ' anḳā (Phénix) s. 78, apis (Apis) s. 6, güneş (Soleil) s. 96, ' İbrānīce (Hébreux) s. 74, kehkeşān (Voie lactée) s. 96, kitāb-ı muḳaddes (Bible) s. 90.

ab. Tür Adları: ‘acā’ib-i seb‘a-i ‘ālem (Les Sept Merveilles du Monde) s. 74, āb-ı hayāt (Tonsain de jouanre) s. 5, akademi (Académie) s. 11, ‘aks-i şadā (Echo) s. 76, ‘alā’im-i semā (Arc-en-ciel) s. 77, altın (Or) s. 12, amazon (Amaxones) s. 17, ‘anāşır (Éléments) s. 76, ‘ārz dā’iresi (Latitude) s. 75, aş (Accine) s. 10, āteş (Feu) s. 7, ay (Lune) s. 22, balon (Ballon Arostat) s. 26, bārgīr kuvveti (Force de cheval) s. 24, barometre (Baromètre) s. 26, bārūt (Poudre) s. 25, boa (Boa) s. 29, buhār (Vapeur) s. 28, cāzibe (Attraction) s. 41, cebir (Algèbre) s. 42, cüzẓām (Lépre) s. 43, dārü’l-emān (Lieu d’ asile) s. 47, deniz (Mer) s. 48, devr-i kamerī (Cycle lunaire) s. 50, devr-i şemsī (Cycle solire) s. 49, dızman (Géant) s. 50, dikilitaş (Obélisque) s. 51, dilsizlik (Mutisme) s. 52, ebced s. 5, ecnās-ı beşer (Racer) s. 8, edvār-ı erbaa’ (Les quatre únes) s. 9, elektrikiyyet (Électricité) s. 14, ehl-i şalīb muhārebeleri (Croi ades) s. 19, ehrām (Pyramides) s. 19, elmās (Diamant) s. 17, engerek (Vipère) s. 18, fecr-i şimālī (Aurore boréale) s. 80, fīl dişi (Ivoire) s. 82, fotoğrafya (Photographie) s. 81, galvanizme (Galvanisme) s. 78, gözlük (Lunette) s. 93, grizu āteşi (Feu grisou) s. 80, gümüş (Argent) s. 95, hācer-i semāvī (Aérolithe) s. 44, hāmīrsiz (Azyne) s. 46, havā (Air) s. 107, havā-ı nesīmī (Atmosphère) s. 108, havf mine’l-mā’ (Hydropholie) s. 46, hey’et (Astronomie) s. 109, hicret-i nebeviyye (م . ع) (Hégire) s. 107, hiyeroglif (Hiéroglyphe) s. 110, husuf ve kūsuf (Éclipse) s. 44, inkıtā’-ı teneffüs (Asphyxie) s. 18, istalagmit istalaktit (Stalagmite Stalactite) s. 7, i’tidāleyn noktası (Équinoxe) s. 11, iyot (Iode) s. 24, kāğıd (Papier) s. 89, kā’ime (Papier monnaie) s. 83, kahve (Café) s. 88, kar (Neige) s. 84, karakuş (Aigle) s. 85, kāsir-i aşnām (Seanoela te) s. 90, kātīl-i peder (Paricide) s. 83, kebīse (Bisse tile) s. 91, kehānet (Mage) s. 96, kehkeşān (Voie lactée) s. 96, kevākib-i zātü’l-eznāb (Coméles) s. 93, kimyā-ı bātıl (Alchimie) s. 92, klor (Chlore) s. 86, konklav (Conclave) s. 87, kretin (Crétin) s. 84, kütub (Pále) s. 85, kuvvetü ‘ani’l-merkez (Centrifuge) s. 86, kuvvetü ile’l-merkez (Centripède) s. 86, küskün (Sensitive) s. 95, manivela (Lever) s. 97, mebdāī-i tevārīḥ (Ere) s. 97, mebhās-ı kīḥf (Phrénologie) s. 98, med ve cezir (Marée) s. 100, medāreyn (Tropiques) s. 99, melekler (Les anges) s. 103, mevāsım (Saison) s. 104, mıkñātīs (Aimante) s. 102, mıkñātīsiyet

(Magnétisme) s. 102, müsteḥāṣe (Fossil) s. 101, mütekābilü'l-aḳdām (Antipode) s. 99, müvelledetü'l-ḥay (Vivipare) s. 104, müvellidü'l-mā' (Hydrogène) s. 105, nişfü'n-nehār (Mérídien) s. 105, olimpiyat (Olimpiade) s. 21, orang otang (Ourang-outang) s. 20, paratoner (Paratonnerre) s. 31, pusula (Boussola) s. 30, recm (Lapidation) s. 55, rûzgār (Vent) s. 55, şābite (Étoiles) s. 39, şadā (Son) s. 70, satranc (Échecs) s. 59, sene (Année) s. 60, serāb (Mirage) s. 58, sevḳ-i ṭabī'ī (Instinct) s. 62, seyr-i sefāi'n (Navigation) s. 65, seyyārāt (Planètes) s. 64, sis (Brouillard) s. 67, şıḳlet (Pesenteur) s. 41, su saati (Clepsydre) s. 71, sür'at (Vitesse) s. 59, şeker kamışı (Canne à sucre) s. 68, şimşek (Eclair) s. 69, ṭabā'at (Imprimerie) s. 72, taḥaccür (Pétrification) s. 32, taharrüş-i nebati (Irritabilité) s. 33, taḳvīm (Calendrier) s. 35, takvim-i celali s. 35, tāriḥ (Date) s. 32, tedāvi-bi'l-mişl (Homéopalhie) s. 34, telgraf (Télégraphie) s. 37, telḳiḥ s. 37, tenāsüh (Mététempyscose) s. 38, tulumba (Trombe) s. 73, elifba (Alphabete) s. 13, uyuz (Galle) s. 21, vaftiz (Bathême) s. 106, yamyamlık (Anthropophage) s. 110, yanardağ (Volcan) s. 111, zātü's-sedy (Mammifère) s. 53, zenci (Négre) s. 57, zū'lmaā' şeyn (Amphybie) s. 54.

b. Eylemler: daldırma (Bouture) s. 48, dinlendirme (Jachère) s. 51, et kesimi (Carnaval) s. 8, iki el isti' māli edenler (Ambid xtre) s. 23.

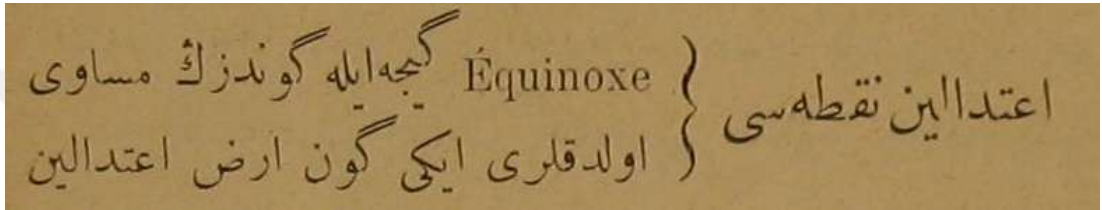
3. Parçacıl Yapı (Microstructure, Entry Structure)

“Bütüncül yapının en küçük bileşenine ve bu bileşenin iç tasarımına verilen addır.” (Bergenholtz ve Tarp'tan akt. Aslan, 2017: 50) “Atkins ve Rundell'a göre parçacıl yapının içeriğine ve düzenlenmesine tutarlı bir yaklaşım zorunludur, aksi halde kullanıcılar sözlüğü kullanmaktan kolaylıkla vazgeçebilir. Hartman ve James'e göre sözlükler, sağladıkları bilgi miktarına ve bunu maddede nasıl sunduklarına göre türlere ayrılır ancak kullanıcılar parçacıl yapının özelliklerini anlamak için yeterli başvuru becerisine sahip olmayabilir, gerekli ayrıntıları bulup çıkarmak için ayrıntılı rehberliğe ve yönergeye ihtiyaç duyabilir.” (Aslan, 2017: 52)

3.1. Parçacıl Yapıda Biçimle İlgili Bilgiler

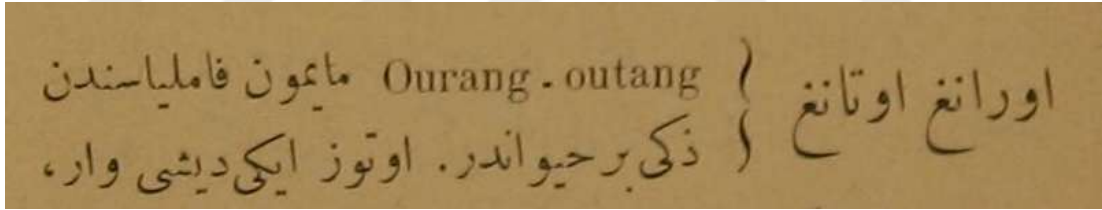
3.1.1. Yazım Bilgisi

Lgat-1 Musâhabet, dönemin Osmanlı Türkçesi esas alınarak yazılmıştır. Yazımı aynı, anlamı farklı sözcüklere rastlanılmakta, bu gibi durumlarda cümlenin anlamına göre kastedilen sözcük anlaşılmaktadır. Örneğın مساوی (mesavi) kelimesi hem kötülükler, fenalıklar hem de مساوی (müsavi) eşit, denk anlamına gelmektedir. *İtidaleyn Noktası* madde başında bu kelime eşit, denk anlamında kullanılmıştır.

Kesit 4. Yazım Bilgisi 1

Aynı zamanda bazı kelimelerin Fransızca yazımları esas alınarak Osmanlı Türkçesiyle yazıldığı görülmektedir.

Kesit 5. Yazım Bilgisi 2

Parçacıl yapının biçimle ilgili diğerk iki ögesi sesletim bilgisi ve dilbilgisel bilgidir. Bu iki ge Lgat-1 Musâhabet'te bulunmamaktadır.

3.2. Parçacıl Yapıda Anlamla İlgili Bilgiler

3.2.1. Tanım

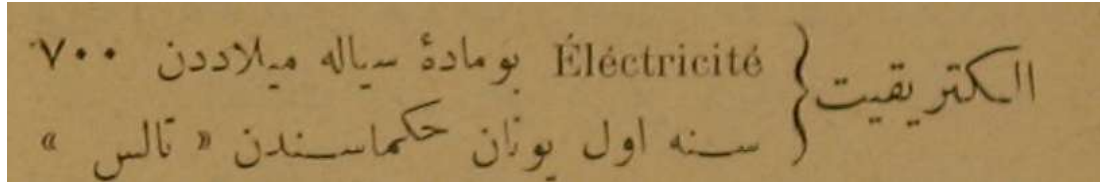
“*Tanım* başvuru kaynağının parçacıl yapısında yer alan bir sözcük, sözcük grubu ya da terimin açıklamasını veren bütünleyici kısımdır” (Hartman ve James’ten akt. Kamacı, 2015: 284).

Berke Vardar’a göre tanım: “Bir sözcüğün, bir terimin içeriğini açıklayan anlatımdır.” (Vardar, 1998: 198)

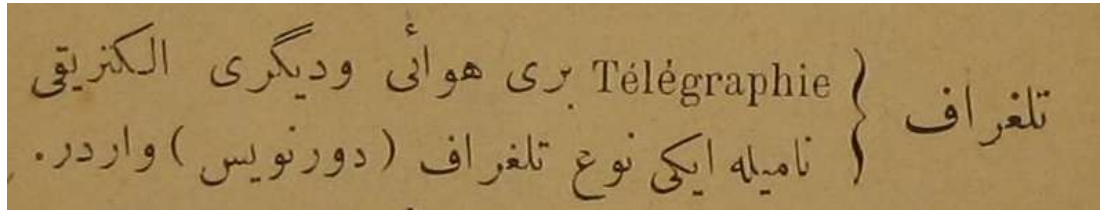
Lügat-ı Musâhabet’te tanımlar genel olarak uzun tutulmuştur. Ansiklopedik sözlük olması nedeniyle tanımların uzun olması ve içeriğin zenginleştirilmesi sözlüğün türüyle tutarlı bir tavidir.

3.2.2. Köken Bilgisi

Lügat-ı Musâhabet’te köken bilgisi bulunmamaktadır. Madde başlarının Fransızca karşılığı yer almakta ve buradan hareketle Osmanlı Türkçesindeki bazı kelimelerin Fransızcadaki kelimelerle ortak olduğu anlaşılmaktadır. Ancak burada Necip Asım’ın bazı Fransızca kelimelere Osmanlı Türkçesinden karşılık bulmak için kendi yorumunu da katmış olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Bu şekilde Fransızca ile ortak kelimelerden bahsedebileceğimiz 23 madde başı yer almaktadır.

Kesit 6. Köken Bilgisi 1

Kesit 7. Köken Bilgisi 2

Fakat bu durum bizi yine de eserin köken bilgisi verdiği sonucuna ulaştırmaz. Bunların yanında bazı tanımlarda amaç köken bilgisi vermek olmasa da tanımda kökene dair ipuçları bulunmaktadır. Örneğin Necip Asım *alaim-i sema* madde başı altında bu terkinin gökkuşağı için kullanılmaması gerektiğini söylerken kelimenin kökeniyle ilgili birtakım bilgiler de vermiş bulunmaktadır: *Türkçede*

(eleğimsağma)yı mutlaka her kelimenin aslını Arapçadan aramak sevdasında bulunanlar “alaim-i sema” yapmışlardır (LM, 1893: 77)

3.2.3. Kullanım Bilgisi

“Hartman ve James’e göre kullanım bilgisi, dilin farklı yönleriyle ilgili çeşitli kararlar için ortak bir terim olarak kullanılmaktadır. Kullanım bilgisinde madde başının bağlama bağlı anlam farklarını açıklamak ya da kullanıcıya madde başının farklı alanlara özgü farklı kullanım durumlarını vererek daha belirgin hale getirmek esastır.” (Aslan, 2017: 60)

Janssen; Jansen ve Verkuly kullanım bilgisine dair etiketleri, *grup etiketleri* (Grup etiketlerini *bölgesel, zaman, sıklık ve alan etiketleri* olarak alt kategorilere ayırmışlardır) ve *kılavuz etiketleri* şeklinde iki ana gruba ayırmışlardır. Kilgarriif ise dil bilgisel etiketleri de sınıflamasına dahil eder. Hartman ve James ise etiket türlerinin birbirinden keskin hatlarla ayıramayacağını, sözlük hazırlayıcılarının kendi etiketleme pratiğine sahip olduklarını belirterek herhangi bir tasnif yapmamışlar ve bütün etiketleri *kullanım etiketi* başlığı altında değerlendirmişlerdir (Kamacı, 2016: 76-78).

Lügat-ı Musâhabet’te sözlükbilimsel anlamda bir kullanım bilgisi bulunmamaktadır. Fakat tanımın içeriğinde kullanım bilgisi diyebileceğimiz madde başı bulunmaktadır. *Ala’im-i Sema* madde başında, alaim-i sema tabirinin uygunsuz bir kullanım olduğu söylenmektedir. “İstilahatımızda içinde en münasebetsizi *alaim-i sema!!* tabiridir.” (LM, 1893: 77)

3.2.4. Örnek

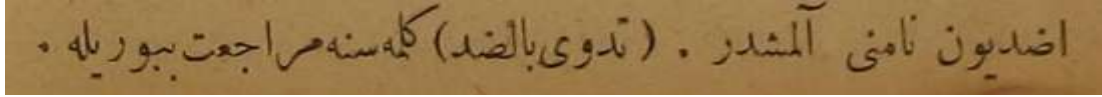
Lügat-ı Musâhabet’te örnekler, ayrı olarak belirtilmemiş, konunun akışına bırakılarak tanım içine yerleştirilmiştir. Örneğin eserin son madde başı olan *yanardağ* tanımlanırken ve açıklanırken *Aydın vilayetinin bir kısmı ile Aral*

denizinin (yani cezâir-i bahr-i sefid vilayeti) adalarının bazıı volkanîdir. diyerek madde başı örneklendirilmiştir.

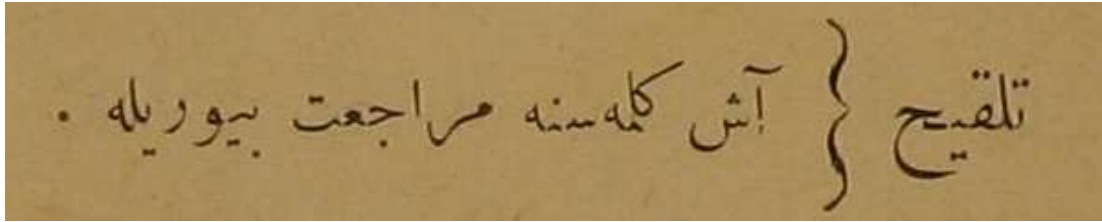
3.2.5. Çapraz Gönderim

“Çapraz gönderim sözlükte bir işarettir ve sözlük kullanıcılarının sözlüğün farklı yerlerine erişmelerine rehberlik eder.” (Svensen’den akt. Aslan, 2017: 62) Svensen’a göre çapraz gönderim, *sözlük içi çapraz gönderim* ve *sözlük dışı çapraz gönderim* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sözlük içi çapraz gönderim de kendi içinde *madde içi gönderim* ve *madde dışı gönderim* olarak ikiye ayrılmıştır. Madde içi çapraz gönderim parçacıl yapıya götürürken, madde dışı çapraz gönderim, bütüncül yapıya, sözlük dışı çapraz gönderim ise kullanıcıyı bütün yapının dışına götürür (Aslan, 2017: 62).

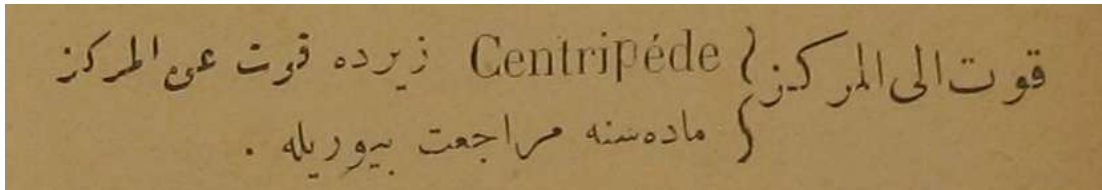
Lügat-ı Musâhabet’te bir kez sözlük dışı çapraz gönderim, iki kez madde dışı çapraz gönderim geçmektedir. Eserdeki çapraz gönderimler *buyurula* kelimesiyle gerçekleşmiştir.

Kesit 8. Sözlük Dışı Çapraz Gönderim

Kesit 9. Madde Dışı Çapraz Gönderim 1

Kesit 10. Madde Dışı Çapraz Gönderim 2

4. Dış Veri (Outside Matter)

Bütün yapının, sözcük listesi dışında kalan kısımlarıdır. Sözlüklerde yalnızca sözcük listesi zorunlu bileşen, diğer bileşenler ise sözlüğün türüne, amacına, hedef kitlesine göre değişiklik göstermektedir. Dış veri, Svensen'in belirttiği şekilde fiziki konumuna göre sınıflandırılırsa: Baş veri; sözcük listesinin öncesinde bulunan veriler (sözlük dilbilgisi, kısaltmalar, kullanım kılavuzu, ön söz vs), iç veri; sözlük listesinin içinde fakat sözcük listesine dahil olmayan bileşenler (görsel vs), son veri; sözcük listesinin bitiminden sonra yer alan bileşenlerdir. (dizin, atasözleri, alıntılar, adlar vs) (Aslan, 2017: 64)

Lügat-ı Musâhabet'te yalnızca baş veri bulunmakta, iç veri ve son veri yer almamaktadır. Eser, sözcük listesinin ardından *son* kelimesiyle nihayetlendirilmiştir.

Kesit 11. Son Sayfa

4.1. Baş Veri

4.1.1. Dış Kapak

Dış kapak sade bir görüntüye sahiptir. Kapağın sırtında ise bazı işlemler yer almaktadır.

Kesit 12. Dış Kapak

4.1.2. İç Kapak

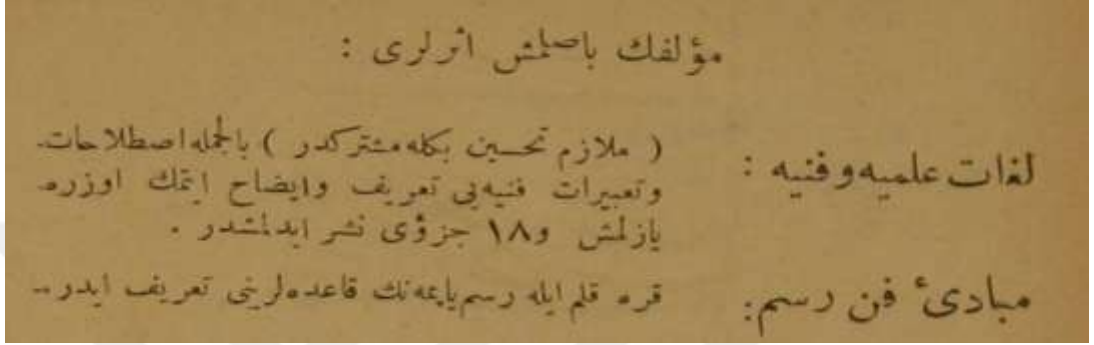
İç kapakta dizi kaydı, eser ve yazarın adı, basım yeri, basımevi ve basım yılı gibi bilgiler yer almaktadır.

Kesit 13. İç Kapak

4.1.3. Müellifin Basılmış Eserleri

İç kapağın ardından bir sayfalık müellifin basılmış eserleri ve eserler hakkında kısa tanıtımlar yer almaktadır.

Kesit 14. Müellifin Basılmış Eserleri

4.1.4. Ön Söz

Ön sözde ilk olarak dönemin padişahına övgü yer almaktadır. (Padişahın ismi açıkça geçmemektedir fakat yazıldığı yıl dikkate alınırsa, II. Abdülhamit olduğu anlaşılmaktadır.) Padişaha övgü iki paragraf sürmüştü ve onu takip eden paragrafta eserden bahsedilmiştir. Necip Asım eseri, Larousse sözlüğünün sonundaki notlar kısmından faydalı olanları tercüme ederek ve kendisinin de yararlı olmak amacıyla bazı maddeler ekleyerek oluşturduğunu belirtmiştir. Ardından esere Lügat-ı Musâhabet isminin verilmiş nedenini açıklamıştır. Bu nedene göre; her gün insanların dilinde olan bazı tabirleri açıklayarak, gençlere faydalı bir sohbet ortamı sunmak amaçlanmıştır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يادشاه معارفپروور وشهنشاه معالى كستر افنديمز
حضر تالرينك سايه شاهانه لرنده بالجملة علوم وفنون ترقى
ايلمكده وبتون تبعه صادقۀ شهر يار يلرى اثرهايون ميامن

Kesit 15. Ön Söz

III. BÖLÜM METİN

1

Faydalı kütüphane adet 2 ve 3

LÜGAT-I MUSÂHABET

Eser

Necip Asım

Maarif-i Nezaret-i Celilesinin ruhsatıyla tab edilmiştir

Sahibi: Kitapçı Setrak

İstanbul

Mekteb-i Sanayi Matbaası

1311

2

Müellifin basılmış eserleri:

Lügat-ı İlmiyye ve Fenniyye: (Mülazım Tahsin Bey’le müşterektir) Bircümle ıstılahat ve tabirat-ı fenniyyeyi tarif ve izah etmek üzere yazılmış ve 18 cüzü neşredilmiştir.

Mebad-ı Fenn-i Resm: Kara kalem ile resim yapmanın kaidelerini tarif eder.

Arkadaş Bana Fransızca Öğret: Mübtedilere Fransızca talimi için kolay bir usuldur.

Güvercin Postası: Posta güvercinlerinin mufassal tarihiyle suret-i terbiye ve idarelerinden bahis bir eser-i askerîdir.

Ferid: Çocukların talim ve terbiyesi maksadıyla yazılmış pek mükemmel bir kıraat kitabıdır.

Ziya ve Hararet: Bu iki hadise-i tabiyye hakkındaki kavanin-i hükmiyyeyi izah eder.

Yeni Tertip Muhtasar Osmanlı Sarfı: Güzelce bir kavaid-i Osmaniyyedir ki mekatib-i rüştiye-i askeriye programına dahildir.

Ev kızı: Kız çocuklarının terbiye ve talimine elverişli bir kitaptır.

Yeni Usul Osmanlı Sarfı: Mübtediler için gayet elverişli ve sual ve cevaplı bir eserdir.

Sitler: Herodot ve tarihinin bu kavme müteallik aksamının tercümesinden ibarettir.

3

Bismillahirrahmanirrahim

Padişah-ı maarifperver ve şehinşah-ı⁶ meali-küster⁷ efendimiz hazretlerinin saye-i şahanelerinde bilcümle ulum ve fûnun terakki eylemekte ve bütün teba-ı sadıka-ı şehriyarları⁸ eser-i hümayun meyamin-i⁹ makrun¹⁰ hilafet-penahlarına¹¹ tabiiyetle¹² talim ve teallümde musabakat¹³ göstermektedir.

Kulları dahi riyaz-ı¹⁴ irfan-ı¹⁵ hakan-ı cihanda yetişmiş ve enva-ı niam¹⁶ ve avatıf-ı hüsvaneye¹⁷ nailiyetle¹⁸ iktisab-ı¹⁹ feyz etmiş olduğumdan, şu nimetin şükrünü eda etmek maksadıyla etfal-i memlekete lüzumunu hisseylediğim birtakım risaleler neşrine gayret etmekteyim.

Bu kerede meşhur (Larus)²⁰ lüğatinin nihayetinde bulunan (Note) notlardan bize faydalı olan kısımlarını tercüme ve bazı

4

mevad-ı nafia²¹ ilavesiyle ufacık bir lüğat tarzına koydum. Mündericati²² her gün lisan-ı nasda dair olan bazı tabiratin şerhinden ibaret olduğu cihetle gençlerimize oldukça faydalı bir zemin-i musâhabe²³ teşkil edebileceğinden “Lüğat-ı Musâhabet” diye ad verdim. Umduğum rağbete nail olursa, bundan sonraki tab’ında²⁴ daha ziyade tevsi²⁵ ve ikmaline²⁶ çalışacağımı vaat eylerim.

1 Rebiülevvel 1311

⁶ Şahlar şâhı KL

⁷ Yücelik sahibi

⁸ Hükümdar, pâdişah KL

⁹ Uğurlar, bereketler, saâdetler, bahtiyarlıklar KL

¹⁰ Ulaşmış, kavuşmuş, erişmiş KL

¹¹ Sığınacak yer, melce KL

¹² Tabiiyet,bağlılık,bağımlılık,tabi olmak,itaat etmek,imtisal etmek,uymak ALM

¹³ Yarışarak ileri geçmeye, üstünlük sağlamaya çalışma, yarış KL

¹⁴ Bahçeler, ravzalar KL

¹⁵ Bilme, anlama, biliş, anlayış KL

¹⁶ Çeşitli nimetler

¹⁷ Padişahlara yakışır bir şekilde, şahane lütuflar

¹⁸ Erişme, ele geçirme, nâil olma KL

¹⁹ Kazanma, edinme, edinim KL

²⁰ Larousse

²¹ Faydalı maddeler

²² Kitap, gazete, dergi vb. içinde bulunanlar, içindekiler, muhteviyat KL

²³ Sohbet ortamı

²⁴ İsim. Bası GTS

²⁵ Genişletme, genişletilme, yayma KL

²⁶ Eksikliklerini tamamlayıp tam hâle getirme, tamamlama KL

Bal Hasanoğlu

Necip Asım

5

Lûgat-ı Musâhabet

Birinci bab

Bab-ı elif

ab-ı hayât (Tonsain de jouanre) Bir sudur ki içenlerin şebabeti²⁷ avdet edip²⁸ ilelebet bir hayat olur imiş. Hızır ve İlyas'a şürbü²⁹ nasip olduğundan ilayevmü'l-kıyam³⁰ hay imişler. Buna şairlerimiz ab-ı Hızır, ab-ı hayvan gibi birçok adlar verir ve birçok şeyleri buna benzetirler.

Ab-ı hayat, mutasavvıfa ıstılahında “ilm-i ledün”³¹ manasına müstemeldir:³² ve Arapçası mâ'ü'l-hayattır.

ebced Eskiden lisan-ı Arabi huruf-ı hecasını³³ cami olmak üzere tertip edilen elfaz-ı marufenin³⁴ birincisidir. Kavl-i

6

marufa göre bunların manaları yoktur. Ebced hesabının en ziyade kullanılan sureti şudur:

ا (1) ب (2) ج (3) د (4) هـ (5) و (6) ز (7) ح (8) ط (9) ی (10)
ك (20) ل (30) م (40) ن (50) س (60) ع (70) ف (80) ص (90) ق (100)

²⁷ isim Gençlik GTS

²⁸ Dönmek, geri gelmek GTS

²⁹ İçme LXQ (KT)

³⁰ Kıyamete kadar (<http://osmanlica.ihya.org/ila-yevm-il-kiyame-nedir-ne-demek.html>) 4.10.2017

³¹ İlâhî sırlara âit ilim KL

³² Kullanılmış, kullanılan KL

³³ Alfabeyi meydana getiren harfler dizisi. KL

³⁴ Bilinen kelimeler, sözler

(800) ض (700) ذ (600) خ (500) ث (400) ت (300) ش (200) ر
(1000) غ (900) ظ

ژ, چ, پ (ء) ile (ا) dahi (ا) bir sayılır. (ك) dört nevi³⁵ de 20 hesap olunur. Bunlar şiirde tarih söylemek için kullanılır.

apis (Apis) Mısır-ı kadimin en meşhur mabutlarından birisi olan *öküz*dür.

Fakat bir öküzün mabut olabilmesi için vücudu kâmil³⁶ siyah olmak ve alnında hilal şeklinde beyaz bulunmak şartları var idi. Bu öküzün gebermesi bütün sükkân-ı Mısır'ın³⁷ mateme girmesini mucip olurdu.³⁸ Sevr-i mürde,³⁹ mumyalanır, mükellef cenaze alayı ile kaldırılır idi. Teesüf-i umumi köhnenin yeni bir mabut bulmasına kadar sürerdi.

7

Apis yortusu, bir nevi ziraat yortusu olup, öküz erbab-ı ziraatın refikı ve timsali olduğundan o mertebeye isat⁴⁰ edilmiştir. Yoksa: *zerduz*⁴¹ *palan*⁴² *ursan eşek yine eşektir*.

âteş (Feu) Yunan esatirinde⁴³ (Promete)nin çakmak taşından ateş çıkarmayı öğrettiği için merkuma⁴⁴ müteşekkir olarak kendisine bilcümle⁴⁵ sanayiin mucidi nazarıyla bakarlar. Mütekaddimîn⁴⁶ ateşin safiyet ve ulviyetine⁴⁷ bakarak anasırın alası addederler, ve ibadet eyledikleri kevkeb-i nehari -yani- güneşin timsali sayarlardı. İşte ibadet-i nar, bu sebeple ibadet-i şemsi takip

³⁵ Çeşit, cins, tür GTS

³⁶ Tamamen, tam olarak , noksanz KL

³⁷ Mısır sakinleri

³⁸ Gerektirmek GTS

³⁹ Ölü öküz

⁴⁰ Yukarı çıkarma, yükseltme LXQ (KT)

⁴¹ Altın tel ve sırma ile işlenmiş KL

⁴² Eşeklere, bâzan da atlara vurulan, kaşsız, enli ve yumuşak bir semer çeşidi KL

⁴³ Masal ve efsâne kabîlinden hikâye ve rivâyetler KL

⁴⁴ Yukarıda adı geçen KL

⁴⁵ Bütün, hep GTS

⁴⁶ Eski insanlar, eskiler KL

⁴⁷ Yükseklik, yücelik, büyüklük KL

eylemiş idi. Rumlar ateşe tapındıkları gibi Romalılar da onları taklit etmiş ve (Numa)⁴⁸ nar-ı mukaddes yakmak üzere bir ateşgede uyandırmıştır. Ateşperestlik hala Amerika’da bakidir. Bunlar ilk lokmayı ateşe ihda etmeden (yani atmadan) taam etmezler.⁴⁹ Her akşam yaktıkları ateşin başında teganni⁵⁰ ve raks ederler. Mezhep-i zerdüşînin vaktiyle Avrupa’da pek ziyade revacı olduğu ve kendisine mahsus ibadetgâhlardan maada⁵¹ her hususi hanede de mahalli bulunduğu müttefikkun aleyhtir⁵².

Ateşperestliğe mahsus meabid⁵³ ve köhne ve ibadat her kavmin bidayetinde⁵⁴ görülmüş ve hala Tatarlardan bazı tavaif-i kabilelerinin⁵⁵

8

kapılarını cenuba açmak ve cenuba dönmekten su içmemek gibi adetlerini muhafaza eylemekte bulunmuştur.

et kesimi (Carnaval) Karnaval, “elveda, ya lahm” manasına Latince bir terkiptir ki Türkçedeki *et kesimi* bunun tercümesi demektir. Şimdi bu zamanda icra⁵⁶ olunan eğlenceler, hala Almanların icra eylemekte oldukları “deli yortusu” gibi Romalılardan kalma “Bakşanal”⁵⁷ ve “Saturnal”⁵⁸ nam yortunun taklididir. Bakşanal şarap ilahı itikat olunan “Bakküs”⁵⁹ namına icra olunan yortudur. “Saturnal” ise “Saturn” ilahının yortusudur.

ecnās-ı beşer (Racer) Gerek vaktiyle ve gerekse zamanımızda dünyanın beş kıtasında bulunan insanlar üç cinse tefrik edilebilir ki onlar da beyaz veya

⁴⁸ NumaPompilius (<http://ekstremlbilgi.com/tarih/etrusk-krali-numa-pompilius/>) 02.10.2017

⁴⁹ Yemek yemek GTS

⁵⁰ Şarkı söyleme KL

⁵¹ -den başka, -den gayri KL

⁵² Hakkında ittifak olunmuş KT

⁵³ Mâbetler, ibâdet edilecek yerler, tapınaklar KL

⁵⁴ Başlangıç, başlama KL

⁵⁵ Kabile toplulukları

⁵⁶ Bir şeyi fiil hâline getirme, yapma, yürütme, uygulama KL

⁵⁷ İçki meclisi, Baküs şenliği (<https://www.seslisozluk.net/bacchanales-nedir-ne-demek/>) 4.10.2017

⁵⁸ Eski Romalılar’ın Tanrı Saltunus şerefine yaptıkları şenlikler, çılgınca ve açık saçık eğlenceler TBKKS

⁵⁹ Roma’da Baküs (Bacchus) olarak bilinen şarap tanrısı (<http://blog.milliyet.com.tr/bakus--dionisos--gizemleri/Blog/?BlogNo=170103>) 3.10.2017

kafası, sarı veya Moğolî, kara yahut zencidir. Bilcümle akvam-ı mütemeddine⁶⁰ birinci cinsten olup Avrupa ile Asya'nın garp ve Afrika'nın şimalinde sakindirler. İkinci cinse mensup olanlar ırk-ı ebyazın sakini olduğu akalimin⁶¹ şarkında otururlar Kalmuk, Lapon,⁶² Eskimo, şarkî Sibiryadaki kabileler, Filipin, Maryan, Karolin adaları akvam ve sekenesinden ibarettir. Üçüncüsü Atlas dağlarının cenubunda sakini olup Habeş, Kafir ve Hotanto⁶³ kabilelerini teşkil ederler.

9

Fransa ulemasından Buffon⁶⁴ aile-i cesime-i beşeriyenin irae⁶⁵ eylediği ihtilaf ile beraber yine bir neve mensup olduklarını ispat için şu vechile idare-i efkâr ediyor: “Avrupa'nın beyaz, Amerika'nın sarı, Afrika'nın siyah adamı levn-i iklim⁶⁶ ile telvin⁶⁷ edilmiş bir adamdan başka bir kimse değildir.

edvār-ı erbaa' (Les quatre ûnes) Kudema,⁶⁸ tarih-i beşerde dört devir itibar ederlerdi. Evvelen) devr-i zeheptir⁶⁹ ki, bu müddette arz üzerinde yalnız fasl-ı rebi⁷⁰ hüküm-ferma⁷¹ olmuş ve bu nehar-ı daimi⁷² içinde yaşayan insanlar saffet ve hilmiyyet-i⁷³ halkıyyelerini muhafaza etmiştir. Saniyen) Devr-i fiddadır⁷⁴ ki, bu devirde insanlar derece-i ulya-ı ismetten⁷⁵ sukut⁷⁶ eylemiştir, tunç ve demir devirlerinde ise meşakkat peyda olmuştur.

⁶⁰ Medenileşmiş kavimler

⁶¹ Diyarlar, memleketler, iklimler KL

⁶² Laponya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse, Laponyalı GTS

⁶³ Güneybatı Afrika'da yaşayan ilkel bir boy GTS

⁶⁴ Fransız doğabilimci (<https://www.britannica.com/biography/Georges-Louis-Leclerc-comte-de-Buffon>) 4.10.2017

⁶⁵ Gösterme KL

⁶⁶ İklimin rengi

⁶⁷ Renklendirme KL

⁶⁸ Eskiden yaşamış olanlar KL

⁶⁹ Altın devri

⁷⁰ Bahar dönemi

⁷¹ Hüküm süren OTAL

⁷² Devamlı gündüz

⁷³ Yavaşlık, yumuşaklık OTAL

⁷⁴ Gümüş devri

⁷⁵ Günahsızlığın çok yüksek derecesi

⁷⁶ Düşme, aşağı inme LXQ (KT)

Fizyoloji uleması da ömr-i beşeri dört devre taksim ederler. Evvelen) 10 yaşına kadar, sabavet⁷⁷: Saniyen) 20: 25 şebabet: Salisen) elli beşe kadar kühulet⁷⁸: Rabian) herem⁷⁹ ve pîrî⁸⁰ devridir.

istalağmit istalağtit (Stalagmite Stalactite) Toprak aralarından sızarak yer altında

bir boşluğa vasıl olup derununda münhal⁸¹ bulunan ecza-i kilsiyeyi⁸² o mağaranın tavanına terk eden suların teressübünden⁸³ hasıl olan kaideleri⁸⁴ yukarıda ve resleri aşağı sarkık mahrut⁸⁵ şeklindeki

10

tabîi amudlara⁸⁶ Rumcadan alma (istalaktit)⁸⁷ derler. Aşağı düşen suların derunundaki mevad-ı⁸⁸ kilsiyeye birbiri üzerine yığılarak yukarı doğru teşekkül eden amudlara da (istalağmit) denir. Bazı mağaralarda her ikisi de kaideleri kalın ve res tarafları ince amudlar teşkil ile alttan üstten birbirine karışarak garip bir manzara hasıl eyler. İstalağtit pek acip ve şayan-ı temaşa⁸⁹ bir manzara teşkil eder: Hele havi⁹⁰ bulunduğu mağaraya bir meşale ile girilirse temaşasına doyulmaz. Bu nev mağaralardan ekser memalikte birkaç tane bulunur.

aşı (Accine) İngiliz etibbasından (Cener)⁹¹ köylerde inek sağmakla meşgul olanların umumen çiçek illetinden azade olduklarına dikkat eylemiş idi. Bir ineğin memesini muayene eyledikte üzerinde bu hayvana mahsus ve sarı bir iltihaplı

⁷⁷ Çocukluk KL

⁷⁸ Olgunluk çağı, orta yaşlılık KL

⁷⁹ İhtiyarlama KL

⁸⁰ İhtiyarlık KL

⁸¹ Çözülmüş, açılmış KL

⁸² Kireç taşı yapısında olan parçalar

⁸³ Dibe çökme, tortulanma KL

⁸⁴ Bir şeyin üzerine oturduğu taban, dayanak yeri KL

⁸⁵ Üstü sivri, altı dâire biçiminde olan geometrik şekil, koni KL

⁸⁶ Sütun, direk KL

⁸⁷ Sarkıt (<http://www.nedirnedemek.com/stalaktit-nedir-stalaktit-ne-demek>) 4.10.2017

⁸⁸ Elle tutulup gözle görülebilen, uzayda yer kaplayan, bölünebilen, ağırlığı olan nesneler, maddeler, cisimler KL

⁸⁹ Seyretmeye değer KL

⁹⁰ İçine alan, içinde bulunduran KL

⁹¹ Çiçek aşısını bulan İngiliz doktor Edward Jenner (<http://www.nuveforum.net/1022-tip-adamlari/59526-edward-jenner-ingiliz-doktor-cicek-hastaligina-asi-bulan-kisi/>) 4.10.2017

çıban gördü. Bundan bu çıbanlarda bulunan virüsün ârizi⁹² olarak sağıcılara aşılanmasıyla onları çiçekten muhafaza eylediği neticesini çıkardı. Bu keşfi 1776 senesi etmiş idi; fakat yirmi sene tecrübe ve tetkik ile tamamen mutmain olmadan neşreylemedi. Buna mükâfat olarak İngiliz parlamantosı kendisine 500.000 frank verdi.

Efkâr-ı Cedide'den hiçbirisinin uğraması mümkün olmayan manaya aşıda uğradı. Herkes aşî hakkında türlü türlü

11

fikirlerle zahip oldu;⁹³ nihayet hükümetlerin bazısı çocuklarını aşılatanlara mükâfat vermeye kadar fedakarlık gösterdi. Bugün akvam-ı medeniyte aşının faydasını takdir eylemiştir.

aşı daldırma kelimesine müracaat buyrula.

i' tidâleyn noktası (Équinoxe) Gece ile gündüzün müsavi⁹⁴ oldukları iki gün arz itidaleyn noktalarında bulunduğu zamana tesadüf eder. Bu da her sene mart dokuzu ile eylül on birinde vukua gelir; çünkü o günlerde arzın iki kutbu güneşe aynı mesafede bulunarak her ikisi de bir suretle tenvir⁹⁵ edilir ve arzın tamamen yarısı aydınlık ve yarısı karanlık olur. Daire-i istivaya⁹⁶ *daire-i itidal* dahi derler. Bunun sebebi ise yukarıda gösterilen tarihlerde arz ile şemsin daire-i istiva-i şimali üzerinde bulunmasıdır.

Arzın şemse en ziyade mail⁹⁷ bulunduğu yani arzın iki kutuplarından birisi tamamıyla ziya-ı şemse maruz olduğu halde diğeri muzlim⁹⁸ kaldığı zaman arzın mihveri⁹⁹ üzerinde bulunduğu noktaya da kalp¹⁰⁰ noktası derler ki

⁹² Aslında bulunmayıp sonradan olan KL

⁹³ Bir düşünceye, bir zanna kapılmak, inanmak KL

⁹⁴ Eşit, denk OTAL

⁹⁵ Işıklandırma, aydınlatma KL

⁹⁶ Ekvator KL

⁹⁷ Bir yana, bir tarafa doğru eğilmiş, meyletmiş KL

⁹⁸ Karanlık KL

⁹⁹ Tekerlek, çark gibi yuvarlak bir cismin etrâfında döndüğü, cisme göre sâbit olduğu farzedilen gerçek veya var sayılan doğru, mil, eksen KL

¹⁰⁰ Mec. Her şeyin ortası, ehemmiyetli, alıcı noktası OTAL

bunlardan kalb-i şitevi¹⁰¹ kanunusani¹⁰² dokuzunda ve kalb-i sayfi¹⁰³ de haziran on birinde vukua gelir.

akademi (Académie) Cemiyat-ı fenniyye, edebiyeye-i sanaiyye, harekât-ı bedeniyye (jimnastik)ye nam-ı umumi olan

12

akademi namı vaktiyle Felatun'un¹⁰⁴ ders-i hikmet verdiği bahçe sahibi olan "akademus"un namından kalmadır.

Fransa'da başlıca beş akademi mevcut olup bunların hepsi (enstitü Enstitut) yani *Encümen-i Daniş*¹⁰⁵ nam-ı umumisi altında müctemidir¹⁰⁶. Bu beş akademi, ulum akademisi, sanayi-i nefise akademisi, edebiyat akademisi, ulum-ı ahlakiyye ve siyasiyye akademisidir.

altın (Or) Altın madenlerin en saf, en ziyade kâbil¹⁰⁷ tetarruk¹⁰⁸ ve incirar¹⁰⁹ yani tel haline geçmeye müsait olanıdır. Bir milimetrenin 900'de biri kadar inceliğine kadar varak haline getirmek mümkündür. Suyun sıkleti¹¹⁰ bir farz olduğuna göre altıninki 1/4 19'dur. Ancak 1900 derece hararete galeyan eder.¹¹¹ Ekseriya zir-i zeminde¹¹² saf olarak bulunur. Bu sebeple eski insanların en iptida¹¹³ malumu olan maden altındır. Saban vesair aletler ibtida altından imal edilmiştir. En meşhur altın madenleri Amerika'da Brezilya, Şili, Meksika ve on beş seneden beri Kaliforniya ve Avusturalya'dadır. Birçok nehirler ufak altın levhacıkları akıtırılar. Bir kilogram halis altın 3444 frank 44 santim eder. Müsavi sıklette bulunan bir altın gümüşün on beş buçuk misli kıymetindedir.

¹⁰¹ Kışa ait, kışla ilgili OTAL

¹⁰² Ocak ayı KL

¹⁰³ Sayfi: Yaz a ait, mevsimiyle ilgili KL

¹⁰⁴ Socrate'nin talebesi, Aristo'nun hocası olan meşhur eflatun OTAL

¹⁰⁵ İlim meclisi, akademi KL

¹⁰⁶ Toplanmış, bir araya gelmiş, toplu KL

¹⁰⁷ Kabul eden, alan, alıcı KL

¹⁰⁸ Yol bulma, yol bulup ortaya çıkma KL

¹⁰⁹ Çekilme KL

¹¹⁰ Ağırlık KL

¹¹¹ Kaynamak KL

¹¹² Yer altı

¹¹³ zf. Önceleri, ilk başta, evvelâ, en evvel KL

Bu maden her zamanda alamet-i gına¹¹⁴ ve darat¹¹⁵ addedilmiştir. Kimya-ı batıl taraftarları

13

bu madene birçok güzel isimler ve birçok hassalar¹¹⁶ isnat ederler. Ve mahbup addeyledikleri bu mahbup asferi¹¹⁷ meadin-i saireden imal için birçok emek ve masraf sarf ederlerdi.

elifbā (Alphabete) Lisanlar beyrinde ihtilaf bulunduğru halde elifbaların ekserisi arasında pek ziyade müşabehet¹¹⁸ mevcut olduğundan hepsinin bir asıldan teşaub¹¹⁹ ettiğine hüküm olunur. Elifbanın ihtira-ı¹²⁰ şerefi Fenikelilere ait olduğru mervidir.¹²¹ Fenikelilerden (Kadmos)¹²² Yunanistan’da kitabet ve kıraatı talim etmiş ve oradan Roma’ya sirayet eylemiş ve Romalılarından da yeni Latin akvamı denilen Fransız, İspanyol, Portekiz, İtalyan, ilh¹²³ elifbası intişar¹²⁴ eylemiştir.

Lisan-i Arabi elifbası her ne kadar Avrupa’nınkilerin aksine olarak sağdan sola yazılmakta ise de adet ve esami-i huruf şarkiyye ve garbiyyede pek ziyade müşabehet görülmekte olduğundan bunun da Fenikelilerden alınma olduğuna inanılabilir. Hele akvam-i Samiyye¹²⁵ hurufunun eşkali dahi yekdiğerine pek müşabihtir.¹²⁶

Lisan-i Arabi elifbası bugün cüzi tadilat¹²⁷ ile bilcümle akvam-ı islamiyyenin

¹¹⁴ Zenginlik belirtisi

¹¹⁵ Debdebe, tantana, heybet, azamet KL

¹¹⁶ Bir şeye veya bir kimseye mahsus olan, yalnız onda bulunan hal KL

¹¹⁷ Sarı KL

¹¹⁸ Benzerlik KL

¹¹⁹ Kol kol ayrılma KL

¹²⁰ Benzeri görülmemiş bir şey icat etme OTAL

¹²¹ Ağızdan ağıza söylenip gelen, nakil ve rivâyet edilen KL

¹²² Heredotos’a göre fonetik alfabeyi Yunanistan’a sokan Fenikeli Kadmos
(https://www.turkcebilgi.com/yunan_alfabesi) 5.10.2017

¹²³ “İla-ahir” sözünün kısaltması OTAL

¹²⁴ Yayılma KL

¹²⁵ Beyaz ırkın Asurca, İbranice, Habeşçe gibi dilleri konuşan çeşitli kavimlerin toplandığı kol OTAL

¹²⁶ Benzeyen, benzer, mümâsil KL

¹²⁷ Az değışiklik

yegâne vasıta-ı tahriridir.¹²⁸ Fakat kable'l-İslam¹²⁹ ekser akvamın kendilerine mahsus yazıları var idi. İlim *asar-ı atike ve kable'l-tarihiyye* namıyla meydana çıkan ulum-ı akvam-ı salifenin¹³⁰ kütüb-i tevarihe geçmeyen ahvalini tahkik eylediği¹³¹ sırada

14

Türklerin ezmine-i kadimede¹³² pek müterakki¹³³ bir heyet olduğunu ve hatta Asuryahlara “hatt-ı mîhî”yi¹³⁴ talim eylediklerini meydana çıkarmıştır. Çinlilerin, Mısıriyyun-ı kadim gibi, elifbaları yoktur. Bu kavimde yazı işareti eşya ve efkârı tersim¹³⁵ eder. Mısırlilerin *iyeroglif* yazıları da böyle idi. Fakat Fenikeliler elifba suretine ifrağ eylemiştir.¹³⁶

elektrikiyyet (Électricité) Bu madde-i seyyale¹³⁷ milattan 700 sene evvel yunan hukemasından “Tales” vasıtasıyla kehrübada keşfedildiğinden Rumcada “elektron” denilen kehrüba ismi elektrige verilmiştir. Zamanımızda her cismin biri “müspet” ve diğeri “menfi” olarak iki nev elektrigi havi olduğu malum olmuştur. Bu iki nev elektrikiyyet herhangi birisinin tesiriyle tardedilinceye¹³⁸ kadar hal-i hafada¹³⁹ bulunur. O cisimden havi olduğu bir nev elektrik tardedildikte o cisim diğeriyle elektriklenmiş olur. Her iki nev elektrik daima yekdiğeriyle imtizaca¹⁴⁰ mail olduklarından, müspet elektrikle elektriklenmiş bir cisim, elektriklenmemiş veyahut menfi elektriklenmiş bir cisme mukabil tutulsa hadise-i elektrikiyye husule gelmeye başlar. İki

¹²⁸ Yazı yazma vasıtası

¹²⁹ İslam öncesi OTAL

¹³⁰ Geçmiş milletlerin ilimleri

¹³¹ Bir şeyin ne olduğunu, doğru olup olmadığını anlamak için yapılan araştırma, soruşturma KL

¹³² Eski zamanlar OTAL

¹³³ İleri, ilerlemiş BTS

¹³⁴ Çivi yazısı KL

¹³⁵ Resmini çıkarma, şeklini çıkarma, çizme KL

¹³⁶ Bir şekilden başka bir şekle sokmak KL

¹³⁷ Hava, su gibi seyyal, akıcı olan şey, akıcı madde

¹³⁸ Uzaklaştırılmak, sürülmek KL

¹³⁹ Gizlilik hali, kapalılık hali

¹⁴⁰ İki veya daha fazla şeyin karışıp kaynaşarak tek cisim hâline gelmesi KL

elektriğin ihtilalı¹⁴¹ ekseriya şerare¹⁴² ve gürültü ile müterafık¹⁴³ olur. Fırtına esnasında zuhur eden gürültüye “ra’d” ve şeraresine “berk” derler; bu halde mübadele-i elektrikiyye ya muhtelif nev elektrikle elektriklenmiş

15

iki bulut veyahut bir bulut ile arz arasında vukua gelir. Eğer arz ile bulut arasında vakı olursa, insan, hayvan, ağaç gibi eşya-ı mütevassıtaya¹⁴⁴ yıldırım düşer. Elektrik ulemasından birçoğu iki nev elektriğin vücudundan iştibah¹⁴⁵ ile farziyyat-ı¹⁴⁶ saire der-miyan ediyorlarsa¹⁴⁷ da henüz iddialarını temin edecek edille-i katiyye¹⁴⁸ der-miyan edemediklerinden ondan sarf-ı nazar¹⁴⁹ eyleriz. Elektrik henüz kendisinden beklenilen hıdematı ifaya müsait bir dereceye gelememiştir.

Mamafih intikal-i efkâra bir tarik-i ahenin¹⁵⁰ olan telgraf ve telefon ve hıfz-ı esvata¹⁵¹ bir sandukçe-i hadid¹⁵² olan fonograf¹⁵³ vesair tatbikat-ı elektrikiyye veleh-res¹⁵⁴ ukul bir derecede olup daha birçok hıdemata da tatbikine sarf-ı himmet edilmektedir.

Allahü Teā‘lā (Dieu) Seyyid Şerif şöyle tarif eder: Bir ilimdir ki kaffe-i esma-ı hüsnanın¹⁵⁵ manasını cami olmak üzere ilah hakka delalet eyler. Ehl-i sünnet indinde cenab-ı Bari’ye¹⁵⁶ şöylece itikat gerektir.

¹⁴¹ Karışma, katışma OTAL

¹⁴² Kıvılcım KL

¹⁴³ Karışık, karışmış, bir arada OTAL

¹⁴⁴ Araya giren LXQ (KT)

¹⁴⁵ Şüphe etme, şüphelenme KL

¹⁴⁶ Bir iddiayı aydınlatmak için söylenen ve hükmü kat’i olmayan, farz ve takdire bağlı bulunan mesele OTAL

¹⁴⁷ Ortaya koymak, öne sürmek OTAL

¹⁴⁸ Kesin deliller

¹⁴⁹ Vazgeçme OTAL

¹⁵⁰ Demirden yapılmış yol

¹⁵¹ Seslerin korunması

¹⁵² Demirden yapılmış küçük sandık

¹⁵³ Sesleri kayıt ve tespit ederek istenildiğinde tekrar edilmesini sağlayan makine

(<https://www.turkcebilgi.com/fonograf>) 6.10.2017

¹⁵⁴ Şaşkınlık veren

¹⁵⁵ Esma-ı Hüsnâ’nın (Allahın güzel isimleri) bütünü, hepsi

¹⁵⁶ Bari: Yaratıcı OTAL

Allah birdir yoktur nazîri¹⁵⁷

Her şeyin oldur bed¹⁵⁸ ve ahiri

Doğmuş değildir bir nesneden ya

Bir nesne doğmaz zatından asla

Yer gök güneş ay ateş su eşcar¹⁵⁹

Kuşlar balıklar enva-ı ezhar¹⁶⁰

İnsanla hayvan bilcümle meşhut¹⁶¹

Olmuş Hüda'nın emriyle mevcut

16

Her şeyi yoktan Allah yarattı

Encümle¹⁶² kevni¹⁶³ Allah donattı

Yoktur Hüda'nın zıt ve misali

Muhaddes¹⁶⁴ değildir olmaz zevali¹⁶⁵

¹⁵⁷ Benzer, eş KL

¹⁵⁸ Başlama, başlayış KL

¹⁵⁹ Ağaçlar KL

¹⁶⁰ Çiçekler KL

¹⁶¹ Gözle görülen, şahit olunan KL

¹⁶² Yıldızlar KL

¹⁶³ Varlık, mevcudiyet KL

¹⁶⁴ Tahdis olunmuş, haber verilmiş OTAL

¹⁶⁵ Yok olma, yok edilme, ortadan kalkma KL

Zatı münezzeh levn ve suverden¹⁶⁶

Vakit ve cihetten her türlü yerden

Hem cisim ve cevher hem de arzdan

Allah beridir bir de garazdan¹⁶⁷

Yoktur tegayyur¹⁶⁸ olmaz tebeddül¹⁶⁹

Zatında hakkın yoktur taallül¹⁷⁰

Allah vardı alem yoğ iken

Hem varlığın bil sen kendisinden

Yok varlığında o Allah âhir

Zat-ı celili her şeye kadir

Hakkın işinde hikmet var ama

Olmaz abes iş Allah'ta asla

Noksan sıfattan zatı beridir

Vasf-ı kemalat onda celidir¹⁷¹

¹⁶⁶ Suretler OTAL

¹⁶⁷ Birine karşı beslenen kötü niyet, gizli düşmanlık, hınç, kin KL

¹⁶⁸ Değişme, başkalaşma KL

¹⁶⁹ Başka şekle girme, değişme, tagayyür KL

¹⁷⁰ Yalandan bahâneler bularak bir işten kaçınma KL

¹⁷¹ Aşîkar, meydanda, belli OTAL

İlim ve kelamla semi ve iradet

Görmek hayatla tekvin¹⁷² ve kudret

Zatıyla kaim¹⁷³ sabit sıfatı

Aynı değildir ne gayr-i zati

Allah alîm-i¹⁷⁴ evvel ilm-i Huda'ya

Ermez akıllar çün bî-nihaye¹⁷⁵

Her şey Huda'ya malum ve medlul¹⁷⁶

Allah'a yoktur bir nesne meçhul

Allah kelimdir ama müberra¹⁷⁷

Savt¹⁷⁸ ve dehandan¹⁷⁹ vacib-i teali¹⁸⁰

Samidir¹⁸¹ Allah yok sema mani¹⁸²

Bî-izn¹⁸³ ve alet her savtı sami

¹⁷² Yaratma KL

¹⁷³ Devam eden, sürüp giden, var olan KL

¹⁷⁴ Çok bilen (Allah'ın sıfatlarındandır, "bilgisi ezeli ve ebedi olan" demektir.) OTAL

¹⁷⁵ Nihayetsiz, sonsuz, tükenmez OTAL

¹⁷⁶ Gösterilen, işâret edilen KL

¹⁷⁷ Her türlü beşerî zaaf ve ihtiyaçtan berî, uzak olan, hiçbir şeye veya kimseye ihtiyâcı bulunmayan (Allah) KL

¹⁷⁸ Ses, sada KL

¹⁷⁹ Ağız KL

¹⁸⁰ Yükselme, ululanma OTAL

¹⁸¹ İşiten, dinleyen OTAL

¹⁸² Men eden, geri bırakan OTAL

¹⁸³ Kulak OTAL

Allah muradın icraya Kadir

Her ne dilerse ol anda hazır

Nazırdır¹⁸⁴ Allah bî-çeşm ve alet

Her daim eyler her şeyi ruyet¹⁸⁵

Kadirdir Allah her emre kadir

Kudret onundur yok başka nazır

Hay¹⁸⁶ ve kadimdir baki ve daim

Vasf-ı celili zatıyla kaim

İhya-i imate-i icat¹⁸⁷ ile halk¹⁸⁸

Bilcümle tekvin-i faali muhakkâk

17

Esmâ-i hüsnâ lazımdır öğren

Billah (şifa)dan ya başka yerden

¹⁸⁴ Bir işin yönetimine memur olan kimse KL

¹⁸⁵ Göz ile görmeğe, kezâlik kalble görmeğe yani akl ile müşâhede rütbesinde bilmeğe denir ki ismdir KM

¹⁸⁶ Bütün varlıkların hayat kaynağı, ebedî ve hakîkî hayat sâhibi” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır KL

¹⁸⁷ Öldürme ve diriltmeyi meydana getirme KL

¹⁸⁸ Yaratma, yok iken var etme KL

Bil ahirette vardır nihayet

Müminler için Allah'ı ruyet

(Tuhfetü'l-İslam)

elmās (Diamant) Bu cisim tebellür¹⁸⁹ etmiş fahm-ı hastan¹⁹⁰ başka bir şey olmayıp madenin en saf ve en sertidir. Bircümle müessirat-ı kimyeviyyeden¹⁹¹ azade olarak hal edilemez. Her cismi çizer ve hiçbirisi kendisi çizemez; bu sebeple elmas kendi tuzuyla cilalanır. Nedret¹⁹² ve berraklığı hasebiyle süs ve ziynette kullanılır; cam kesmek için camcılar, mihver¹⁹³ yapmak için saatçiler, ahcar-ı zi-kıyem¹⁹⁴ cilasıçün hakkâk¹⁹⁵ ve nakkaşlar elmas kullanırlar. Başlıca olarak Hint ve Brezilya'da bulunur. Fransızların (rajan - yani vesayet) namını verdikleri elmas Avrupa'da bulunanların en berrağıdır, bu elmas 136 kırat (27 gram)dır. (4 000 000) frank kıymet tahmin edilmektedir. Fransa tac-ı kraliyesine ait elmasların adedi 64 182 olup 18751 kırat sıkletinde ve 20 900 260 frank kıymetindedir. Elmasın Arapçası (mas)tır.

amazon (Amaxones) Esatir-i Yunaniyyede silahşör bir kabile-i nisvandır.¹⁹⁶

Bu kadınların, erkek çocuklarını terk, ve daha ziyade sühuletle¹⁹⁷ okatabilmek için sağ memelerini ihrak¹⁹⁸ eyledikleri mervidir. Tarih

18

¹⁸⁹ Billurlaşma OTAL

¹⁹⁰ Has kömür

¹⁹¹ Etkin kimyevi (maddeler)

¹⁹² Az bulunma, azlık KL

¹⁹³ İsm-i âlettir, şol demir iğre denir ki بَكْرَةٌ [bekeret] ile خُطَّافٌ [òutṭāf] dedikleri demirin beyinlerini cem eder yani ikisi de onun üzerinde olur. Kezâlik şol ağaç oka denir ki çarh onun üzerinde deverân eder, murâd makaranın ve çarhın okları olacaktır ki onun üzerinde deverân ederler. Ve kuşak ve kolan makûlesinin uçlarında olan tokaların deverân eyledikleri küçük demir iğceğize denir. Ve dağlağıya denir, مَكْوَاةٌ [mikvât] manâsına. Ve ekmekçilerin hamur açacak ağaçlarına denir ki oklava ve merdâne tabîr olunur. KM

¹⁹⁴ Kıymetli taşlar

¹⁹⁵ Mâden, taş, tahta vb. üzerine şekiller, özellikle mühür kazan sanatkar KL

¹⁹⁶ Kadınlar kabilesi

¹⁹⁷ Kolaylık OTAL

¹⁹⁸ Yakma KL

ve daha doğrusu efsaneler birçok amazon sayar bunlardan *Pantezile*¹⁹⁹ Truvalılara iane²⁰⁰ etmiş; Tomiris²⁰¹ Keyhüsrev'i²⁰² ifna²⁰³ ettirmiş, *Talestris*²⁰⁴ İskender'i ziyaret etmiştir. Müteahhirin,²⁰⁵ Amerika'nın keşfinde cenubî Amerika'da (□□□□□□□□) nehrinin iki sahilinde erkeklerden daha cesaretle muharebe eder kadınlara rast geldiklerinden Yunan amazonlarına nispetle, bunlara ve nehre o ismi vermişlerdir.

inkıṭā'-ı teneffüs (Asphyxie) Suyu dalmak, ip ile boynundan asılmak veya boğulmak, mühlik²⁰⁶ gazlar tenessümü²⁰⁷ ile nefes munkatı olur.²⁰⁸ Bu halde bilcümle alaim-i hayatiyye²⁰⁹ muattal²¹⁰ kalır. Suda boğulmak ile kömürün yanmasından hasıl olan gaz (hamız-ı fahm)²¹¹ koklayarak boğulma birbirine benzetilebilir. Bunlarda sebep-i memat ne su ne de hamız-ı fahmdır, ancak hava-ı nesimiyyenin²¹² fıkdanıdır.²¹³ Nefesi kesilmişlere imdat için hastayı açık havaya çıkarmak, elbisesini soymak. Akciğerlerine hava vermek, cereyan-ı demi iade için kuvvetlice vücudunu ovma icap ettiği gibi bazı hallerde kolundan kan almak lazımdır.

engerek (Vipère) Yılanların enva-ı kesiresi içinde esmer kırmızısı renkli engerek (ef'ı)²¹⁴ denilenden ziyade memalik-i mutedilede²¹⁵ zehirli yılan yoktur.

Amerika'nın çingıraklı tabir olunan ve nemli yerlerde bulunan

¹⁹⁹ Penthesilea: Yunan mitolojisinde bir amazon kraliçesi (<http://nereye.com.tr/amazonlari-kralicesi-penthesileanin-carpici-yasami-olumu/>) 7.10.2017

²⁰⁰ Yardım KL

²⁰¹ Saka hükümdarı Tomris Hatun (<http://otukenormanininfilizleri.blogspot.com.tr/2016/01/tomris-hatun-ilk-kadn-hukumdariskitler.html>) 7.10.2017

²⁰² Tomris'le çarpışarak yenilgiye uğrayan Pers kralı Kiros (Büyük Keyhüsrev) (<http://otukenormanininfilizleri.blogspot.com.tr/2016/01/tomris-hatun-ilk-kadn-hukumdariskitler.html>) 7.10.2017

²⁰³ Yok etme KL

²⁰⁴ Thalestris: Büyük İskender zamanındaki Amazon kraliçesidir (<https://www.turkcebilgi.com/thalestris>) 7.10.2017

²⁰⁵ Son zamanlarda gelenler, yetişenler OTAL

²⁰⁶ Öldürücü, helâk edici KL

²⁰⁷ Hava teneffüs etme KL

²⁰⁸ Son bulmak, devam etmemek, kesilmek KL

²⁰⁹ Hayat izleri, hayat alametleri

²¹⁰ Bırakılmış, terkedilmiş, kullanılmaz KL

²¹¹ Karbonik asit (<http://www.nuveforum.net/1191-terimler-sozlugu-h/258352-hamiz/>) 7.10.2017, OTAL

²¹² Atmosfer, havaküre OTAL

²¹³ Yokluk, bulunmama, eksiklik KL

²¹⁴ Engerek yılanı OTAL

²¹⁵ coğ. (Hava ve iklim için) Aşırı derecede soğuk yahut sıcak olmayan, ılık, ılıman KL

19

yılanı bundan daha keskindir. Hele çingiraklının zehri berelediği en iri insan ve hayvanı bir saatte itlaf edecek mertebede kuvvetlidir. Yılanın zehri dilinin altında veyahut üst çenesinin önünde birtakım çengeller içindedir. Bir insanı yılan ısırır ısırmaz yarasını hemen tuzlu su ile yıkamak ve pek ziyade ısınmış demir ile dağlamak elzemdir.

ehrām (Pyramides) Mısır firavunları ve o vakit mukaddes tanılan hayvanları için makbere olmak üzere inşa edilen kadim ve cesim²¹⁶ binalara ıtlak²¹⁷ edilir. Pek yeni bir fikre nazaran ehramların inşası çöl kumlarının istilasına set olmak içindir; 40 ila 60 kilometre mesafeden görülebilen bu ebniye-i cesime²¹⁸ çöl kervanları veya nil mellahları²¹⁹ için rehnüma²²⁰ olarak yapıldıkları da hatra gelebilir. Bu gibi efkârın tehalüfü²²¹ ehramların maksad-ı inşasının henüz ne olduğu anlaşılamadığına delalet eyler.

Ehramların en meşhuru milattan on iki asır evvel hükümet eden (Keops) nam firavunun inşa ettirdiğidir. İrtifai 150 metre olup (Efel) kulesi²²² inşa edilinceye kadar bundan yüksek bina yok idi. Ehramlar acayib-i seba-ı alemdendir.

ehl-i şalīb muḥārebeleri (Croi ades) Hemen iki asır tarafında sekiz defa olarak

20

papanın himaye ve Avrupa kral ve sinyorlarının müşareketi²²³ ile icra olunan

²¹⁶ İri, büyük, kocaman OTAL

²¹⁷ Denmek, denilmek, adlandırılmak KL

²¹⁸ Büyük yapılar

²¹⁹ Denizci, gemici, kaptan KL

²²⁰ Yol gösteren kimse, Kılavuz KL

²²¹ Birbirine zıt olma, aykırı olma KL

²²² Eyfel kulesi

²²³ Ortak olma, ortaklık KL

seferlere ıtlak edilir. Bu muharebelere iştirak eden eşhas umumen²²⁴ kollarına bir kırmızı salib²²⁵ taktıkları için bunlara ehl-i salib²²⁶ denir. Bu meşhur muharebelerden birincisi miladın 1095 senesi (Piyer Lermi)²²⁷ denilen bir meczup papas tarafından teşvik edilmiş ve sonu da 1270 senesi Fransa krallarından (Sen Lui)²²⁸ nin vefatıyla bitmiştir.

Frenkler sekiz defa icra eyledikleri muharebeden bir netice çıkaramadılar: Fakat bu münasebetle garplılar şarkı öğrenerek, bu sayede Avrupa'da fûnun, sanayi ve edebiyat üzerine külli tesirat-ı nafiası²²⁹ görülmüştür.

orang otang (Ourang-outang) Maymun familyasından zeki bir hayvandır. Otuz iki dişi var, kuyruğu yoktur. Kendisi gayet kavi²³⁰ ve çeviktir: kameti iki metreyi mütecavizdir:²³¹ hâlât-ı adiyede²³² iki arka ayağı üzere durur. Asya'da Sumatra ormanlarında, ve Afrika'nın daire-i istiva civarındaki mıntıkasında bulunur. Bu hayvan-ı garip hakkındaki malumat henüz derece-i kâfiyyede değildir. Diri diri tutulup Avrupa'ya getirilenler, Avrupa'nın iklim-i şedidine tahammül edemediklerinden, sinn-i kühuletlerindeki²³³ halleri layıkıyla tetkik edilememiştir.

21

olimpiyat (Olimpiade) Müşteri namına olarak her dört senede bir Yunanistan'da olimpiyat şehrinde icra edilen yortulara derlerdi ve bunlar Yunaniler için dörder senelik birer devr-i tarihî idi. Şu takdirce bir asır 25 olimpiyat demektir. İlk olimpiyat milattan 776 ve sonu da 296 : 392 sene evveldir. Olimpiyat-ı vahit-ı kıyasisi üzere sene hesabı şöyledir. Mesela yirmi altıncı

²²⁴ Bütün şahıslar

²²⁵ Haç (İsâ'nın çarmıha gerilmiş şekline benzediğinden) KL

²²⁶ Haçlılar, hristiyanlar OTAL

²²⁷ Pierre L'Ermite: Hristiyanları, Müslümanlara karşı savaşa sürükleyen Fransız vaizdir
(https://www.turkcebilgi.com/pierre_lermite) 7.10.2017

²²⁸ IX. Louis (genellikle "Saint Louis – San Lui" olarak bilinir)
(https://www.turkcebilgi.com/ix_louis) 7.10.2017

²²⁹ Faydalı tesirler

²³⁰ Kuvvetli OTAL

²³¹ –i geçen, –den fazla KL

²³² Alışılmış haller

²³³ Otuz yaş ile elli yaş arasındaki zaman OTAL

olimpiyatın üçüncü senesi demek olimpiyatın tarih-i bed'inin 103'üncü yılı demektir. 667'nci olimpiyat 1891 senesi temmuzunun birinci günü başladı.

uyuz (Galle) Bu illetin tabiatı hakkında etıbbı hayli münakaşatta bulunarak hususi bir (virüs)ten ileri geldiğini der-miyan ederlerken, muahharan²³⁴ akarib²³⁵ nevinden bir nev huveyn²³⁶ olduğu ve beşere²³⁷ tahtında kemali emniyetle tegaddi²³⁸ eylediği keşfedilmiştir. Beşereyi bir iğne ucu ile kaldırarak bu muzır hayvancığın görülmesi kolaydır. Bu hastalık bilhassa erbab-ı fakire arız olur. Kendi haline bırakılırsa uyuz iyi olmak bilmez, fakat bugün hemen bir günde tedavisi çaresi bulunmuştur. Tedaviden sonra eseri kalmaz. İstihmamla,²³⁹ tütsü veya pomada²⁴⁰ tarzında kükürt istimali²⁴¹ bu hastalığa devadır.

22

ay (Lune) Kamer arzdan 49 defa küçüktür. Arza olan mesafesi de 340.000 kilometredir. Erbab-ı heyet kamer üzerinde dereler, dağlar, yanardağlar bulunduğunu keşfeylemişlerse de hava-ı nesimiden eser görememişlerdir. Havanın fıkdanına alamet kamerde hiç bulut görülmemesi, ve şemsten aldığı ziyanın asla inkisar²⁴² etmemesidir. Bu sebeple kamerin hiç olmazsa arzımız hayvanlarıyla gayr-i meskûn²⁴³ olduğuna hüküm olunur. Ay, yer etrafında 29 buçuk günde bir kere döner; bu müddete de bir Arabi ayı deriz. Döndüğü esnada daima yalnız bir yüzü arza dönmüş bulunur bu sebeple şeklinin kalın tarafı bize dönmüş bir yumurtaya benzer olduğuna hükmederler; şu tariftten kamerin diğer tarafı asla arzımızı göremez olduğu anlaşılıyor. Kamerin cazibesi şemsinki ile ihtilat ederek denizlerde *med* ve *cezir* husule getirir. Birçok zamanlar kamerin nebatat, sıhhat ve hava üzerine bir tesir-i azimi

²³⁴ Sonradan, daha sonra KL

²³⁵ Akrepler, tehlikeli ve zehirli hayvancıklar KL

²³⁶ Gözle görülmeyecek kadar küçük hayvancık, mikrop OTAL

²³⁷ Derinin dış tabakası, üst deri, cilt KL

²³⁸ Beslenme KL

²³⁹ Hamama girme, yıkanma KL

²⁴⁰ Merhem (<https://www.seslisozluk.net/pomada-nedir-ne-demek/>) 7.10.2017

²⁴¹ Kullanma KL

²⁴² fizik. Kırılma KL

²⁴³ Boş, ıssız, oturulmayan OTAL

olduğuna zehap²⁴⁴ hasıl edilmiş idiyse de bugün o gibi efkâr-ı batıla kısmen olsun mahvolmuştur. Bir şehr-i kameri tarafında ayda dört safha hasıl olduğundan bu safhaların hadisat-ı tabiîyyeden birisine tesadüfî tabiîdir. Kamerden arza münakis olan ziya *hararetsiz ziya olmaz*. Kaide-i tabiîyyesine muvafık olabilmek için en hassas termometrelerde hemen hissedilebilecek

23

mertebedir. Ayın birinci haftasındaki safhasına “terbi-i evvel” ikinci haftasının nihayetine “bedir” dördüncü haftasının sonuna “terbi-i ahîr” derler.

iki el isti‘mâli edenler (Ambid xtre) Bir elin diğerinden ziyade maharetli bulunmasını tabiattan ziyade terbiyeye isnat ederler. Efkar-ı ammeye bakılırsa her mevlüt²⁴⁵ iki elini aynı maharet ve suhuletle istimalle salih bir suretle doğmak lazım gelir. Fakat gerek vahşi ve gerek medeni insanlarda, her iki elini de bila-müşkülât²⁴⁶ kullanabilenlerin nedretine bakılırsa, bu fikir biraz güççe kabul edilir. Şu son zamanlarda tıbb-ı cedid, çocuğun rahm-ı maderde²⁴⁷ bilhassa hamlin²⁴⁸ sonuna doğru sağ elini kımıldatmaya müsait bir vaz’da²⁴⁹ bulunduğunu keşfeylemiştir. Şu fikre bakılırsa, doğan çocukların sağ ellerini istimal edecek bir surette tevellüt eylediklerini kabul etmek ve terbiyenin de bu istidat-ı tabiîyi²⁵⁰ inbisata²⁵¹ getirdiğine hükmeylemek icap ediyor.

Müdekkikîn-i²⁵² Osmaniyyeden birisi çocukların solak olmasını kucakta sağ kol üzerinde bulundurmadan ve şu suretle çocuğun sağ elini serbest bırakmamadan ileri geldiğini *Tercüman-ı Hakikat* neşreylediği bir makalede beyan eylemiş idi ki bu da terbiye-i maddiyenin tesirine güzel bir delildir.

Her kavim nezdinde solaklık bir kusur addedilerek ve daima

²⁴⁴ Bir fikir veya düşünceye uyma, sâhip olma; sanma, öyle zannetme, zan KL

²⁴⁵ Doğmuş, doğan yavru bir tabiatta zuhur eden LXQ (LO)

²⁴⁶ Zorluklar olmadan

²⁴⁷ Anne rahmi

²⁴⁸ Gebelik KL

²⁴⁹ Vaziyet, tavır, duruş, biçim KL

²⁵⁰ Doğal yetenek

²⁵¹ Yayılma, genişleme KL

²⁵² İnceden inceye araştıranlar OTAL

çocuklar sağ el ile iş görmeye teşvik olunarak çocukların istidat-ı tabîsi inbisata getirilmekte olduğundan solaklar az bulunmaktadır.

iyot (Iode) 1811 senesi keşfedilmiş bir cism-i basit olup ur, sıracı,²⁵³ ahlat-barda²⁵⁴ ve emraz-ı rievîyyede²⁵⁵ kemal-i muvaffakiyetle istimal edilmektedir. İyot tabiatıta ancak mürekkep²⁵⁶ olarak bulunup yalnız tesadüf edilemez. Sünger, hayvanat-ı naime²⁵⁷ ve bilhassa deniz yosunu denilen nebatat-ı bahriyeden istihsal²⁵⁸ olunur. Köpek ve morina denilen balıkların karaciğerlerinde kesretle bulunur. Bu sebeple morina balığı yağını sillü'r-rielilere²⁵⁹ tavsiye ederler.

İkinci bab

Bab-ı ba

bārgir kuvveti (Force de cheval) Makine ıstılahında,²⁶⁰ 75 kilogram sıkleti bir saniyede 1 metre irtifaa kaldıran kuvvete denir ki, bu kuvvet makine kuvvetlerini mesahada²⁶¹ vahid-i kıyasî itibar olunur. Mesela 10 veya 20 bārgir kuvvetinde denilen bir makine bir saniyede 1500 . 750 kilogram sıkleti 1 metre irtifaa kaldıracak kuvveti haiz²⁶² demektir. Bu kuvvet müntahab²⁶³ atlar üzerinde

²⁵³ Daha ziyâde çocuklarda ve gençlerde görülen, boyun ve koltuk altlarındaki lenf bezlerinde iltihaplanmalara ve akıntılı yaralara yol açan bir çeşit verem KL

²⁵⁴ Kan, balgam, safra döken

²⁵⁵ Akciğer hastalığı

²⁵⁶ *sıf. ve i. kimya*. İki veya daha fazla maddenin karışmasından, birleşmesinden oluşan (madde), birleşik KL

²⁵⁷ Kemiksiz, omurgasız hayvanlar familyası, yumuşakçalar KL

²⁵⁸ Meydana getirme, hâsıl etme, üretme, üretim KL

²⁵⁹ Verem, akciğer veremi OTAL

²⁶⁰ Sâdece bir ilim ve sanat dalına mahsus olan kelime, terim KL

²⁶¹ 1. Arâzi, arsa, ev vb. yerleri alan ölçüleriyle ölçme KL

²⁶² Sâhip, mâlik, taşıyan KL

²⁶³ Seçilmiş, seçkin OTAL

edilen tecrübelerden iktibas²⁶⁴ edilmiştir. Bir at günde ancak 8 saat çalışabildiğinden ve hal buna bir makine bila-fasıla²⁶⁵ 24 saat işleyebileceğinden mesela 5 beygir kuvvetinde denilen bir makine tamam 15 bar-girin göreceği işi görmekte olduğu anlaşılıyor.

bārūt (Poudre) Tetkikat-ı ahire barutun fişenk²⁶⁶ ve mehtap gibi istimali Çinliler arasında hicret-i nebeviyyeden altı yüz sene evvel malum olduğunu meydana koymuştur. Fakat mermi atmada istimalini bilmezlerdi. Hicretin birinci asrı ortalarına doğru İstanbul muhasarasına gelen fırak-ı islamiyye²⁶⁷ aleyhinde şark imparatorluğu askerinin bir nev yangın fişengi tarzında “ateş-i rumi” istimal eyledikleri görülmüştür. Miladın 1346 senesi vukua gelen Karesi muhasarasında İngilizler barutu vasıta-ı tahrip olarak ilk defa kullanmışlardır. Roje Bakon²⁶⁸ büyük Albert ve Alman papaslarından Berton Şvartc²⁶⁹ arasında barutun keşif veya daha doğrusu Avrupa’ya sokulması muhtelifunfi²⁷⁰ bir mesele olduğu gibi bunlardan her birisinin derece-i mesaisi de malum değildir, yakın zamanlarda pamuk ve halis azot ile bir madde-i mültehibe²⁷¹ imal edilmiştir. Fulmicaton pamuk barutu diye adlanan bu barut adi barutun tesirini haiz ise de bazı mahzurları istimalini tamim edememiştir.²⁷² Bugünlerde henüz terkibi ilan olunmayan bir barut

²⁶⁴ Alıp faydalanma KL

²⁶⁵ Ara vermeden

²⁶⁶ Fişek sözünün eski söylenişi KL

²⁶⁷ İslam fırkaları

²⁶⁸ Roger Bacon (<https://www.msxllabs.org/forum/felsefe-ww/314596-roger-bacon.html>) 8.10.2017

²⁶⁹ Friburglu Berthold Schwartz (1318-1384) adında bir Alman rahip ve filozofun Avrupa’da barutu ilk bulan olduğu sanılıyor. (<http://www.bilgicik.com/yazi/barut-kesifler-ve-buluslar/>) 8.10.2017

²⁷⁰ Görüş ayrılıklarına konu olan, üzerinde anlaşma ve oy birliği sağlanamayan, ihtilâf konusu olan

KL

²⁷¹ Alevlenen madde

²⁷² Umûma yaymak, genel duruma getirmek KL

daha imal edilmiş ve bunun hîn-i iştiâlinde²⁷³ dumanı çıkmadığından “dumansız barut” adını almıştır. Barutun yapıp satılmasında emniyet-i umumiyye için tehlike mevcut olduğundan ekser hükümetlerde olduğu gibi hükümet-i seniyye-i Osmaniyye dahi barutun imal ve fûruhtunu²⁷⁴ taht-ı inhisarında²⁷⁵ bulundurmaktadır.

barometre (Baromètre) Osmanlıcası “mikyâs-ı hava”dır. Bu alet Galile’nin şakirdi²⁷⁶ olan İtalyalı Toricelli 1643 senesi ihtira eylemiştir. Alet, hava-ı nesiminin tazyikini irae eder. Elde barometre olarak bir mahall-i mürtefia çıkıldıkça, tazyik-i hava azalacağına ve cıva sütunu da hava tazyiki ile muvazenet²⁷⁷ kesbetmek²⁷⁸ için aşağı ineceğine mebni,²⁷⁹ bu hassadan²⁸⁰ istifade ile irtifaların mesahasında²⁸¹ istimalini Fransa hükemasından “Paskal” mevki-i tatbika vazeylemiştir.²⁸² Barometre bir dereceye kadar havanın güzellik ve fenalığını da irae eder. Zira hava kuru iken ıslak havaya nispetle daha hafif olduğundan, yağmur yağmayacağı vakit cıva sütunu yükselir, aksi halde dahi alçalır. Barometrenin maruf olan şekilleri çanaklı, sifonlu, kadranlı denilenlerdir.

balon (Ballon Arostat) Bir mayı²⁸³ derununa daldırılan her bir cism-i sulb,²⁸⁴ mayi içinde tuttuğu

27

hazz-ı²⁸⁵ hacmindeki mayi sıkletine müsavi bir kuvvetle aşağıdan yukarıya

²⁷³ Tutuşma anı

²⁷⁴ Satma, satış KL

²⁷⁵ Tekeli altında

²⁷⁶ Öğrenci OTAL

²⁷⁷ fizik. Denge, muvâzene KL

²⁷⁸ Kazanmak, edinmek KL

²⁷⁹ –den dolayı, –den ötürü, binâen KL

²⁸⁰ Bir şeye veya bir kimseye mahsus olan, yalnız onda bulunan hal, keyfiyet KL

²⁸¹ Arâzi, arsa, ev vb. yerleri alan ölçüleriyle ölçme KL

²⁸² Tâyin ve tespit etmek, ortaya koymak KL

²⁸³ Su gibi akan, su halinde bulunan şey OTAL

²⁸⁴ Sıvı durumunda olmayan, katı KL

²⁸⁵ Hazz: Yarma, kesme KL

itilir. “Arhimeds”²⁸⁶ keşfeyletiği kanununun müfadi²⁸⁷ şu ifadeden ibaret olup, bunu hamamda suya daldığı esnada keşfettiğinden, sevincinden o koca adam çırlıçiplak sokağa uğrayarak “Evreka! Evreka! Yani buldum! Buldum!” diye koşmuştur.

Balonlar Siraküzalı²⁸⁸ Arhimeds’in bu kanunun tatbikatındandır. Deruni havadan daha hafif bir gaz ile doldurulan balonlar, bir dereceye kadar yükselip orada kesafeti²⁸⁹ sath-ı arzdakinden²⁹⁰ daha az bir hava tabakasına vasıl olduklarında, kendi hacmine müsavi hava sıkleti ile derunundaki gaz, asıl balon ile zevrak²⁹¹ ve baloncu sıkleti tevazün²⁹² ederek orada kalır. Baloncu bir miktar daha yükselmek isterse, ihtiyaten yanında bulundurduğu kumdan ibaret safrasının²⁹³ birazını atar. İnme arzu ettiği vakit ise bir ip ile balonun yukarısındaki sopayı açarak içinde bulunan gazın bir kısmını salıverir.

Balonlar ilk defa olarak 1873 senesi (Annonay)lı Mongolfiye biraderler tarafından inşa edilmiştir.

Sefine-i²⁹⁴ havaîye²⁹⁵ ıtlakına şayan olan balonlar, henüz arzu edilen derece-i kemale vardiırlamamıştır.

Balonu cihet-i matluba²⁹⁶ sevk için kuvvet mevcut ise de,

28

²⁸⁶ Arşimet

²⁸⁷ Anlam, mana KL

²⁸⁸ (<http://hilalceylan.blogspot.com.tr/2011/05/arsimet.html>) 8.10.2017

²⁸⁹ Bir cismin ağırlığının hacmine bölünmesinden elde edilen değer, yoğunluk KL

²⁹⁰ Yeryüzü OTAL

²⁹¹ Kayık, sandal OTAL

²⁹² Tartıda, ağırlıkta denk olma, birbirine denk olma, denklik KL

²⁹³ Deniz taşıtlarının dengede kalmasını, boş iken istenilen su hattına kadar batmasını sağlamak maksadıyle dip taraflarına konan madden, taş, kum vb. ağırlık KL

²⁹⁴ Gemi KL

²⁹⁵ Hava gibi hissedilir hissedilmez durumda olan, varlığı belli belirsiz olan, hafif KL

²⁹⁶ İstenilen yön

mukavemet²⁹⁷ ve nokta-i istinat²⁹⁸ mefkuttur.²⁹⁹ Mamafih bundan na-ümit olmamalıdır. Bu bapta Amerikalı hekim meşhur Franklin’i taklit etmelidir. Balonların keşfinden bir müddet sonra bir zat bu büyük adama: “*Sanki bu balon ne işe yarar?*” demiş. Franklin de “*Henüz doğan bir çocuk ne işe yarar?*” sualiyle cevap vermiştir.

Hakikat o vakitten beri balonlar hayli ikmal olunarak ordularda muhabere hizmetinde hayli faydaları görülmüş ve ekser devletler ordularında istimaline başlamıştır.

buhār (Vapeur) Satih³⁰⁰ üzerinde buhara kalp olunan bir damla su kendi hacminin 1700 misli kadar yer tutar. Şu hesapça buhar kuvvetinin ne kadar cesim olduğu, sanayi ve seyr-i sefaine³⁰¹ tatbikinden ne derece istifade edilip ve edileceği anlaşılır. (reomür)³⁰² derecesiyle taksim edilmiş bir termometre ile 80 derece ısıtılan su buharı mayi üzerine icra-ı tazyik eden hava-ı nesimi; yani 1700 kilogram sıkleti kaldırır. Hararet 97’ye çıkarsa bu kuvvet iki kat olur: 113’te üç kata çıkar. Ve şu suretle her on yedi derecede kuvvet bir hava-ı muhiti³⁰³ sıkleti (yani 1700 kilogram) kadar artar. Binaenaleyh³⁰⁴ 10 tazyik-i havaî kuvvetiyle işleyen bir makinenin suyu 233 derece teshin³⁰⁵ olunmuş demektir. İki tazyik-i nesimi istimal

29

eden makineye alçak tazyikli, bundan bir ziyade istimal eyleyene vasatî tazyikli, ve üç tazyikten ziyadeli olanlara âlî tazyikli makine tabir olunur.

²⁹⁷ fizik. Direnç KL

²⁹⁸ Güvenme noktası

²⁹⁹ Mevcut olmayan, bulunmayan, yok KL

³⁰⁰ Bir şeyin dışta olan, dıştan görünen tarafı, yüzü KL

³⁰¹ deniz. Osmanlı Devleti’nde gemi işletme işiyle meşgul olan kuruluş, Denizyolları KL

³⁰² (<http://www.lafsozluk.com/2010/10/reomur.html>) 8.10.2017

³⁰³ Çepeçevre kuşatan hava

³⁰⁴ Bundan dolayı, bunun üzerine KL

³⁰⁵ Isıtma, kızdırma KL

1615 senesi (Salamon Ko)³⁰⁶ nam Fransalı buharın kuvve-i muharrike³⁰⁷ makamında istimali fikrini ortaya koymuş idi. (Deni Papin)³⁰⁸ İlk defa olarak pistonlu bir buhar makinesi icat eyledi. Nihayet İngiliz, (Ceyms Vat)³⁰⁹ kuvve-i buhariyyeden istifade yolunu tamamıyla temin eylediğinden bi-hakkın³¹⁰ kaşif unvanına layık görülmüştür.

boa (Boa) Boalar yılanların azam ve akvasıdır.³¹¹ Büyük hayvanlara kemal-i muvaffakiyetle hücum ederler ise de bahşeyledikleri dehşet malik oldukları kuvvetten ileri gelip yoksa dişlerinde zehirli çengelleri yoktur. Boanın en meşhuru cenubî Amerika ormanlarında bulunan ve doin Douin denilen nevidir. Bunlar bazen 15 metre tûl³¹² ve insan beli kalınlığında bulunurlar. Cesim ağaçların kovuğunda simitlenerek açlık icbar³¹³ edinceye kadar hareketsiz kalırlar. Acıktıkları vakitleri ya bir kamışlığa giderler veyahut bir dala asılarak şikarlarına muntazır³¹⁴ olurlar. Avları üzerine kemal-i şiddetle atılarak sarılıp teşkil eyledikleri halkalar arasında ezer, adeta tanılmayacak bir surette hamir³¹⁵ ederler. Hazımları pek ağırdır, bu hengâmda³¹⁶ yani mideleri dolu olduğu vakit,

30

tamamıyla hal-i cümudda³¹⁷ bulunduklarından kendilerini o halde itlaf edebilirler.

³⁰⁶ Salomon de Caus (<http://www.ilkkimbuldu.com/buhar-makinasini-kim-buldu/>) 8.10.2017

³⁰⁷ Hareket ettiren kuvvet

³⁰⁸ Denis Papin: Buhar makinelerini tasarlayan ve buharlı gemiyi yapan (<https://www.mailce.com/denis-papin-kimdir-hayati-eserleri-buluslari.html>) 9.10.2017

³⁰⁹ James Watt: fabrikaların yeni dokuma makinelerini çalıştırabilecek güçte buhar makinelerinin geliştiren (https://www.turkcebilgi.com/james_watt) 9.10.2017

³¹⁰ Hakkıyla, tamamıyla OTAL

³¹¹ Çok kuvvetli OTAL

³¹² Uzunluk, boy KL

³¹³ Zorlama, cebretme KL

³¹⁴ Bekleyen, gözleyen KL

³¹⁵ Hamur LXQ (KT)

³¹⁶ Zaman, vakit OTAL

³¹⁷ Donukluk hali

Romalılardan (Regülüs) ordusunun Afrika’da, ve miladın 1353 senesi Rodos’ta vefat eden Rodos şövalyesi (Gozon)un³¹⁸ bu adada itlaf eyledikleri tarihlerde mazbut³¹⁹ olan yılan boa nevinden olduğu maznundur.³²⁰

paratoner (Paratonnerre) Hekim-i meşhur Franklin’in³²¹ ihtira eylediği bu alet-i tehaffuz,³²² bulutların elektriğini cezb ve rutubetli bir zemin veyahut suya isal³²³ ederek muhafazasına tahsis olunduğu bina üzerinde saikanın³²⁴ patlamasına vakit bırakmaz bir “*siper-i saika*”dır. Suret-i muntazama da rekzedilmiş³²⁵ bir siper-i saika kendi irtifainin iki misli nısf-ı kutr³²⁶ itibarıyla resmi tasvir olunan bir sath-ı dairelik mahal üzerindeki ebniye ve eşyaya siper olur. Elektrik daima ecsamın en sivri yerlerinden intişar³²⁷ ve kendi nevinin gayriyle orada ihtilat eylediğinden ağaçlar cereyan-ı elektriğinin sūratine gayr-i müsait birer gayr-ı mükemmel paratonerdir. Mevad-ı hayvaniyye, mevad-ı haşabiyyeden³²⁸ ziyade elektriğin cereyanına müsait olduğundan bir ağaca düşen yıldırım altında bulunan insan ve hayvan üzerine sıçrayarak oradan mürur³²⁹ eder. Fırtınalı havalarda yüksek ağaç altına

31

gizlenmek nefsi tehlikeye koymak olduğu şu mülahazadadan anlaşılıyor. Fransa’da 1835 senesinden 1852 senesine kadar yıldırımla musap³³⁰ olan 1308 kimseden 500’ü ağaç altına gizlenerek nefislerini tehlikeye ilka³³¹ edenler olduğu istatistik malumatındandır.

³¹⁸ (<https://www.cambridge.org/core/journals/annual-of-the-british-school-at-athens/article/dieudonne-de-gozon-and-the-dragon-of-rhodes/78E0C09EBDC36B707F193F689615B83B>) 9.10.2017

³¹⁹ Zaptedilmiş KL

³²⁰ Kesinlik kazanmamış olan, kesin olarak bilinmeyen, şüphe ve tereddüt edilen, zannolunan KL

³²¹ Benjamin Franklin (www.ilkkimbuldu.com/paratoneri-kim-buldu/) 10.10.2017

³²² Korunma aleti

³²³ Ulaştırma, ulaştırılma, erişirme, eriştirilme KL

³²⁴ Yıldırım KL

³²⁵ Yere dikilmek, saplanmak KL

³²⁶ Geo. Yarı çap OTAL

³²⁷ Yayılma KL

³²⁸ Odun yapısında, odun gibi, odunla ilgili, odun cinsinden OTAL

³²⁹ Geçme, geçiş KL

³³⁰ Belâ, felâket, musîbet vb.ne uğramış, dūçar olmuş KL

³³¹ Bırakma, atma LXQ (LO)

puşula (Boussola) Pusula kudemanın meçhulu idi: Fakat Çinlilerin miladın 1000

sene evvel istimal ettikleri anlaşılıyor. On üçüncü asr-ı miladide bir mihver üzerine muvazenet³³² halî üzere mevzu mıknatısı bir ibrenin şimale doğru teveccüh ettiği Avrupaca malum olmuştur. İtalyalı (فلاي وژي ووزا) ilk defa olarak ibre hareket edebilmek üzere bir mihver üzerine konulmak yolunu keşfeylemiştir. Ondan evveli ibre bir tahta parçası üzerine konarak su sathına terk edilir idi. İbre-i mıknatısıyyenin³³³ etrafında bulunan daire otuz iki cihât-ı asliyye³³⁴ ve feriyye³³⁵ ve rüzgâr kertelerini³³⁶ göstermek üzere otuz ikiye taksim edilmiştir. Üzerinde işbu taksimat bulunan mukavvaya “rüzgâr gülü” derler. Pusulasız gemiler sahilden pek ziyade uzaklaşamadıkları halde bu vasitanın şüyuundan³³⁷ sonra terakkiyat-ı bahriyye³³⁸ derece-i kemale ermeye başlamış ve şu suretle münasebat-ı beyne’l-milel fevkalade terakki ederek arzın okyanuslar içinde veya ötesinde bulunan aksam-ı meçhulesi âlem-i medeniyetin malumu olmuştur.

32

Üçüncü bab

Bab-ı ta

tārīḥ (Date) Tevarih-i ümemde³³⁹ bulunan başlıca tarihler kuvve-i hafızaya * □ □ □

hizmeti görürler. Bunların en meşhuru ve hatırdâ tutulmaya şayan olanları ber-vech-i atidir;³⁴⁰ hilkat-i âlem bugün umumen kabul edildiğine göre miladın 4932 sene mukaddemdir.³⁴¹ [rasıt-ı³⁴² Türkî Uluğ Bey kavlince bu

³³² fizik. Denge KL

³³³ Mıknatıslı ibre OTAL

³³⁴ Coğr. Anayönler OTAL

³³⁵ İkinci derecede olan OTAL

³³⁶ Gemilerde dört ana yöndeki rüzgârın (kıble, yıldız, batı, doğu) aralarından esen rüzgârların yönünü göstermek üzere pusula kadrının ayrılmış olduğu otuz iki kısımdan her biri (Her kerte 11 derece 15 dakika ölçüsündeki bir açıya eşittir) KL

³³⁷ (Herkesçe) duyulma, yayılma, bilinme, dağılma OTAL

³³⁸ Denizle ilgili gelişmeler

³³⁹ Ümmetler tarihi

³⁴⁰ Aşağıda olduğu gibi OTAL

³⁴¹ Zaman bakımından daha eski olan, önce, evvel, önceki, evvelki KL

³⁴² Gözetleyen, gözleyen kimse KL

sene hilkat-i alemin 184994'üncü yılıdır]. Roma'nın teessüsü (753 kable'l-milat): İskender-i kebirin vefatı (323 kable'l-milat) veladet-i nebeviyye 570 milat, hicret-i nebeviyye 622 milat, Ben-i Ümeyye'nin teessüsü³⁴³ 41 hicri; hilafet-i Abbasiyye'nin teessüsü 133 hicri: Saltanat-ı Osmaniyyenin teessüsü 699; İstanbul'un fethiyle kurun-ı vustaya³⁴⁴ hatime³⁴⁵ çekilmesi 857; tabaatin³⁴⁶ ihtirai (851 hicri), Amerikanın keşfi (862 hicri), memalik-i Osmaniyyede matbaa teessüsü (1135 hicri) yeniçerinin ilgası³⁴⁷ 1241 hicri.

taḥaccür (Pétrification) Tahaccür taş kesilmek demektir. Tahaccür eden cisim, kendisini terkip³⁴⁸ eden madde yerine ecnebi ve gayr-i uzvi³⁴⁹ bir madde arz etmekle beraber, teşekkül-i asliyyesini tamamıyla muhafaza eder. Bir cism-i uzviyyenin ecza-i ferdiyyesi mürur-ı

33

zaman³⁵⁰ ile mahvolarak ayn-ı şekil³⁵¹ ve mevkide yerlerine ecza-i ferdiyye-i madeniyye kaim olur. Şu surette bir cism-i mütehaccirin cism-i evvel teşekkülünde olduğu münfehim³⁵² olur. “Tahaccür-i kils-i veya suni” diye nebatat ve hayvanat-ı vesaireyi, derununda fahmiyyet-i³⁵³ kils-i³⁵⁴ mahlulu³⁵⁵ bulunan menbalara koyarak üzerlerinde bir tabaka kireç taş bağlatmaya denir. Bu suretle kabuk bağlayan cismin tabiatı değişmez.

taḥarrüş-i nebātî (Irritabilité) Taharrüş-i nebatî denilen hadise-i acibeyi fen henüz izah edemedi. Nebatatın hemen kaffesi gurup ve tulû-ı şemste³⁵⁶ şayan-

³⁴³ Kurulma KL

³⁴⁴ Ortaçağ OTAL

³⁴⁵ Son, nihayet KL

³⁴⁶ Kitap basma işi, basımcılık, tıbbat KL

³⁴⁷ Yürürlükten kaldırma, hükümsüz bırakma OTAL

³⁴⁸ Birkaç şey birleşip yeni bir şey meydana getirme KL

³⁴⁹ İnorganik OTAL

³⁵⁰ Zamânın geçmesi KL

³⁵¹ Şeklin aslı

³⁵² Anlaşılan, kavranılmış, idrak edilmiş olan KL

³⁵³ Karbonat OTAL

³⁵⁴ Sönmemiş kireç KL

³⁵⁵ Erimiş, eritilmiş şey, eriyik KL

³⁵⁶ Güneşin doğması OTAL

ı dikkat³⁵⁷ bir harekete düçar olurlar. Şems-i tabanın³⁵⁸ iğtirabı³⁵⁹ nebatatı neşr *روال وواح ن* ile tezine icbar ediyor denecek mertebe bir tesir hasıl ediyor. Hele (küskün)³⁶⁰ denilen nebat bir cism-i ecnebinin temasından sakınmak için kapanır. Amerika'nın "sinekkapan" denilen bir nebatı üzerine konan haşeratı hapis için vüreykatını³⁶¹ kapayıverir. Akasya yaprakları aksamaları sanki uyuyacakmış gibi dalları üzerine kapandığı halde kına çiçeği yere doğru eğilerek çiçekleri üzerine kubbe şeklinde bir muhafaza teşkil eder. Nilüfer çiçeği uzun bir zeneb³⁶² vasıtasıyla göğe merbut olup³⁶³ bu sayede gündüzleri su sathına yayılır ve geceleri suya girerek zuhur-ı şemsle yine zahir olur. Nebatatın birçoğunda tertibi henüz malum olamayan bir hareket ile

34

(uzv-i tezkir)³⁶⁴ hayatlarının zaman-ı ilkahta³⁶⁵ hareket eyledikleri görülmektedir.

tedāvi-bi'l-mişl (Homéopalhie) Bu usul-ı tedavinin müesses ve naşiri Almanya etıbbasından doktor (Hanman)dır.³⁶⁶ Muma-ileyh³⁶⁷ "Misiller misilleriyle şifa bulur" düsturunu itti haz³⁶⁸ ile kudemanın "Ezdada³⁶⁹ ezdad ile mukâbele edilir" kaidesine, yani mesela iltihaplar mülattıflar³⁷⁰ ile tedavi edilir kaidesine muhalefet etmiş idi. Misliyyun denilen bu fırka-ı etıbbanın kavlince birbirine mümasil³⁷¹ iki maraz bir uzuvda aynı derecede

³⁵⁷ Dikkate değer KL

³⁵⁸ Parlak güneş

³⁵⁹ (Güneş, ay, yıldızlar için) Batma KL

³⁶⁰ Küstümotu bitkisi olarak da bilinen bitki (<http://www.dersimiz.com/bilgibankasi/KUSTUMOTU-BITKISI-HAKKINDA-BILGI-5613.html>) 12.10.2017

³⁶¹ Anat. Yapracıklar OTAL

³⁶² Kuyruk KL

³⁶³ Bağlı bulunmak KL

³⁶⁴ Bot. Erkek organ OTAL

³⁶⁵ Döllenme zamanı

³⁶⁶ Dr. Friedrich Samuel Hahnemann (<http://www.organon-homeopati-dernegi.org/hahnemann/>) 12.10.2017

³⁶⁷ İma edilen, adı geçen (adam) OTAL

³⁶⁸ Kabul etme, öyle sayma ... edinme KL

³⁶⁹ Zıtlar, birbirine zıt olan şeyler KL

³⁷⁰ *tip*. Yumuşatıcı, sertlik giderici, müleyyin (ilâç). KL

³⁷¹ Benzeyen, andıran, –e benzer, gibi KL

bulunamayacağından, ilaç ile uzuvda tevlit edilen maraz-ı ârızı³⁷² bi-nefsihi³⁷³ gelen marazı defeyler ve sonra da husul-ı maraza sebep olan ilacın kat'iyile³⁷⁴ o da mündefi³⁷⁵ olur. Doktor Hanman bunu kınakına³⁷⁶ sıtmalılı bir adama verildiği vakit maraz-ı teskin³⁷⁷ ve bu hastalıktan salim olana verildikte tevlit eylediğini görerek meydana koymuştur. Bu garip tecrübeye göre kınakına sıtmalılı bir adama verildiği vakit humma-ı hakikiyi mahveder bir humma-ı ârızı husule getirmiş oluyor ki o da kendiliğinden mündefi oluyor. Her ne hal ise misliyyun etibba Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, ve Amerika'da tekessür³⁷⁸ etmiş ve düstur-ı kadime tâbi olan tabipler de ezdiyun namını almıştır. (tedavi-bi'z-zıt) kelimesine müracaat buyurula.

35

takvīm (Calendrier) Takvimin vaz'ı³⁷⁹ tarihi muhtelefün-fih³⁸⁰ ise de, Roma şehrinin banisi³⁸¹ olan (Romulus)un vaz' eylediği kabul edilmektedir. Romulus 300 günü bir sene olmak üzere 10 aya taksim etmiş bunun halefi olan (Numa) ise 2 ay daha ilave eylemiştir. Roma tarihinin 708'inde Yulyus³⁸² kayser sene-i tabiyyeye göre bu takvimi ıslah eylediğinden kendi namına nispet edilmiştir. Bu takvimde her dört senede bir yevm-i mütemmim³⁸³ ilavesi yani kebise³⁸⁴ icrası esas ittihaz edilmiş idi. Hal buna bu suret-i seneler müddetinin devr-i tabiiden uzun olması hasebiyle 900 senede

³⁷² Sonradan ortaya çıkan hastalık

³⁷³ Kendisi, kendi kendine OTAL

³⁷⁴ Devam etmeyecek şekilde bitirme, son verme KL

³⁷⁵ (Hastalık, sıkıntı vb. için) Savulmuş, savuşturulmuş, atlatılmış KL

³⁷⁶ Sıtma tedavisinde kullanılan bir ağaç (<http://mavinoktabitkisel.blogcu.com/kinakina-bitkisi-faydalari-ve-kullanimi/9404373>) 12.10.2017

³⁷⁷ Yatıştırılan hastalık

³⁷⁸ Çoğalma KL

³⁷⁹ Belirleme, tâyin etme, tespit etme KL

³⁸⁰ Üzerinde ihtilaf olunmuş mesele OTAL

³⁸¹ Kuran, kurucu, tesis eden kimse, müessis KL

³⁸² Jül Sezar'ın en önemli yardımcısı olan İskenderiyeli astronomici Sosigenes'in hazırladığı takvimde (Jülyen takvimi) yıl 12 ay, 365 gündü. Sezar Romulus Takvimi'ndeki ay adlarını, biri hariç değiştirmede. Sadece Romulus Takvimi'ndeki 5., kendi takvimindeki 7. ayın adını Julius'a çevirdi. (<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/romulus-julyen-gregoryan-hicri-rumi-1264604/>) 12.10.2017

³⁸³ Tamamlayan gün

³⁸⁴ Dilimizde *Sene-i kebise* (artık yıl) söyleyişinde geçer KL

yedi gün fark etmiş ve 1582 senesi bu tefavüt³⁸⁵ 10 güne çıkmıştır. Papa on üçüncü Gregoar³⁸⁶ bu mahzura bir çare olmak üzere asır başları kebiselerini hazif³⁸⁷ ve seneye on gün zam ile o senenin 5 teşrin-i evvelini 15 teşrin-i evvele nakleylemiştir. İşte buna *Gregoar takvimi* derler ki bugün Rus ve Rumlardan başka bilcümle akvam-ı mütemeddine-i hristiyanıyye tarafından kabul edilmiştir. Bu takvimin de 4000 senede bir gün hatası vardır.

takvîm-i celâlî Şühur³⁸⁸ ve sînin³⁸⁹ kameriyyenin muamelat-ı enam³⁹⁰ ve avamı ihlal etmekte olmasına ve sene-i kebise bunu teshil³⁹¹ edecek yerde daha ziyade ihlal etmiş bulunduğundan ıslah-ı takvim

36

ihtiyacı mülük-i Selçukiyyeden³⁹² Melikşah Celaleddin Selçukî zamanında yani beşinci asr-ı hicrî içinde şiddetle kendisini hissettirdiğine bina-i muamelat-ı medeniyyede tahakkuk³⁹³ eden teşettüte³⁹⁴ çare tahriri³⁹⁵ zımında³⁹⁶ Nizamü'l-mülk'ün riyaseti³⁹⁷ altında ulema ve fuzala-ı zamandan Ömerü'l-Hayyam ve Abdurrahman Haris ve Ebu Muzaffer ve Meymun Vasıti ve Muhammed Hazin'den³⁹⁸ mürekkep³⁹⁹ 468 sene-i hicriyyesi hilalinde⁴⁰⁰ akdedilen meclis-i fûnun tarafından yılbaşı nokta-i itidal rebî'ye⁴⁰¹ yani nevrüz-i sultaniye⁴⁰² müsadif olmak üzere 471 sene-i hicriyyesi ramazanının

³⁸⁵ Birbirinden farklı olma KL

³⁸⁶ Papa 13. Gregory (https://www.turkcebilgi.com/xiii._gregory) 12.10.2017

³⁸⁷ Ortadan kaldırma, kaldırılma, çıkarma, silme KL

³⁸⁸ Aylar KL

³⁸⁹ Yıllar KL

³⁹⁰ Halkın muameleleri

³⁹¹ Kolaylaştırma KL

³⁹² Selçuklu hükümdarları

³⁹³ Gerçekleşme KL

³⁹⁴ Birçok kısma ayrılma, çatallaşma, dağılma KL

³⁹⁵ Bekletmek ALM

³⁹⁶ İçin, dolayısıyla OTAL

³⁹⁷ Reislik, başkanlık KL

³⁹⁸ (<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=070257>) 15.10.2017

³⁹⁹ Birden fazla şeyin bir araya gelmesinden meydana gelmiş, birleşik KL

⁴⁰⁰ Ara, aralık OTAL

⁴⁰¹ Bahara ait, baharla ilgili OTAL

⁴⁰² Sultan Celalüddin Melikşah'ın takvimindeki nevrüz OTAL

onuncu cuma günü mebde⁴⁰³ ittihaz kılınmak üzere bir tarih-i şemsi ittihaz olundu.

Taksim-i eyyam ve şühuruna gelince: Bir sene-i celaliyye evvel-i nevrızdan itibaren otuz günlü on iki aydan ve sinîn-i basitede beş ve sinîn-i kebisede altı günlü müsterakadan⁴⁰⁴ ibarettir.

Sinîn-i celaliyye ekbası, iptida-ı fasl-ı bahara, yani şemsin hamel⁴⁰⁵ burcuna intikaline tâbi olduğu cihetle yedi defa her dört senenin dördüncüsü kebsedilmek⁴⁰⁶ ve sekizinci kere dördüncü kebsedilmeyip beşinci sene kebise-i itibar olunmak üzere hesap olunmuştur. Esami-i şühuru ber-vech-i atidir:

Ferverdin	30	Mihr	30
Ürdibehişt	30	Âbân	30
Hordâd	30	Adar	30
37			
Tir	30	Dey	30
Mordâd	30	Behmen	30
Şehrivar	30	İsfendyarmaz	30

İsfendyar ٤٤٠ mahından sonra sinin-i basitede beş gün ve sinin-i kebisede altı gün müsteraka ilavesiyle sene ikmal olunup kemâ-fi's-sabık⁴⁰⁷ ferverdin mahının ilk gününden sene başı itibar olunur.

(Takvim-i Nücumi – Şakirpaşa)

Mebde-i hicret-i nebeviyyeden olmak üzere bir sene-i şemsî ittihazı bazı

⁴⁰³ Başlangıç KL

⁴⁰⁴ Sirkat olunmuş, çalınmış OTAL

⁴⁰⁵ Koç burcu KL

⁴⁰⁶ Sıkıştırmak ALM

⁴⁰⁷ Eskisi gibi OTAL

zevat-ı kiram⁴⁰⁸ tarafından arzu edilmektedir.

telkîh Aşî kelimesine müracaat buyurula.

telgraf (Télégraphie) Biri havaî⁴⁰⁹ ve diğeri elektrîkî⁴¹⁰ namıyla iki nev-i telgraf (dûr-nüvis)⁴¹¹ vardır. İşaret-i mahsusa vasıtasıyla yani havaî telgraf ile muhabere usulu fikrini iptida meydana koyan on yedinci asrın evahiri⁴¹² hikmet-şinasanından Fransalı (Amonton)⁴¹³ gibi görünüyor; fakat (Şap)⁴¹⁴ nam biraderler bu fikirden iktibas⁴¹⁵ ile usul-ı muhabere-i havaîyyeyi tekmil ve teshil ettiler (1792).

38

Mısır valisi Mehmet Ali Paşa merhum bu esas üzerine muhabere için İskenderiye ile Kahire arasında havaî telgraf usulunu vaz' ettirmiştir. Demir yollarının ihdasından⁴¹⁶ beri telgraf-ı elektrîkî telgraf-ı havaî yerine kaim olarak küre-i arz hemen telgraf tellerinden ibaret bir ağ içinde kalmak üzeredir. Telgraf-ı elektrîki üzerinde işaret-i mahsusa veyahut harfler sırasıyla yazılmış bir kadrana⁴¹⁷ merbut,⁴¹⁸ mıknatıslı bir ibreden ibarettir. Mebde-i telgrafhanesinde bulunan bu kadran tellerle vasıl olacak telgrafhanedeki aynı tertipte bir kadrana merbuttur. Bir elektrik cihazı vasıtasıyla beriki kadran üzerine el ile edilen hareket diğere intikal ve inikâs⁴¹⁹ eder.

⁴⁰⁸ Saygıdeğer, soylu kimseler

⁴⁰⁹ Havaî telgraf (<https://core.ac.uk/download/pdf/50614000.pdf>) 15.10.2017

⁴¹⁰ Elektrikli telgraf (<https://core.ac.uk/download/pdf/50614000.pdf>) 15.10.2017

⁴¹¹ Uzağı yazan, telgraf OTAL

⁴¹² Sonlar OTAL

⁴¹³ Guillaume Amontons (<http://www.sozkimi.com/a/2174-guillaume-amontons-kimdir-sozleri-ve-hayati.html>) 15.10.2017

⁴¹⁴ Claude Chappe (<http://www.filofof.net/Turkce/tarih/tarihi-kisilikler-sahsiyetler/42318-claude-chappe-kimdir-hayat-neyi-icat-etti-hakk-nda-bilgi.html?showall=1>) 15.10.2017

⁴¹⁵ Alıp faydalanma KL

⁴¹⁶ Yeni bir şey ortaya koyma, ortaya çıkarma KL

⁴¹⁷ Pusula, saat, kronometre gibi âletlerde üzerinde rakam ve işaretler bulunan levha KL

⁴¹⁸ Bağlı, bağlanmış, raptedilmiş KL

⁴¹⁹ (Ses için) Bir yere çarpıp geri dönme, yankılanma KL

Deniz telgrafının adi telgraftan farkı nakıl⁴²⁰ telin deniz altından geçmesi hasebiyle üzeri “güta perka”⁴²¹ denilen bir nev reçine ile mestur⁴²² ve paslanmaktan mahfuz olmasıdır.

tenāsüh (métempsycose) Ruhun güya bir cesetten diğerine intikali fikir ve mezhebi

Hint’ten gelmedir. Bu itikat Hint’ten Mısır’a ve oradan bir müddet sonra, Fisagors,⁴²³ vasıtasıyla Yunanistan’a ithal edilmiştir. Akvam-ı kadime mezahib-i batılasının hemen hepsinde şemme-i⁴²⁴ tenasüh vardır. Bu mezhep salikleri⁴²⁵ yedikleri kendi ekaribinden⁴²⁶ birisi olmak ihtimali korkusuyla hayvan zebh⁴²⁷ ve eklinden⁴²⁸ imtina

39

ederler. Memnuıyyet-i lahm-ı berahime⁴²⁹ Fisagorsıyye⁴³⁰ mezhebi erbabının esas akidelerini teşkil eder. Mezheb-i tenasüh bekası ruh fikrinin kaba bir taslağı idi.

Dördüncü bab

Bab-ı sa

şābite (étoiles) Sabit, kendiliklerinden ziya-dar⁴³¹ her biri birer manzume-i

⁴²⁰ fiz. iletken OTAL

⁴²¹ Kök kanallarının doldurulmasında kullanılan değişik kalınlıklarda olan kanal dolgu malzemesidir – (<http://www.dentalsozluk.com/guta-perka-nedir/>) 16.10.2017

⁴²² Örtülü, kapalı, gizli, saklı KL

⁴²³ Pisagor (<https://felsefecommun.wordpress.com/2016/02/25/pisagor/>) 16.10.2017

⁴²⁴ Koklama, *mec.* çok az miktar, zerre miktârı KL

⁴²⁵ Bir tarikate girmiş bulunan OTAL

⁴²⁶ Yakın akrabâlar, hısımlar KL

⁴²⁷ Boğazlama, kesme KL

⁴²⁸ Yeme KL

⁴²⁹ Hint ve Mecusilerin ruhani reislerinin et yeme yasağı

⁴³⁰ (<https://sorularlailamiyet.com/kaynak/tenasuh>) 16.10.2017

⁴³¹ Ziyalı, parlak, ışıklı, aydın OTAL

seyyareye⁴³² merkez ve şems oldukları kaviyyen⁴³³ muhtemel olan ecram-ı⁴³⁴ bî-nihayedir. Birbirlerine pek yakın bulunarak beyazımsı bir leke şeklinde görünürlerse bunlara (nebülöz⁴³⁵ - sehab-ı muzî⁴³⁶) derler.

Samanuğrusu⁴³⁷ (Hacıyolu)⁴³⁸ bunların en büyüğüdür.

Kevakib-i sabitenin⁴³⁹ bize bu'dları⁴⁴⁰ hesap edilememiştir. Kevakibden bize gelen ziya her ne kadar bir saniyede 300 000 kilometre kat ediyorsa da onlardan bize yakın mesela Şuara-i Yemani⁴⁴¹ kevkebdan gelen ziya ancak dokuz on senede vasıl olabiliyor. Erbab-ı heyet ara sıra semada yeniden yeniye sabiteler keşfederler. Fennin iddasına bakılırsa henüz yeni keşfedilen ecram-ı semaviyyeden çıkan ilk şua⁴⁴² yani bidayet-i hilkatlerinde hasıl olan ilk ziya saniyede 400 000 kilometre katıyla ancak şu zamanda bize vasıl ola-

40

bilmiş ve henüz ziyaları bize vasıl olamayanlar görülememekte bulunmuştur. Vüsat-ı fezâ⁴⁴³ tasavvurata veleh-resadır.⁴⁴⁴

Açık havalarda geceleri semadan ayrılıp düşüyor gibi görünen “ve şihab-ı sakıb”⁴⁴⁵ denilen ecram-ı semaviyye, seyyarattan⁴⁴⁶ ayrılmış ve hava-ı nesimimizi birkaç saniyede yarıp geçecek bir kuvveti haiz bulunmuş ve hava ile delk⁴⁴⁷ ve ihtikaktan⁴⁴⁸ ateş almış cisimler gibi mülhaza ve o yolda

⁴³² Gezeugen sistemi

⁴³³ Kavi: Güvenilir, sağlam OTAL

⁴³⁴ Cansız cisimler (Dilimizde özellikle gök cisimleri için kullanılmıştır) KL

⁴³⁵ Bulutsu KL

⁴³⁶ Sehabiye KL

⁴³⁷ Samanyolu (<http://www.nedirnedemek.com/samanu%C4%9Frusu-nedir-samanu%C4%9Frusu-nedemek>) 16.10.2017

⁴³⁸ Samanyolu (<https://tr.wiktionary.org/wiki/Hac%C4%B1yolu>) 16.10.2017

⁴³⁹ Astr. Durağan yıldız OTAL

⁴⁴⁰ Uzaklık OTAL

⁴⁴¹ Sirius (<http://www.zargan.com/tr/q/sirius-ceviri-nedir>) 16.10.2017

⁴⁴² Güneş'ten veya başka bir ışık kaynağından uzanan tel tel ışıklar OTAL

⁴⁴³ Uzayın genişliği

⁴⁴⁴ Hayret verici, hayret edilen, şaşkınlık veren

⁴⁴⁵ Astr. Akanyıldız OTAL

⁴⁴⁶ Gezeugenler KL

⁴⁴⁷ fizik. Sürtme, sürtünme KL

⁴⁴⁸ Sürülme, birbirine sürünme, değme OTAL

tevil⁴⁴⁹ edilmektedir. Eğer bunlar hava-ı nesimi derunundan mürurlarında cazibe-i arziyyeden⁴⁵⁰ kendilerini kurtamazlarsa sath-ı arza düşerek “hacer-i semavî”⁴⁵¹ namını alırlar.

Arza en yakın sabite (قنطوره) burcunun (alfa) ismindeki kevkebidir. Bunun arza olan mesafesi 34, 553, 062 milyon kilometredir ki, bunun ziyası bize ancak 3,5 senede vasıl olabilir. Aşağıda birtakım sabitelerin arza olan mesafeleriyle bu mesafeleri ziyalarının müddet-i katını beyan eder bir cetvel tertip edildi.

İsmi-i kevakib	Mesafe	Ziyalarının bize vusulüne muktezasına
قنطوره burcunun 61 sabitesi	95006808 milyon kilometre	9 1/2
Vega	120585962 “ “	12 1/2
Şuara-ı Yemanî	209015200 “ “	22
Simaki’r-ramih ⁴⁵²	246868344 “ “	26

41

Demirkazık	295776224 “ ”	31
Ayyuk ⁴⁵³	681571304 “ “	82

Şu hesaptan, bir sabite sönse gaip olsa ziyası birçok seneler baki kalacağı anlaşılır.

Meşhur (Arago)⁴⁵⁴ bu sebeple “Sevabitten⁴⁵⁵ bize vasıl olan hutut-ı ziyaiyye o sabitelerin tarih-i kadimini ihbar eder” demiştir.

⁴⁴⁹ Bir söz veya davranışa bilinen anlamından başka bir anlam verme, başka bir mânâ ile yorumlama KL

⁴⁵⁰ Yerçekimi OTAL

⁴⁵¹ Gök taşı, meteor KL

⁴⁵² “Mızraklı simak” Büyükayı’nın Arctus adlı yıldızı KL

⁴⁵³ Kuzey yarım küresinde bulunan Aurigae burcunun en parlak yıldızı (Keçi yıldızı da denir). Alpha aurigae OTAL

⁴⁵⁴ François Arago (<http://www.kimdirhayatieserleri.com/francois-arago-kimdir-hayati-ve-eserleri-hakkinda-bilgi.html>) 18.10.2017

⁴⁵⁵ Gezegen olmayan ve yerinde durur gibi görünen gök cisimleri, yıldızlar OTAL

sıklet (Pesenteur) Bilcümle ecsamı, serbest olsa veyahut bir şeye müstenit⁴⁵⁶

bulunmasalar, merkez-i arza götürecektir kuvvete denir. Bu kuvvet ecsama bir istikamet tayin eder ki o istikamete amudî⁴⁵⁷ veya şakulî⁴⁵⁸ derler. Ecram-ı semaviyye arasında bunun gibi hüküm-ferma olan kuvvete *muvaazenet* derler.

“Sıklet-i izafiyye”⁴⁵⁹ veyahut “kesafet”⁴⁶⁰ ıtlak olunan şey bir cismin sıkleti ile hacmi beynindeki nispetten ibarettir.

Beşinci bab

Bab-ı cım

cāzibe (Attraction) Kâinatta bulunan ecsam yekdiğerini cevherleriyle mebsuten⁴⁶¹

ve mesafeleri murabbalarla⁴⁶² makusen⁴⁶³ cezp ederler; işte bu kaide seyýarat arasındaki kanun-ı cazibedir.⁴⁶⁴

42

Nivton’un⁴⁶⁵ ispat ve namını ipkaya⁴⁶⁶ kesb-i istihkak⁴⁶⁷ eylediğı kanun budur. İşte bu kanun ile seyýaratın harekâtını kevakib-i zü’l-eznabın⁴⁶⁸ seyranını, denizlerin med ve cezirini, arzın iki kutbunun basıklılığını, ilh izah eylemiştir.

⁴⁵⁶ Dayanan, yaslanan, bir şey üzerine kurulmuş olan, istinat eden KL

⁴⁵⁷ Dikine, dik KL

⁴⁵⁸ *geo.* Yer çekimi doğrultusunda olan, düşey KL

⁴⁵⁹ *Fiz.* Cisimlerin bir santimetre küpünün ağırlığı, yoğunluk (kesafet) OTAL

⁴⁶⁰ *fizik.* Bir cismin ağırlığının hacmine bölünmesinden elde edilen değer, yoğunluk KL

⁴⁶¹ Mebsut (yayılmış, açılmış) olarak OTAL

⁴⁶² Terbi’ olunmuş, dörde çıkarılmış OTAL

⁴⁶³ Makus, aksine, ters olarak OTAL

⁴⁶⁴ Cazibe: *fizik.* Bir cismin diğer bir cismi kendine doğru çekme kuvveti, çekim KL

⁴⁶⁵ Isaac Newton

⁴⁶⁶ Sürekli ve dâimi kılma KL

⁴⁶⁷ Hak kazanma OTAL

⁴⁶⁸ Kuyruklu yıldız

Birbirini cezbeden işbu ecsamın birbiri üzerine hücumunu görmeyişimiz, kuvve-i cazibeyi hal-i bî-tarafide bırakacak birer kuvve-i dafiaya⁴⁶⁹ malik olmalarındandır. Harekât-ı devriyye bu iki kuvvetin terekübünden husule gelmiştir.

Aynı bir cismin eczası arasındaki bila-vasıta⁴⁷⁰ temas ile icra-ı hüküm eden kuvvete “kuvve-i *إل صاق به*” veya “cazibe-i cüz-i ferdiyye” itlak olunur. Şekerin su ile imtizacı gibi ecsamın birbirine olan kuvve-i imtizacıyesine “alaka” tabir olunur.

cebîr (Algèbre) Bu ilmin gayeti kemmiyyata⁴⁷¹ müteallik⁴⁷² mesailin hallini teshil ve tamimden ibaret olup ilm-i hesaba nazaran yeni ilimlerden sayılabilir. Araplar bunu Yunanilerden iktibas ile hayli terakki ettirdikten sonra miladın 950 tarihlerine doğru Avrupa’ya nakil eylemişlerdir. Rumca bu ilme dair yazılan asarın en kadimi dördüncü asr-ı miladide berhayat⁴⁷³ bulunan İskenderiyeli (Diyofant)ın⁴⁷⁴ eseridir. Cebir öteden beri ulemaya has ulum-ı âliyyeden madut olmak⁴⁷⁵ hasebiyle her kavim lisanında bir şeyin

43

güçlüğünden kinaye olarak “*cebîr muadelesi!*”⁴⁷⁶ sözü irat edilir.⁴⁷⁷

cüzzâm (Lépre) Emraz-ı cildiyenin en müthiş ve en kerihî⁴⁷⁸ olan bu illet-i adem-i nezafet⁴⁷⁹, su-i tegaddî⁴⁸⁰ ve yoksulluk neticesi olarak kurun-ı vustada hayli hüküm sürer idi. Bugün refah-ı umuminin daha ziyade taht-ı emniyette⁴⁸¹

⁴⁶⁹ Defetme, savma kuvveti OTAL

⁴⁷⁰ Vasıtasız KL

⁴⁷¹ Nicelikler OTAL

⁴⁷² Âit, dâir, ilgili, alâkalı KL

⁴⁷³ Hayatta, canlı, sağ, diri KL

⁴⁷⁴ “Cebir’in Babası” olarak gösterilen Diophantus

(http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/192/mod_resource/content/0/OkumaParcalari/Diophantus.tr.pdf) 18.10.2017

⁴⁷⁵ Sayılmak KL

⁴⁷⁶ *fels. ve mat.* denklemler, problemler KL

⁴⁷⁷ Söylemek KL

⁴⁷⁸ İğrenç, tiksindirici KL

⁴⁷⁹ Pis hastalık

⁴⁸⁰ Kötü beslenme

⁴⁸¹ Emniyet altında

bulunması hasebiyle bu illete düçar olanlar zamanımızda azalmıştır. Pek kadim bir zamandan beri cüzzamlılara yani miskinlere nefret irae edilir ve sirayetinden⁴⁸² korkulur idi. Hazret-i Musa aleyhisselam miskinleri ayrı bir mahalde bulundurmayı emretmişlerdi. Ehl-i salıp muharebatına⁴⁸³ iştirak edenler bu illeti Avrupa'ya nakletmişlerdir.

Avrupa'da ondan sonra pek müthiş bir surette icra-ı hüküm eylemiştir. O vakit bu illetin sâri⁴⁸⁴ olduğuna hüküm olunarak mesakin⁴⁸⁵ kaleler içinde tesis edilen darü'l-mesakinde⁴⁸⁶ hıfzedilmişlerdir. Miskin illetine düçar olmuş bir şahıs görülür görülmez hemen yakalanıp kiliseye nakledilir ve üzerine cenaze duası ve ayini icra olunarak darü'l-mesakine ithal edilir idi. Her miskin üzerinde tahta bir çan taşıyarak halkı kendisinden mübaadet⁴⁸⁷ ettirmeye mecbur idi.

44

Yavuz Sultan Selim hazretleri ahdinde⁴⁸⁸ Üsküdar'da bir miskinhane tesis edilmiş ise de bunlara hiçbir vakitte su-i muamele⁴⁸⁹ icra olunmayarak refah halleri temin buyurulmuştur.

Fenn-i tıp cüzzamın sâri değil irsî olduğunu ispat eyliyor.

hacer-i semâvî (Aérolithe) Hava-ı nesiminin tabakat-ı ulviyyesinden düşüyor gibi görülen ve daima parlayarak düşen taşlara “ahcar-ı semaviyye” derler. Sukutları⁴⁹⁰ azim gürültü ile olur. (Laplas)⁴⁹¹ gibi ulemadan bazısı kamerede bulunan yanar dağlardan atıldığını ve diğer bir fırka ulema ise, daha kuvvetli delillerle, bunların fezada devr eyler bir takım seyyarattan ibaret olup küre-i

⁴⁸² (Hastalık için) Geçme, bulaşma KL

⁴⁸³ Muhârebeler, savaşlar KL

⁴⁸⁴ (Hastalık için) Bulaşıcı KL

⁴⁸⁵ Yoksullar, fakirler, miskinler KL

⁴⁸⁶ Miskinler evi

⁴⁸⁷ Uzak durma, soğuk davranma, dostluk ve yakınlık göstermeme KL

⁴⁸⁸ Zaman, devir KL

⁴⁸⁹ Kötü muamele OTAL

⁴⁹⁰ Düşme, aşağı inme LXQ (KT)

⁴⁹¹ Fransız asıllı matematikçi ve gökbilimci olan Pierre Simon Laplace

(<https://www.bilgitimi.com/laplace-kimdir-eserleri-ve-teoremleri.html>) 18.10.2017

arzin cazibesi bunların hareketine galebe çalarak sukutlarına sebep olduğunu iddia ederler. Ara sıra sath-ı arzın nikat-ı muhtelifesinde tabayi-i⁴⁹² hususiyyesi olarak binlerce okka ağırlığında hadid-i külçeler görülür. Bu taşların ahcar-ı semaviyyeden oldukları zahirdir. Gökten taş yağdığı ta ezmine-i kadimeden beri malumdur.

husûf ve kûsûf (éclipse) Arz, şems ile kamer arasında bulunur ve kamer de arzın geriye attığı gölgesi içinden geçerse ay tutulur ki buna lisan-ı fende, husuf derler ve bu da şair Haşmet'in şu beytinde tasvir eylediği gibi

45

Bedr-i kâmilde olur cünbiş-i âsâr-ı husûf

Âfet-i tîre-eser lâzıma-i şöhretdir

Ayın bedir halinde bulunduğu vakitlerde olur. Bilakis arz ile şems arasına kamer girerse kûsûf hasıl olur ki buna da gün tutulması deriz. Bu da kamerî aylarının selh⁴⁹³ ve gurralarında⁴⁹⁴ olur. Akvam-ı kadime bu gibi hadisat-ı semaviyyeye türlü türlü manalar vererek korkarlardı. Romalılar cürm-i münkesif⁴⁹⁵ veya münhasife⁴⁹⁶ iade-i ziya için büyük ateşler yakarlardı: Meksikalılar korkularından aç susuz kalırlardı; hala Laponyalılar husuf ve kûsûf mücip⁴⁹⁷ zanneyledikleri ervah-ı habiseyi⁴⁹⁸ ihafe⁴⁹⁹ için havaya tüfek sıkırlar; Çinliler yerlere kapanarak başlarını taşlara vurur; Siyamlılar⁵⁰⁰ pek acı sesler hasıl ederler. Hal buna milattan 8 asr-ı mukaddem⁵⁰¹ Keldaniler'in⁵⁰² husuf ve kûsûf hakkında rasadat eyledikleri anlaşılıyor. Hekim

⁴⁹² Tabiatlar, yaratılışlar, huylar KL

⁴⁹³ Her Arabi ayın son günü KL

⁴⁹⁴ Şehr-i Arabi'nin birinci günü LXQ (KT)

⁴⁹⁵ (Güneş için) Tutulmuş, kûsûfa uğramış KL

⁴⁹⁶ (Ay için) Tutulmuş KL

⁴⁹⁷ Sebep, gerek, vesîle, icap, mücep KL

⁴⁹⁸ Kötü ruhlar (Cinlerle şeytanlardan kinaye bir deyim) OTAL

⁴⁹⁹ Korkutma, tehdit etme KL

⁵⁰⁰ Siyam Tayland'ın eski adıdır. (<https://bizimzaman.blogspot.com/2013/02/siyam-hangi-ilkenin-eski-addr.html>) 18.10.2017

⁵⁰¹ Zaman bakımından daha eski olan, önce, evvel, önceki, evvelki KL

⁵⁰² Bir Hristiyan mezhebi (<https://www.turkcebilgi.com/keldaniler>) 18.10.2017

(Anaksagor)un⁵⁰³ efkâr-ı batıla-i nâsa muhalif olarak bu hadiseyi suret-i fenniyyede izaha cüret eylediğinden dolayı prangalarda çürüdüğü rivayet ediliyor. Zamanımızda bu keyfiyet heyet-i erbabınca en âdî mesailden addolunarak pek çok zaman evvel, vukuu ve nerelerden rüyet⁵⁰⁴ olunacağı saat, dakika, ve şekliyle ilan edilir. Husf-ı kameri mucib-i zıl-ı arz⁵⁰⁵ olduğundan şekl-i arzın

46

küreviyyeti⁵⁰⁶ bununla da ispat edilmiştir. Husuf ve küsüfların ezmine-i kadimede vakı olanları da hesap edilerek tevarih-i selef⁵⁰⁷ tashih⁵⁰⁸ edilmektedir.

hamîrsiz (azyne) Beni İsrail'in paskalyadan bir gün evvel, ecdadlarının Mısır'dan hîn-ı huruçlarında⁵⁰⁹ yaptıkları mayasız ekmeği tezkaran,⁵¹⁰ pişirdikleri ekmeğe derler. O gün hamursuz yortusu tutulur. Katolik kilisesi cenab-ı mesihin havariyyun ile son içtimasında hamursuz ekmek istimal ettiğine kanaat ve bu münasabetle hamursuz yortusuna riayet eyler. Ortodoks ayininde ise mayalı hamur istimal edilir.

havf mine'l-mâ' (Hydropholie) Su korkusu hastalığı ekseriyya kuduzluğu ima eder. Su havfı⁵¹¹ insanda ve muhtelif hayvanlarda gerek kendiliğinden ve gerekse diğeri tarafından ısırılmadan husule gelir. Kuduzluk bir yaraya bir kuduzun "virüs"ünün ilkasıyla olur. Birçok tecrübeler virüsün veyahut tabir-i cedit üzere mikrobun salyada bulunduğunu ispat ediyor. Ekseriyya sebep olacağı illet-i müthişe ısırılmayı müteakip az bir zamanda baş gösterir. Bazen de birkaç ay, hatta birkaç sene sonra meydana çıkar. Kuruntu etmenin de husul-

⁵⁰³ Anaksagoras: Ay ve güneş tutulmaları, gök taşları, gök kuşağı ve Peloponnesos'dan daha büyük ve ı ışık saçan bir kütle olarak tanımladığı güneş ile ilgili bilgiler vermeye çalışmıştır. (http://www.felsefe.gen.tr/anaksagoras_anaxagoras_kimdir.asp) 18.10.2017

⁵⁰⁴ Bakma, araştırma KL

⁵⁰⁵ Arza gölge gerektiren

⁵⁰⁶ Yuvarlaklık LXQ (LO)

⁵⁰⁷ Bizden öncekilerin tarihleri

⁵⁰⁸ Düzeltme, yanlış doğru hâle getirme KL

⁵⁰⁹ İsyan zamanları

⁵¹⁰ Hatırlama, anma, hatıra getirme KL

⁵¹¹ Korku KL

ı maraza tesiri var gibi zannediliyor; bazı adamlar görülmüştür ki ziyansız bir köpeğin ısırmasına merak ederek havf-ı mâa ve kuduzluğa

47

müptela olmuştur. Daha yakın zamanlara kadar bu hastalığın kızgın demir ile dağlamak veyahut zac⁵¹² yağı ile yakmak ile önünü almaya gayret edilir idi. Şimdi ise Fransalı mösyö Pastör'ün⁵¹³ keşfettiği telkih ile bî-çaregân⁵¹⁴ bir mevt-i muhakkâktan yakalarını kurtarıyor.

dārü'l-emān (Lieu d' asile) Erbab-ı cinayet ve medyunlar⁵¹⁵ vaktiyle müstehak oldukları cezadan kurtulmak için mabetlere, ilahların heykellerine, mezarlara, mihraplara iltica⁵¹⁶ ederlerdi. Hekim-i meşhur Monteskiyö; “*uluhiyet*⁵¹⁷ *melce*⁵¹⁸ *bedbaht** □□□□ ve *erbab-ı cinayet kadar bedbaht kimse yoktur.*” diye bu adeti tevil etmiştir. Putperest âdeti Hristiyanlığa dahil olarak rehabin⁵¹⁹ bundan istifade etmiştir. Bir düşmanın intikamından kurtulmak isteyenler ya baş kelisalardan⁵²⁰ birisine veyahut bir psikoposun hanesine sığınır idi. Buralardan bir kimseyi cebren almaya kimse cüret edemezdi; zira aforoz olarak cemiyetten matrudiiyet⁵²¹ cezasına düşer edilirdi. Müttehimler⁵²² de bir kimseyi idam veya azasından birisini iptal ve işkence etmemek üzere İncil'e yemin etmeden salıverilmezdi. İslamiyyette dahi “*أَمَّا كَانَ دَخَلُهُ وَمَنْ*”⁵²³ ayet-i kerimesi müeddasinca⁵²⁴ Kâbe-i Mükerreminin harem-i şerifine dahil olanlar orada idam ve muaheze⁵²⁵ edilemeyerek kendi haline terk edilir ve tabîi olarak taşraya hurucunda⁵²⁶ mukteza-ı adalet⁵²⁷ icra edilir.

⁵¹² *kimya*. Demir sülfatın ticârî adı KL

⁵¹³ Louis Pasteur (<http://www.bilgiustam.com/louis-pasteur-kimdir/>) 18.10.2017

⁵¹⁴ Bîçareler, zavallılar OTAL

⁵¹⁵ Borcu, vereceği olan, borçlu KL

⁵¹⁶ Sığınma, himâyesi altına girmeyi isteme KL

⁵¹⁷ İlâh olma, ilâhlık, tanrılık KL

⁵¹⁸ Sığınacak, ilticâ edecek yer, sığınak, penah, melâz KL

⁵¹⁹ Rahipler KL

⁵²⁰ Kilise kelimesinin eski metinlerde ve sözlüklerde geçen şekilleri KL

⁵²¹ Matrutluk, kovuntuluk OTAL

⁵²² Suçlayan, itham eden KL

⁵²³ Ali İmran suresi, 97. ayet

⁵²⁴ Anlam, kavram, mânâ KL

⁵²⁵ Paylama, azarlama, çıkışma, kınama KL

⁵²⁶ Dışarı çıkma, çıkış KL

⁵²⁷ Adaletin gerektirdiği

48

Türklerde bir kimse diğerinin emanına düşerse ahâddan⁵²⁸ olan hasmının ezasından emin olur idi.

daldırma (Bouture) Bir ağaçtan koparılan dalı diğer bir yere dikerek o cinsten diğer ağaç yetiştirmeye derler. Kavak, söğüt, çınar gibi cesim ağaçların çoğu bu yolda yetiştirilir. Bir takımları da fide halinde tohumlardan fidan yetiştirilip sonra icap eden mahallere dikilir. Bir de aş ve yatırma usulleri vardır. Yatırma denileni bir ağacın dalını koparmaksızın yere yatırarak ucunu dışarıda bırakmak ve şu suretle dalın toprak altında kalan kısmında kök hasıl edip badehu⁵²⁹ ana ağaçtan kesip yerinden çıkararak istenilen yere dikmektir. Aşılama bir ağaç filizini diğer bir ağaca, üzerine üzerleri çabucak kesb-i⁵³⁰ ittisal⁵³¹ edecek surette, aşılamaştır. Aş keyfiyeti aynı tabiatta olan ağaçlar üzerine kabil-i tatbiktir.⁵³²

deniz (mer) Küre-i arzın dörtte üçünü setr⁵³³ ve nısf-ı küre-i cenubu⁵³⁴ sathını şimaliden ziyade ihata⁵³⁵ eder. Sularının tuzlu olması hakkındaki bilcümle farziyyat arasında en ziyade yakışık olanı ka'r-ı okyanusta⁵³⁶ birçok tuz kümeleri bulunması hakkındaki fikirdir. Denizlerin derinliği yerine göre pek

49

değişiktir. Bazı yerlere iskândil⁵³⁷ yetiştirilemediğinden oraların sekiz on bin metre derinliğine hüküm olunur. Şu hesapça deniz dibi tıpkı karalar gibi inişli yokuşlu olmak ve hatta Balkan, Karpat silsileleri gibi havzalar, vadiler teşkil eden girinti çıkıntılar bulunmak icap ediyor. Az bir karadan ibaret adalar suların örtemediği yüksek dağ tepelerinden başka ne olabilir.

⁵²⁸ Kişiler, şahıslar KL

⁵²⁹ Ondan sonra, daha sonra KL

⁵³⁰ Kazanma, çalışarak kazanma KL

⁵³¹ Bitişme, ulaşma KL

⁵³² Uygulanabilir OTAL

⁵³³ Gizleme, örtme, kapama KL

⁵³⁴ Güney yarı küre

⁵³⁵ Bir şeyin etrâfını çevirme, çevreleme, kuşatma, sarma KL

⁵³⁶ Okyanusun dibi

⁵³⁷ Bir denizin derinliğini ölçme KL

devr-i şemsi (Cycle solire) Yirmi sekiz seneden ibaret bir devir olup hitamında⁵³⁸

senelerine o devirde geçen günler gibi aynı günlerde bed' eder, sene-i miladiye devr-i şemsinin onuncu sâinden⁵³⁹ bed' eylediği cihetle herhangi bir senenin kaçınıcı devr-i şemsinde bulunduğunu hesap için o seneye 9 zam ile mecmuu⁵⁴⁰ 27 adediyle taksim edilir.

Mesela şu kitabı yazdığımız sâl-i milat (1892 senesinin hangi devr-i şemsinde bulunduğ 9 + 1892/28 düşürüle hal olundukta çıkan 27 hariç kısmeti⁵⁴¹ devr-i şemsiyi ve 25 bakisi⁵⁴² de 67'nci devrin yirmi beşinci sâli olduğunu işar⁵⁴³ eyler. Şu hesapça 1867 senesi altmış yedinci devrin mebdî ve 1895 de müntehası⁵⁴⁴ olmuş olur.

50

devr-i kamerî (Cycle lunaire) Kamer, arz ve şemse nazaran 19 sene ne vaziyette

bulunursa, diğer o müddette de yine o vaz'da bulunmakta olduğundan bu müddete bir *devr-i kamerî* tabir edilir. Bu hesabı Yunanîlerden (Meton)⁵⁴⁵ milattan 432 sene evvel keşfeyletiği cihetle bunu Atinalılar mermer levhalar üzerine altın harfla yazdıkları için “aded-i müzehhep” dahi derler.

dızman (Géant) Vaktiyle granit kayaları aralarında bulunan hayvan kemikleri ezmine-i kadimede bizden daha iri ve kavi insanlar bulunduğu zehabını⁵⁴⁶ hasıl etmiş idiyse de tetkikat-ı fenniye bunların hayvan kemikleri olduğunu ve öyle dızman ıtlakına şayan bir nev-i insan bulunmadığını ispat eylemiştir.

Zira tarihin zaptedemediği⁵⁴⁷ bir zamanda yaşamış insanlarla bize ecdat olan insanların kad ve kametçe yekdiğerinden farklı olmadıkları kable't-tarih-ı asar-ı atike⁵⁴⁸ ilm-i cedidiyle ispat olunmuştur. Dizman ve cüce denilenler müstesnadır. Dizmanlardan fennen ölçülenlerden iki buçuk metreyi tecavüz⁵⁴⁹

⁵³⁸ Son, nihayet OTAL

⁵³⁹ Yıl, sene KL

⁵⁴⁰ Cem olunmuş, toplanmış, bir araya getirilmiş şey, top, tüm OTAL

⁵⁴¹ *eski mat.* Bölme işlemi KL

⁵⁴² Kalan kısım veya meblağ, alt taraf, mâbad KL

⁵⁴³ (Yazı ile) Bildirme KL

⁵⁴⁴ Bir şeyin varabileceği son nokta, son, nihâyet KL

⁵⁴⁵ Atinalı Meton (http://tr.unionpedia.org/Atinal%C4%B1_Meton) 21.10.2017

⁵⁴⁶ Bir fikir veya düşünceye uyma, sâhip olma; sanma, öyle zannetme, zan KL

⁵⁴⁷ (Yazı veya makine ile) Kaydetmek, tespit etmek KL

⁵⁴⁸ Târihî değer taşıyan eski eserler KL

⁵⁴⁹ Bir sınır ve hizânın ötesine geçme, belli bir haddi aşma KL

eden yoktur. Miladın 238 : 235 senelerinde Roma imparatoru bulunan (Maksim'in)⁵⁵⁰ 2'5 metre irtifaında olduğu gibi Tevrat'ta ismi geçen (Basan) hükümdarı (Og)⁵⁵¹ vesaire de bundan ziyade taval⁵⁵² değil idiler.

51

Seyyahların o kadar mübalağa eyledikleri zamanımız Patagonyalıları⁵⁵³ 1,85 metre irtifaında olup insan için tl-i vasatı⁵⁵⁴ addolunan miktardan on on iki santimetre yksektirler.

diñlendirme (Jachre) Vaktiyle bir sene mahsulu alınan tarlanın ertesini sene mahsul vermeye kafi kuvvette olamayacağı zannedilerek en azından bir sene dinlendirilmelik usulu ihtiya edilirdi. Felahat-ı⁵⁵⁵ hazırda⁵⁵⁶ bu itikatın batıl olduğunu dinlendirilmeye bırakılan bir tarlanın o müddet zarfında birtakım muzır otlar yetiştirdiğini delil ittihaz eylemiştir. Hakikaten gübrelemek ve araziyi ıslah eylemek sayesinde toprağın kuvve-i namiyyesini⁵⁵⁷ idame etmek mümkün olup yalnız zer'⁵⁵⁸ edilen mevadı değiştirmek icap eder. Mesela bir sene toprağın kuvve-i gıdaiyyesini⁵⁵⁹ masseden⁵⁶⁰ bir şey ekildiği halde, ertesini sene bakiyesi⁵⁶¹ toprakta birtakım gübre bırakan ve tarlayı ıslah eden diğer bir madde zer' edilmek gerektir. İşte buna da "münavebe"⁵⁶² usulu" derler. Münavebe için pek çok yollar gösterilmiş ise de en güzeli dört senelik bir devri havi olandır. Yani: Birinci sene patates, pancar, şalgam gibi köklü nebatat; ikinci sene, arpa; üçüncü yıl yonca ve emsali ile suni ayır; dördüncü sene buğday ekmektir.

⁵⁵⁰ Maximinus Thrax (<http://www.livius.org/articles/person/maximinus-thrax/>) 21.10.2017

⁵⁵¹ (http://www.academia.edu/30696877/TEVRAT_VE_%C4%B0NC%C4%B0L%C4%B0N_ELE%C5%9ET%C4%B0R%C4%B0S%C4%B0) 21.10.2017

⁵⁵² Uzun KL

⁵⁵³ Patagonya, şili ve Arjantin'in güneyinde yer alan bölgedir.

(<http://www.ensonhaber.com/patagonya-neresidir-2013-05-26.html>) 21.10.2017

⁵⁵⁴ Orta boy

⁵⁵⁵ Toprağı sürüp ekme işi, çiftçilik, zirat KL

⁵⁵⁶ Bir yere yerleşmiş OTAL

⁵⁵⁷ Nemlandırıcı kuvvet OTAL

⁵⁵⁸ Tohum ekme KL

⁵⁵⁹ Beslenme gücü OTAL

⁵⁶⁰ Emerek çekmek, emmek, soğurmak KL

⁵⁶¹ zf. Artık, artan, fazla, geri kalan, bundan başka OTAL

⁵⁶² Nöbetleşe iş yapma, nbetleşme KL

dikili taş (obélisque) Abidat-ı⁵⁶³ mezhebiyyeden olarak yekpare⁵⁶⁴ taşlara ıtlak ediliyor.

52

Bu taşların üzerinde hayvanat vesair eşyanın resimlerinden ibaret olarak (hiyeroglif) hattıyla oyma ve kabartma olarak birtakım yazılar bulunmaktadır. Bunların tarih-i imali bi'set-i Musa aleyhisselamdan⁵⁶⁵ evvel olduğu tahmin ediliyor. Bu taşlar Mısır'da mabet ve saray kapılarıyla umumi meydanlara rekzedilir idi.⁵⁶⁶ Mısır'ın Romalılara intikalinde bu taşların çoğunu Roma'ya nakil eyledikleri gibi bir tanesini de İstanbul'a getirmişlerdir ki hala At meydanında bulunmaktadır. Fransızlar Mısır'a tahattillerinde⁵⁶⁷ (Teb)⁵⁶⁸ şehir-i kadimine ait bir dikili taşı Paris'e nakleylemiştir.

dilsizlik (Mutisme) Bu illet ekseriya sağırılık ile müterafık⁵⁶⁹ ve ondan müntic⁵⁷⁰ olur. Asam⁵⁷¹ ve ebkemin⁵⁷² söz söyleyememesi aza-ı tekellümündeki adem-i mükemmeliyetten naşi⁵⁷³ olmayıp belki lakırdı işitmemesindendir. Dilsizliğin bu nevi yakın zamanlara kadar gayr-i kabil-i şifa⁵⁷⁴ zannediliyor idi. Dilsizlik bazen lisanın sû-i teşekkülünden⁵⁷⁵ olarak arızı da olabiliyor. 1712'de tevellüt⁵⁷⁶ ve 1789'da vefat eden rahip (Epe)⁵⁷⁷ ve buna halef olan

⁵⁶³ Anıtlar OTAL

⁵⁶⁴ Bir parçadan ibâret, tek parça, bütün KL

⁵⁶⁵ Hz. Musa'nın peygamber olarak gönderilmesi

⁵⁶⁶ Yere dikilmek, saplanmak KL

⁵⁶⁷ Saldırma, hücum etme KL

⁵⁶⁸ Mısır'ın Teb şehri (<http://www.nuveforum.net/1055-afrika/46295-teb-misir-firavunlarinin-baskenti-nil-dogu-kiyisinda-luksor-karnak-arasinda/>) 21.10.2017

⁵⁶⁹ Birlikte, bir arada bulunan KL

⁵⁷⁰ Sebebiyet veren; meydana getiren OTAL

⁵⁷¹ Sağır, işitmez KL

⁵⁷² Dilsiz, lâl KL

⁵⁷³ zarf Ötürü GTS

⁵⁷⁴ Onulmaz, şifa bulmaz, iyi olmaz OTAL

⁵⁷⁵ Vücut yapısının kötü kuruluşu OTAL

⁵⁷⁶ Doğma, dünyâya gelme, doğum KL

⁵⁷⁷ Michel de L'Épée

(https://www.researchgate.net/profile/Yusuf_Kemaloglu/publication/284513024_Isaret_dilleri_ve_Isaret_Dillerinin_Odyolojideki_Yeri_ve_Onemi/links/5654685b08ae1ef929769dd1/Isaret-dilleri-ve-Isaret-Dillerinin-Odyolojideki-Yeri-ve-Onemi.pdf) 21.10.2017

rahip (Sikar)ın⁵⁷⁸ ibda' eyledikleri⁵⁷⁹ bir usul-ı terbiye sayesinde ve bir elin evza-ı mahsusasına⁵⁸⁰ göre tertip eyledikleri elifba işareti ile kendilerinde bulunmayan hiss-i semi' ile hassa-i tekellüm tazmin⁵⁸¹ edilmektedir. Dudakların hengâm-ı tekellümde⁵⁸²

53

aldığı vaz'a nazaran ebkem-i şakirdana⁵⁸³ tefhim-i meram⁵⁸⁴ edildiği gibi savt çıkarmak ve işitmedikleri halde söyletmek dahi mümkün olmaktadır.

Saye-i terakkiyat-vaye-i hazret-i padişahîde⁵⁸⁵ ebkem-i şakirdana dahi bu usul üzere tedrisata mahsus bir darü't-tedris tesis buyurulmuştur. Mekteb-i mezburda⁵⁸⁶ hem asam ve ebkem ve hem de âmâlar nimet-i maarifle zevk-yab⁵⁸⁷ olmaktadır.

Ara sıra ebkem ve asamların tarîk-i teşfiyesinde⁵⁸⁸ yeni yeni usuller keşfediliyor. Bunları tamamıyla teşfiye-i kâbil⁵⁸⁹ olamayacağında şüphe yok ise de vücut getirilen ıslahat-ı zaman ve fennin ve şefkat-ı beşeriyenin terakkiyatından madut⁵⁹⁰ ve onlara cesban⁵⁹¹ bir surete girer.

Altıncı bab

Bab-ı za

⁵⁷⁸ Sicard (1742- 1822)

(https://www.researchgate.net/profile/Yusuf_Kemaloglu/publication/284513024_Isaret_dilleri_ve_Isaret_Dillerinin_Odyolojideki_Yeri_ve_Onemi/links/5654685b08ae1ef929769dd1/Isaret-dilleri-ve-Isaret-Dillerinin-Odyolojideki-Yeri-ve-Onemi.pdf) 21.10.2017

⁵⁷⁹ Meydana getirmek KL

⁵⁸⁰ Kendine özgü durumlar

⁵⁸¹ Sebep olunan zarar ve ziyânı ödeme KL

⁵⁸² Konuşma vakti

⁵⁸³ Dilsiz öğrenciler

⁵⁸⁴ Meramını anlatma OTAL

⁵⁸⁵ Yüce padişahın ilerleme bahşediciliği sayesinde

⁵⁸⁶ Yukarıda adı geçen okul

⁵⁸⁷ Zevk alan KL

⁵⁸⁸ İyileştirme yolu

⁵⁸⁹ iyileştirilebilir

⁵⁹⁰ Sayısı belli olan, kaç tane olduğu bilinen, sayılmış, sayılı KL

⁵⁹¹ Lâyük, uygun, münâsip KL

zātü's-sedy (mammifère) Memeli hayvanlar sınıfı müvelled hayvanının sınıf-ı evvelidir. Bunların başında iki elli yalnız insan vardır; insanları dört elliler takip eder. Diğerleri arslan, kaplan, tilki, kedi gibi lahma

54

(et yiyenler) at, fil, at balığı, zergerdan gibi kalın (derililer) öküz, deve gibi dört midesi olup geviş getiren (mücterre)ler,⁵⁹² balina, misillü⁵⁹³ aza-ı müteahhireleri⁵⁹⁴ mefkut olup balık gibi denizde yaşayan kıytasiyyeler⁵⁹⁵; fare, sincap misillü yalnız öndeki isnan-ı katı'a⁵⁹⁶ ve yanlarında azı dişleri olan kemirici (kazımalar)dır.⁵⁹⁷

Memeli hayvanatın kaffesinde memeler, rieler,⁵⁹⁸ bir dimağ ve bir kalp vardır. Kıytasiyyelerden başka hepsinin yerine göre ayak, pençe namlarıyla yad olunan etraf-ı erbaaları yani ya dört el veya dört ayakları vardır. Bunlardan maada zatü's-sadayayı⁵⁹⁹ sairlerinden tefrik eden alâmat-i vech-i ati üzeredir: (1) memeleri olur: (2) yavrularını diri olarak doğururlar; (3) akciğerleriyle teneffüs ederler. En iri çeneli hayvanat bunlar meyanında⁶⁰⁰ bulunur.

zū'l-maā'seyn (Amphybie) Havada teneffüs eden ve suda yaşayan yani her ikisinde taayyüş⁶⁰¹ eden hayvanata *zū'l-maā'seyn* derler. Bunlar da balıklar gibi galsamalarıyla⁶⁰² su derununda münhal olan havayı tenessüm eyledikleri misillü, güneşte istirahat, karada sayd⁶⁰³ ve şikar, ettikleri veya çocuklarına meme vermek için karaya çıktıkları vakitte akciğerleriyle teneffüs ederler. Kurbağanın şekl-i

55

⁵⁹² Geviş getiren OTAL

⁵⁹³ Benzer gibi OTAL

⁵⁹⁴ Sonra gelen, sonraki KL

⁵⁹⁵ Balinagiller OTAL

⁵⁹⁶ Kesici dişler

⁵⁹⁷ Kemirici (hayvan) OTAL

⁵⁹⁸ Akciğer KL

⁵⁹⁹ Memeliler OTAL

⁶⁰⁰ Ara, mâbeyn KL

⁶⁰¹ Yaşama, geçinme, mâişet KL

⁶⁰² Suda yaşayan hayvanların nefes alma cihazları, solungaç KL

⁶⁰³ Av, şikâr KL

iptidaisi olan dufayda⁶⁰⁴ ile haşeratın bazısı da zül'l-maaşeyn sınıfındandır.

Yedinci bab

Bab-ı ra

recm (Lapidation) Yere gömerek taşla itlaf cezasından ibaret olan bu ceza, pek kadimden beri milel-i şarkıyyede ve bilhassa Yahudiler nezdinde, mer'ıyyü'l-icradır.⁶⁰⁵ Şeriat-ı Musada zani⁶⁰⁶ ve zaniyeler cenab-ı hak ve din-i hak hakkında haşa sümme haşa kelime-i küfür irtikap⁶⁰⁷ edenler ve yevmü's-sebte⁶⁰⁸ riayet etmeyenler hakkında, recm cezası tatbik edilir idi. İptida taşı atanlar şahitler olur idi.

Şeriat-ı Ahmediyyede dahi zani ve zaniye hakkında recm cezası vardır.

rūzgār (Vent) Havanın kesafeti her yerde müsavi bulunduğu müddetçe muvazenesine halel gelmeyerek asla rüzgâr esmez. Fakat bir yerde hava hafifleşirse orada hava yükselir ve yerini doldurmak için kesafeti daha ziyade olan hava hücum

56

eyler. İşte bu yer değiştirmeden “hava cereyanı” yani “rüzgâr” hasıl olur. Cereyan ve rüzgarın sebebi de, umumiyetle, küre üzerinde iki noktanın ihtilaf-ı hararetinden ileri gelir.

İki iklimden birisi diğerinden sıcak olursa, aşağıdan esmek üzere soğuk yerden sıcak yere bir cereyan ve yukarıdan sıcak yerden soğuk mahale bir cereyan vukua gelir. Bunu ispat için kışın ısınmış bir odanın soğuk sofaya olan kapısını açar ve kapının birisi aşağısına ve diğeri yukarısına gelmek üzere iki mum tutarsanız aşağıdaki mumun şulesi oda içine ve yukarıdakinin sofaya doğru meyil ettiğini görürsünüz ki bu da odaya sofadan soğuk rüzgâr girmesi ve

⁶⁰⁴ İribaş OTAL

⁶⁰⁵ huk. * yürürlüğe girme OTAL

⁶⁰⁶ Zinâ eden (kimse) KL

⁶⁰⁷ Kötü bir işi, bir kötülüğü yapma KL

⁶⁰⁸ Cumartesi günü OTAL

odadan sıcak rüzgârın çıkması hasebiyle vukua gelen mübadele⁶⁰⁹ ve cereyandan ileri geldiğini ispat eyler.

Bazı yerlerde damlara dikilen (riyah-nüma)lar⁶¹⁰ aşağıki tabaka rüzgârlarının ve gökteki bulutlar da yukarı tabaka rüzgârlarının istikametini gösterir. Filhakika aşağıda lodos esip dururken gökteki bulutların poyraz cihetine akıp gittikleri çok kereler görülür. Düz yerlerde suların cereyanı durgun, ve meyilli yerlerde çabuk olduğu gibi, dağlık memleketlerin rüzgârları da ovalardan şiddetli ve dehşetli olur.

57

Sekizinci bab

Bab-ı za

zenci (Négre) Afrikanın Gine, Senegal, Kafıristan gibi bazı cihâtında⁶¹¹ sakin olan akvama *zenci* ıtlak edilir. Bunların cildi, cins-i karkasın hilafına⁶¹² olarak, siyah olduğu gibi zekâları da onlardan dun⁶¹³ bir mertebededir. Ciltlerinin rengi hakkında (ilm-i beşer uleması) beyninde ihtilafat-ı azîme mevcut olup bazısı cildin tebeddül-i levnini tesir-i iklime isnat ediyorlar ve birtakımı da bunları ayrı bir cins insan addediyorlar. Tesir-i iklime isnat edenler bu tebeddülün kesbî⁶¹⁴ olmayıp evlattan evlada müntakîl⁶¹⁵ ve mevrus⁶¹⁶ olduğunu der-miyan ederler. Fakat bir zenci ailesi bizim iklimlere nakil ile ecnas-ı saire ile ihtilat etmeksizin birkaç batın⁶¹⁷ sonra beyaza tebeddül edeceği tecrübe edilmiştir.

58

Dokuzuncu bab

Bab-ı sin

⁶⁰⁹ Bir şeyi başka bir şeyle değişme, değiş tokuş, trampa KL

⁶¹⁰ Rüzgarlara benzeyen, rüzgarları gösteren

⁶¹¹ Taraflar, yönler OTAL

⁶¹² Ters, aykırı KL

⁶¹³ Aşağı KL

⁶¹⁴ Sonradan kazanılan veya edinilen, doğuştan olmayan, kisbî KL

⁶¹⁵ İntikal eden, geçen OTAL

⁶¹⁶ (Huy, hastalık vb. için) Anadan babadan geçmiş KL

⁶¹⁷ Soy, nesil, kuşak, göbek KL

serāb (mirage) Bu hadise-i basariyye⁶¹⁸ havanın ısınma veyahut tabakatının suret-i muhtelifede tahalfulunda⁶¹⁹ ve bu suretle eşia-ı şemsiyyenin⁶²⁰ suret-i gayr-i mütesaviyede⁶²¹ inkisarından ileri gelir. Eşia-ı şemsiyyenin ziyadesiyle teshin⁶²² eylediği kumlu çöllerde bu hadiseye çok kereler tesadüf edilir; sath-ı zeminle temasta bulunan hava tabakası, kendi üzerinde bulunan tabakadan ziyade ısınacağı ve bu sebeple kesafeti de azalacağı cihetle, ufukta bulunan eşyanın tasvirleri bu tabaka derununda müstakim ve münakis bir suretle müşahade edilir.

Serap, Arap ve Osmanlıların malumu idi. Hatta ekser eşarda da tesadüf edilir. Mısır-ı süfli⁶²³ toprağı pek ziyade müstevi⁶²⁴ bir araziden ibaret olup üzerinde bulunan ufacık tepeciklerde ise kasaba ve köyler inşa edilmiştir. Güneşle bu zemin ısındığı vakit, ufkun kenarını umumen su basmış gibi bir manzara kaplayarak her tepeciğin altında, sanki su ile muhat⁶²⁵ imiş gibi,

59

mütenazırı görülür. Sema veyahut diğer eşya görünecek zannıyla o hayale yaklaştıkça toprak ve zemin-i muhterik⁶²⁶ müşahade ve fark edilir.

sür'at (Vıtsse) Âdî giden bir atın süratı saatte 12 ve dört nala gidenin 40 kilometredir. Bir lokomotifin âdî süratı saatte 40 ve en ziyade süratı 90 kilometredir. Bir kuşun en süratli tayarını⁶²⁷ saatte 80 kilometredir. En süratli rüzgâr saatte 160 kilometre kat' eyler.

Bir top mermisi saniyede 1000, sadaninki 340 metredir. Arzın mihveri etrafındaki sürat devri saatte 1,666 kilometredir. Şemsin ziyası bize 8 dakika 13 saniyede vasıl olur. Hiç durmaksızın küre-i arzı devre çıkan bir adam 11 ayda döner gelir. Lokomotif ise bunu 21 günde ikmal eyleyebilir.

⁶¹⁸ Görme hadisesi

⁶¹⁹ Hava cereyanı olması OTAL

⁶²⁰ Güneşin ışıkları

⁶²¹ Eşit olmayan şekil, biçim, tarz

⁶²² Isıtma, kızdırma KL

⁶²³ Aşağı Mısır

⁶²⁴ Düz KL

⁶²⁵ Çevresi kuşatılmış, etrafı sarılmış KL

⁶²⁶ Ateşte yanmış olan zemin, çok sıcak zemin

⁶²⁷ Uçma, uçuş KL

saşranc (Échecs) 64 haneli taşla oynanan satrancın ihtirarını, Truva muharebesinde bulunan muhâribînin mütareke vesair boş zamanlarda eğlenceleri için (Palak)⁶²⁸ isminde bir Yunanlıya isnat ederlerse de, tarih nokta-i nazarınca⁶²⁹ bu rivayet merduttur.⁶³⁰ Bu oyunun muhteri⁶³¹ bir Hintlidir.

60

Hindistan’dan İran’a ve oradan Arabistan’a ve bu tarikle de Frengistan’a⁶³² nakledilmiştir. Hatta Fransız ve Alman lisanlarında bu oyunun ekser ıstılahatı Fransızcadan alınmadır. Satrancın Avrupa’ya ithali bir rivayette Harunu’r-Reşid’in Frank hükümdarı (Şarlmani)ye⁶³³ gönderdiği hedaya⁶³⁴ meyanında bulunmasından ve diğeri ehl-i salibin Araplardan öğrenmelerinden olmak üzere iki rivayet vardır. Bu oyunu ihtira eden Sissa⁶³⁵ nam zat hükümdarına takdim eylemiş ve o da bu hizmetinin mükâfatını da tayin eylemesini muhteria havale eylemiş olduğundan muhteri birinci göze bir ve ikinciye birincinin iki misli ve üçüncüye ikincinin iki misli olmak yani hadd-ı evveli 1, mazrub-ı⁶³⁶ müştereki 2 ve hadd-ı âhîri⁶³⁷ 64 olan bir silsile-i hendesiyyenin⁶³⁸ hadler mecmuunca buğday istemiş. Zahiren ehemmiyetsiz görülen bu mükâfat hesap edilince bütün Hindistan’ın o kadar buğday mahsulu veremeyeceği anlaşılmıştır.

sene (Année) Memalik-i Osmaniyye’de dört nev sene istimal olunmaktadır:

Evvelen) Sene-i hicriyye-i kameriyye – hicret-i nebeviyyenin 17’nci senesi zaman-ı hilafet Ömerü’l-Faruk’ta bir tarih-i muayyen⁶³⁹ ittihazı lüzumuna mebni miladın 622 senesi temmuzunun 16’ncı gününe tesadüf eden hicret-i nebeviyyenin ilk senesi muharremin gurreesi olan Cuma günü

⁶²⁸ Palamedes (<http://nolnofsatranc.weebly.com/satranccedil.html>) 7.12.2017

⁶²⁹ Bakış açısı, görüş KL

⁶³⁰ (Dâvâ, fikir, delil vb. için) Çürütölmüş, boşâ çıkarılmış, cerhedilmiş KL

⁶³¹ Evvelce olmayan bir şeyi ilk defa ortaya çıkaran, yepyeni bir şey yapan, icat eden, mücit KL

⁶³² Frenkler memleketi Frenklerle meskûn yer, Avrupa LXQ (KT)

⁶³³ Frank kralı Şarlman (<http://bilgiyolcusu.blogspot.com.tr/2014/10/tarihi-degistiren-liderler-kral-sarlman.html>) 25.10.2017

⁶³⁴ Hediyeler, armağanlar KL

⁶³⁵ Brahman Sissa (<http://www.satranc.net/tarihce/>) 25.10.2017

⁶³⁶ i. mat. Dört işlem den çarpmanın ilk sayısı, çarpılan. KL

⁶³⁷ Son sınırı, son derecesi

⁶³⁸ Hendesi: Doğru, üçgen, dörtgen, çember vb. düzgün şekillerle meydana getirilen (desen, şekil, süsleme, oyma...) KL

⁶³⁹ Belirli tarih, kararlaştırılmış tarih

61

mebde-i tarih-i İslam olmak üzere kabul buyurulmuş ve ayları, rüyete meşrut⁶⁴⁰ olmak üzere, on iki şehir-i kameriden ibaret bulunmuştur. Bu tarih bütün İslamların makbulu olduğundan *sene-i şeriye* namı da verilir. Saniyen) Sene-i hicriyye-i şemsiyye – Mekke-i Mükerreme’den hicret-i nebeviyye şeref-i vukuuyla Kâbe’ye muvasalat⁶⁴¹ risalet-penahinin⁶⁴² tesadüf eylediği 622 senesi eylülünün 23’üne tesadüf eylediğinden evveli fasl-ı harif⁶⁴³ olmak üzere Gazi Ahmet Muhtar Paşa hazretlerinin kabulunu tavsiye buyurdıkları tarih-i muntazamdır.

Salisen) 1205 senesine kadar muamelat-ı maliyemiz, sene-i hicriyye-i kameriye hesabıyla yürütülürken bittabi⁶⁴⁴ fusul-i erbaaya⁶⁴⁵ tevafuk etmediğinden ve bundan hazine-i celile⁶⁴⁶ mutazarrır⁶⁴⁷ olduğundan şühur-ı kameriyye, şühur-ı şemsiyye tahvil⁶⁴⁸ edilmiş ve 1209 senesi martının iptidası re’s-i sene⁶⁴⁹ olmak üzere kabul edilmiş ise de, mebde ve esasi pek çürüktür. Bunun aylarının ismi rumi ve Süryanice ve usul-ı takvimi milattan 46 sene evvel Roma imparatoru (Yulyus)un vaz’ eylediği takvim-i rumiye muvafıktır.

Rabian) Sene-i miladiyyedir ki – bu da biri rumi ve diğeri efrenci⁶⁵⁰ olmak üzere iki nevdir. Fakat mebdeleri milad-ı İsa⁶⁵¹ (ع.م)dir. 1) Sene-i rumiyyeyi Roma kayseri Yulyus milattan 46 sene evvel vaz’ eylemiştir. Muma-ileyh bir seneyi 465 1/4 güne taksim ile

62

her dört senede teraküm⁶⁵² eden dört rub’u⁶⁵³ şubata zam ile yirmi dokuz yapmıştır. Bu tarihin mebdei vaz’ında mart iken, re’s-i senesi kanunusaniyi ve

⁶⁴⁰ Var olması, meydana gelmesi başka bir şey veya duruma bağlanmış olan, şarta bağlı, şartlı KL

⁶⁴¹ Bir yere ulaşma, varma, varış KL

⁶⁴² Hz Muhammed KL

⁶⁴³ Güz mevsimi OTAL

⁶⁴⁴ Tabiatıyla, tabii olarak, elbette KL

⁶⁴⁵ Dört mevsim KL

⁶⁴⁶ Çok yüce, ulu hazine

⁶⁴⁷ Zarar gören, zarara uğrayan KL

⁶⁴⁸ Değiştirme, bir durumdan başka bir duruma çevirme KL

⁶⁴⁹ Sene başlangıcı

⁶⁵⁰ 1. Frenklere âit, Avrupalılar’la ilgili: “*Efrencî takvim*: Avrupalılar’ın kullandığı milâdî takvim.”

KL

⁶⁵¹ İsa yortusu, İsa’nın doğduğu yıl (24/25 aralık) OTAL

⁶⁵² Yığılma, birikme, toplanma KL

⁶⁵³ Dörtte bir, çeyrek KL

başlangıcı milada getirilerek Hristiyanlığa mâl edilmiş ve elan⁶⁵⁴ Ortodokslar tarafından istimal edilmekte bulunmuştur. 2) Arzın şems etrafındaki müddet devri 7 ثه 49, 48 ق, 5 ء, 365 كون olduğundan sene-i Rumiyye şu hesapça senede 3 ر, 10 يه 11 ق ziyade demek olur. Zahirde ehemmiyetsiz gibi görünen şu fark birike birike bugün iki sene arasında 12 gün fark peyda olmuştur.

1582 senesi papalık makamında bulunan Gregoar bu tefavütü nazar-ı dikkate alarak seneyi tashih ettirmiştir ki işte o musahhah⁶⁵⁵ seneye de *sene-i efrenciyye*⁶⁵⁶ derler. Sene-i efrenciyye de 4000 senede 0,944 gün hata mevcuttur.

sevķ-i řabĩ'ĩ (Instinct) Hayvanata mahsus bir mevhibe-i hilkat⁶⁵⁷ olup bu his vasıtasıyla gayeti hakkında bir guna⁶⁵⁸ malumata malik olmaksızın, hayvanat bazı işlerde bulunurlar. Hayvanat daima aynı vesaiti⁶⁵⁹ istimal ile asla vesait-i diğerk taharri⁶⁶⁰ etmedikleri gibi, vasita ile maksat arasındaki münasebetten de haberdar değillerdir. “Çocuğın doğar doğmaz memeye sarılması, arıların petek inşası, kunduzların setler

63

binası (sarig)lerin⁶⁶¹ en ufak bir tehlike esnasında yavrularını karnında bulunan ceplerine doldurması, kırlangıçların yuva imali ve bir sene terk ettikten sonra yine oraya avdeti,⁶⁶² örümceklerin ağ örmeleri, nemle⁶⁶³ curaların⁶⁶⁴ avlarını dama düşürmek üzere müteharrik⁶⁶⁵ kum yığınlarına delikler kazması,

⁶⁵⁴ Şimdi, şu anda

⁶⁵⁵ Yanlışları ve hatâları düzeltilmiş, tashih edilmiş, tashihli KL

⁶⁵⁶ Efrenci takvimine göre sene OTAL

⁶⁵⁷ Yaratılış ihsanı, bağışı

⁶⁵⁸ Tür, nevi, çeşit, tarz KL

⁶⁵⁹ Vâsıtalar, araçlar KL

⁶⁶⁰ Arama, arama, araştırılma, bir şeyi bulmaya çalışma KL

⁶⁶¹ Kuyruğuna tutunan yavrularını sırtında taşıyan, ağaçlarda yaşayan, gececi, etçil, bâzan da otçul, keseli sıçanların ortak adı KL

⁶⁶² Dönüş, geri geliş, gidilen yerden dönme KL

⁶⁶³ Karınca KL

⁶⁶⁴ Bir nev' küçük ve bağırğan bir atmaca LXQ (KT)

⁶⁶⁵ Hareket eden, hareket hâlinde olan KL

karıncaların cemiyet teşkili ve zahair⁶⁶⁶ iddiharı⁶⁶⁷, hep saika-i⁶⁶⁸ sevk-i tabiîdir.

Sevk-i tabiat ile zekâvet⁶⁶⁹ arasındaki fark pertev-i zekâ⁶⁷⁰ denilen nurani hemenin cümle-i hedaya-ı Hüda'dan olması ve istimal eylediği vesaitin taaddüt⁶⁷¹ ve tahallüfü⁶⁷² ve hal buna sevk-i tabiîde yalnız elzem ve gayr-i müptezel⁶⁷³ birtakım mahdut⁶⁷⁴ vasıtalar bulunması, bu iki hasleti birbirinden tefrik ve insanı hayvanat-ı saireden temyiz⁶⁷⁵ eder. Sevk-i tabiî adeta viladî⁶⁷⁶ ve irsî olup asla düçar-ı tagayyür⁶⁷⁷ olmaz. Binaenaleyh zekâ-ı beşer ile saika-ı tabiat arasında büyük bir fark vardır. İnsan, kesb-i⁶⁷⁸ kemal ve hüner eyler ve kendinden evvel gelenlerin yaptıklarından istifade eder; hayvanlarda bu kabiliyet yoktur. Tecrübe ile hayvanın birisine talim edilen bir husus onun yavrusuna asla intikal etmez. İnsanın yapabildiği her iş mütalaa⁶⁷⁹ ve tefekkür mahsuludur. Hayvanat tefekkür ve mütalaa edemezler. Hünerleri kendilerinden değildir. Onu kendilerine ilham eden Cenab-ı Hak'tır. Fakat onlar kendilerinde olan o kabiliyeti müdrîk⁶⁸⁰ değildirler. Binaenaleyh bir kırlangıç, yuvasını yapmak

64

için tetkik ve tefekküre muhtaç değildir. Pek tabiî olarak öğrenmeksizin yapar. Bugünkü kırlangıçların yuva inşasındaki hünerleri bundan evvelkilerden asla ileri değildir, çalışmaktan imtina edemeyerek, akıbetini anlamayarak zekâsızca çalışırlar.

⁶⁶⁶ Erzaklar, zahireler KL

⁶⁶⁷ Kıtlıkta değerlendirmek üzere erzak toplayıp saklama, depolama KL

⁶⁶⁸ İçgüdü sebebi

⁶⁶⁹ Çabuk anlama ve kavrama yeteneği, zekâ KL

⁶⁷⁰ Parlak zekâ

⁶⁷¹ Birden fazla olma KL

⁶⁷² Değişme KL

⁶⁷³ Değersiz olmayan

⁶⁷⁴ Sınırları belirlenmiş, sınırı tâyin edilmiş, sınırlı, hudutlu KL

⁶⁷⁵ Ayırma, ayrılma, seçme, seçilme KL

⁶⁷⁶ Doğuştan (olan), anadan doğma KL

⁶⁷⁷ Bozulmaya uğramış

⁶⁷⁸ Kazanma, çalışarak kazanma KL

⁶⁷⁹ Etraflıca düşünme, inceleme, tetkik KL

⁶⁸⁰ Anlayan, kavrayan, akli eren, idrâk eden KL

seyyārāt (Planètes) Arz-ı seyyarat dediğimiz manzume-i kevakibin⁶⁸¹ birisi olup, bu manzumeye dahil olan kevakib olan kevakib, takriben merkezde bulunan şemsin etrafında ve kendi mihverleri etrafında dönerler. Seyyaratın isimleri şemsten itibaren şunlardır: Utarit,⁶⁸² Zühre,⁶⁸³ Arz,⁶⁸⁴ Merih,⁶⁸⁵ Vesta,⁶⁸⁶ Seres,⁶⁸⁷ Pallas,⁶⁸⁸ Müşteri,⁶⁸⁹ Zuhal,⁶⁹⁰ Uranüs, Neptün'dür. Bunlardan bazılarının etrafında sair olan ikinci derece seyyarata (tevabi⁶⁹¹ veya peyk⁶⁹²) itlak edilir. Arzımızın peyki *kamer* dediğimiz *ay* olup arz etrafında devrini icra eder. Müşteri'nin dört, Zuhal'in yedi, Uranüs'ün altı peyki vardır. Şu saydığımız ecram-ı semaviyyenin heyet-i mecmuasına⁶⁹³ *manzume-i seyyarat* veya *manzume-i şemsiyye*⁶⁹⁴ derler. Sayısız kevakib-i zatü'l-eznab⁶⁹⁵ dahi şems etrafında döner dururlar. Bunların sair seyyarelerden farkı feza derununda her cihete gayet uzun bir muharrik üzerinde devretmeleridir. Meslek-i şemsimizin⁶⁹⁶ haricinde bulunan ve bize olan mesafeleri veleh-res ukul-ı muhasibin⁶⁹⁷ bir derecede bulunan sabitelerin de kendilerine mahsus bir manzumeleri bulunması ve bunlarla fezanın

65

la-yuadd vela yuhşa⁶⁹⁸ kevakib-i sabite ve seyyare ile memlu⁶⁹⁹ bulunması akıllara durgunluk verir.

⁶⁸¹ Yıldız sistemi

⁶⁸² Merkür KL

⁶⁸³ Venüs KL

⁶⁸⁴ Dünya KL

⁶⁸⁵ Mars KL

⁶⁸⁶ (<http://www.astrolojiokulu.com/astroloji-gazetesi/vesta-sonsuz-alev-222>) 26.10.2017

⁶⁸⁷ Ceres (<https://www.cnnturk.com/bilim-teknoloji/cuce-gezegen-cereste-yasama-dair-bulgulara-rastlandi?page=3>) 26.10.2017

⁶⁸⁸ (<http://www.astrolojidergisi.com/mitoloji16.htm>) 26.10.2017

⁶⁸⁹ Jüpiter KL

⁶⁹⁰ Satürn KL

⁶⁹¹ *astro*. Uydular, peykler. KL

⁶⁹² *astro*. Uydu. KL

⁶⁹³ Bir şeyin bütünü KL

⁶⁹⁴ Güneş sistemi KL

⁶⁹⁵ Kuyruklu yıldızlar

⁶⁹⁶ Güneşin yörüngesi

⁶⁹⁷ Muhasip: Muhâsebe işleriyle uğraşan kimse, muhâsebeci, sayman KL

⁶⁹⁸ Sayısız, hesapsız, pek çok OTAL

⁶⁹⁹ Dolmuş, dolu KL

Seyyarelerin de arzımız gibi havl-i şemste⁷⁰⁰ ve kendi mihverleri etrafında devirleri, şemsten iktibas-ı ziya⁷⁰¹ ve hararet eyledikleri, her birisinin de geceleri gündüzleri olduğu ve hepsi de cazibe-i umumiyye kavaninine⁷⁰² tâbi bulundukları gibi beynlerinde müşabehetler bulunması, bunların da arzımız gibi meskûn olduğu fikrini uyandırmaktadır.

seyr-i sefâi'n (Navigation) Seyr-i sefainin mebdei zulûmat-ı tarihiyye⁷⁰³ içinde gaip olup gitmekte ve tarihi ise tarih-i medeniyetle murafakat⁷⁰⁴ ederek zamanımıza kadar gelmektedir. En kadim zamanlardan beri, ağaç kütükleri oyularak kayık hizmetinde kullanılmış, ve hala Okyanusya ahalisi, nasıl hal-i tabîîlerini muhafaza etmişler ise, kurun-ı maziye⁷⁰⁵ ve gayr-i malumeden⁷⁰⁶ beri istimal edilegelmekte bulunan ağaç gövdesinden oyma kayıklarını da kullanmakta bulunmuşlardır.

Seyr-i sefain tarihinde başlıca iki devir vardır ki, birisi bütün ezmîne-i mukaddemeyi mürur ile, Roma'nın barbarlar tarafından istilasına kadar gelerek, orada gaip olur. Bu devirde mellahîn⁷⁰⁷ rehnüması olacak bir alet bulunmadığı cihetle sevhili⁷⁰⁸ gözden gaip etmemeye

66

gayret ederlerdi. Bu kaide-i umumiyye hilafına⁷⁰⁹ olarak tarih-i kadimde iki rivayet vardır ki birisi Fenikelilerin Baltık denizine kadar kehrüba aramaya gidişleri ve diğeri de feraineden⁷¹⁰ (Nechao)un⁷¹¹ nam ve hesabına olarak Afrika etrafını dolaşmalarıdır.

Miladın on dördüncü asrı iptidalarında pusulanın Avrupalılara malum olmasını müteakip tarih-i bahrînin devr-i sânisî bed' eder. Pusula gibi bir rehber-i mütemene⁷¹² malik olan mellahîn okyanusların ta içerisine kadar dalarak en

⁷⁰⁰ Güneşin çevresi

⁷⁰¹ Işığından faydalanma

⁷⁰² Kânunlar KL

⁷⁰³ Karanlık tarih

⁷⁰⁴ Berâber olma, birlikte bulunma. KL

⁷⁰⁵ Geçmiş yüzyıllar

⁷⁰⁶ Bilimeyen, bilinmez OTAL

⁷⁰⁷ Gemiciler, denizciler, kaptanlar KL

⁷⁰⁸ Kıyılar, sâhiller KL

⁷⁰⁹ Ters, aykırı KL

⁷¹⁰ Firavunlar KL

⁷¹¹ Claude Augé, *Nouveau Petit Larousse Illustré Dictionnaire Encyclopédique*, Librairie Larousse, Paris, 1933, s. 692

⁷¹² Güvenilir rehber

uzak yerlere gitmişler ve hatta dünyamıza dünya katma tabirine muvafık olacak surette yeniden adalar ve kıtalar keşfeylemişlerdir. 1492 senesi *Kristof Kolomb* Amerika'yı keşfetti; bir sene sonra *Vasko dö Gama* Ümit Burnu'nu dolaştı ve 1519 senesi *Majellan*⁷¹³ ilk defa olarak devr-i âlem seyahatini icra etti. Asrımızda buharın kuvve-i muharrike makamında istimaliyle yelken ve küreğe hacet kalmaması ve muhalefet-i hava gözetilmemesi seyr-i sefain için bir devr-i cedit küşat eyledi.⁷¹⁴

Fenike ve Kartajlılar⁷¹⁵ kurun-ı kadimede yegâne mellah idiler. Kurun-ı vustada Felemenkliler, Venedikliler, Cenevizliler denizlere hakim

67

olmaya başladı. Zamanımızda ise melahat⁷¹⁶ İngilizlerle Amerika-ı şimali⁷¹⁷ hükûmat-ı müttehidesine⁷¹⁸ intikal eyledi.

sis (Brouillard) Hava-ı nesimi dahilindeki buharın ansızın soğumasından husule gelen gayet rakık⁷¹⁹ küreyvat-ı⁷²⁰ maiyyeden husule gelir. Sis ile bulutun tabiatı birdir. Aralarındaki fark: İçinde bulunulabilene sis içinde bulunulamayana *bulut* deriz.

Onuncu bab

Bab-ı şın

şirk (Polythéisme) (Haşa sümme haşa) Cenab-ı Hak'tan gayrı birtakım ilahlara tapınmaya derler. Bu gibi bir dalâlet eser-i cehalet olduğuna şüphe olmayıp, ya sît-i enbiya⁷²¹ veyahut terakkiyat-ı maarif ile, günden güne güruh-ı müşrikinin⁷²² adedi azalmakta ve yerine fikr-i celil-i vahdet kaim olmaktadır.⁷²³

⁷¹³ Ferdinand Macellan

⁷¹⁴ Açmak KL

⁷¹⁵ Kartaca (<https://www.turkcebilgi.com/kartaca>) 27.10.2017

⁷¹⁶ Gemicilik, gemicilik bilgisi KL

⁷¹⁷ Kuzey Amerika

⁷¹⁸ Birleşmiş milletler OTAL

⁷¹⁹ İnce, nâzik KL

⁷²⁰ Küçük kürecikler, yuvarlaklar, yuvarla OTAL

⁷²¹ Peygamberlerin mesajı

⁷²² Müşrikler topluluğu

⁷²³ (Yerini) Tutmak, (yerine) geçmek KL

Yunanistan ve oradan iktibas-ı maarif eden Romalılar müşrik idi. Zira buralara o vakitler sît-i enbiya erişmeyip, hükemanın vaz' eyledikleri kanunlarla

68

umur-ı mülkiyye⁷²⁴ ve muamelat-ı siyasiyyelerini yürütmekte ve birtakım esatire inanmakta idiler. Hala zamanımızda Afrika'nın ekser biladı⁷²⁵ ile Asya'da, Amerika'da çirk-i şirk⁷²⁶ ile alude⁷²⁷ insanlar çokça görülmektedir. Şirk başlıca üç suretledir: Birincisi ibadet-i asnamdır⁷²⁸ ki kaba birtakım putlara uluhiyet isnadından ibarettir; ikincisi kevakib ve ateşe taabbütten⁷²⁹ ibaret olan "sabîlik"tir;⁷³⁰ üçüncüsü suretperestliktir ki kendisinde bir iktidar tasavvur olunan her şeyin tasvirine ibadetten ibaret olup bu da en ziyade zencilerde görülmektedir.

şeker kamışı (Canne à sucre) Şeker kamışının menşei Asya'da Hindistan iklimidir. Miladın üçüncü asrında Arabistan ve Avrupa'ya nakledilmiş ve zer'inde muvaffakiyet görülmüştür. Oralardan Kıbrıs, Sicilya ve İspanya ve Madrid'e zer' ve buradan Amerika'nın keşfinde (Sen Dominig)e⁷³¹ isal olunmuştur. Bu adanın iklimi şeker kamışına pek müsait gelerek orada istihzar⁷³² edilen şeker sair memalike tercih edilmiştir.

Bugün havayiç-i zaruriyye⁷³³ menzilesinde⁷³⁴ gördüğümüz şeker, vaktiyle nadir bulunur ve hatta 1600 tarihlerinde Fransa'da ancak eczacılar

69

satar idi. Hatta Fransızların kendisinde bulunması lüzumu zaruri olan bir şeyin fıkdanında *şekersiz eczacı gibidir*. meselleri o vakitten kalmaz.

⁷²⁴ Halka ait işler; (Tanzimat'tan önce) içişleri OTAL

⁷²⁵ Beldeler, şehirler KL

⁷²⁶ Şirkin pislği

⁷²⁷ *mec.* Kirli, günahkâr, suçlu KL

⁷²⁸ Putlara tapınma

⁷²⁹ Kulluk etme, tapınma, ibâdet etme KL

⁷³⁰ Yıldızların büyük ruhları olduğuna inanan ve dinler târihinde Harran Sâbiileri diye meşhur olan bir topluluğun inandığı bâtil mezhep KL

⁷³¹ Claude Augé, *Nouveau Petit Larousse Illustré Dictionnaire Encyclopédique*, Librairie Larousse, Paris, 1933, s. 153

⁷³² Hazırlama, hazırlanma, hazır etme, hazır edilme KL

⁷³³ Mecburi ihtiyaçlar

⁷³⁴ Durum, derece KL

Çinlilerin bu nebatı Avrupalılardan 2000 sene evvel tanıdıkları anlaşıyor.

şimşek (Eclair) Göz kamaştıran ve daima gök gürlemesi kendisini takip edip fırtınalı havalarda zuhur eyleyen bu ziya, birbirine mübayin⁷³⁵ iki elektiriğin telaki⁷³⁶ ve tesadümünden⁷³⁷ neşet eylemektedir.⁷³⁸

Elektriğin sürati hemen gayr-i kâbil⁷³⁹ tayin⁷⁴⁰ bulunduğu cihetle, şimşek zuhurunda ve hele onu takip eden gök gürlemesi avanında,⁷⁴¹ bilcümle tehlike mündefi olmuş⁷⁴² demektir. Zıyanın sürati sadaya nispetle pek ziyade ve adeta namütenahi⁷⁴³ denecek bir halde olduğundan, şimşekten pek çok sonra, müsademe-i elektrikeye⁷⁴⁴ delalet eden gök gürültüsü işitilir. Binaenaleyh gök gürültüsünden korkmak, fen erbabının tebessüm ve teesüfünü mucip olur, zira insanı helak eden *berkdir*.⁷⁴⁵ Sadanın takriben saniyede 340 metre kat' eylediği malum olduğundan saniyeli bir saat veya nabız vasıtasıyla, şimşek zuhurundan ra'dın⁷⁴⁶ işitilmesine kadar geçen saniyeler veya daraban-ı nabız⁷⁴⁷ adedi 340

70

ile darp edilirse, ra'da mahall-i zuhur olan bulut ile bulunduğumuz yerin arasındaki mesafe tayin edilmiş olur.

Yazın görülen hararet şimşeklerinin menşei, ziyadesiyle elektriği hamil⁷⁴⁸ bulutların fosforumsu bir alamet göstermelerinden ibaret olması muhtemeldir. Bunların arkası sıra gürültü işitilmez. Bu da ya hakikaten gürültüsü olmamasından veyahut mesela 40 kilometre kadar uzak bulunup sadasının bize vasıl olamamasından ileri gelir.

⁷³⁵ Karşıt, zıt KL

⁷³⁶ Buluşma, kavuşma KL

⁷³⁷ Birbirine çarpma, çarpışma, tokuşma KL

⁷³⁸ İleri gelmek, kaynaklanmak KL

⁷³⁹ İmkansız, olamaz OTAL

⁷⁴⁰ Belli etme, ayırarak belirleme, belirli duruma getirme KL

⁷⁴¹ Zaman, vakit KL

⁷⁴² (İstenmediği bir yerden) Kendi kendine ayrılıp gitmek, uzaklaşmak KL

⁷⁴³ Sonsuz, sonu sınırı olmayan KL

⁷⁴⁴ Elektrik çarpması

⁷⁴⁵ Şimşek KL

⁷⁴⁶ Gök gürlemesi, gök gürültüsü KL

⁷⁴⁷ Nabız çarpıntısı

⁷⁴⁸ Kendinde bulunduran, sâhip olan, yüklenmiş olan, hâiz KL

On birinci bab

Bab-ı sad

şadā (Son) Ecsam-ı musavviteden⁷⁴⁹ birisi olduğu gibi, ecza-i ferdiyyesinde derhal bir hareket “ihtizaziyye”⁷⁵⁰ veyahut (temevvüciyye)⁷⁵¹ hasıl olur. Bu cismi ihata eden hava dahi bu harekete iştirak ile, etrafında birtakım dalgalar hasıl eyleyerek kulağımıza kadar vasıl olur. Demek ki hava, sadanın vasıta-i intikalidir; fakat ecsam-ı mayie⁷⁵² ve sulba sadayı daha

71

süratle nakleder; köylülerin, aşiretlerin ortalıkta bir ses olmadığı halde, yatıp yeri dinleyerek düşman süvarilerinin gelmekte olduklarını anlamaları, toprağın havadan daha seri sadayı nakil eylediğini tecrübe ettiklerindendir. Sada, halâda⁷⁵³ intikal etmez. Vasıta-i intikalin kesafeti nispetinde, sadanın kuvveti artar, eksilir. Avrupa’da 4800 metre irtifaında bulunan *Akdağ*⁷⁵⁴ tepesinde bir tabanca sesi ovadaki kırbaç şakırtısı kadar bile olmadığı ve bu da dağ başlarında havanın seyrek ve ovalarda kesif⁷⁵⁵ olmasından ileri geldiği tecrübe edilmiştir.

Sadanın sürati saniyede takriben 340 metredir. Şemste hasıl olan bir sadayı işitmemiz lazım gelse, aradan tam 14 sene geçmek lazım gelir.

Emvac-ı musavvite,⁷⁵⁶ bir mani’-i sabite tesadüf eyleyse (zaviye-i vürud⁷⁵⁷ zaviye-i inikâsa⁷⁵⁸ müsavi olmak üzere) akseder, aks-i sadanın müstenit olduğu esas, bu kanuna tâbidir.

şu sâ‘ati (Clepsydre) İçi su ile memlu ve dibi delikli şeffaf bir kaptan ibaret olup, suyun müddet-i cereyanı⁷⁵⁹ ile zamanı mesaha ederlerdi. Kabın kenarına bir

⁷⁴⁹ Ses çıkaran cisimler

⁷⁵⁰ *fizik*. Titreşim KL

⁷⁵¹ Temevvüc: Dalgalanma, çalkalanma KL

⁷⁵² Sıvı cisimler

⁷⁵³ Âlemin dışındaki, içinde hiçbir şey olmadığı kabul edilen boşluk KL

⁷⁵⁴ Mont Blanc (<https://www.britannica.com/place/Mont-Blanc-mountain-Europe>) 29.10.2017

⁷⁵⁵ Sık KL

⁷⁵⁶ Ses çıkaran dalgalar

⁷⁵⁷ (Geliş açısı) *astr.* Bir yıldızdan gelen ışığın, düşme yüzeyinin (ayna ve merceğin) normaline göre yaptığı açı OTAL

⁷⁵⁸ *Geo.* Yansıma açısı OTAL

⁷⁵⁹ Akış süresi

taksimât-ı mikyası resmedilir idi. Sonraları, mikyas⁷⁶⁰ yerine bir kadran kondu. Su aktıkça tabî sath-ı fevkanisi⁷⁶¹ tenezzül⁷⁶²

72

eder ve bu satıh üzerinde bulunan bir cism-i sabihte,⁷⁶³ aşağı indikçe mili ve ibreyi döndürür idi. Daha sonraları (clepsidr)⁷⁶⁴ denilen bu aletler dişli çarhlı,⁷⁶⁵ kadranlı, ibreli, mükemmel su saati haline konuldu. Bu da Arapların semere-i ikdamı⁷⁶⁶ olduğuna, Harunü'r-Reşid'in "Şarlmâni"e gönderdiği hedaya meyanında o yolda bir saat bulunması ve o vakit Avrupalıların bu alete hayran kalması şehadet eder.

On ikinci bab

Bab-ı ta

ṭabā'at (Imprimerie) Miladın 1436 senelerine doğru Almanya'da Mainçli Gutenberg⁷⁶⁷ tarafından ibda' edilmiştir. Mucit, (Faust)⁷⁶⁸ ve (Şöfer)⁷⁶⁹ nam kimselerle bu işi başa çıkarmak için akd-i şirket etmiş ve onlar da sanatın terakkisine çalışmıştır. Bu sanat-ı celilenin Çin'de Avrupa'dan pek çok seneler evveli bilindiği söylenirse de, Çinlilerin tabaâtı ayrı ayrı dökülmüş harfleri tertip ile değil, sahifeleri tahta levhalara hak⁷⁷⁰ ile olduğu malumdur. Amerika'nın, buharın, elektir-

73

⁷⁶⁰ Bir şeyi ölçmeye yarayan âlet, ölçü âleti KL

⁷⁶¹ Üstte olan yüzey

⁷⁶² İnme nüzul etme KL

⁷⁶³ Yüzen cisim

⁷⁶⁴ Clepsydra: Su saati, eski bir çeşit su saati veya civa saati (<https://www.seslisozluk.net/clepsydre-nedir-ne-demek/>) 29.10.2017

⁷⁶⁵ Çark, dönen tekerlek, tekerlek gibi dönen şey KL

⁷⁶⁶ Sürekli çaba gösterilerek elde edilen sonuç

⁷⁶⁷ Johannes Gutenberg: Almanya'nın Mainz kentinde dünyaya gelmiş ve çağdaş matbaanın Avrupa'ya uyarlanmasında öncüdür. (<https://www.biyografi.net.tr/johannes-gutenberg-kimdir/>) 29.10.2017

⁷⁶⁸ Johann Faust

⁷⁶⁹ Pierre Schœffer

⁷⁷⁰ Taş, mâden veya tahta üstüne yazı veya bir şekil oyma KL

iğın ve tabaatın keşif ve ibdaı, kurun-ı ahirenin measir-i celilesinden⁷⁷¹ maduttur.⁷⁷² Mütেকaddimîn⁷⁷³ asarı, birkaç sahifeden başka kâmilten mahvolduğu halde, asar-ı matbuamızın⁷⁷⁴ saye-i tabaatta muhafazasından emin olabiliriz, bu sebeple Gutenberg'in namına olarak Paris, Mainç, İsrzburg⁷⁷⁵ ve bilad-ı sairede heykeller rezkolunmuştur. Tabaatın mülkümüzde mevki-i tatbika vaz'ı 1136 sene-i hicriyyesinde, ilk tâbi,⁷⁷⁶ Macar mühtedilerinden⁷⁷⁷ (İbrahim Mütferrika) ise de hamisi⁷⁷⁸ Sait Paşa merhumdur.

tulumba (Trombe) Gayet kesif bir buluta müşabih, rüzgâr ile girdap şeklinde mütetarrık, kendi kendine gayet süratle devvar,⁷⁷⁹ yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarı mütet, ⁷⁸⁰ üstüvane⁷⁸¹ veya mahrut şeklinde uzanmış, gemileri yutmaya evleri yıkmaya ağaçları devirmeye kabiliyetli, buhar yığınının “tulumba” ıtlak edilir. Bu hadise sadra⁷⁸² şifa verecek mertebede fennen izah edilememiştir. Tulumba her yerde, karada, denizde, gölde, ırmakta, çölde vukua gelir. Bahriyeliler bu kazadan pek korkarlar. O amud-ı zulmaniye⁷⁸³ kesr⁷⁸⁴ için gülle atarlar.

74

On üçüncü bab

Bab-ı ayn

‘ibrānīce (Hébreux) Hazret-i İbrahim aleyhisselamın ecdadınca “İbr”⁷⁸⁵ nam

⁷⁷¹ Çok büyük eserler

⁷⁷² Bilinen bir şeye dâhil edilip ondan veya onun gibi olduğu kabul edilen, öyle sayılan, âit sayılan KL

⁷⁷³ Eski insanlar, eskiler KL

⁷⁷⁴ Matbaada basılmış, tabedilmiş şey KL

⁷⁷⁵ Strasbourg (<https://bilgibirikimi.net/2012/06/13/strasbourg-nerededir-strasbourg-sehri-ve-tarihi/>) 29.10.2017

⁷⁷⁶ Kitap basan, kitap bastıran kimse KL

⁷⁷⁷ Mensup olduğu dinden dönüp İslâmiyet'i kabul eden, müslüman olan, hidâyete eren (kimse) KL

⁷⁷⁸ Himâye eden, koruyan, sâhip çıkan (kimse) KL

⁷⁷⁹ Çok dönen, dâima dönen, devreden KL

⁷⁸⁰ Uzanmış, yayılmış KL

⁷⁸¹ Geo. Silindir OTAL

⁷⁸² Kalp, yürek KL

⁷⁸³ Karanlık sütün (gibi olan şey)

⁷⁸⁴ Kırma, kırılma KL

⁷⁸⁵ Nehr-i Furât'ın cânib-i garbisinden berriyye-i Araba kadar mütetted olan arza ıtlâk ederler. Ve bir kabîle adıdır KM

zatın ahfadı⁷⁸⁶ olan Yahudilere kadimen verilen bir isimdir. Muahharan Cenab-ı Yakup'un elkab-ı şerifesinden⁷⁸⁷ olan (İsrail) bu kavme alem⁷⁸⁸ olmuştur. Lisanımızdaki “Yahudi ve فت” isimleri bu kavmin Babil⁷⁸⁹ esaretinde aldıkları judæus kelimesinin lisanımız selikasına⁷⁹⁰ uydurulmuştur. Nasıl ki Fransızlarda bu kelimeyi (juif)e tahvil etmişlerdir. Sair isimlerin unutulup bunun baki kalmasına sebep de “Yehuda”⁷⁹¹ sıbtının⁷⁹² en sonra ram⁷⁹³ olmasıdır.

‘acā’ib-i seb‘a-i ‘ālem (Les Sept Merveilles du Monde) Mütakaddimînin, sanat-ı mimari ve hak-i nikat⁷⁹⁴ enzarınca, müntehabı⁷⁹⁵ olan ve fakat intihapta⁷⁹⁶ müellifinin hepsinin ittifakına mazhar olamayan yedi adet asara ıtlak edilir. Ekseriya hâlât-ı âdiyyede acaib-i seb’a ber-vech-i atidir: (1) Mısır ehramları; (2) Babil’in asma bahçe ve duvarları; (3)

75

İskenderiye feneri; (4) Rodos köprüsü; (5) Fidyas’ın asarından olimpiya müşteri heykeli;⁷⁹⁷ (6) Efes yani Ayaslugdaki⁷⁹⁸ Diana mabedi,⁷⁹⁹ (7) Mozole.

‘ārz dā’iresi (Latitude) Muhit-i arz takriben 36000 kilometre olup daire-i istivadan kutba kadar 9000 kilometre tadad⁸⁰⁰ olunur. Bu mesafe yani (tûl⁸⁰¹ dairesinin rub’ı) beheri⁸⁰² 100 kilometre olmak üzere 90 dereceye taksim edilmiştir. Bu sebeple herhangi bir mevkiin hatt-ı istivaya⁸⁰³ olan uzaklığını

⁷⁸⁶ Torunlar KL

⁷⁸⁷ Şerefli ünvanlar

⁷⁸⁸ İşâret, alâmet, nişan, sembol KL

⁷⁸⁹ Bağdat’ın aşağı tarafında bulunan ve büyüclüğünden dolayı, eski edebiyatımızda “çeh-i Babil” olarak alan ve birçok dillerin meydana gelmesi bakımından da masalda adı geçen “Babil Kulesi”nin bulunduğu ilkçağdan kalma bir şehir. OTAL

⁷⁹⁰ teşmil. Konuşma tarzı, ifâde KL

⁷⁹¹ Hz. Yakub’un on iki oğlunun en büyüğü OTAL

⁷⁹² Torun KL

⁷⁹³ İtâat eden, boyun eğen KL

⁷⁹⁴ Noktaları kazıma

⁷⁹⁵ Seçilmiş, seçkin, seçme, güzîde KL

⁷⁹⁶ Seçme, seçilme KL

⁷⁹⁷ Phidias’ın, Panainos ve Kolotes’in işbirliğiyle gerçekleştirdiği Olympia’daki taht üzerinde oturan dev Zeus heykeli (<http://www.nkfu.com/phidias-kimdir/>) 1.11.2017

⁷⁹⁸ Selçuk (Ayaslug)

(http://www.academia.edu/30280820/Sel%C3%A7uk_Ayaslug_K%C3%BClt%C3%BCr_Tarihine_Genel_Bir_Bak%C4%B1%C5%9F) 1.11.2017

⁷⁹⁹ Artemis Tapınağı (<https://www.dunyaninyediharikasi.net/tag/artemis-tapinagi-nerede/>) 1.11.2017

⁸⁰⁰ Sayma KL

⁸⁰¹ astro. Boylam KL

⁸⁰² Her bir KL

⁸⁰³ Ekvator KL

kilometre cinsinden olarak 100, 200, 300, kilometredir denecek yerde 1°, 2°, 3°, 4°, 5° derece arz-ı şimalî veya cenubîdedir denir; fakat bir mahalin yalnız bulunduğu arzın beyanı, o noktanın yalnız daire-i istivaya uzaklığını anlatabilip, yerini tayin edemeyeceğinden yani o noktanın o kadar derece daire-i istivadan şimal veya cenuba düştüğünü bildirerek bir nokta-i malumeden itibaren ne kadar şark ve garpta olduğunu bildiremeyeceğinden, bir de o mevkiin tûlunu tayin etmek iktiza⁸⁰⁴ eder. Esas tûl dairesi⁸⁰⁵ henüz tayin edilemediğinden, her devlet bir noktadan ve bilhassa pâ-yi tahtından geçen nısfü'n-nehari⁸⁰⁶ mebde-i tûl ittihaz eder. Binaenaleyh bizim için tûl dairelerinin

76

esas İstanbul'da Ayasofya Cami'inden geçtiği farz edilen tûl dairesidir. Şu halde bir mevkiin bu tûla nazaran tûl derecesi, o mevkiin mebde-i tûl olan daireye en yakın mesafesidir. Arzlar, şimâlî ve cenûbî olduğu gibi tûllarda, mebde-i tûla nazaran şarkî ve garbî olurlar.

‘**aks-i şadâ** (Echo) Bir sadanın tekrar inikâs eylemesi o sadayı massı ile söndürmeyecek bir cisim üzerine, çarpmasından ileri gelir. Fakat sadanın inikâsı hiç olmazsa, cism-i âkisin 13 metre uzakta bulunmasına mutevakkıftır;⁸⁰⁷ daha yakın olursa iki sada birbirine karışır. Akseden bir sada, istikameti cihetinde diğer ecsam-ı âkiseye⁸⁰⁸ tesadüfle bir ve oradan diğer bir cisme rastgelerek bir daha aksedebileceğinden aks-i savtın birinci, ikinci, üçüncü, ilh savtları vardır. Sada aksettiren yerlerden, (وود سد توق)da bir sada 20, ve Milan civarındaki (تاسد يمونه) hisarında kırk defa bir sada tekerrür eder.

‘**anâşır** (Éléments) Kudema su, hava, türap⁸⁰⁹ ve ateş diye ancak anasır-ı erbaaya⁸¹⁰

⁸⁰⁴ Gerekme, gerektirme KL

⁸⁰⁵ Astr. Meridyen OTAL

⁸⁰⁶ Meridyen KL

⁸⁰⁷ Bir şeye bağlı olan, ancak onunla olabilen OTAL

⁸⁰⁸ Âkise: Işığı aksettiren âlet, yansıtıcı, reflektör KL

⁸⁰⁹ Toprak KL

⁸¹⁰ Eskiden, maddî âlemin esâsını teşkil ettiğine inanılan ve basit cisim olarak kabul edilen dört unsur: Su, hava, ateş, toprak. KL

kesb-i vukuf⁸¹¹ edebilmiş ve bunları bilcümle ecsamın esas terkibi addeylemiş idi. Bugün bu anasır-ı erbaanın mürekkep oldukları ve anasır ıtlakına şayan

77

yetmiş kadar mevad-ı basite buldukları cihetle, (anasır-ı erbaa) tabiri hemen manasız lafızlar sırasına girmiştir.

‘**alā**’im-i **semā** (Arc-en-ciel) İstilahatımızda içinde en münasebetsizi *alaim-i sema*!! tabiridir. *Kavs-i kuzah*⁸¹² hemen Fransızcadaki isminin tercüme-i ayniyyesi olduğu gibi (yüksek kemer) manasına da olduğundan pek münasebetlidir de. Türkçede (*eleğimsağma*)yı mutlaka her kelimenin aslını Arapçadan aramak sevdasında bulunanlar “alaim-i sema” yapmışlardır!

Alaim-i semaviyyenin en latifi olan bu hadise-i tabiyye, sırf bir eser-i ziyadır. Sabahları ve akşamları güneş ufkunda bir münasip irtifanda iken, ziyası ince bir suretle yağmur yağdırmakta bulunan buluta tesadüf etmeden hasıl olur. Bunun müşahedesi arkamızın güneşe gelmesi ve bulutun şems ile aramızda bulunmasıyla olur.

“Kavs-i kuzah”ın esbab-ı fenniyyesi bilinmeyen zaman ve mekanlarda birçok hurafat⁸¹³ hüküm-ferma olmuştur. Bizde en meşhuru altından geçenlerin kızsı, erkek ve er ise avrat olmasıdır. İptida bu hadiseyi fennen izah eden hekim-i İngiliz Nivton’dur. Türkçede bir adı da “ebem kuşağı”dır.

78

Bazı şelalelerde suların sukutundan havaya dağılan su habbeleri, güneşe maruz bulunarak kavs-i kuzah şeklini izhar eyler.

‘**anḳā** (Phénix) Tuyur-ı esatiriyyeden⁸¹⁴ olup her kavim bir türlü tasavvur eder. Lisan-ı avamda müstamel olan “Zümrüd-i anka” terkibi “simurg-ı anka” tabir Farsîsinden alınmadır.

⁸¹¹ Vukuf kazanmak, öğrenmek. Haberi olma, vukuf sahibi olma. Bilgi edinme. (<http://www.luggat.com/index.php#ceviri>) 1.11.2017

⁸¹² Gök kuşağı KL

⁸¹³ Boş ve bätıl inançlar, rivâyet ve efsâneler, hurâfeler KL

⁸¹⁴ Masal kuşları

On dördüncü bab

Bab-ı gayn

galvanizme (Galvanisme) Polonya’da teşrih⁸¹⁵ malumu bulunan (Galvani),⁸¹⁶ 1789 senesi, birçok kurbağaların silsile-i asabiyyelerini⁸¹⁷ tetkik için teşrihini icra etmiş ve birtakım bakır çengeller ile bunları adalat-ı⁸¹⁸ kataniyyelerinden⁸¹⁹ pencerenin demir parmaklıklarına asmış idi. Nasılsa herhangi bir sebeple kurbağalar sallandıkça, bu sinirler, demire dokunur ve çoktan itlaf ve teşrih edilmiş olan kurbağalarda bir hal-i ihtilac⁸²⁰ görülürdü. Galvani tesadüfen kendisine keşfeyletiği bu ser-tabîîyi, bu hadiseyi bir seyyale-i hususiyenin husulüne isnat eylemiş bu hadisede (Galvanizme)

79

namını almış idi. Bir müddet sonra, (Volta)⁸²¹ bu keşfi tetkik ederek, Galvanizme ile elektriğin yekdiğerine müşabebetini ispat ile biri müspet ve diğeri menfî (yahut biri zücaci⁸²² ve diğeri reçinevi) elektriği bulunan iki muhtelif tabîatlı madenin birbirine temasından daimi’l-cereyan bir seyyale-i elektrikiyye⁸²³ hasıl olacağını beyan ve irae eylemiştir. İşte bu hadiseyi ispat için, bir tarafı bakır diğeri çinko olmak üzere, müdevver⁸²⁴ birtakım levhaları birleştirerek ve aralarına bir hamız⁸²⁵ ile ıslatılmış yine o kadar da çuhalar⁸²⁶ koyarak bir menba-i elektriği⁸²⁷ imal eylemiştir.

Bu manzumeye “Volta pili” derler.

Galvanizme’nin zuhur ve vücudunu göze iraedden başka, havas-ı⁸²⁸ saireye de ihsas⁸²⁹ etmek mümkündür.

⁸¹⁵ Anatomi ilmi KL

⁸¹⁶ Luigi Galvani (<http://www.gelisenbeyin.net/pilin-icadi.html>) 1.11.2017

⁸¹⁷ Asabî: Sinirle ilgili, sinirsel KL

⁸¹⁸ Adaleler, kaslar, kaslar sistemi KL

⁸¹⁹ anat. Bel* bölgesi OTAL

⁸²⁰ Seğirme hali

⁸²¹ Alessandra Volta (<http://www.gelisenbeyin.net/pilin-icadi.html>) 2.11.2017

⁸²² Camdan yapılmış KL

⁸²³ Elektrik akımı

⁸²⁴ Yuvarlak KL

⁸²⁵ i. kimya. Asit KL

⁸²⁶ Yünden dokunmuş, tüysüz, ince ve sık düz kumaş KL

⁸²⁷ Elektrik kaynağı

⁸²⁸ Hasseler, duyular KL

⁸²⁹ Duyma, hissetme; duyurma, hissettirme KL

Mesela bir tutya⁸³⁰ ile bir parça gümüş, ayrı ayrı ağza götürülerek bakılsa her ikisinde de bir zaika-ı⁸³¹ madeniye hiss olunur; lakin bu iki madenden birisi, dilin altına ve diğeri üstüne konup dışarıda uçları birbirine temas ettirilir ettirilmez bir zaika-ı hususiye hissedilir ki, bunu ancak tecrübe ile anlarız; eğer tecrübeye biraz devam olunursa, ağızda salya ifrazatının⁸³² arttığı ve gözler kapalı bile olsa, göz önünde birtakım kıvılcımlar uçuştığı görülür.

80

grizu âteşi (Feu grisou) Bu ateş, maden kömürü ocaklarında hasıl olan “müvellidü’l-mâ⁸³³ fahmî” hydrogène carboné gazının iştiyalinden⁸³⁴ hasıl olur. Pek dehşetli bir şeydir. Bu gaz, bir cism-i mültehibe⁸³⁵ tesadüf eder etmez, hemen şiddetli patlar. Maden amelesi ışıksız çalışamadıklarından bî-çarelerin nasıl bir tehlike içinde bulunduklarını izaha hacet yoktur. 1815 senesi İngiliz ulemasından (Davi)⁸³⁶ buna çare olmak üzere, bir *emniyet feneri* ihtira etti. Bu fener, içi bayağı yağ yakmaya mahsus âdî bir fener olup, üzerine gayet sık örülmüş bir madeni kafes geçirilmiştir. Eğer elinde böyle bir fener bulunan amele, gazlı bir yerde bulunursa, iştiyal, yalnız tel kafesin içinde vukua gelip harice intişar etmez; çünkü bu tel kafes, hasıl olan alavî⁸³⁷ harice su-i tesiri⁸³⁸ dokunamayacak surette soğutmaktadır.

On beşinci bab

Bab-ı fa

fecr-i şimālî (Aurore boréale) Geceleyin semada görülen bu hadise-i muzie,⁸³⁹

⁸³⁰ Çinko KL

⁸³¹ Tatma, tat alma KL

⁸³² Vücuttan dışarı çıkan kan, ter, irin, idrar vb. şeyler, salgılar KL

⁸³³ Kim. Hidrojen OTAL

⁸³⁴ Tutuşma, alev alma, parlama KL

⁸³⁵ Tutuşan cisim

⁸³⁶ Sir Humphry Davy (<http://kimyaca.com/sair-bilim-adami-sir-humphry-davy-1778-1829>) 2.11.2017

⁸³⁷ Alev, yal OTAL

⁸³⁸ Kötü tesir

⁸³⁹ Işık veren, aydınlatan; parlayan, parlak hadise

nevahi-i şimaliyyede⁸⁴⁰

81

Laponya, Norveç, İslanda ve Sibirya’da daimi’l-vukudur. Semada bir kavs-i müştail⁸⁴¹ halinde görülerek kendisinden feza ya ziya feveran eder.⁸⁴² Fecr-i şimâlî memalik-i şimaliyye için bir nimettir; birçok saatler gayr-i müteharrik⁸⁴³ olarak parlayıp leyali-i tavilelerini⁸⁴⁴ ziyadar eyler. Birçok zaman esbabı taharri olunarak nihayet mıknaatıs-ı arzîye merbut olduğuna kanaat hasıl edilmiştir. Kutb-ı cenubî mıntıkasında görülen fecre de “fecd-i cenubî” derler.

fotoğrafya (Photographie) On üçüncü asr-ı hicri içinde husule gelen bedayi-i marifetten⁸⁴⁵ biri de bu sanattır ki madenî, kâğıt vesair levhalar üzerine herhangi bir şeyin resmini o şeyden münakis olan ziya-ı şemsî vasıtasıyla resmetmekten ibarettir. Fotoğrafyanın enva-i kesiresi vardır: Levhavî fotoğrafya yahut (Dagreü⁸⁴⁶ tipi) kâğıt üzerine fotoğraf (Talbo⁸⁴⁷ tipi), cam üzerine fotoğraf yahut (Niepsu⁸⁴⁸ tipi)dir.

Yakın zamanlara kadar tamamıyla sabit olmayan şeylerin resmi fotoğrafya ile alınamazdı. Şimdi ise (ani fotoğrafya) çıktığından ona da muvaffak olunmuştur. Fotoğrafın resimleri biraz karanlıksı, pek parlak ise de en ufak tafsilatı bile

82

irae eylediğinden hizmeti azimdir. Tabaata vesair sanayie yardımı fevkaladedir. Fransa hükümeti: 1839 senesi Dagreü tipiyi ihtira eden Dagr için 6000 ve Niepsu tipi mucidi (Nieps) için 5000 frank mükâfat-i seneviye⁸⁴⁹ itası⁸⁵⁰ şartıyla, bu sanatı iştira⁸⁵¹ eylemiştir.

⁸⁴⁰ Kuzey tarafları

⁸⁴¹ Alevlenen yay

⁸⁴² Fıskırmak KL

⁸⁴³ Hareketsiz OTAL

⁸⁴⁴ Uzun geceler

⁸⁴⁵ Marifet güzellikleri

⁸⁴⁶ Louis Daguerre (1787 - 1851) (<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=6561>) 4.11.2017

⁸⁴⁷ Henry Fox Talbot (https://www.metmuseum.org/toah/hd/tlbt/hd_tlbt.htm) 4.11.2017

⁸⁴⁸ Joseph Nicephore Niepce (<http://filozof.net/Turkce/tarihi-sahsiyetler-kisilikler/18164-joseph-nicephore-niepce-kimdir-hayati-eserleri-hakkinda-bilgi.html>) 4.11.2017

⁸⁴⁹ Bir senelik mükâfat

⁸⁵⁰ Verme, verilme KL

⁸⁵¹ Satın alma, mubâyaa KL

Bazı kere bir yere yıldırım düşmesinden bir elektrik fotografyası hasıl oluyor. Saika isabetiyle vefat eden bir adamın göğsü üzerinde o civarda bulunan bir ağacın resmi görülmüştür; saika ile musap olan bir köylünün kolları üzerinde, altında gizlendiği bir kavak ağacının yaprakları ve diğer bir adamın da omzunda ta evde duvarda asılı bulunan bir at nalının fotoğrafı meşhurat olmuştur.

fil dişi (Ivoire) Fil dişi diye, sanayide kullanılan madde, fillerin alet-i tedafüyyelerinden⁸⁵² ibaret olup bunların tûlu 30 santimetreden 2 metreye kadar tehalûf⁸⁵³ eder, 80 kilogram ağırlığındakiler bulunmuştur. Şimdiki fil dişi mamulatı ezmine-i kadime mamulatına kıyasen bir şey değildir. Vaktiyle bunlardan muharebe arabaları, masalar, tahtlar ve hatta 10 metre irtifaında heykeller imal edilir idi.

83

Fil dişlerinin en makbulu Afrika'da (Gine) ülkesinde çıkar. Buranın fil dişleri eskidikçe beyazlanır; diğer mahallerinki ise sararır.

On altıncı bab

Bab-ı kaf

kā'ime (Papier monnaie) Altın ve gümüş para yerine tedavül etmek üzere, hükümetlerin, hazinedeki altın ve gümüşleri hariçteki levazımı tedarike tahsis edip dahilde alışverişte kullanılmak üzere bir kıymet-i itibariyyeyi haiz neşreyledikleri yani para yerine ikame eyledikleri kâğıtlara denir.

1890:1892 Fransa'da tedavüle çıkarılan kaimeler o kadar düşmüş idi ki: bir çift çizme sekiz on bin franka kadar çıkmıştır.

kātil-i peder (Paricide) Böyle bir cinayet-i azîme mürtekibini⁸⁵⁴ Romalılar kan revan oluncaya kadar döver ve ondan sonra içi engerek dolu bir meşin çuvala

⁸⁵² Savunma aleti

⁸⁵³ Değişme KL

⁸⁵⁴ Kötülük yapan, günah işleyen (kimse) KL

koyarak suya atarlar idi. Kadim Mısırlılar her tarafına kalemler yürüterek yani kamışlarla

84

paralayarak bir diken yığını üzerine atar ve çalıya ateş vererek yakarlardı. Atina vâzı-ı kavaninine⁸⁵⁵ niçin bunlar için bir ceza vaz' etmediğini sorduklarında, bu cinayete ihtimal veremediğini cevaben bildirmiştir. Vaktiyle Fransa'da bu cinayetlere mücazat-ı fevkalade⁸⁵⁶ icra edilirdi. Yani sağ bileği kesilip diri diri cadde üzerine atılarak tepelendirilir, ve sonra yakılıp külü havaya savrulur idi, şimdiki Fransa kanunu mucibince bunlar maktule gömlek ile yalın ayak ve başlarına bir siyah yaşmak örtülü olarak isal edilir.

kar (Neige) Mukteza-ı hikmet-i ilahiyyeden⁸⁵⁷ olarak, havanın derece-i itidali⁸⁵⁸ sıfır derecesine karib⁸⁵⁹ olduğu zaman yağmur tebellür-i⁸⁶⁰ sakın⁸⁶¹ halinde teşekkül etmiş su damlaları tarzında yani kar olarak nüzul⁸⁶² eder.

Eğer hava rüzgârlı olur ise, kar gayr-i muntazam lokmalar halinde iner; fakat hava tamamıyla rakit⁸⁶³ olursa düşen kar altı köşeli kevkeb-i muntazam şeklindedir. Karın muhafaza-i nebatat hakkındaki tesiri malumdur. Kar nebatatı soğuktan hıfzeder; ve kuvve-i tenebbütiyyeyi⁸⁶⁴ tezyit⁸⁶⁵ ile ilkbaharda birden bire neşvünemalarını⁸⁶⁶ mucip olur.

kr̥etin (Crétin) Belahat-ı mükemmele⁸⁶⁷ ve su-i teşekkül-i azîmeye malik olup kısa boylu, küçük ve şakaklar tarafı

85

⁸⁵⁵ Kanunlar koyucu

⁸⁵⁶ Fevkalade cezalandırma

⁸⁵⁷ Ancak Tanrı'nın bilmesini gerektiren

⁸⁵⁸ Aşırı olmama, ne çok fazla ne çok az, tam gerektiği kadar olma, orta halde bulunma, ölçülülük KL

⁸⁵⁹ -e yakın KL

⁸⁶⁰ Billurlaşma KL

⁸⁶¹ Yerinde duran, hareketsiz KL

⁸⁶² Yukarıdan aşağıya inme KL

⁸⁶³ Durgun, hareketsiz, kıpırtısız KL

⁸⁶⁴ Çimlenme kuvveti, yeşerme kuvveti

⁸⁶⁵ Çoğaltma, arttırma, ziyâde etme KL

⁸⁶⁶ Gelişme, büyüme, gelişim KL

⁸⁶⁷ Tam alıklık, kusursuz bölnlük

basık başlı, kısa geniş burunlu, kırmızı ve çapaklı gözlü birtakım adamlara denir.

Bunların cildi sarı ve solgun ve hissiyatları, hasse-i basariyye⁸⁶⁸ müstesna olmak üzere, az tekemmül⁸⁶⁹ etmiştir; kendileri hissiyattan muarra,⁸⁷⁰ pek iğrenç bir murdarlığa müpteladır. Kretinlik ekseriya irsî gibi olup, alçak ve ratıp⁸⁷¹ mahallerde iskân-ı seyyiesi⁸⁷² olmak üzere kabul edilmiştir. Bunlara Fransa'nın (والامه) ve hatta (ذی اوره) ve (Pirene)⁸⁷³ nin dar ve münhat⁸⁷⁴ vadilerinde tesadüf edilir.

karakuş (Aigle) Bu kuş kuvvet ve cesareti hasebiyle emiri'l-tuyur⁸⁷⁵ addedilmiştir.

Her kavim nezdinde ukab⁸⁷⁶ nişane-i iktidar sayılır. Akvam-ı kadimeden Romalılar, Yunanlılar, bu kuşu Jüpiter'in saisi⁸⁷⁷ yerine koymuşlardı. Yunanlılar, Romalılar Avusturyalılar Napolion karakuşu alamet-i askeriye sursesine⁸⁷⁸ ithal eylemişlerdir.

kutub (Pále) Arz hemen yusuvarlak bir cisim olup çocukların topacı gibi kendiliğinden döner. Küre-i arzın dönüşü bir elmanın sap ve çiçek tarafından geçirilmiş bir iğne etrafında dönüşüne benzer. İşte küre-i arzın merkezinden müruru tasavvur olunan o meyle *mihver* denir. Arzın

86

mihver etrafında bir kere devri 24 saatte vukua gelir. Mihverin iki tarafına yani elmaya benzettiğimiz arzın sap ve çiçek taraflarına kutup denir. Arzın kutup tarafları tıpkı elma gibi basık ve daire-i istiva cihetleri biraz yayvandır. Kutuplardan şimalde bulunana (kutb-ı şimali) ve cenupta bulunana (kutb-ı cenubi) derler.

⁸⁶⁸ Görme duyusu

⁸⁶⁹ Kemâle erme, olgunlaşma, mükemmel duruma gelme KL

⁸⁷⁰ mec. Temizlenmiş, arınmış KL

⁸⁷¹ Nemli, yaş, ıslak KL

⁸⁷² Kötü bir yere yerleştirme

⁸⁷³ (https://www.turkcebilgi.com/pirene_da%C4%9Flar%C4%B1) 5.11.2017

⁸⁷⁴ Çukur, alçak (arâzi) KL

⁸⁷⁵ Kuşların reisi

⁸⁷⁶ Kartal, tavşancıl kuşu, karakuş KL

⁸⁷⁷ i. Mektup yâhut haber götürüp getiren kimse, haberci, ulak, tatar KL

⁸⁷⁸ Akçe, para kesesi, para çıkını KL

klor (Chlore) Gerek gaz ve gerekse suda münhal bulunduğu halde, bu unsur-ı basitin müvellidü'l-mâya⁸⁷⁹ fevka'l-gaye⁸⁸⁰ alaka-i kimyeviyyesi hasebiyle, mevad-ı nebatiyye ve hayvaniyyenin aksam-ı mülevvenesini⁸⁸¹ tahrip eder. İşte bu hassasına mebni sanayide mensucatın⁸⁸² elvanını⁸⁸³ izale⁸⁸⁴ için kullanılır. Hava-ı nesimi dahilinde intişar eden mühlik miyasmaları⁸⁸⁵ mahvetmek için dahi istimal edilir. Abdesthanelere (klor-kilsisi) konulması işte bu sebebe mebnidir.

kuvvetü ile'l-merkez (Centripède) Zirde⁸⁸⁶ kuvvetü ani'l-merkez maddesine müracaat buyurula.

kuvvetü 'ani'l-merkez (Centrifuge) Bir merkez etrafında devreden her cisim, devreylediği daireye mümas⁸⁸⁷ olarak dışarıya atlamak ister. Cismin böyle devreylediği daire haricine atlamasına sebep olan kuvvete (kuvvetü

87

ani'l-merkez) derler. Taşların sapanlardan kemal-i kuvvetle atlaması işte bu hassa icabındandır.

Bir merkez etrafında hareket eden her cisim merkeze takarrüba⁸⁸⁸ meyleder. Bu da kuvvetü ile'l-merkez denilen bir hassadan neşet eder. Hayvanat ve taşlar gibi, küre-i arza merbut olmayan, ecsamın küre-i arzın dönmesine rağmen satıh üzerinde durmaları bu hassadan naşidir. İşte herhangi bir cisim, diğeri etrafında devre başlarsa: kuvvetü ani'l-merkeziyye hassasına ittibaen⁸⁸⁹ merkeze takarrüba ve kuvvetü ani'l-merkeze tebaan⁸⁹⁰ muhitten tebaüde⁸⁹¹ sai bulunur. Birbirine muarız⁸⁹² olan bu iki kuvvetten netice olarak, cisim bir hareket-i

⁸⁷⁹ kimya. Hidrojen KL

⁸⁸⁰ Son derece OTAL

⁸⁸¹ Renkli kısımlar

⁸⁸² Dokuma işi, tekstil KL

⁸⁸³ Renkler KL

⁸⁸⁴ Giderme, yok etme, ortadan kaldırma KL

⁸⁸⁵ i. (Yun. *miasma*) Çürümüş şeylerden, durgun sulardan çıkıp havaya karışan ve eskiden kolera, vebâ gibi salgın hastalıklara sebep olduğu zannedilen pis kokulu, zehirli buhar, pis buğu KL

⁸⁸⁶ Alt, alt taraf, aşağı taraf KL

⁸⁸⁷ Temas eden, dokunan KL

⁸⁸⁸ Yaklaşma, yakına gelme KL

⁸⁸⁹ Uyarak, tâbi olarak KL

⁸⁹⁰ Tâbi olarak, uyarak KL

⁸⁹¹ Uzak düşme, ayrılma KL

⁸⁹² Birine veya bir fikre karşı olan, karşı çıkan, muhâlefet eden kimse, muhâlif KL

muhtelitede⁸⁹³ yani bir hareket-i devriyyede bulunur. İşte manzume-i şemsiyyede vukua gelen hal budur. Kamerin arz ve arzın şems etrafında deveranı⁸⁹⁴ hep bu iki kuvvetin tesir ve muarazasından⁸⁹⁵ ileri gelir.

konklav (Conclave) Papa intihabı için kardinallerin vukua gelen içtimasına derler.

Bu suretle içtima eden kardinaller, ifa-ı vazife edinceye kadar hariçle ihtilat⁸⁹⁶ edemezler. Bu âdet 1268 senesi vefat eden papa dördüncü (Klemen)in⁸⁹⁷ yerine intihap olunacak zatın tayininde vukua

88

gelen ihtilaf-ı ara⁸⁹⁸ sebebiyle, işin iki sene sürüncemede kalmasından ileri gelmiştir halk, bundan bizar⁸⁹⁹ olarak bir gün içtimagâhda⁹⁰⁰ bunları işe bir netice verinceye kadar tevkif⁹⁰¹ etmişlerdir.

Bu âdetin bidayet-i vaz'ında, kardinallerin yemeklerinin envai her gün bir miktar tenzil⁹⁰² olunarak sekizinci günü yalnız ekmek ve şaraba kadar indirilir idi.

kahve (Café) Kahvenin menşei Habeşistan'dır. Şeyh Ebu'l-Hasan 'âlî's-şazeli,⁹⁰³

kuddis sirruhu'l-'âlî hazretleri keçilerinde kahve ağacı yiyenlerin neşe-dar⁹⁰⁴ olduklarına dikkatle, kendisi istimal ve kuvve-i intibahiyyesine⁹⁰⁵ kesb-i yakîn⁹⁰⁶ ettikten sonra müridanede⁹⁰⁷ tavsiyede isticâl⁹⁰⁸ göstermiştir. O andan itibaren bütün şarka intişar etmiş ve buralardan garba intikal etmiştir. 1669 senesi saltanat-ı seniyyenin Paris sefiri, Fransızlara kahve pişirmesini talim etmiştir. Tütünün de şüyüü o zamanlarda vukua geldiğinden, bu yüzden kazalar

⁸⁹³ Karışık hareket, karma hareket

⁸⁹⁴ Dönme, dönüp dolaşma, dolaşım, cevelân KL

⁸⁹⁵ Kavga, çekişme, nizâKL

⁸⁹⁶ Karşılaşıp görüşme, görüşüp temas etme KL

⁸⁹⁷ Clement IV (1265-1268) (<https://www.frmtr.com/garip-olaylar/3312149-aziz-malachynin-112-papa-listesi-full-112si-de-aciklamali-papalar-resimli.html>) 5.11.2017

⁸⁹⁸ Fikirlerin ihtilafı

⁸⁹⁹ Bıkmış, usanmış, bezmiş KL

⁹⁰⁰ Toplanma yeri

⁹⁰¹ Alıkoyma KL

⁹⁰² Aşağı indirme KL

⁹⁰³ (<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=380386>) 6.11.2017

⁹⁰⁴ Neşeli, keyifli KL

⁹⁰⁵ Uyanma kuvveti

⁹⁰⁶ Yakîn: Bir şeyi şüphesiz olarak tam ve doğru şekilde bilme KL

⁹⁰⁷ Mürid olana yakışacak yolda OTAL

⁹⁰⁸ Acele etme, sabırsızlanma KL

vukuu hükümet-i seniyyenin nazar-ı dikkatini celb ile kahvehaneleri defaatle⁹⁰⁹ sedd⁹¹⁰ ettirmiştir. İptidaları Frenk hekimleri buna tehlikeli bir meşrub⁹¹¹ nazarıyla bakmışlardır. Fransa edibelerinden madam (Seviniyye)⁹¹² bunu, “Yakında geçer bu moda” diye tasvir eder. Kahve her türlü zanniyata⁹¹³ galebe çalarak bugün havayî-i zaruriyye menzele⁹¹⁴

89

sine çıkmıştır. Fonten’e⁹¹⁵ birisi bunun gayet basiti’l-tesir bir zehir olduğunu söylemiş; o da (evet pek ağırdır. Zira işte 80 yıldır içiyorum) diye zarifane bir cevap vermiştir.

On yedinci bab

Bab-ı kef

kâğıd (papier) Mütেকaddimin kâğıdı bilmezlerdi; hurma yaprakları, ağaç kabukları, muşammalı⁹¹⁶ tahta, kurşun levha, gevrek kemik vesaire üzerine yazılarını yazarlardı.

Nihayet Mısır’da neşvünema⁹¹⁷ bulan papirüs hasır otu veyahut koğalık⁹¹⁸ denilen kamışın yaprağı üzerine Romalıların (Calamus Kalamus) dedikleri ve bizim şimdi kullandığımız kamış kalemlerle yazar oldular ki Fransızların kâğıt manasına olan (papy) kelimesi papirüsten alınma olduğu maznundur.

Mısır’ın Romalılar idaresine geçtiğini müteakip papirüs İtalya ve Yunanistan’da ziyade sarf⁹¹⁹ olunmaya başladı. Milattan biraz evvel papirüs yerine tirşe⁹²⁰ ikame edildi. Tirşe veya papirüs

⁹⁰⁹ Kereler, kezler, yollar OTAL

⁹¹⁰ Kapama, tıkama; kapanma, tıkanma, engel olma OTAL

⁹¹¹ i. İçilecek şey KL

⁹¹² Madame de Sévigné (<http://www.nkfu.com/madame-de-sevigne-kimdir/>) 6.11.2017

⁹¹³ Zanna dayanan, kesin olarak bilinmeyen şeyler KL

⁹¹⁴ Derece, mertebe, paye LXQ (KT)

⁹¹⁵ La Fontaine

⁹¹⁶ Muşamba kelimesinin eski metinlerde rastlanan asıl şekli KL

⁹¹⁷ Gelişme, büyüme, gelişim KL

⁹¹⁸ i. halk ağzı. Hasır otunun yetiştiği ve çok olduğu bataklık yer. KL

⁹¹⁹ Bir şeyi bir işte kullanma, o yolda harcama KL

⁹²⁰ Üzerine yazı yazılmak üzere özel şekilde hazırlanmış deri, parşömen, ak deri (Tirşe îmâlinde bilhassa dana, keçi, koyun, ceylân derileri kullanılırdı) KL

90

yerine paçavra kâğıdı istimali onuncu asr-ı miladidedir. Fakat kâğıdın istimalinde terakkiyat-ı azîme zuhuru on sekizinci asırda vukua geldi.

kāsir-i aşnām (Scanoela te) Miladın sekizinci asrında türeyen ve muahharan

ilhadlarına⁹²¹ hüküm olunan bir fırka-i nasraniyyedir⁹²² ki bunlar bilcümle asnamı⁹²³ kırar ve ibadetlerini men eylerlerdi. Bu mezhep 766 tarihinde İstanbul’da inikat⁹²⁴ eden cemiyet-i rehabin (konsil)de tasvip edilmiş ise de muahharan diğer cemiyetlerde ret ve erbab-ı rafz⁹²⁵ ve ilhad ile cemiyetten tard olunmuştur. Bu sebeple dokuzuncu asr-ı miladîde sâlikîni⁹²⁶ görünmez olmuştur. Sonraları Fransa’nın cenubunda bulunan (آل سد بی) civarında tahaddüs⁹²⁷ eden (آل ب یژوا) ve Bohemyalı mülhidlerden⁹²⁸ olan ve 1415 senesi diri diri ihrak olunan (Hus)⁹²⁹ nam kimsenin tâbileri içinde vesaire baş göstermiştir.

kitāb-ı muḳaddes (Bible) Hristiyanların mutakit-bihî⁹³⁰ olan ve kütüb-i malumenin mecmuna ıtlak edilir. Bu kitap “ahd-i atik” ve “ahd-i cedid” namıyla iki kısma ayrılır. Kütüb-i ahd-i atik hazret-i Musa’ya nazil olan beş cüzden ibaret Tevrat ile bi’set-i İsa⁹³¹ (م . ع) e kadar

91

enbiya-i İsrail’e nazil olan asarı câmi’dir ki cenab-ı Davud’a nâzil olan Zebur ile “emsal-i Süleyman” bu kâbildendir. Ahd-i cedid ise konsillerin intihap eyledikleri dört İncil ile havariyyun tarafından yazılan asarı câmi’dir.

⁹²¹ Gerçek inançtan dönme KL

⁹²² Hristiyan topluluğu

⁹²³ Putlar, tapınılan şeyler KL

⁹²⁴ (Meclis, kongre vb.) Bir araya gelip toplanma, kurulma KL

⁹²⁵ Rafizilik (i. Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman’ın hilâfetlerini kabul etmeyip reddeden Şiî fırkası, râfıza.) OTAL KL

⁹²⁶ Sâlikler, bir tarikata veya bir mesleğe bağlanmış olanlar OTAL

⁹²⁷ Sonradan ortaya çıkma, meydana gelme, zuhur etme KL

⁹²⁸ Allah’ı tanımayan, Tanrı’yı inkâr eden, dinsiz, imansız kimse KL

⁹²⁹ Jan Hus (<http://www.nkfu.com/jan-hus-kimdir/>) 7.11.2017

⁹³⁰ Kendisiyle itikat eden

⁹³¹ Hz. İsa’nın peygamber olarak gönderilmesi

Milattan 285:247 sene mukaddem Mısır'da hükümet eden Btolemaios Filedelf⁹³² zamanında ahd-i kadim kitapları yetmiş İbrani uleması tarafından Rumcaya tercüme edilmiştir. Dördüncü asr-ı miladîde kütüb-i mukaddese kâmile (Sen Jerom)⁹³³ vasıtasıyla Latinceye tercüme edilmiştir ki kilise tarafından yegâne olarak bu tercüme makbuldur. Kur'an-ı azimü's-şan işbu kitaplar ahkâmını nesheylemiştir.

kebise (Bisse tile) Romalılar 365 günü bir sene itibar eylemişlerdi. Hal buna bir sene yani arzın şems etrafında bir kere devri müddeti, bundan takriben rub gün ziyade olduğundan bu tarihin vaz'ından bir müddet sonra, sene-i âdiyye sene-i tabîyyeye tevafuk etmez oldu. Kayser (Yulyus Sezar) buna bir çare bulmak üzere İskenderiye heyet-şinasanından (Sosijen)i⁹³⁴ getirdi. Bu âlim senenin üç sene 365 ve dördüncü sene 366 gün olmasını ve bir günü âdî senelerde 28 olan şubata zam

92

ile 529 iblağını⁹³⁵ kararlaştırdı. İşte bu dördüncü seneye “sene-i kebise” derler. Asır başları müstesna olmak üzere 4 ile kâbil-i taksim olan seneler, sene-i kebisedir: 1892, 1896, 1904 gibi.

kimyâ-ı bâtıl (Alchimie) Sırf hayalden ibaret olan ve fakat şimdiki kimya-ı sahihi tevlide hizmet eden, bu ilm-i batıl, birçok zamanlar, erbabını suni altın imaline hadim⁹³⁶ bir iksir-i azam ve hayatı ilelebet ipkaya⁹³⁷ salih bir (deva-ı kül) tahrisiyle⁹³⁸ işgal eylemiştir. Şu iştilal beyhude, insaniyet için pek de bî-fayda kalmayarak, zac yağı, barut ve fosforun keşfine vasıta olmuştur.

kettân taşı (Amiante) Kudema amyanta yanmaz yapığı⁹³⁹ nazarıyla bakarak tarar,

⁹³² II. Ptolemaios Filedelfos (https://www.turkcebilgi.com/ii_ptolemaios_filedelfos) 7.11.2017

⁹³³ St. Jerome (Hieronymus) (<https://oca.org/saints/lives/2017/06/15/101732-st-jerome-hieronymus-of-stridon>) 7.11.2017

⁹³⁴ Sosigenes of Alexandria (<https://www.britannica.com/biography/Sosigenes-of-Alexandria>) 7.11.2017

⁹³⁵ Bir şeyin miktârını belli bir ölçüye çıkarma KL

⁹³⁶ Hizmet eden, yardımcı olan kimse KL

⁹³⁷ Sürekli ve dâimî kılma KL

⁹³⁸ Birinin tamahını uyandırma, hırsa düşürme, hırslandırma KL

⁹³⁹ İlkbaharda kırılan koyun tüyü, yapak GTS

eğirir, peşkir,⁹⁴⁰ peçete vesair nesc⁹⁴¹ ederler ve kirlendikleri vakit bunları ateşe atarak kirini yakıp tertemiz alırlardı. Cesetleri yakılacak emvat-ı ekabir,⁹⁴² bu nev kefenlere sarılarak ateşe atılır ve yanıp kül olduktan sonra bakiye-i remadî⁹⁴³ bu kefenden çıkarılarak saksılarda hıfzedilirdi. Zamanımızda bundan bitmez fitil ve yanmaz makbul kâğıt yapılır. Yakın zamanlarda itfaiye alaylarına bundan

93

yangın libası⁹⁴⁴ imal edilmiştir. Lisanımızda buna: Kettan taşı Arapçada hacrû'l-fetîle denildiği gibi İtalya'da çıkan en iyi bir nevine (asbesto) derler.

kevākib-i zātü'l-eznāb (Coméles) Kevakib-i zatü'l-eznabın bugün manzume-i

şemsiyyemize tâbi ve mihrakı⁹⁴⁵ şems olmak üzere pek ziyade haricü ani'l-merkez kat-i mükafî⁹⁴⁶ muharrikler üzerinde dair oldukları ispat edilmiştir. Bu kevakibden ekserisinin hareket ve avdeti, kable'l-vuku⁹⁴⁷ sıhhate karib⁹⁴⁸ bir suretle hesap ve tayin edilebilir. Halley⁹⁴⁹ tesmiye⁹⁵⁰ edileni 75, bir diğeri 3 buçuk, ve diğeri biri de 6 sene ve 9 ayda avdet eder.

Vaktiyle bu nev kevakibin vekayi-i arziyyeye⁹⁵¹ su-i tesiri olduğu her yerde zannedilirdi. Bugün fen bu gibi mutekadati⁹⁵² izale ettiği 1811'de zuhur eden kevkeb-i dünbale-dara,⁹⁵³ müneccimîn⁹⁵⁴ alamet-i kaht⁹⁵⁵ diye nazar ettikleri halde o senenin feyiz ve bereketli olmasıyla vukuat dahi meseleyi halleylemiştir.

⁹⁴⁰ Yemek yerken dizlerin üstüne örtülen, el kurulan pamuk veya keten örtü, peçete KL

⁹⁴¹ Dokumak işi KL

⁹⁴² Büyük adamların, yüksek mevkilerde bulunanların ölümleri

⁹⁴³ Külün geri kalanı

⁹⁴⁴ Elbise, giyecek şey KL

⁹⁴⁵ fizik. Bir ışık veya ısı kaynağından yayılan ışınların bir mercektan geçtikten yâhut bir çukur aynadan yansıdıktan sonra toplandığı yer, odak KL

⁹⁴⁶ Parabol OTAL

⁹⁴⁷ Olmadan önce OTAL

⁹⁴⁸ -e yakın KL

⁹⁴⁹ Halley kuyruklu yıldızı (<http://www.ozelliklerinedir.com/halley-kuyruklu-yildizi-ozellikleri/>) 9.11.2017

⁹⁵⁰ Ad koyma, adlandırma, belli bir isimle isimlendirme KL

⁹⁵¹ Arz olayları, arz vakaları

⁹⁵² Varlığı, doğruluğu kabul edilen, doğru olarak benimsenen, inanılan şeyler KL

⁹⁵³ Kuyruklu yıldız

⁹⁵⁴ Astrologie ile uğraşanlar OTAL

⁹⁵⁵ Kıtık alameti

gözlük (Lunette) Âdî gözle görünen bir şeyi yakından görebilen kimseye “kasîrû’l-basar”⁹⁵⁶ ve uzaktan görebilene “medidü’l-basar”⁹⁵⁷ denilir. Bu iki nakîsa-ı

94

rüyete⁹⁵⁸ gözlük istimali ile çare bulunmuştur. Kasîrû’l-basar olanlar muhaddeb⁹⁵⁹ camlı ve medidü’l-basar olanlar mukaar⁹⁶⁰ camlı gözlük kullanmalıdır. Mukaar camlar hutut-ı şuaîyenin⁹⁶¹ açılmasını azaltarak hadeke-i ayniyyeye⁹⁶² doğru yaklaştırdıkları gibi muhaddeb olanlarda bilakis yaklaşmayı tenkis⁹⁶³ ederek rüyette safiyet peyda ederler. Bu nev gözlüklerin ihtirai (Roj Bakon)a⁹⁶⁴ isnat olunur.

Dürbün ve teleskop denilen alat-ı basariyye⁹⁶⁵ ise ecsamı büyültmek ve yaklaştırmak hassasına maliktir. Bunların ihtirai Felemenk gözlükçülerinden (م ت يوس) veyahut bir muhaddeb ve bir mukaar camı yan yana getirerek uyandıkları sırada uzağı yakın görmeleri sebebiyle tesadüfen keşfedilmiştir. Bu da 1609 senesi vukua gelmiştir. Bu keşf-i mühimi ertesine sene hekim zû-fünûn⁹⁶⁶ (Galile) ikmal eylemiştir. Bugün imal edilen teleskoplar, eşyayı bir iki bin misli büyük göstermek üzere takrip⁹⁶⁷ eylemektedir.

Âdî gözle görülemeyen ecsam-ı sagireyi⁹⁶⁸ ve mikrop denilen hayvanatı keşif ve irae eden aletler de imal edilmiş “ve mikroskop - hurdebin⁹⁶⁹” vasıtasıyla münkeşif⁹⁷⁰ olan bu âlem-i tabiata mahsus (mikrobiyoloji) isminde bir ilim hasıl olmuştur.

⁹⁵⁶ Görüşü kısa, miyop KL

⁹⁵⁷ Uzağı gören, uzaktan gören KL

⁹⁵⁸ Görme eksikliği

⁹⁵⁹ geo. Dışbükey, konveks KL

⁹⁶⁰ geo. İç bükey, konkav KL

⁹⁶¹ Işın çizgileri

⁹⁶² Gözün bebeği OTAL

⁹⁶³ Azaltma, indirme, eksiltme KL

⁹⁶⁴ (<http://www.nikon-lenswear.com.tr/fr/eyes-and-vision/gozluk-camlarinn-tarihi-ii>) 9.11.2017

⁹⁶⁵ Görme aletleri

⁹⁶⁶ Fenler sahibi, bilgi sahibi, bilgili OTAL

⁹⁶⁷ Yaklaştırma KL

⁹⁶⁸ Küçük cisimler

⁹⁶⁹ Gözle görünmeyen ufak şeyleri gösteren âlet, mikroskop KL

⁹⁷⁰ Yeni bulunmuş, keşfedilmiş KL

gümüş (Argent) Gümüş pek nadir olarak zir-i zeminde hal-i safiyette bulunur; ekseriya kükürt veya antimon⁹⁷¹ ile mahlut⁹⁷² olarak tesadüf edilir. Anadolu ve Rumelide, Avrupa'nın şimalinde yani İsveç ve Norveç'te, Rusya'da gümüş madenleri varsa da, en zengin madenler, Amerika'da (Peru) ve (Meksika)dadır. Gümüş takriben yüzde on kadar bakır ile halt⁹⁷³ olunarak, bilad-ı mütemeddinede, kıyem⁹⁷⁴ ve es'arı⁹⁷⁵ irade yani meskuk⁹⁷⁶ olarak mübadelatta kullanılır. Gümüşten vaktiyle mücella⁹⁷⁷ ayineler⁹⁷⁸ imal edilir idi. Zamanımızda avani-i nuhasiyye⁹⁷⁹ gayet ince bir tabaka gümüş ile kaplanmaktadır.

küskün (sensitive) Havas-ı garibesi⁹⁸⁰ hasebiyle bu ağaca “şecere-i iffet” ıtlak etmek Fransızların “afif-i akasya” tabirlerinden daha hoş düşer. Buna azıcık dokunulur dokunulmaz halkalı ağsınının⁹⁸¹ büküldüğünü, filizleri birbirine yaklaştığını, yaprak dalları üzerinde bulunan evrakının⁹⁸² birbiri üzerine kapandığını ve kendilerine dokunan şeyden uzaklaştıklarını görürüz, akşamları güneş gurup ettiği veya bulut altına girdiği zaman dal ve yapraklarının yine çekilip büzülerek tulu-ı şemsle açıldığı müşahede edilir. Bu havasa

mebni bunu şiirde Frenkler hassasiyet, şefkat ve havfa timsal olarak istimal ederler.

⁹⁷¹ *kimya*. Gümüş beyazı renkte, kırılğan, kristal yapılı, tabiatta sâdece birleşikler hâlinde bulunan, diğer metalleri sertleştirmekte ve korozyona dayanıklı alaşımlar meydana getirmekte kullanılan, bâzı birleşikleri ilâç etkisine sâhip, yoğunluğu 6,8, erime derecesi 400°C, atom ağırlığı 121,76, atom numarası 51 ve sembolü Sb olan metalimsi element, sürme taşı KL

⁹⁷² *i. kimya*. İki veya daha çok maddenin, aralarında kimyevî bir birleşme olmaksızın harmanlanmasından meydana gelen karışık madde, karışım KL

⁹⁷³ Bir şeyi başka bir şeyle karıştırma, mezcetme KL

⁹⁷⁴ Değerler OTAL

⁹⁷⁵ Alınıp satılan eşyânın belli fiyatı, konan fiyatlar, narhlar KL

⁹⁷⁶ Üzerine damga basılmış, sikke vurulmuş, damgalanmış, para hâline getirilmiş KL

⁹⁷⁷ Cilâlanmış, parlatılmış, cilâlı, parlak KL

⁹⁷⁸ Ayna KL

⁹⁷⁹ Bakır yemek, çay, kahve takımları vs.

⁹⁸⁰ Garip nitelikler, acayip keyfiyetler

⁹⁸¹ Ağaç dalları KL

⁹⁸² Ağaç ve bitki yaprakları KL

güneş (soleil) Şems manzume-i seyyaratın merkezi ve arz ile beraber sair seyyarelerin nâzım⁹⁸³ hareketidir. Menba-ı ziya⁹⁸⁴ ve hararet ve rûkn⁹⁸⁵ د یامت Heyet شذناذك ekserisi şemsin kendisini sulp, muzlim ve meskûn olması muhtemel ve etrafı bir hava-ı muzi⁹⁸⁶ ile muhit ve şaşaa-dar⁹⁸⁷ kıyas ederler. Arzımıza olan uzaklığı 152 milyon kilometredir. Ziyası bize 8 dakika 13 saniyede vasıl olur. Arzdan 1400 bin kere büyüktür. Kopernik'ten evvel şemsi ve semayı arz etrafında döner derlerdi. Bugün arzın seyyare, şemsin sabit olduğu sabit olmuştur.

kehānet (Mage) Güya gaybı keşfetmek gibi batıl bir fikirden ibarettir.

Kurun-ı vustada alude-i kehanet olanları Avrupa'da ihrak ederlerdi; hal buna terakkiyat-ı ilmiye ve medeniyye o gibi barbarlıklara mahal bırakmaksızın sihir ve kehanet vesaire gibi insaniyete şeyn⁹⁸⁸ olan şeyleri kendiliklerinden mahveylemiştir.

kehkeşān (Voie lactée) Lisanımızda buna Samanuğrusu dedikleri gibi şimalden cenuba olan istikameti hasebiyle “hacıyolu” dahi derler. Semada gayr-i muntazam beyazca

97

bir kuşak gibi görünen birçok kevakinin heyet-i mecmuasına⁹⁸⁹ derler. Bu kuşağı terkip eden kevakin o kadar çoktur ki (Herşel)⁹⁹⁰ her bir saat zarfında nazar-gâhından⁹⁹¹ mürur edenlerin adedini 50 bin tahmin etmiştir.

On sekizinci bab

Bab-ı mim

⁹⁸³ Düzenleyen, tanzim eden KL

⁹⁸⁴ Işığın kaynağı

⁹⁸⁵ Bir şeyin temel direği, en sağlam ve kuvvetli tarafı, istinatgâhı KL

⁹⁸⁶ Parlayan hava

⁹⁸⁷ Şa'şaalı, gösterişli, parlak OTAL

⁹⁸⁸ Kusur, ayıp KL

⁹⁸⁹ Bir şeyin toptan hali, umumi görünüşü OTAL

⁹⁹⁰ William Herschel (<https://eksisozluk.com/william-herschel--567539>) 10.11.2017

⁹⁹¹ Bakılan, nazar edilen yer, bakılacak yer KL

manivela (Levier) Manivela makinede pek mühim bir vazife ifa eyler; anahtarlar, mikrazlar⁹⁹² kerpetenler, cımbızlar, teraziler gibi âdî makineler ile en mükemmel makinelerde ya basit veya mürekkep bir manivela tertibinden başka bir şey değildir, makine-i hayvani bile bir manivela terkididir. Manivela kuvvetinin tâbi olduğu kavanini tayin eden Arşimet'tir.

mebâdî-i tevârîh (Ere) Vekayi-i âlemin zabtını ve bulunduğumuz zamandan ne kadar mukaddem vuku bulduklarını ifhama⁹⁹³ medar⁹⁹⁴ olmak üzere birtakım vekayi-i kadime mebdde ittihaz edilmiştir. Bunların meşhurları tarih-i yehuddur ki takvim-i kadim mucibince milattan 4000 sene evvel başlar. Akvam-ı İseviyyenin istimal eyledikleri tarih milat hicret-i nebeviyyeden 622 sene evvel bed eyler. Kadim Yunanîlilerin olimpiyat tarihi milattan 776 sene evvel; Roma'nın tarih tesisi milattan 753 sene mukaddem; Babillilerin tarih-i baht-ı nasrı milattan 747 sene mukaddem bed ederler.

98

Şakir Paşa hazretlerinin neşir buyurdıkları takvim-i cedid ile tesisini tavsiye buyurdıkları tarih-i mevlid, hicret-i nebeviyyeden 51 sene evvel bed' eyler. Celaleddin-i Selçukînin⁹⁹⁵ vaz' eylediği tarih-i celali hicretin 471 senesi ramazanın onundan bed eyler.

mebhaş-ı kîhf (Phrénologie) 1758 senesi tevellüt ve 1828'de vefat eden Almanya etıbbasından (Gal)ın⁹⁹⁶ “dimağ melekât-ı ruhiyyenin⁹⁹⁷ karargâhı olup kîhf⁹⁹⁸ üzerinde müşahede olunan girinti ve çıkıntılar vasıtasıyla sahibinin meylan⁹⁹⁹ ve istidat-ı muhtelifesi¹⁰⁰⁰ tefehhüm¹⁰⁰¹ olunabilir.” düsturu üzerine tesis eylediği yeni bir ilimdir. Yani kîhf kafatası tamamıyla dimağın bir

⁹⁹² Kesecek âlet, makas KL

⁹⁹³ Anlatma, bildirme; anlatılma, bildirilme KL

⁹⁹⁴ *mec.* Sebep, vâsita, vesile KL

⁹⁹⁵ Celaleddin Melikşah b. Alparslan (<http://celaleddinmeliksahbalparslan.kimdirkimdir.com/>) 10.11.2017

⁹⁹⁶ Franz Joseph Gall (<https://www.britannica.com/biography/Franz-Joseph-Gall>) 10.11.2017

⁹⁹⁷ Ruh melekeleri

⁹⁹⁸ Kafatası KL

⁹⁹⁹ Bir kimseye veya bir tarafa ilgi ve sevgi gösterme, meyletme KL

¹⁰⁰⁰ Çeşitli yetenek ve meyiller

¹⁰⁰¹ Anlama, farkına varma KL

mahfazasıdır, sathının her bir kısmı azıcık cesamette¹⁰⁰² bir imtidadı,¹⁰⁰³ azıcık büyüklüğü haiz olup, bu kısma ait olan kısım-ı dimağın kendi vüsatı¹⁰⁰⁴ nispetinde inbisatına¹⁰⁰⁵ delalet eyler. Mesela bir şahsın kühfinin hangi kısmı hal-i inbisata gelip ziyadece bir kabartı teşkil eylerse, bu ilim erbabının müşahedatına nazaran, aynı maharet, aynı fazilet veya redaet¹⁰⁰⁶ zâhir olup kühfin o kısmı setreylediği dimağın maharet, fazilet, redaet melekesine mahsus olduğu anlaşılmıştır.

Bu ilmi meslek-i maddiyun ve mezheb-i ceberiyeye¹⁰⁰⁷ muvafıktır diye redde kalkışanlara kühfyun şöyle cevap vermişlerdir. “hayır, muvafık değildir; zira dimağın heyet-i mecmuası ve buna tebean¹⁰⁰⁸ kühf terbiyenin tesiriyle dıçar-ı tadilat¹⁰⁰⁹ olmaktadır.

99

Herhalde mebhas-ı kühf hakkındaki nazariyat, bazı müşahedat ile iktisab-ı kuvvet¹⁰¹⁰ eylemekte ise de henüz tamamıyla fennen ispat-ı hakikat edememiştir. Binaenaleyh tecarib-i fenniyye ile mahiyet-i hakikisi ispat edilinceye kadar olsun bu nazariyyeye tamamıyla emniyet edilmemelidir.

mütekâbilü'l-akdām (Antipode) Küre-i arz üzerinde bulunduğumuz noktadan ve

merkez-i arzdan mürur etmek üzere tasavvur olunan kutrun¹⁰¹¹ diğer ucunda bulunan adam veya noktaya mütekabilü'l-akdam derler ki böyle bir kutrun iki ucunda bulunan adamlar birbirine ayak ayağa gelmiş oluyorlar. Fakat fezada yukarılık ve aşağılık bulunmadığına, ve bizim bulunduğumuz noktanın tam karşı cihetinde yani bizim ile tam tabir-i hakikisi üzere, taban tabana bulunan bir adamda kuvvetü ile'l-merkeze tâbi olarak ayakları merkez-i arz istikametinde durduğuna ve bizim gibi semayı ve onda olan kevakibin tulû,

¹⁰⁰² Büyük olma, büyüklük, irilik KL

¹⁰⁰³ Uzama, uzanma, uzayıp gitme, uzun sürme KL

¹⁰⁰⁴ Genişlik, bolluk KL

¹⁰⁰⁵ Yayılma, genişleme, açılma KL

¹⁰⁰⁶ Kötülük, fenâlık, bayağılık KL

¹⁰⁰⁷ Elindeliği (cüz'î irâdeyi) kabul etmeyen felsefe yolu, mezhep OTAL

¹⁰⁰⁸ Tâbi olarak, uyarak KL

¹⁰⁰⁹ Değişikliklere uğramış

¹⁰¹⁰ Kuvvet kazanma

¹⁰¹¹ Dâirenin ve dâire şeklindeki cisimlerin çapı KL

mürur ve gurubunu temaşa eyler. Bizim taraflarda nısfü'l-leyl¹⁰¹² orada nısfü'n-nehar¹⁰¹³ olur.

Kurun-ı kadime ve mutavassıtada mütekabilü'l-akdam keyfiyetine inanmazlardı. Hatta Kristof Kolomb Amerika'yı keşfedeceği seyahati tasvip ettirmek için bunu anlatmada pek ziyade müşkülata düşer olmuştur.

medāreyn (Tropiques) Şemsin arz etrafındaki hareket-i seneviye-i zâhiresi beyne'l-medareyn¹⁰¹⁴ vukua gelir. Binaenaleyh medareyn arası küre-i arzın en sıcak mıntika

100

sıdır. Bu sebeple buraya “mıntika-i harre”¹⁰¹⁵ denir. Bu mıntıkada bizim iklimlerde olduğu gibi soğuk ve sıcak birbirini takip etmez, mevasim¹⁰¹⁶ husule gelmez. hemen hararet daima hüküm-ferma olup senenin ekseri kısmı kuraklık ile geçer. Yağmur mevsiminde ise tufan gibi yağar.

med ve cezir (Marée) Kamerin med ve cezire tesiri bugün malum olmuştur. Arzımızın kamer dediğimiz peyki¹⁰¹⁷ deniz suları üzerinde amudi bir vaz'da bulunduğu vakit suları cezb ile bir miktar kabartır. İşte bu hadiseye med [Flux yahut Marée montante] derler. Kamer suları med ettiği mevziden mürur ettikten sonra sular sıklet-ı izafiyyeleri icabınca tenezzül ederler ki buna cezir [Reflux yahut Marée descndante] derler. Med ve cezir keyfiyeti kamer arza daha karib bulunduğu ve muhak¹⁰¹⁸ ve bedir halinde yani şems ile içtima ve mukâbele zamanında bulunduğu zamanda, her iki cirm-i¹⁰¹⁹ semaviyyenin tesir-i cazibesi birleştiğinden, med ve cezirin, sair vakitlerden daha kuvvetli olduğu tetkik olunmuştur. Sular tesir-i med ile irtifa-ı kâmile irtika¹⁰²⁰ eylediklerinde bir müddet o halde kalırlar ki buna “medd-i tam Haute mer” ve

¹⁰¹² Gece yarısı KL

¹⁰¹³ Gün ortası, öğle KL

¹⁰¹⁴ Coğ. Tropikler arası OTAL

¹⁰¹⁵ “Sıcak kuşak” Ekvator KL

¹⁰¹⁶ Mevsimler KL

¹⁰¹⁷ astro. Uydu KL

¹⁰¹⁸ Arabi aylarda gökte ayın görünmez olduğu son üç gece KL

¹⁰¹⁹ Cisim, hacim, oylum OTAL

¹⁰²⁰ Daha yüksek bir seviyeye çıkma, yükselme KL

cezirden dolayı suların tamamıyla çekilip bir müddet hal-i sükûnda kaldıkları vakte de “cezir-i tam Bass mer” derler.

Karadeniz, Marmara, Akdeniz, Hazar denizi gibi dâhili deniz ve göllerde med ve cezir asarı hemen hiss olunmaz derecededir.

101

müstehāse (Fossil) Arazi kazıldığı surette birbiri üzerine binmiş oldukları pek

zâhir birtakım arazi tabakalarına tesadüf edilir ki bunların muhtelif türlerde arazi-i iptidaiyye üzerine sırasıyla yığıldıkları anlaşılıyor. Bu tabakalardan her birisi küremizin dışarı olduğu bir inkılab-ı arzîden ileri geldiği ve o esnada o tabaka üzerinde bulunan bilcümle hayvanat ve nabatatın mahvolarak o tabaka toprakları içine gömüldüğü görülmektedir. Bugün nebatat, hayvanat, vesairenden böyle gömülünülerek enkazından ele geçenlere *müstehase* derler.

Tabaka-i ulada¹⁰²¹ yani devr-i evvele ait tabakada ancak uzviyetleri¹⁰²² pek nâkıs olan sümüklü böcek ve kabuklu hayvanata ve gayet cesim nebatata tesadüf edilmektedir. Devr-i sâni arazisinde birçok balık ve gayet iri zahifeler¹⁰²³ (yılan ve kertenkele gibi sürünücü hayvanlara) tesadüf olunuyorsa da memeli hayvanlar görülmemektedir. Devr-i salis tabakalarında zatü's-sedyeler görülmeye başlar ki onlar da *fil-i mamudî* at balığı, zergerdan, ile kemirici, et yiyen geviş getiren hayvanlar ve kuşlardan ibarettir. Devr-i rabiada zamanımız hayvanları veya müşabihleri görünüyorsa da bu tabakaların hiçbirisinde insan müstehasesi görülüyor. Zira bu tabakalarda insanın yaşaması imkânsızdır.

Meşhur (Küviye)¹⁰²⁴ ekserisinin şekilsiz birer enkazı kalan müstehaseleri sınıf ve nevler tefrik etmiştir.

102

¹⁰²¹ İlk tabaka

¹⁰²² Canlı bir varlığı meydana getiren organların bütünü, organizma KL

¹⁰²³ Sürüngen, sürüngenler KL

¹⁰²⁴ Georges Cuvier (<http://www.filozof.net/Turkce/tarih/tarihi-kisilikler-sahsiyetler/42525-georges-cuvier-kimdir-hayat-eserleri-hakk-nda-bilgi.html>) 13.11.2017

mıknâṭīs (Aimante) Mıknatıs ve hassa ve cazibesi ta ezmine-i kadimeden beri malum idi. Madenlerde demir bulunduğu mıknatısla anlaşılır. Etıbbā bazı hallerde göze kaçan demir kırıntı veya tozunu çıkarmak için mıknatıs kullandığı gibi afat-ı asabiyyede dahi madenî levhalar halinde bulunan mıknatıs hastalık olan yerlere kemal-i muvaffakiyetle tatbik edilir. Muvazenet halinde bulunan bir ibre-i mıknatısıyye daima şimale müteveccih¹⁰²⁵ bulunduğundan şu hassasından istifade ile pusula imal edilmiş ve bu sayede seyr-i sefain teshil olunmuştur.

mıknâṭīsiyyet (Magnétisme) Mıknatısıyyet ikidir. Biri ibre-i mıknatısıyyenin demiri çekmesini intac¹⁰²⁶ eden hadisenin heyet-i umumiyyesidir¹⁰²⁷ ki buna “mıknatıs-ı madenî veya arzî” denir. İkincisi mıknatıs-ı hayvanidir ki bir adamın diğer bir adam üzerinde gerek eller vesair hareketler vasıtasıyla ve gerekse yalnız bir emr-i mahsus ile icra eylediği tesirdir, bunun sebep olduğu hâdisatın başlıcası seyr fi’l-menam,¹⁰²⁸ uyku, halet-i beyne’n-nevm ve’l-yakazadır.¹⁰²⁹ Erbabının sözüne itimat edilirse mıknatıs-ı hayvaninin taht-ı tesirinde bulunan zat tamü’l-efkâr olarak sair fi’l-menam¹⁰³⁰ halinde bulunur; o vakit efkâr ve ezhandā¹⁰³¹ bulunan şeyleri hal ve kıraat¹⁰³² ve müşahede, mesafe-i baidedeki¹⁰³³ esvatı¹⁰³⁴ istima,¹⁰³⁵ asla tıbbā intisabı¹⁰³⁶ olmadığı halde icra-ı tababet,¹⁰³⁷ bir marazın mahalini tayin ve müdavat-ı¹⁰³⁸ mahsusasını tebyin¹⁰³⁹

103

¹⁰²⁵ Yönelmiş, yönelen KL

¹⁰²⁶ (Bir şey diğer bir şeyin olması sonucunu) Doğurma, meydana gelmesine sebep olma KL

¹⁰²⁷ Bir şeyin bütünü, tamâmı KL

¹⁰²⁸ *tip*. Uykuda gezme, uyur gezer olma hastalığı, uyurgezerlik KL

¹⁰²⁹ Uyanıklık ve uyku arasındaki hal

¹⁰³⁰ Uykuda gezen kimse, uyurgezer KL

¹⁰³¹ Zihinler KL

¹⁰³² Okumak işi, okuma KL

¹⁰³³ Uzak mesafe

¹⁰³⁴ Sesler, sadâlar KL

¹⁰³⁵ İşitme KL

¹⁰³⁶ Bir âilenin, bir iş yerinin, bir topluluğun içinde yer alma, oraya mensup duruma gelme, oranın ferdi olma KL

¹⁰³⁷ Tıp ilmini uygulama

¹⁰³⁸ Hastayı tedâvi etme, bakıp ilâç verme KL

¹⁰³⁹ Açık açık anlatma, beyan etme KL

eyler ve daha buna benzer hayli işler görürmüş. Mıknatıs-ı hayvanî nazariyesini iptida meydana koyan Almanyalı doktor Mesmer'dir.¹⁰⁴⁰ Mıknatısıyet mesleği henüz daire-i ulûma dahil olamadıysa da bugün Mesmer'in keşfiyatı pek de hayalî olmadığı anlaşılmıştır; şu kadar var ki hadisat-ı mıknatısıyye irae-i acaibata¹⁰⁴¹ pek müsait olduğundan ekseriya akaid-i batıla¹⁰⁴² erbabı ve şarlatanlar tarafından düçar-ı tahrif olmaktadır.

melekler (Les anges) Melekler hakkındaki tarifati erkân-ı harbiyye kaim-makamlarından¹⁰⁴³ Rıfat Beyefendinin¹⁰⁴⁴ Tuhfetü'l-İslam nam eser-i manzumlarından iktibas eyledik:

Haktır melekler

Cism-i latifler

Olmazlar asi

Zat-ı şerifler

Onlarda yoktur

Te'nis¹⁰⁴⁵ ve tezkir¹⁰⁴⁶

Onlar ederler

Her emir ve tedbir

Onlar yemezler

İçmezler asla

Daima itaat

Eylerler ama

¹⁰⁴⁰ Franz Anton Mesmer (<http://www.felsefetası.org/unutulmus-bir-dahi-franz-anton-mesmer/>)

13.11.2017

¹⁰⁴¹ Acayip şeyleri göstermesi

¹⁰⁴² Batıl inanışlar

¹⁰⁴³ Ask. Yarbay OTAL

¹⁰⁴⁴ (<https://www.dby.com.tr/manastirli-mehmet-rifat-bey#>) 13.11.2017

¹⁰⁴⁵ Müzekker bir kelimeyi müennes yapma, müennes olarak kullanma KL

¹⁰⁴⁶ Bir kelimeyi müzekker hâle getirme, müzekker olarak kullanma KL

Dördü mukarreb¹⁰⁴⁷

Sairleri hem

Arz ve semada

Meşgul her dem

Bu dört mukarreb

Asman lisana

Farz oldu almak

Her müslümana

Evvelki Cebra-

Îl oldu ol kim

Tebliğ-i dine

Vahye mülazım¹⁰⁴⁸

104

Sânisi Mikâ-

Îl ol ki daim

Erzakı hâzin¹⁰⁴⁹

Kârında kaim

Sâliste İsra-

Fîl kim bu yolda

Memur-ı nefh-i

¹⁰⁴⁷ *tasavvuf*. Her an Allah'ın huzûrunda olduğunu idrak etme seviyesine erişen, Allah'a yakın olan (kimse veya melek) KL

¹⁰⁴⁸ Bir kimse, şey veya yere bağlılık ve devamlılık gösteren, bir işte sürekli çalışan kimse KL

¹⁰⁴⁹ Saklayan, muhâfaza eden, koruyan kimse KL

Sûr¹⁰⁵⁰ olmuş evvelde

Rabiada Azrâ-

Îl oldu ey can

Ervahı¹⁰⁵¹ kabza¹⁰⁵²

Memur o her an

mevâsim (Saison) Küre-i arz üzerinde bahar, yaz, güz, kış diye dört mevsimin hüküm sürmesi yani mevasimin ihtilafı mihver-i arzın¹⁰⁵³ sath-ı istivaı üzerindeki meyelanından neşet eylemektedir. Eğer arz devr-i seneviyesini¹⁰⁵⁴ icra eylediği esnada şemse olan meylini muhafaza eylese idi, ihtilaf-ı mevasim vukua gelmez, akalim-i kutbiyye¹⁰⁵⁵ ebedi buzlarla örtülür, akalim-i mutedlede daimi bir bahar hüküm-ferma olur idi; fakat bu iklimlerde meyvelerin kemale erdiği görülmez, mader-şitanın sath-ı zemini tervih¹⁰⁵⁶ için tatil eylediği hassa-i ت نويه ve tenmiyeden¹⁰⁵⁷ mahrum kalan mezruatımızda¹⁰⁵⁸ bahar iptidaları gördüğümüz feyezân¹⁰⁵⁹ müşahede edilmez idi.

müvelledetü'l-hay (vivipare) Hayvanlar, suret-i tevlitlerine göre biri yumurtadan çıkma (Ovipare) ve diğeri canlı olarak doğuranlar (müvelledetü'l-beyza)¹⁰⁶⁰ diye iki cesim sınıfa taksim olunur. Bunlara (zatü's-sedye) yani memeli hayvanlar denir. Yarasadan başka bütün kuşlar, kıytasiyyenin gayri cümle balıklar; engerekten maada, bütün zahifeler

105

(yerlerde sürünen hayvanlar) hep yumurtadan çıkarlar. İkinci halde yumurta hayvanın karnında yarılıp yavru orada zuhur eder. Bunu izah için engerek her

¹⁰⁵⁰ Nefh-i sûr: İsrâfil'in kıyâmet gününde ölülerin dirilip mahşerde toplanması için sur denen boruyu çalması KL

¹⁰⁵¹ Ruhlar KL

¹⁰⁵² (Azrâil) Bir kimsenin rûhunu teslim alma KL

¹⁰⁵³ Yer ekseni KL

¹⁰⁵⁴ Bir senelik dönüş

¹⁰⁵⁵ Kutup iklimleri

¹⁰⁵⁶ Rahata erdirme, rahat ettirme; rahatlık KL

¹⁰⁵⁷ Nemâlandırma, arttırma KL

¹⁰⁵⁸ Ekili bir arâzide yeşermiş, boy atmış tohumlar, ekinler KL

¹⁰⁵⁹ Coşkunkluk, taşkınlık, bolluk KL

¹⁰⁶⁰ Beyza: Yumurta KL

ne kadar canlı doğurursa da memesizdir. Nebatat üzerinde taayyüş eden fidan biti nam hayvancık yazın canlı doğurmak ve sonbahar nihayetinde yumurtadan hasıl olmak gibi bir garibe arz eder. Şu yakın zamanlarda bilcümle hayvanatın yumurtadan çıkma olduğu fennen tebeyyün¹⁰⁶¹ etti. Fark yalnız kuluçkaya yatmakla yumurtanın açılmasındadır her bir meyvede bir beyzî¹⁰⁶² hasıl oluyor.

müvellidü'l-mā' (Hydrogène) “Su doğurtan” demek olan bu gaz müvellidü'l-humuza¹⁰⁶³ denilen gaz ile imtizac ederek su hasıl eder. Bunu 1781 senesi Kavendiş¹⁰⁶⁴ keşfetti. Kendisi kâbil-i iştiâl ve şiddetli alav ile yanar. Şehirlerin tenvirine yarar. Havadan on dört defa hafif olduğundan balonları bununla doldururlar. Ecsam-ı malumenin en hafifidir.

On dokuzuncu bab

Bab-ı nun

nısfü'n-nehâr (Mérîdien) Kutuplardan geçmek ve küre-i arzı nısf-ı küre-i şarkî¹⁰⁶⁵ ve nısf-ı küre-i garbî¹⁰⁶⁶ diye ikiye taksim etmek üzere

106

bir mahalden müruru tasavvur olunan tûl dairesine denir. Buna nısfü'n-nehâr isminin verilmesi şems bu daire üzerinde bulunduğu vakit altına tesadüf eden bütün yerlerde vakt-i zeval¹⁰⁶⁷ yani nısfü'n-nehâr olmasındandır. Bir kutuptan diğerine bir hatt-ı müstakim¹⁰⁶⁸ tutturarak gidecek olan bir adam nısfü'n-nehârı değiştirmiş olmaz, fakat şarktan garba veya garptan şarka müteveccihen¹⁰⁶⁹ gitse her adımında bir nısfü'n-nehâr değiştirir. Demek ki daire-i istiva üzerinde alınabilen nokta adedince nısfü'n-nehâr vardır.

¹⁰⁶¹ Belli olma, meydana çıkma, görülüp anlaşılma, ayan olma KL

¹⁰⁶² Yumurta biçiminde olan, oval, söbe KL

¹⁰⁶³ kimya. Oksijen KL

¹⁰⁶⁴ Henry Cavendish (<http://www.elektrikport.com/teknik-kutuphane/bilimin-sakli-yuzu-henry-cavendish/11572#ad-image-0>) 15.11.2017

¹⁰⁶⁵ Doğru yarım küre

¹⁰⁶⁶ Batı yarım küre

¹⁰⁶⁷ Öğle zamanı KL

¹⁰⁶⁸ Doğru çizgi KL

¹⁰⁶⁹ Bir yere doğru gitmek üzere niyetlenerek veya yola çıkarak KL

Yirminci bab

Bab-ı vav

vaftiz (Bathême) Rumcada bu kelimenin manası gatsır.¹⁰⁷⁰ Zira eski Hristiyanlar vaftiz olacakları suya dalarlardı, şarkta bu muamelenin sıhhat-ı vücuda mazarratı¹⁰⁷¹ yoktur. Vaktiyle vaftiz yaşın ilerledikten sonra ve putperestlerden din-i İsevi'ye duhul edenler birçok tecrübeler icrasını müteakip icra edilir idi. Lisanımızda Rumcası Arabisinden daha ziyade mütedair¹⁰⁷² olan işbu resm-i “ta'mid”¹⁰⁷³ Hristiyanlığa mahsus olduğu ve şimdi ise bunun yeni doğan Hristiyan çocuklarına icra edilmekte bulunduğu malumdur. Gemilerin medar-ı seretan¹⁰⁷⁴ veya cedî¹⁰⁷⁵ veyahut hatt-ı istiva altında hîn-i

107

mürurunda¹⁰⁷⁶ içinde bulunan tayfa ve yolculardan ilk defa geçenlerin suya gatsı âdettir ki buna da “ta'mid-i medârî” derler.

Yirmi birinci bab

Bab-ı ha

hicret-i nebeviyye (هجرة) (Hégire) Fahr-i kâinat¹⁰⁷⁷ aleyh-i ifzalü-t-tahiyyat¹⁰⁷⁸ efendimiz hazretlerinin Mekke-i Mükەرreme'den Medine-i Münevvere'ye nakil ve hicretleri 8 rebiü'l-evvel sene 1 hicri ve 20 eylül sene 622 milat olup günlerden pazartesi idi. İşte bu tarih mebd-i saadet-i İslamiyan¹⁰⁷⁹ olduğu cihetle hicretin 17 sâlinde

¹⁰⁷⁰ Suyu daldırmak, bir şeyin içine dalmak LXQ (LO)

¹⁰⁷¹ Zarar, ziyan KL

¹⁰⁷² [Türkçe'de türetilmiştir] İlişkin, ... ile ilgili, –e âit, –e dâir KL

¹⁰⁷³ Vaftiz etme, vaftiz: “Resm-i ta'mid: Vaftiz töreni.” KL

¹⁰⁷⁴ Yengeç dönencesi KL

¹⁰⁷⁵ Oğlak dönencesi KL

¹⁰⁷⁶ Geçme anı, geçiş vakti

¹⁰⁷⁷ Hz. Muhammed OTAL

¹⁰⁷⁸ Tahiyyat: “Allah ömürler versin!” demeler; selamlar, hayır dualar. OTAL – İfzal: Lutfetme, bağışlama, lutuf ve bağış KL

¹⁰⁷⁹ Müslümanların saadetinin başlangıcı

icma-ı ashab-ı kiram¹⁰⁸⁰ ile şühur-ı kameriyye-i hakikiye itibariyle bir tarih vaz' buyuruldu ki hâlâ *tarih-i hicret* diye muamelat-ı şeriyye vesairemizde kullandığımız bu tarihtir.

Fakat hicret-i nebeviyye rebü'l-evvelde şeref vuku bulmuş iken Arabi senelerin iptidası muharrem olduğundan mebd-i tarih iki aydan biraz evvel bed' eder. O sene muharrem iptidası cuma idi.

havā (Air) Hava kudemanın zannettiği gibi bir unsur-ı basit değildir; yüzde 21 kısım müvellidü'l-humuza 29 kısım azottan mürekkep bir unsur-ı mahluttur. Hava tabiatta bir vazife-i mühim icra eder: Hayvanat ve nebatatın hayatına elzemdir,

108

ihtirak¹⁰⁸¹ ve bundan başka bir şey olmayan teneffüs ancak hava ile olur. Bir insan saatte takriben 6 metre mükaab¹⁰⁸² hava sarf eder: Hava intikal-i sadaya vasıtaadır. Sanayide kuvve-i muharrike ve nakil makamında kullanılır; muharrik olarak istimali öteden beri malum olduğundan yelken-i sefainin sevkinde ve yel değirmenlerinin tedevvüründe¹⁰⁸³ kullanılmıştır.

Hükemadan (Galile) ve bunun şakirdi (Toriçelli) havanın sıkletini ispat eylediklerinden “tazyik-i nesîmî”¹⁰⁸⁴ ıstılahı fen kitaplarına girmiştir. Tulumalarda suyun yukarı çıkması tazyik-i havadan neşet eyliyor; kudemanın zannetikleri gibi “tabiatın halâya¹⁰⁸⁵ incizabından”¹⁰⁸⁶ ileri gelmiyor.

havā-ı nesîmî (Atmosphère) Küre-i arzı kâmilten ihata eden seyyalat¹⁰⁸⁷ ve buhardan ibaret bir tabakadır. Mösyö (پوشش)nın kavline göre hava-ı muhitinin irtifai 40,000 metreyi mütecaviz değildir. Vasıtı¹⁰⁸⁸ kamette bulunan bir adam üzerine vukua gelen tazyik-i nesîmî 17000 kilogram olduğu hesap edilmiştir. Bu kadar bir yükün altında ezilmeyişimize sebep cismimizde bulunan

¹⁰⁸⁰ Şerefli ashap, Hz. Muhammed'i görmüş ve sohbetinde bulunmuş olanlar KL

¹⁰⁸¹ Tutuşup yanma KL

¹⁰⁸² i. Küp KL

¹⁰⁸³ Dönme, dönüş KL

¹⁰⁸⁴ Rüzgar basıncı

¹⁰⁸⁵ Bir cisim tarafından işgal edilebileceği kabul edilen boşluk KL

¹⁰⁸⁶ Bir şeyin câzibesine tutulup ona doğru çekilme, câzibesi sebebiyle ona doğru meyletme,

cezbolunma KL

¹⁰⁸⁷ Seyyaleler OTAL

¹⁰⁸⁸ i. Ortalama KL

mâyîâtın¹⁰⁸⁹ mukâbelesi ile muvazenet husule gelmesindendir. Hava-ı nesîmînin sath-ı arz üzerine icra eylediği tazyik küremizi her taraftan 75 santimetre civa veyahut 10 metre 26 santimetre sihanında¹⁰⁹⁰ ihata etmesi farz

109

edilen su tabakasının tazyikine müsavidir. Hava-ı nesîmînin bu sıkleti barometrede civa, ve tulumalarda suyun tereffuna¹⁰⁹¹ esastır.

Rasadat heyetiyye-i seyyarat ve peyklerinin (kamer müstesna olmak üzere) hava-ı nesîmî ile muhat ve binaenaleyh arzımızla tab'an¹⁰⁹² müşâbih bulunduklarını ispat eyliyor.

hey'et (Astronomie) Kevakibin vaziyet-i nesebiyye, evsaf-ı hariciyye¹⁰⁹³ ve hareketlerinin tâbi olduğu kavaninden bahseder bir ilimdir. Mebde-i zulûmat-ı zaman içinde gaip olmuştur; fakat hekim-i Yunanî Fisagorstan mukaddem bu babta pek sathî¹⁰⁹⁴ malumat bulunuyordu. Fisagors arzın kendi mihveri etrafındaki hareket-i yevmiyesiyle¹⁰⁹⁵ havl-i şemstekî¹⁰⁹⁶ hareket-i seneviyyesini iz'ân¹⁰⁹⁷ ve seyyarat ile kevakib-i zatü'l-eznab-ı manzume-i şemsiyyeye ithal eylemiştir. (140 kable'l-milat) İskenderiyeli Batlamyus bu babta bir meslek-i mahsus ihdas¹⁰⁹⁸ etmiş ve bütün âleme kabul ettirmiştir. Batlamyus mesleği¹⁰⁹⁹ Fisagors mesleğinin tamamen zıddı olarak arzın merkez-i alemde sübutî¹¹⁰⁰ ve bütün kevakibin etrafında deveranı farziyyatından ibaret idi. On beşinci asr-ı miladide Alman heyetşinasanından Kopernik Batlamyus'un hatiatını¹¹⁰¹ ispat ve Fisagors mesleğini ihya eyledi.¹¹⁰² Kopernik'in ibda eylediği bu meslek-i cedid halkın aliyyü'l-amiyya¹¹⁰³ olan

¹⁰⁸⁹ Su gibi akan, su halinde bulunan şey, sıvı OTAL

¹⁰⁹⁰ Kalınlık KL

¹⁰⁹¹ Yükselme, yukarı kalkma KL

¹⁰⁹² Yaratılış bakımından, yaratılış gereği KL

¹⁰⁹³ Dış nitelikler

¹⁰⁹⁴ *mec.* Derinliği olmayan, derine inmeyen, yüzeyde kalan, yüzeysel, sıg KL

¹⁰⁹⁵ Günlük hareket

¹⁰⁹⁶ Güneşin etrafı

¹⁰⁹⁷ Anlayış, kavrayış, ferâset KL

¹⁰⁹⁸ Yeni bir şey ortaya koyma, ortaya çıkarma KL

¹⁰⁹⁹ *eski.* Bir ilim veya sanat dalında ortaya konulan farklı yol, çağır, ekol KL

¹¹⁰⁰ Sübûta âit, gerçek, zâhir ve sâbit olmakla ilgili KL

¹¹⁰¹ Günahlar, suçlar KL

¹¹⁰² Canlandırmak, hayâtiyet kazandırmak KL

¹¹⁰³ Amiyya: Görmeyerek, düşünmeyerek OTAL

malumatına muhalif geldiğinden ne kadar müşkülata tesadüf eylediği ve hekim-i şehber*¹¹⁰⁴ Galile'nin bu babtaki müddeayatından¹¹⁰⁵ ne suretle

110

nükûl ettiği¹¹⁰⁶ malumdur. Galile meslek-i mahsusunu hilaf-ı vicdan reddetmeye mecbur olduğu esnada: “*maazalik*¹¹⁰⁷ yine dönüyor!” dediği mervidir.

hiyeroglif (Hiéroglyphe) Mısıriyyun-ı kadime ve bilhassa köhnelerinin istimal eyledikleri ve meabid ve ebniye-i umumiyye üzerlerine hak ve nakil tarzıyla istimal ettikleri “hatt-ı timsalî”den¹¹⁰⁸ ibarettir hiyeroglif işaretlerinin esas vaz’ı her biri birer kelime yani o kelimelerin delalet eylediği şeyi tasvir eden birer resimden ibaret iken muahharan bu şekillere birer mana-ı mecazî dahi verilerek yazı hem eşya ve hem de esvata delalet eyler bir hale gelmiştir. Bu yazılar birçok zamanlar muamma ve tılsımattan¹¹⁰⁹ addedildiği halde zamanımızda Fransa ulemasından genç (Şampolyon)¹¹¹⁰ tarafından miftahı¹¹¹¹ bulunarak hal¹¹¹² ve kıraat edilmiş ve Mısır-ı kadimin şu suretle lisan ve edebiyatı ihya olunmuştur.

Yirmi ikinci bab

Bab-ı ya

yamyamlık (Anthropophage) Ebna-ı cinsin¹¹¹³ lahmı ile mütegaddi¹¹¹⁴ insan

¹¹⁰⁴ İri başlı kişi KL

¹¹⁰⁵ İddialar, iddia olunan şeyler OTAL

¹¹⁰⁶ Vazgeçmek, caymak KL

¹¹⁰⁷ Bununla beraber, olmakla beraber, yine de, gene de ALM

¹¹⁰⁸ Timsal: 1. Resim, sûret, tasvir KL

¹¹⁰⁹ Tılsımlar KL

¹¹¹⁰ Jean François Champollion (<http://www.filozof.net/Turkce/tarih/tarihi-kisilikler-sahsiyetler/42311-jean-francois-champollion-kimdir-hayat-eserleri-hakk-nda-bilgi.html?showall=1>)
18.11.2017

¹¹¹¹ Şifre çözümünde kullanılan cetvel, şifre cetveli KL

¹¹¹² Bir işin zor ve karanlık taraflarını çözme, çözümleme KL

¹¹¹³ “Aynı cinsten olanlar” İnsanlar KL

¹¹¹⁴ Beslenen, gıdâlanan (kimse) KL

yoktur. Akvam-ı medeniyyede insan ekli¹¹¹⁵ pek nadir hâlât-ı istisnaiyyede¹¹¹⁶ zuhur eylemiştir.

111

Miladın ilk asrında Roma hükümdarı bulunan Titus¹¹¹⁷ Kudüs'ü muhasara ettiği zaman bir valide çocuğunu öldürerek teskin-i cu¹¹¹⁸ eylemiştir! Akvam-ı vahşiyyede yamyamlık akaid-i batıla ve intikam üzerine müessestir; Amerika vahşilerinden Karayipler esirlerini yerlerdi; Polinezya kabilelerinden birtakımı kurban edilen insanları yerler, fakat her kabile kendi kabilesi halkına bu muamelede bulunduğu görülmemiştir.

yanartağ (Volcan) Manzara cihetiyle ateşler püsküren bir dağın teması kadar azîm ve muhteşem bir manzara daha bulunamaz. Fakat menazırın¹¹¹⁹ en dehhaşı¹¹²⁰ da budur. O vakit civarda bulunan her şey alt üst olur. Kuvve-i dafia o kadar şiddetlidir ki, aks-i tesirinden yerleri yıkmak, titretmek, denizi çalkamak, en yüksek dağları devirmek, en muhkem¹¹²¹ şehir ve ebniyeyi harap ve bu tesiri pek uzak yerlere kadar isal etmek gibi en metin kalpleri halecana¹¹²² götürecek haller peyda olur. Miladın 79 sâlinde (Vezüv) volkanı Pompei ile Napoli arasındaki (Herkulanum)¹¹²³ şehrini kısmen tahrip ve sonra büsbütün yutmuştur. Şimdiki (پ و ز جی) şehrinin altında kalan enkazı 1713 senesi bir kuyu kazılırken keşfedilmiştir. Kemal-i dikkatle icra edilen hafriyat¹¹²⁴ sayesinde şehrin hal-i sabıkı¹¹²⁵ tamamıyla malum oldu. Hala icra edilen hafriyat ve tetkikat o vakit ahalisinin terakkiyat ve maarifi hakkında iktisab-ı malumata hizmet ediyor. Derununda pek az

¹¹¹⁵ Yeme KL

¹¹¹⁶ İstisna haller

¹¹¹⁷ Titus Flavius Vespasianus (<https://www.msxlabs.org/forum/siyaset-ww/501655-titus-flavius-vespasianus-titus.html>) 18.11.2017

¹¹¹⁸ Açlığı yatıştırma

¹¹¹⁹ Görünüşler, manzaralar KL

¹¹²⁰ Çok korkunç, aşırı derecede korku veren KL

¹¹²¹ Dayanıklı, güçlü duruma getirilmiş, sağlamlaştırılmış, sağlam, kuvvetli, metin KL

¹¹²² Çarpıntı, titreme, yürek çarpıntısı KL

¹¹²³ (<http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/vezuv-yanardagi-felaketi-395>) 18.11.2017

¹¹²⁴ Yol ve inşaat yapmak, toprak altında kalan eski eserleri veya mâdenleri meydana çıkarmak için toprağı kazma işi KL

¹¹²⁵ Önceki hali, geçmişteki hali

insan naaşı bulunması hemen hep kaçmaya vakit bulduklarını ispat eder.

Dünyanın birçok yerlerinde asırlardan beri sönmüş ve hatta mahali ذعب edilmiş volkanlar vardır. Böylelerini birdenbire ve kemal-i şiddetle kendilerini meydana koydukları yani bir batarya topun ateşlenmesine benzer bir sada ile سی ف تحه açılıp yanarlar (erimiş mevad-ı madeniyye)leri seyl¹¹²⁶ gibi aktığı, bazılarının kaynar sular, diğer bazıları çamur; kükürt, hava, müştakil gaz vesaire fişkırttığı görülür.

Aydın vilayetinin bir kısmı ile Aral denizinin (yani cezâir-i bahr-i sefid¹¹²⁷ vilayeti) adalarının bazıları volkanîdir. Volkanların esbabı hakkında pek çok kilûkal¹¹²⁸ olmuştur. Bugünkü nazariye esbab-ı feveran¹¹²⁹ ile zelzeleler ve dağların esbab-ı husulü nar-ı merkezîden ibaret kısr-ı arzı¹¹³⁰ gayr-i müsavi surette kaldırarak dağlar hasıl ettiği gibi bazen de böyle yollar bularak bir cebel-i ateş-feşan¹¹³¹ ve bu meyanda zelazil-i hadşe-resan¹¹³² hasıl eyler.

Son

¹¹²⁶ Sel OTAL

¹¹²⁷ Akdeniz adaları KL

¹¹²⁸ Dedikodu, boş söz KL

¹¹²⁹ Kaynayıp fişkırtma sebepleri

¹¹³⁰ Jeol. Yer kabuğu OTAL

¹¹³¹ Ateş saçan dağ

¹¹³² Huzursuzluk ve tedirginlik veren depremler

IV. BÖLÜM

DİZİN

Lügat-ı Musâhabet, Necip Asım tarafından Fransızca Larousse ansiklopedik sözlüğünün notlar kısmından faydalı olanlarının çevirilmesiyle ve kendisinin de ilaveler yapmasıyla oluşmuş bir sözlük olduğundan madde başlarının Fransızcaları da yer almaktadır. Toplamda 140 madde başından oluşan eserde 3 madde başının Fransızca karşılığı bulunmamaktadır. Fransızca karşılığı bulunmamasından dolayı bu madde başlarının Necip Asım tarafından eklendiği düşünülmektedir. Aşağıda ise Lügat-ı Musâhabet'in Türkçe-Fransızca, Fransızca-Türkçe alfabetik dizini yer almaktadır.

1. Türkçe-Fransızca Dizin

A	
âb-ı hayât	Tonsain de jouanre
‘acâ’ib-i seb‘a-i ‘âlem	Les Sept Merveilles du Monde
akademi	Académie
‘aks-i şadâ	Echo
‘alâ’im-i semâ	Arc-en-ciel
alfabe	Alphabete
Allahü Teâ‘lâ	Dieu
altın	Or
‘anâşır	Éléments
‘anķā	Phénix
amazon	Amaxones
apis	Apis
‘ârz dâ’iresi	Latitude
aşı	Accine
âteş	Feu
ay	Lune
B	
balon	Ballon Arostat
bârgîr kuvveti	Force de cheval
barometre	Baromètre
bārūt	Poudre
boa	Boa
buhār	Vapeur
C	

cāzibe	Attraction
cebir	Algèbre
cüzzām	Lépre
D	
daldırma	Bouture
dārü'l-emān	Lieu d' asile
deniz	Mer
devr-i kamerī	Cycle lunaire
devr-i şemsī	Cycle solire
dikili taş	Obélisque
dilsizlik	Mutisme
dinlendirme	Jachère
dızman	Géant
E	
ebced	
ecnās-ı beşer	Racer
edvār-ı erbaa ^ç	Les quatre újes
ehl-i şalīb muḥārebeleri	Croi ades
ehram	Pyramides
elektrikiyyet	Électricité
elmās	Diamant
engerek	Vipère
et kesimi	Carnaval
F	
fecr-i şimālī	Aurore boréale
fīl dişi	Ivoire
fotoğrafya	Photographie
G	
galvanizme	Galvanisme
gözlük	Lunette
grizu âteşi	Feu grisou
gümüş	Argent
güneş	Soleil
H	
ḥacer-i semāvi	Aérolithe
ḥamīrsiz	Azyne
havā	Air
havā-ı nesīmī	Atmosphère
ḥavf mine'l-mā ^ç	Hydropholie
hey ^ç et	Astronomie
hicret-i nebeviyye (ع . م)	Hégire
hiyeroglif	Hiéroglyphe
ḥusūf ve kūsūf	Éclipse
İ	
İbrānīce	Hébreux

iki el isti' māli edenler	Ambid xtre
inķıṭā' -ı teneffüs	Asphyxie
istalagmit istalaktit	Stalagmite Stalactite
i' tidāleyn noķtası	Équinoxe
iyot	Iode
K	
kāğıd	Papier
ķahve	Café
ķā'ime	Papier monnaie
kar	Neige
karakuş	Aigle
kāsır-i aşnām	Seanoela te
kātil-i peder	Paricide
kebise	Bisse tile
kehānet	Mage
kehkeşān	Voie lactée
kettān taşı	Amiante
kevākib-i zātü'l-eznāb	Coméles
kimyā-ı bāṭıl	Alchimie
kitāb-ı muķaddes	Bible
klor	Chlore
konklav	Conclave
kretn	Crétin
ķuṭub	Pále
ķuvvetü 'ani'l-merkez	Centrifuge
ķuvvetü ile'l-merkez	Centripède
küskün	Sensitive
M	
manivela	Levier
mebādī-i tevārīķ	Ere
mebķaş-ı ķıḥf	Phrénologie
med ve cezır	Marée
medāreyn	Tropiques
melekler	Les anges
mevāsım	Saison
mıķnāṭıs	Aimante
mıķnāṭısiyet	Magnétisme
müsteķāşe	Fossil
mütekābilü'l-aķdām	Antipode
müvelledetü'l-ķay	Vivipare
müvellidü'l-mā'	Hydrogène
N	
nışfü'n-nehār	Méridien
O	

olimpiyat	Olimpiade
orang otang	Ourang-outang
P	
paratoner	Paratonnerre
pusula	Boussola
R	
recm	Lapidation
rūzgār	Vent
S	
ṣābite	Étoiles
ṣadā	Son
saṭranc	Échecs
sene	Année
serāb	Mirage
sevḳ-i ṭabī'ī	Instinct
seyr-i sefāi 'n	Navigation
seyyārāt	Planètes
ṣıḳlet	Pesenteur
sis	Brouillard
su sā'ati	Clepsydre
sūr'at	Vitse
Ş	
şeker kamışı	Canne à sucre
şimşek	Eclair
şirk	Polythéisme
T	
ṭabā'at	Imprimerie
taḥaccür	Pétrification
taḥarrüş-i nebātī	Irritabilité
taḳvīm	Calendrier
taḳvīm-i celālī	
tārīḥ	Date
tedāvi-bi'l-miṣl	Homéopalhie
telgraf	Télégraphie
telḳiḥ	
tenāsüh	Métempsychose
tulumba	Trombe
U	
uyuz	Galle
V	
vaftiz	Bathême
Y	
yamyamlık	Anthropophage
yanardağ	Volcan
Z	

zātü's-şedy	Mammifère
zenci	Négre
zū'l-maā' şeyn	Amphybie

2. Fransızca-Türkçe Dizin

A	
Académie	akademi
Accine	aşı
Aérolithe	hacer-i semāvi
Aigle	karakuş
Aimante	mıknâtis
Air	havā
Alchimie	kimyā-ı bātıl
Algèbre	cebir
Alphabete	alfabe
Amazones	amazon
Ambid xtre	iki el isti' mālî edenler
Amiante	kettân taşı
Amphybie	zū'l-maā' şeyn
Année	sene
Anthropophage	yamyamlık
Antipode	mütakābilü'l-aqdām
Apis	apis
Arc-en-ciel	'alā'im-i semā
Argent	gümüş
Asphyxie	inkıtā' -ı teneffüs
Astronomie	hey'et
Atmosphère	havā-ı nesimî
Attraction	cāzibe
Aurore boréale	fecr-i şimālî
Azyne	hamîrsiz
B	
Ballon Arostat	balon
Baromètre	barometre
Bathême	vaftiz
Bible	kitāb-ı muḳaddes
Bisse tile	kebise
Boa	boa
Boussola	pusula
Bouture	daldırma
Brouillard	sis
C	
Café	ḳahve

Calendrier	taḳvīm
Canne à sucre	şeker kamışı
Carnaval	et kesimi
Centrifuge	ḳuvvetü ‘ani’l-merkez
Centripède	ḳuvvetü ile’l-merkez
Chlore	klor
Clepsydre	su sâ‘ati
Coméles	kevākib-i zātü’l-eznāb
Conclave	konklav
Crétin	kretin
Croi ades	ehl-i şalīb muḥārebeleri
Cycle lunaire	devr-i ḳamerī
Cycle solire	devr-i şemsī
D	
Date	tārīḥ
Diamant	elmās
Dieu	Allahü Teā‘lā
E	
Échecs	satranc
Echo	‘aks-i şadā
Eclair	şimşek
Éclipse	ḥusūf ve kūsūf
Électricité	elektrikiyyet
Éléments	‘anāşır
Équinoxe	i‘tidāleyn noḳtası
Ere	mebādī-i tevārīḥ
Étoiles	şābite
F	
Feu grisou	grizu āteşi
Feu	āteş
Force de cheval	bārgīr ḳuvveti
Fossil	müsteḥāse
G	
Galle	uyuz
Galvanisme	galvanizme
Géant	dızman
H	
Hébreux	‘ibrānice
Hégire	hicret-i nebeviyye (م . هـ)
Hiéroglyphe	hiyeroglif
Homéopalhie	tedāvi-bi’l-mişl
Hydrogène	müvellidü’l-mā’
Hydropholie	ḥavf mine’l-mā’
I	

Imprimerie	ṭabā' at
Instinct	sevḳ-i ṭabī'ī
Iode	iyot
Irritabilité	taḥarrüş-i nebātī
Ivoire	fīl dişi
J	
Jachère	dinlendirme
L	
Lapidation	recm
Latitude	'ārz dā'iresi
Lépre	cüzẓām
Les anges	melekler
Les quatre újes	edvār-ı erbaa'
Les Sept Merveilles du Monde	'acā'ib-i seb'a-i 'ālem
Levier	manivela
Lieu d' asile	dārü'l-emān
Lune	ay
Lunette	gözlük
M	
Mage	kehānet
Magnétisme	mıḳnāṭisiyet
Mammifère	zātü's-şedy
Marée	med ve cezir
Mer	deniz
Méridien	nıṣfū'n-nehār
Métempsycose	tenāsüh
Mirage	serāb
Mutisme	dilsizlik
N	
Navigation	seyr-i sefāi 'n
Négre	zencī
Neige	kar
O	
Obélisque	dikili taş
Olimpiade	olimpiyat
Or	altın
Ourang-outang	orang otang
P	
Pále	ḳuṭub
Papier monnaie	ḳā'ime
Papier	kāğıd
Paratonnerre	paratoner
Paricide	kātil-i peder
Pesenteur	şıḳlet
Pétrification	taḥaccür

Phénix	‘anḳā
Photographie	fotoğrafya
Phrénologie	mebhāş-ı ķıḥf
Planètes	seyyārāt
Polythéisme	şirk
Poudre	bārūt
Pyramides	ehrām
R	
Racer	ecnās-ı beşer
S	
Saison	mevāsım
Seanoela te	kāsır-i aşnām
Sensitive	küskün
Soleil	güneş
Son	şadā
Stalagmite Stalactite	istalagmit istalaktit
T	
Télégraphie	telgraf
Tonsain de jouandre	āb-ı ḥayāt
Trombe	tulumba
Tropiques	medāreyn
V	
Vapeur	buhār
Vent	rūzgār
Vipère	engerek
Vitsse	sūr‘at
Vivipare	müvelledetü’l-ḥay
Voie lactée	kehkeşān
Volcan	yanardağ
	ebced
	taḳvīm-i celālī
	telķīḥ

SONUÇ

Çalışmamızın konusunu oluşturmuş olan, Necip Asım Yazıksız'ın Lügat-ı Musâhabet adlı eseri, Larousse ansiklopedik sözlüğünün notlar kısmından bazı maddelerin tercümesi ve Necip Asım'ın da kimi eklemeleriyle oluşturulmuş bir eserdir. H. 1 Rebiüvvel 1311 (M. 12 Eylül 1893) tarihinde yayımlanan bu eserin tespit ettiğimiz 26 matbu nüshası bulunmaktadır.

Lügat-ı Musâhabet'in ansiklopedik bir sözlük olması dolayısıyla çalışmamızda, ansiklopedik sözlüklere dair birtakım bilgiler verilmiş ve bazı tarihî ansiklopedik sözlüklere değinilmiştir.

Lügat-ı Musâhabet'in yapılan sözlükbilimsel incelemesi çerçevesinde birtakım sonuçlar elde edilmiştir, buna göre: Eserin bütün yapısı içerisinde yer alan bütüncül yapısı ve dış verisi tespit edilmiştir. Bütüncül yapısındaki madde başı düzenlenmesi Arap alfabesi esas alınarak alfabetik bir düzen içerisinde sıralanmıştır. Madde başları metnin bütünü içerisinde kaybolmamış, içeriklere göre daha büyük puntuyla yazılmış ve iç tarafa doğru konumlandırılmıştır. Bunların yanı sıra madde başlarının Fransızca karşılıkları bulunmakta ve kimi özel adlar da madde başı olarak kullanılmıştır. Lügat-ı Musâhabet'in Larousse ansiklopedik sözlüğünün notlar kısmından tercüme edilen kısımları metinlerarası ilişki çerçevesinde değerlendirilmiş, Larousse hariç başka sözlükten herhangi bir alıntılama tespit edilememiştir. Lügat-ı Musâhabet'in madde başlarının tematik dizini hazırlanmış ve eserin madde başları konularına göre tasnif edilmiştir. Bu sınıflandırmaya göre on altı kategori ve bu on altı kategorinin sekizinde ise alt başlıklar oluşturulmuştur. Buna göre Lügat-ı Musâhabet'te en fazla değinilen konu "buluşlar/keşifler"dir.

Eser dönemin Osmanlı Türkçesi imlası temel alınarak yazılmış olduğu görülmektedir. Ayrıca bazı Fransızca kelimelerin yazımlarında Fransızca orijinalleri alınarak Osmanlı Türkçesine aktarılmıştır. Tanımlar, Lügat-ı Musâhabet'in ansiklopedik bir sözlük olması sebebiyle uzun tutulmuştur. Bazı tanımların içerisinde köken bilgisi ve kullanım bilgisine dair birtakım ipuçlarına rastlanmıştır. Örnekler de konunun akışına uygun olarak tanımların içerisinde yer almaktadır. Eserde iki kez madde dışı, bir kez sözlük dışı çapraz gönderim saptanmıştır. Lügat-ı Musâhabet'te dış veri anlamında yalnızca baş veri bulunmaktadır. Eserin baş verisi içerisinde; dış kapak, iç kapak, müellifin basılmış eserleri ve önsöz yer almaktadır.

Eser, Latin harflerine aktarılmış ve gündelik hayatta birçok okuyucunun kullanmadığı ya da anlamakta güçlük çektiği kelimelere dipnotlar eklenmiştir. Toplamda 1127 kelimeye dipnot eklenerek metnin daha anlaşılır olması sağlanmıştır.

Çalışmamızda Türkçe-Fransızca, Fransızca-Türkçe şeklinde bir dizin bölümü oluşturulmuş ve bu sayede madde başlarının toplu bir görünümü elde edilmiştir.

KAYNAKLAR

Adalar Subaşı, Derya (2010). “Sözlük Verilerine Dayalı Görünümleriyle Arapçada Kavram Oluşturma Yolları” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Ağbaba Maclaren, Gülhan (2007). “Türkçe Sözlüklerdeki Tanımlarda Eylemden Türemiş Sözcüklerin Üye ve Rol Yapısının Yeri” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Akçay, Yusuf (2010). “Osmanlı Dönem Sözlükçülüğü ve Karahisarî’nin Şâmilü’l-Luga İsimli Sözlüğü Üzerine Bir İnceleme” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Aksan, Doğan (1982). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 3*. Türk Dil Kurumu Yayınları: 439/3, Ankara.

Aksan, Doğan (1998). “Türklerde Sözlükçülük, Bugün Türkiye’de Sözlükçülük” *Kebikeç*, 6, s. 115-118.

Al-İsmail, Shadi (2014). “Lügat-ı Siyer-i Veysî (İnceleme-Çevriyazılı Metin)” Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aslan, Ezgi (2017). “Sözlükbilimsel İnceleme Yöntemi: Eser-i Şevket Örneği” *Turkish Studies*, 12/30, s. 35-70.

Augé, Claude (1933). *Nouveau Petit Larousse Illustré Dictionnaire Encyclopédique*. Librairie Larousse, Paris.

Bilgin, Halim (2015). “Sözlükte ‘Madde’ ile İlgili Terimlerin Tanımı ve Türkçe Karşılıkları Üzerine” I. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Yayınlanmamış Bildiri, s. 95-107.

Boz, Erdoğan (2013). “Türk Sözlükbilimi (Sorunlar ve Çözüm Önerileri)” *Yeni Türkiye*, 55, s. 1533-1540.

Böler, Tuncay (2009). “Necip Asım Yazıksız ve Türk Diline Katkıları” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 25, s. 195-208.

Demirci, Kerim (2015). *Türkoloji İçin Dilbilim Konular Kavramlar Teoriler*. Anı Yayıncılık, Ankara.

Develioğlu, Ferit (2011). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Eren, Hasan (1977). “Necip Asım” *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C. 25, Ankara.

Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi “Necip Asım”, (1999). Görsel Yayınlar, C. 17.

Günay, Doğan (2001). *Metin Bilgisi*. Multilingual, İstanbul.

Kamacı, Duygu (2015). “Genel Türkçe Sözlüklerde Tanımlama Sorunu: Süt Örneği” I. Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu Yayınlanmamış Bildiri, s. 283-302.

Kamacı, Duygu (2016). “TDK Türkçe Sözlük’te *Eskimiş* Kullanım Etiketleri Üzerine” II. Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu Yayınlanmamış Bildiri, s. 73-84.

Korkmaz, Zeynep (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları: 575, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (2013) “Dil-Kültür Bağlantısı Açısından Kâşgarlı Mahmud ve Divanü Lügati’t-Türk” VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri III, s. 2911-2917.

Önler, Zafer (1999). “Mütercim Asım’ın Kamus Tercümesi’nin Sözlüksel Değeri” Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildirileri, s. 127-132.

Sarıay, Erciment (2012). “Osmanlıdan Cumhuriyet’e Geçiş Sürecinde Bir Mütefekkir Olarak Necip Asım: Hayatı ve Eserleri” Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Türkçe Sözlük, (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Uçman, Abdullah “Necip Asım” (2006). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılar ve Ticaret İşletmesi, C. 32.

Vardar, Berke (1998). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. ABC Kitabevi A.Ş., İstanbul.

Çevrimiçi Kaynaklar

Almaany <https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/>

Büyük Türkçe Sözlük http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts

Güncel Türkçe Sözlük

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts

Kamus-ı Türki <https://www.lexiqamus.com/tr>

Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi ve Vankulu Lügati <http://www.kamus.yek.gov.tr/>

Kubbealtı Lügati <http://lugatim.com/>

Lehçe-i Osmani <https://www.lexiqamus.com/tr>

Lexiqamus <https://www.lexiqamus.com/tr>

Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bati&view=batı

İnternet Kaynakları

<http://bilgiyolcusu.blogspot.com.tr/2014/10/tarihi-degistiren-liderler-kral-sarlman.html> (25.10.2017)

<http://blog.milliyet.com.tr/bakus--dionisos--gizemleri/Blog/?BlogNo=170103>
3.10.2017)

<http://celeddinmeliksahbalparslan.kimdirkimdir.com/> (10.11.2017)

<http://ekstrembilgi.com/tarih/etrusk-krali-numa-pompilius/> (02.10.2017)

<http://filozof.net/Turkce/tarihi-sahsiyetler-kisilikler/18164-joseph-nicephore-niepce-kimdir-hayati-eserleri-hakkinda-bilgi.html> (4.11.2017)

<http://hilalceylan.blogspot.com.tr/2011/05/arsimet.html> (8.10.2017)

<http://incidamlasi.blogcu.com/eski-burc-isimleri-sizin-burcunuz-hangisi/11129749>
(18.10.2017)

<http://kimyaca.com/sair-bilim-adami-sir-humphry-davy-1778-1829> (2.11.2017)

<http://mavinoktabitkisel.blogcu.com/kinakina-bitkisi-faydalari-ve-kullanimi/9404373>
(12.10.2017)

<http://nereye.com.tr/amazonlarin-kralicesi-penthesileanin-carpici-yasami-olumu/>
(7.10.2017)

<http://nolnofsatranc.weebly.com/satranccedil.html> (7.12.2017)

<http://osmanlica.ihya.org/ila-yevm-il-kiyame-nedir-ne-demek.html> (4.10.2017)

<http://otukenormanininfilizleri.blogspot.com.tr/2016/01/tomris-hatun-ilk-kadn-hukumdariskitler.html> (7.10.2017)

<http://otukenormanininfilizleri.blogspot.com.tr/2016/01/tomris-hatun-ilk-kadn-hukumdariskitler.html> (7.10.2017)

http://tr.unionpedia.org/Atinal%C4%B1_Meton (21.10.2017)

http://www.academia.edu/30280820/Sel%C3%A7uk_Ayaslug_K%C3%BClt%C3%BCr_Tarihine_Genel_Bir_Bak%C4%B1%C5%9F (1.11.2017)

http://www.academia.edu/30696877/TEVRAT_VE_%C4%B0NC%C4%B0L%C4%B0N_ELE%C5%9ET%C4%B0R%C4%B0S%C4%B0 (21.10.2017)

http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/192/mod_resource/content/0/OkumaParcalari/Diophantus.tr.pdf (18.10.2017)

<http://www.astrolojidergisi.com/mitoloji16.htm> (26.10.2017)

<http://www.astrolojiokulu.com/astroloji-gazetesi/vesta-sonsuz-alev-222> (26.10.2017)

<http://www.bilgicik.com/yazi/barut-kesifler-ve-buluslar/> (8.10.2017)

<http://www.bilgiustam.com/louis-pasteur-kimdir/> (18.10.2017)

<http://www.dentalsozluk.com/guta-perka-nedir/> (16.10.2017)

<http://www.dersimiz.com/bilgibankasi/KUSTUMOTU-BITKISI-HAKKINDA-BILGI-5613.html> (12.10.2017)

<http://www.elektrikport.com/teknik-kutuphane/bilimin-sakli-yuzu-henry-cavendish/11572#ad-image-0> (15.11.2017)

<http://www.ensonhaber.com/patagonya-neresidir-2013-05-26.html> (21.10.2017)

http://www.felsefe.gen.tr/anaksagoras_anaxagoras_kimdir.asp (18.10.2017)

<http://www.felsefeta.org/unutulmus-bir-dahi-franz-anton-mesmer/> (13.11.2017)

<http://www.filozof.net/Turkce/tarih/tarihi-kisilikler-sahsiyetler/42318-claude-chappe-kimdir-hayat-neyi-icat-etti-hakk-nda-bilgi.html?showall=1> (15.10.2017)

<http://www.filozof.net/Turkce/tarih/tarihi-kisilikler-sahsiyetler/42525-georges-cuvier-kimdir-hayat-eserleri-hakk-nda-bilgi.html> (13.11.2017)

<http://www.filozof.net/Turkce/tarih/tarihi-kisilikler-sahsiyetler/42311-jean-francois-champollion-kimdir-hayat-eserleri-hakk-nda-bilgi.html?showall=1> (18.11.2017)

<http://www.gelisenbeyin.net/pilin-icadi.html> (1.11.2017)

<http://www.ilkkimbuldu.com/buhar-makinasini-kim-buldu/> (8.10.2017)

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=070257> (15.10.2017)

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=380386> (6.11.2017)

<http://www.kimdirhayatieserleri.com/francois-arago-kimdir-hayati-ve-eserleri-hakkinda-bilgi.html> (18.10.2017)

<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=6561> (4.11.2017)

<http://www.lafsozluk.com/2010/10/reomur.html> (8.10.2017)

<http://www.livius.org/articles/person/maximinus-thrax/> (21.10.2017)

<http://www.luggat.com/index.php#ceviri> (1.11.2017)

<http://www.nedirnedemek.com/samanu%C4%9Frusu-nedir-samanu%C4%9Frusu-ne-demek> (16.10.2017)

<http://www.nedirnedemek.com/stalaktit-nedir-stalaktit-ne-demek> (4.10.2017)

<http://www.nikon-lenswear.com.tr/fr/eyes-and-vision/gozluk-camlarnn-tarihi-ii> (9.11.2017)

<http://www.nkfu.com/jan-hus-kimdir/> (7.11.2017)

<http://www.nkfu.com/madame-de-sevigne-kimdir/> (6.11.2017)

<http://www.nkfu.com/phidias-kimdir/> (1.11.2017)

<http://www.nuveforum.net/1022-tip-adamlari/59526-edward-jenner-ingiliz-doktor-cicek-hastaligina-asi-bulan-kisi/> (4.10.2017)

<http://www.nuveforum.net/1055-afrika/46295-teb-misir-firavunlarinin-baskenti-nil-dogu-kiyisinda-luksor-karnak-arasinda/> (21.10.2017)

<http://www.nuveforum.net/1191-terimler-sozlugu-h/258352-hamiz/> (7.10.2017)

<http://www.organon-homeopati-dernegi.org/hahnemann/> (12.10.2017)

<http://www.ozelliklerinedir.com/halley-kuyruklu-yildizi-ozellikleri/> (9.11.2017)

<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/romulus-julyen-gregoryan-hicri-rumi-1264604/> (12.10.2017)

<http://www.satranc.net/tarihce/> (25.10.2017)

<http://www.sozkimin.com/a/2174-guillaume-amontons-kimdir-sozleri-ve-hayati.html> (15.10.2017)

<http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/vezuv-yanardagi-felaketi-395> (18.11.2017)

<http://www.zargan.com/tr/q/sirius-ceviri-nedir> (16.10.2017)

<https://bilgibirikimi.net/2012/06/13/strasbourg-nerededir-strasbourg-sehri-ve-tarihi/> (29.10.2017)

<https://bizimzaman.blogspot.com/2013/02/siyam-hangi-ilkenin-eski-addr.html> (18.10.2017)

<https://core.ac.uk/download/pdf/50614000.pdf> (15.10.2017)

<https://eksisozluk.com/william-herschel--567539> (10.11.2017)

<https://felsefecommun.wordpress.com/2016/02/25/pisagor/> (16.10.2017)

<https://oca.org/saints/lives/2017/06/15/101732-st-jerome-hieronymus-of-stridon> (7.11.2017)

<https://sorularlailamiyet.com/kaynak/tenasuh> (16.10.2017)

<https://tr.wiktionary.org/wiki/Hac%C4%B1yolu> (16.10.2017)

<https://www.bilgitimi.com/laplace-kimdir-eserleri-ve-teoremleri.html> (18.10.2017)

<https://www.biyografi.net.tr/johannes-gutenberg-kimdir/> (29.10.2017)

<https://www.britannica.com/biography/Franz-Joseph-Gall> (10.11.2017)

<https://www.britannica.com/biography/Georges-Louis-Leclerc-comte-de- Buffon> (4.10.2017)

<https://www.britannica.com/biography/Sosigenes-of-Alexandria> (7.11.2017)

<https://www.britannica.com/place/Mont-Blanc-mountain-Europe> (29.10.2017)

<https://www.cambridge.org/core/journals/annual-of-the-british-school-at-athens/article/dieudonne-de-gozon-and-the-dragon-of-rhodes/78E0C09EBDC36B707F193F689615B83B> (9.10.2017)

<https://www.cnnturk.com/bilim-teknoloji/cuce-gezegen-cereste-yasama-dair-bulgulara-rastlandi?page=3> (26.10.2017)

<https://www.dby.com.tr/manastirli-mehmet-rifat-bey#> (13.11.2017)

<https://www.dunyaninyediharikasi.net/tag/artemis-tapinagi-nerede/> (1.11.2017)

<https://www.frmtr.com/garip-olaylar/3312149-aziz-malachynin-112-papa-listesi-full-112si-de-aciklamali-papalar-resimli.html> (5.11.2017)

<https://www.mailce.com/denis-papin-kimdir-hayati-eserleri-buluslari.html> (9.10.2017)

https://www.metmuseum.org/toah/hd/tlbt/hd_tlbt.htm (4.11.2017)

<https://www.msxlabs.org/forum/felsefe-ww/314596-roger-bacon.html> (8.10.2017)

<https://www.msxlabs.org/forum/siyaset-ww/501655-titus-flavius-vespasianus-titus.html> (18.11.2017)

https://www.researchgate.net/profile/Yusuf_Kemaloglu/publication/284513024_Isar_et_dilleri_ve_Isaret_Dillerinin_Odyolojideki_Yeri_ve_Onemi/links/5654685b08ae1ef929769dd1/Isaret-dilleri-ve-Isaret-Dillerinin-Odyolojideki-Yeri-ve-Onemi.pdf (21.10.2017)

<https://www.seslisozluk.net/bacchanales-nedir-ne-demek/> (4.10.2017)

<https://www.seslisozluk.net/clepsydre-nedir-ne-demek/> (29.10.2017)

<https://www.seslisozluk.net/pomada-nedir-ne-demek/> (7.10.2017)

<https://www.turkcebilgi.com/fonograf> (6.10.2017)

https://www.turkcebilgi.com/ii._ptolemaios_filedelfos (7.11.2017)

https://www.turkcebilgi.com/ix._louis (7.10.2017)

https://www.turkcebilgi.com/james_watt (9.10.2017)

<https://www.turkcebilgi.com/kartaca> (27.10.2017)

<https://www.turkcebilgi.com/keldaniler> (18.10.2017)

https://www.turkcebilgi.com/pierre_l'ermite (7.10.2017)

https://www.turkcebilgi.com/pirene_da%C4%9Flar%C4%B1 (5.11.2017)

<https://www.turkcebilgi.com/thalestris> (7.10.2017)

https://www.turkcebilgi.com/xiii_gregory (12.10.2017)

https://www.turkcebilgi.com/yunan_alfabesi (5.10.2017)

www.ilkkimbuldu.com/paratoneri-kim-buldu/ (10.10.2017)

METİN FOTOKOPİSİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
KÜTÜPHANESİNE

فائده‌لی کتبخانه عدد ۲ و ۳
Şişli Camii Vakfı
tarafından Vakfedir. ۱۹۸۵

۱

۱۹۸۵

۱۹۸۵

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
Kayıt No: 552
Konu No: ۱۹۸۵

۳۴۶

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع ایدمشدر .

صاحبی : کتابچی ستراق

استانبول

مکتبہ صنیعہ مطبعہ سنک

۱۳۱۱

ŞİŞLİ CAMİİ KÜTÜPHANESİ

44021

1985-352

Kitap No.

Tanıf No.

مؤلفك باصلش اثرلری :

- لغات علمیه و فنیه : (ملازم تحسین بکله مشترکدر) بالجمله اصطلاحات و تعبیّرات فنیه بی تعریف و ایضاح ایتمک اوزره یازلمش و ۱۸ جزوی نشر ایدلمشدر .
- مبادی فن رسم : قره قلم ایله رسم یایمه نك قاعده لرینی تعریف ایدر .
- آرقداش بکافر انسرجه مبتدیلره فرانسرجه تعلیمی ایچون قولای بر اصولدر . اوکرت !
- کوکر چین پوسته سی : پوسته کوکر جینلرینك مفصل تاریخیه صورت تربیه و اداره لرندن باحث بر اثر عسکریدر .
- فرید : چو جققلرک تعلیم و تربیه سی مقصدیه یازلمش پك مکمل بر قرائت کتابیدر .
- ضیاء و حرارت : بوا یکی حادثه طبیعیه حقنده کی قوانین حکمیه بی ایضاح ایدر .
- یکی ترتیب مختصر عثمانلی صرفی : کوزله بر قواعد عثمانیه در که مکاتب رشديه عسکریه پروغرامنه داخلدر .
- او قزی : قرچو جققلرینك تربیه و تعلیمنه الویرشلی بر کتابدر .
- یکی اصول عثمانلی صرفی : مبتدیلر ایچون غایت الویرشلی و سوال و جوابلی بر اثردر .
- سیتار : هرودوت و تاریخنك بو قومه متعلق اقسامنك ترجمه سندن عبارتدر .

بسم الله الرحمن الرحيم

پادشاه معارف پرور و شهنشاہ معالی کستر افندیمن
حضر تالینک سایه شاهانه لرنده بالجملة علوم و فنون ترقی
ایلمکده و بتون تبعه صادقۀ شهریار یلری اثرهایون میامن
مقرون خلافتینا هیلرینه تبعیتله تعلیم و تعلمده مسابقت
کوسترمکده در .

قوللری دخی ریاض عرفان خاقان جهانده یتشمش،
وانواع نعم و عواطف خسروانه ینه نائلیتله اکتساب فیض
ایتمش اولدیغمدن، شونعمتک شکرینی ادا ایتمک مقصدیله،
اطفال مملکتله لزومنی حس ایلدیکم بر طاقم رساله لر
نشرینه غیرت ایتمکده یم .

بوکرده ده مشهور {لاروس} لغتک نهایتده بولنان {Note}
نوطلردن بزه فائده لی اولان قسملرینی ترجمه و بعض

مواد نافعہ علاوہ سیلہ او فاجق بر لغت طرزینہ قویدم .
مندرجاتی ہر کون لسان ناسدہ دائر اولان بعض تعبیراتک
شرحندن عبارت اولدیفی جہتله کنجلمزہ اولدجہ
فائدہ لی بر زمین مصاحبہ تشکیل ایدہ بیلہ جکندن
« لغت مصاحبت » دیہ آد ویردم . اومدیغم رغبتہ نائل
اولورسہ ، بوندن صوکرہ کی طبعندہ دہا زیادہ توسیع
واکمالہ چالیشہ جعفی وعد ایلرم .

۱ ربیع الاول ۱۳۱۰

بال حسن اوغلی

نجیب عاصم

لغت مصاحبت

برنجی باب

باب الف

آب حیات { Tonsain de jouandre برصودرکه ایچنلرک
 شباتی عودت ایدوب الی الابد بر حیات اولور
 ایمش . خضر والیاسه شربی نصیب اولدیغندن الی یوم القیام حی
 ایمشله . بوگا شاعرلرمن آب خضر ، آب حیوان گبی بر چوق
 آدلر ویرر وبرچوق شیلری بوگا بگزه دیرلر .
 آب حیات ، متصوفه اصطلاحنده « علم لدن » معناسینه
 مستعملدر ؛ و عربجه سی ما الحیاتدر .

ابجد { اسکیدن لسان عربی حروف هجاسنی جامع اولمق اوزره
 ترتیب ایدیلن الفاظ معروفه نك برنجی سیدر . قول

معروفه گوره بونلرک معنلری یوقدر . ابجد حسابنک الک زیاده قوللانیلان صورتی شودر :

ا	ب	ج	د	ه	و	ز	ح	ط	ی
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
ک	ل	م	ن	س	ع	ف	ص	ق	
۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۶۰	۷۰	۸۰	۹۰	۱۰۰	
ر	ش	ت	ث	خ	ذ	ض			
۲۰۰	۳۰۰	۴۰۰	۵۰۰	۶۰۰	۷۰۰	۸۰۰			
		ظ	غ						
		۹۰۰	۱۰۰۰						

(ء) ایله (آ) دخی (۱) برصاییلور . (ک) گدرت نوعی ده ۲۰ حساب اولور . پ، چ، ژ حرفلری عربیلری حکمنده در . بونلر شعرده تاریخ سویلک ایچون قوللانیلور .

آپیس } Apis مصر قدیمک الک مشهور معبودلرندن بریسی
اولان ارکوز در .

فقط بر او کوزک معبود اوله ییلسی ایچون وجودی کاملاً سیاه اولق و آلتیده هلال شکنده بیاض بولنق شرطلری وار ایدی . بواوکوزک گبرمهسی بتون سکان مصرک ماتمه گیرمهسی موجب اولوردی . نور مرده ، مومیالنور ، مکلف جنازه آلاپی ایله قالدیریلور ایدی . تأسف عمومی کهنه نك یکنی بر معبود بولمسنه قدر سورردی .

آيس يورطيسي، برنوع زراعت يورطيسي اولوب، اوکوز
ارباب زراعتك رفيقي و تمثالي اولديغندن او مرتبه يه اصعاد
ايدلشدور. يوقسه: زر دوز يهوه اورمهك اشك نه اشكدر.

آتش } Feu يونان اساطيرنده (پرومهته) نك چاقاق
طاشندن آتش چيقارمه يي اوگرتديگي ايجون
مرقومه متشكر اوله رق کنديسنه باجمله صنايعك موجودي نظريه
باقارلر. متقدمين آتشك صافيت و علويتنه باقهرق عناصرك اعلاسي
عد ايدرلر، و عبادت ايلدكلري کوکب نهاري - يعني -
گونشك تمثالي صايارلردی. ايشته عبادت نار، بو سبيله عبادت
شمسي تعقيب ايلش ایدی. روملر آتسه طاپندقلري گي
رومه ليارده آنلري تقليد ايتمش و (نوما) نار مقدس ياقق اوزره
بر آتشگده اويوندرمشدر. آتشپرستك حالا آمريقادا باقيدر.
بونلر ايلك لقمه يي آتسه اهدا ايمه دن (يعني آتمه دن) طعام
ايتزلر. هر آقشام ياقدقلري آتشك باشنده تغي ورقص ايدرلر.
مذهب زردشتينك وقتيله اوروياده پك زياده رواجي اولديغي و کنديسنه
مخصوص عبادتگاهلردن ماعدا هر خصوصي خانه ده ده محلي
بولنديغي متفق عليهدر.

آتشپرستلگه مخصوص معابد و کهنه و عبادات هر قومك
يدايتمده گورلمش و حالا تاتارلردن بعض طوائف قبله لرشك

قبولرني جنوبه آچق و جنوبه دونمەدن صو ايجمەمك گې
عادتلرني محافظه ايلكده بولمىشدر .

ان كسىمى } Carnaval قارناوال ، «الوداع ، بالحم»
معناسنه لاتينجه برتر كيدر كه ترجمه ده كى ان

كسىمى بونك ترجمه سى ديمكدر . شمدى بو زمانده اجرا اولنان
اكنجه لر ، حالا آلمانلر ك اجرا ايلكده اولدقلى «دلى يورطيسى»
گې رومه ليلردن قالمه «باقشانال» و «ساتورنال» نام يورطيشك
تقليديدر . باقشانال ، شراب الهى اعتقاد اولنان «باقكوس» نامنه
اجرا اولنان يورطيدر . «ساتورنال» ايسه «ساتورن» الهنك
يورطيسيدر .

اجناس بشر } Racer گرک و قتيله و گر كسه زمانمزدە
دنيا نك بش قطعە سنده بولنان انسانلر اوچ جنسه

تفريق ايديله بيلور كه آنلرده بياض و يا قافقاسى ، صارى و ياه مغولى ،
قره يا خود زنجى در . بالجملة اقوام متمدنه برنجى جنسدن اولوب
آوروپا ايله ، آسيانك غرب و آفريقانك شمالنده سا كندرلر .
ايكنجى جنسه منسوب اولانلر عرق ابيضك سا كن اولديغى
اقاليمك شرقده اوطورورلر قالموق ، لابون ، اسكيمو ، شرقى
سبرياده كى قبيله لر ، فيليپين ، ماريان ، قارولين آطه لرى اقوام
وسكنه سندن عبارتدر . اوچنجىسى آتلاس طاغلرينك جنوبنده
سا كن اولوب حبش ، قافر ، وهوتانطو قبيله لرى تشكيل ايدرلر .

فرانسه علماسندن بوفون عالمه جسميه بشريه نك ارانه ايلديگي
اختلاف ايله برابر ينه برنوعه منسوب اولدقلىنى اثبات ايجون
شوجهنه اداره افكار ايدييور : « اوروپانك بياض ، امريقانك
صاري ، آفريقانك سياه آدمي لون اقليم ايله تلوين ايدلمش
بر آدمدن بشقه بر كيمسه دگلدور . »

ادوار اربعه } *Les quatre âges* قدما . تاريخ بشردمه
دورت دور اعتبار ايدرلوردى . ۱) دور
ذهبدركه ، بومدتمده ارض اوزرنده يالگىز فصل ربيع حكمفرما
اولمش وبو بهار دائمي ايجنده ياشايان انسانلر صفوت و حليت
خلقيله لرني محافظه ايتمشدر . ۲) دور فضه دركه ، بودورده
انسانلر درجه عاليه عصمتدن سقوط ايتمشدر ؛ طويج و دمير
دورلرنده ايسه مشقت پيدا اولمشدر .

فيزيولوژي علماسي ده عمر بشري دورده تقسيم
ايدرلر . ۱) ۱۵ ياشنه قدر ، صباوت ؛ ۲) ۲۰ : ۲۵
شباب ؛ ۳) اللى بشه قدر كهولت ؛ ۴) هرم و پيري دوريدر .
استالاغميت } *Stalagmite* طويراق آرارلندن صيره رق
استالاقيت } *Stalactite* ير آلتنده بر بوشلغه واصل
اولوب دروننده منخل بولنان اجزا اكلسيه يي
اومغارنك طاوانه ترك ايدن صولرك ترسبندن حاصل اولان
قاعده لري يوقا ريده ورأسلري آشاغي صارقيق بخروط شكلمده كي

طبیعی عمودلره روحه دن آله (استالاقیت) دیرلر. آشاغی دوشن
 صولرک دروننده کی مواد کلسیه بربری اوزرینه ییغیله رق یوقاری
 طوغری تشکیل ایدن عمودلره ده (استالاقیت) دینور. بعض
 مغارلرده هرایکسی ده قاعده لری قالین ورأس طرفلری اینجه
 عمودلر تشکیل ایله آلتدن اوستدن بربرینه قاریشهرق غریب
 بر منظره حاصل ایلر. استالاقیت بک عجیب وشایان تماش
 بر منظره تشکیل ایدر: هله حاوی بولندیفی مغاره یه برمشعله
 ایله گیریلورسه تماشاسنه طویولماز. بونوع مغارلردن اکثر
 مالکده برقاج دانه بولور.

آشی { Accine انگلیز اطباسندن (جنر) کویلدده
 اینک صاعقهله مشغول اولانلرک عموماً چیچک
 علتدن آزاده اولدقلرینه دقت ایلمش ایدی. براینک ممه سنی
 معاینه ایلدکده اوزرنده بو حیوانه مخصوص وساری بر التهابی
 چبان گوردی. بوندن بوجبانلرده بولتان وروسک عارضی
 اوله رق صاعقیلره آشالتمه سیله آنلری چیچکدن محافظه ایلدیگی
 نتیجه سنی چیقاردی. بوکشی ۱۷۷۶ سنه سی ایتمش ایدی: فقط
 یگرمی سنه مجربه وتدقیق ایله تماماً مطمئن اوله دن نشر ایلدی.
 بوگمکافات اوله رق انگلیز پارلمنتوسی کندیسنه ۵۰۰,۰۰۰ فرانق
 وردی.

افکار جدیددن هیچ بریسنک اوغرامه سی ممکن اولمیان
 مانعه یه آشی ده اوغرادی. هرکس آشی حقنده درلو درلو

فكرلره ذاهب اولدى ؛ نهايت حكومتلر ك بعضيسى چوجقلرىنى
آشلا دانلره مكافات و بىرمگه قدر فداكارلىق گوستردى . بوگون
اقوام مدنیه آشینك فائده سنى تقدیر ایلشدر .

آشى { دالیرمه كلمه سینه مراجعت بیوريله .

Equinoxe } گجه ایله گوندزك مساوی
اعتدالین نقطه سی { اولدقلری ایکی گون ارض اعتدالین

نقطه لرندە بولندیغی زمانه تصادف ایدر . بوده هر سنه مارت
طقوزی ایله ایلول اون برنده وقوعه گلور ؛ چونکه اوگونلرده
ارضك ایکی قطبی گونشه عینی مسافه ده بولنه رق هرایکسی ده
بر صورتله تنویر ایدیلور وارضك تماماً یاریسی آیدینلق و یاریسی
قراکلیق اولور . دائرة استواءیه ، دائرة اعتدال دخی دیرلر .
بونك سببی ایسه یوقاریده گوستریلن تاریخلرده ارض ایله شمسك
دائرة استواء شمالی اوزرندە بولنمە سیدر .

ارضك شمسه اك زیاده مائل بولندیغی یعنی ارضك ایکی
قطبلرندن بریسی تمامیه ضیای شمسه معروض اولدیغی حالده
دیگری مظلم قالدیغی زمان ارضك محوری اوزرندە بولندیغی
نقطه یه ده قلب نقطه سی دیرلرکه بونلردن قلب شتوی کانون ثانی
طقوزندە و قلب صیفی ده حزیران اون برنده وقوعه گلور .

Académie } جمعیات فنیه ، ادبیة صنایعیه ،
آقاده می { حرکات بدنیه (ژیمناستیک) به نام عمومی اولان

آقاده می نامی وقتيله فلاطونك درس حکمت و یردیگی باغچه صاحی اولان « آقاده موس » ك نامندن قالمه در .

فرانسه ده باشلیجه بش آقاده می موجود اولوب بونلرك هیسی (انستیتو Enstitut) یعنی انجمنه دانشه نام عمومی آلتده مجتهدر . بو بش آقاده می ، علوم آقاده میسی ، صنایع نفیسه آقاده میسی ، ادبیات آقاده میسی ، علوم اخلاقیه و سیاسیه آقاده میسیدر .

آلتون } Or آلتون معدنلرك ك صاف ، ك زیاده قابل تطرق و انحرار یعنی تل حاله كچمكه مساعد اولانیدر . بر میلمتروك ۹۰۰ ده بری قدر اینجه لگنه قدر ورق حاله كتیرمك نمکندر . صویك ثقلتی بر فرض اولندیغه كوره آلتونكی $\frac{1}{19}$ در . آتجق ۱۹۰۰ درجه حرارتده غلیان ایدر . ۱۰ کتیریا زیر زمینده صاف اوله رق بولور . بو سبيله اسکی انسانلرك ك ابتدا معلومی اولان معدن آلتوندر . صبان و سار آلتلر ابتدا آلتوندن اعمال ایدلمشدر . ك مشهور آلتون معدنلری آمریقادا ، برازیلیا ، شیلی ، مكسیقا و اون بش سنه دئیری قالیفورنیا و آوسترالیاده در . بر چوق نهرلر اوافق آلتون لوحه جكلری آقیدرلر . بر کیلوغرام خالص آلتون ۳۴۴۴ فرانق ۴۴ سانتیم ایدر . مساوی ثقلته بولان بر آلتون گوموشك اون بش بچق مثلی قیمتده در ، بومعدن هر زمانده علامت غنا و ازارات عد ایدلمشدر . کیمای باطل طرفدارلری

بومعدنه برچوق گوزل اسملر و برچوق خاصه لر اسناد ايدرلر .
و محبوب عد ايلدكلري بو محبوب اصفري معادن ساره دن
اعمال ايجون برچوق امك و مصرف صرف ايدرلردى .

الفبا } Alphabete لسانلر بينده اختلاف بولندينى حالده
الفبالرك اكثريسى آراسنده يك زياده مشابهت
موجود اولديغندن هيسنك بر اصلدن تشعب ايتديگنه حكم
اولنور . الفبانك اختراعى شرفى فنيكليلره عائد اولدينى
مرويدر . فنيكليلردن (قادموس) يونانستانده كتابت و قرائى
تعليم ايتمش واورادن رومايه سرايت ايلش و رومه ليلردن ده يكي
لاتين اقوامى دنيلن فرانمز ، اسپانيول ، پورتكيز ، ايتاليان ،
الح الفباسى انتشار ايلشدر .

لسان عربى الفباسى هر نقدر اوروپاننگكيلرك عكسكه
اوله رق صاغدن صوله يازلمقده ايسه ده عدد واسامى حروف
شرقيه و غربيه ده يك زياده مشابهت گورلمكده اولديغندن بونكده
فنيكليلردن آلمه اولديغنه ايتانيله بيلور . هله اقوام ساميه
حروفنك اشكالى دخى يكدبگرينه يك مشابهدر .

لسان عربى الفباسى بوگون جزئى تعديلات ايله بالمله
اقوام اسلاميه نك يگانه واسطه تحريريدر . فقط قبل الاسلام
اكتر اقوامك كنديلرينه مخصوص يازيلرى وار ايدى . علم
آثار عتيقه رقب التاريخيه ناميله ميدانه چيقان علوم اقوام سا-
لفه نك كتب توارينه كچميان احوالى تحقيق ايلديگى صره ده

ترک‌لرک ازمته قدیمده بک مترقی بر هیئت اولد یغنی وحتی
آنور یالیلره «خط میخی» بی تعلیم ایلدکار بی میدان چیقار مشدر.
چینیلرک، مصریون قدیم کبی، الفبالری یوقدر، بوقومده
یازی اشارتی اشیا وافکاری ترسیم ایدر. مصریلرک ایه روغلیف
یازیلری ده بویله ایدی. فقط فیکه لیلر الفبا صورتنه افراغ ایلشدر.

الکتریقیته } *Électricité* بوماده سیاله میلاددن ۷۰۰
سنه اول یونان حکماسندن «تالس»
واسطه سیاله کهر باده کشف ایدل یگندن رومجده «الکترون»
دینلن کهر با اسمی الکتریقه ویرلشدر. زمانم زده هر جسمک بری
«مثبت» و دیگر «منفی» اوله رق ایکی نوع الکتریقی حاوی
اولد یغنی معلوم اولمشدر. بوا یکی نوع الکتریقیته هر قنی بر سبیک
تأثیر یله طرد ایدیلنجه به قدر حال خفاده بولنور. اوجسمدن حاوی
اولد یغنی بر نوع الکتریقی طرد ایدل کده اوجسم دیگر یله الکتر-
یقلمش اولور. هر ایکی نوع الکتریقی دایما یکدیگر یله امتزاجه
مائل اولد قلرندن، مثبت الکتریقه الکتر یقلمش بر جسم، الکتر-
یقلمش و یا خود منفی الکتر یقلمش بر جسمه مقابل طوتلسه
حادثه الکتریقه حصوله کلمگه باشلار. ایکی الکتر یقک اختلاطی
اکثر یا شراره و کورولنی ایله مترافق اولور. فورطنه اتناسنده
ظهور ایدن کورولنی به «رعد» و شراره سنه «برق» دیرلر.
بو حالده مبادله الکتریقه یا مختلف نوع الکتریقه الکتر یقلمش

ایکی بلوط و یا خود بر بلوط ایله ارض آراسنده وقوعه گلور .
 اگر ارض ایله بلوط آراسنده واقع اولورسه، انسان، حیوان،
 آغاج گبی اشیای متوسطیه ییلدیرم دوشر . الکتریک علماسندن
 برچونگی ایکی نوع الکتریک و جودندن اشتباه ایله فرضیات
 سائر درمیان ایدیورلرسه ده هنوز ادعایرینی تأمین ایده جک
 ادله قطعی درمیان ایده مدکلرندن آدن صرف نظر ایلرز .
 الکتریک هنوز کنديسندن بکلینلن خدماتی ایفایه مساعد
 بر درجهیه گله مامشدر .

مع مافیه انتقال افکاره بر طریق آهنین اولان تلغراف
 و تلفون و حفظ اصواته برصندوقچه حدید اولان فونوگراف
 و سائر تطبیقات الکتریکیه وله رس عقول بر درجهده اولوب
 دها برچوق خدماتهده تطبیقنه صرف همت ایدلمکده در .

الله تعالی } سید شریف شویله تعریف ایدر :
 بر علمدرکه کافه اسمای حسناتک معانیسنی جامع
 اولمق اوزره اله حقّه دلالت ایلر . اهل سنت عندنده جناب
 بارییه شویله جه اعتقاد کرکدر .

الله بردر یوقدر نظیری هرشیئتک اولدر بدأ و اخیری
 طوغمش دکلدر برنسنه دن یا برنسنه طوغماز ذاتندن اصلا
 یرکوک کونش آی انش صواشجار قوشلر بالقلر انواع ازهار
 انسانله حیوان بالجمله مشهود اولمش خدانک امریله موجود

هر شیئی یوقدن الله یراندی انجمله کونی الله دوناندی .
 یوقدر خدانک ضد و مثالی محدث دکلدن اولماز زوالی
 ذاتی منزله لون و صوردن وقت وجهتدن هر درلور دن
 هم جسم و جوهر همدن عرضدن الله بریدر برده غرضدن
 یوقدر تغیر اولماز تبدل ذاتنده حَقْک یوقدر تعلل
 الله واردی عالم یوغیکن هم وارلغین بیل سن کن دیسندن
 یوق وارلغنده اوللله آخر ذات جلیلی هر شیئه قادر
 حَقْک ایشنده حکمت وار اما اولماز عبث ایش اللهده اصلا
 نقصان صفتدن ذاتی بریدر وصف کمالات آنده جلیدر .
 علم و کلامه سمع و ارادت کورمک حیانه تکوین و قدرت
 ذاتیله قائم ثابت صفاتی عینی دکلدن نه غیر ذاتی
 الله علیم اول علم خدایه ایرمز عقللر چون بی نهایت
 هر شی خدایه مغلوم و مدلول الله یوقدر برسنه مجهول
 الله کلیمدر اما مبری صوت و دهاندن واجب تعالی
 سامعدر الله یوق سمعه مانع بی اذن و آلت هر صوتی سامع
 الله مرادین اجرایه قادر هر نه دیلر سه اول آنده حاضر
 ناظر در الله بی چشم و آلت هر دایم ایلر هر شیئی رؤیت
 قادر در الله هر امره قادر قدرت آنکدر یوق بشقه ناظر
 حی و قدیمدر باقی و دایم وصف جلیلی ذاتیله قائم
 احیا امانه ایجاد ایله خلق بالجمله تکوین فعلی محقق

اسماء حسنى، لازمدر اوگرن بالله (شفا) دن يابشقه يردن
بيل آخرتده وارددر نهايت مؤمنلر ايجون اللهى رؤيت.
(تحفة الاسلام)

الماس } Diamant بو جسم تبلر ايتمش فحم خاصدن
بشقه برشى اوليوب معادنك اك صاف واك
سرتيدر . بالمله مؤثرات كيميويدن ازاده اوله رق حل ايديله مز .
هر جسمى چيزر و هيچ برىسى كنديسى چيزه مز ؛ بوسيله الماس
كندى طوزيله جالانور . ندرت و براقلى حسيله سوس وزينته
قوللانيلور ؛ جام كسمك ايجون جاجيلر ، محور ياقيق ايجون
ساعتجيلر ، احجار ذى قيم جلاسيچون حكاك و نقاشلر الماس
قوللانيلور . باشليجه اوله رق هند و بره زيل ياده بولنور . فرانسه -
لرك (ره زان - يعنى وصايت) نامى ويردكارى الماس اوروياده
بولنانلرك اك براقيدر ، بوالماس ۱۳۶ قيراط (۲۷ غرام) در .
(۴۰۰۰۰۰۰) فرانق قيمت تخمين ايدلمكده در . فرانسه تاج
قراليسنه عايد الماسلرك عددي ۱۸۲ ۶۴ اولوب ۱۸۷۵۱ قيراط ثقلتنده
و ۲۶۰ ۹۰۰ ۲۰ فرانق قيمتنده در . الماسك عربجه سى (ماس) در .
آمازون } Amazonas اساطير يونانيه ده سلاحشور برقييله
نسواندر .

بوقادينلرك ، ارلك چوققلىرىنى ترك ، ودهاز ياده سهولتله اوق
آته يلك ايجون صاغ مملرىنى احراق ايلدكارى مرويدر . تاريخ

ودها طوغریسی افسانه لر بر جوق آمازون صایار بونلردن یانته
 زیله تروالیلره اعانه ایتمش؛ نومبریس کیخسروی افنا ایتدیره ش؛
 تالسیریس اسکندری زیارت ایتشدر. متأخرین، امریقانک
 کشفنده جنوبی آمریقاده (ماراغوره) نهرینک ایکی ساحلنده
 ارککلردن دهاجسارته محاربه ایدر قادیتلره راست کلدکلرندن،
 یونان آمازونلرینه نسبتله، بونلره ونهره اواسمی ویرمشلردر.

انقطاع تنفس { Asphyxie صویه طالمق، ایپ ایله
 بویندن آصلق ویا بوغولق، مهلك غازلر

تنسمی ایله نفس منقطع اولور. بو حالده بالجمله علام حیاتیه معطل
 قالور. صوده بو غلق ایله کومورک یانمه سندن حاصل اولان غاز
 (حامض فحم) ی قوقلایه رق بو غله بربرینه بکزه دیله بیلور.
 بونلرده سبب ممات نه صو ونه ده حامض فحمدر، آجیق هوای
 نسیمینک فقدانیدر. نفسی کیلمشلره امداد ایچون خسته یی
 آجیق هوایه جیقارمق، البسه سنی صویمق. آق جگر لرینه هوا
 ویرمک، جریان دمی اعاده ایچون قوتلیجه وجودینی او غمق ایجاب
 ایتدیگی کبی بعض حاللرده قولندن قان آلق لازمدر.

انکرك { Pripere بیلانلرک انواع کثیره سی ایچنده
 اسمر قرمز سی رنگلی انکرك (افعی) دیئلندن زیاده

ممالك معتدله ده زهرلی بیلان یوقدر.

آمریقانک جنغراقلی تعیر اولنان ونملر لرلرده بولنان

پیلانی بوندن دها کسکیندر . هله چنغراقلىنك زهرى برىلدیگی
اڭ ایرى انسان و حیوانى برىساعتده اتلاف ایدەجك مرتبەده
قوتلیدر . پیلانك زهرى ديلنك آلتندە ویاخود اوست چكەسنىڭ
اوگندە برطاقم چنگللىر ایچندە در . برانسانى پیلان ایصیرر
ایصیرماز یارەسنى همان طوزلى صوایله ییقامق وېك زیاده
ایصنمش دمیبر ایله داغلامق الزمدر .

اهرام } pyramides / مصر فرعونلری و اووقت مقدس
طانیلان حیوانلری ایچون مقبره اولمق اوزره انشا
ایدیلن قدیم وجسیم بنالره اطلاق ایدیلور . بک یگی بر فکره نظراً
اهراملرک انشاسی چول قوملرینك استیلاسنهسد اولمق ایچوندەر
۴۰ الى ۶۰ کیلو مترو مسافەدن گوریلە بیلن بوانیة جسیمە چول
کاربانلری ویانیل ملاحاری ایچون رهنا اوله رق یا پلد قلری ده
خاطره گله بیلور . بوکې افکارک تخالفی اهراملرک مقصد انشا
سنك هنوز نه اولدیغی آکلاشیله مدیغنه دلالت ایلر .

اهراملرک اڭ مشهوری میلاددن اون ایکی عصر اول
حکومت ایدن (که اوپس) نام فرعونك انشا ایتدیردیگدر .
ارتفاعی ۱۵۰ مترو اولوب (افل) قلهسی انشا ایدیلنجیه قدر
بوندن یوکسك بنا یوق ایدی . اهراملر عجائب سبعة عالمنددر .

اهل صیب محاربه لری } Croisades همان ایکی عصر
ظرفنده سکزدفعه اوله رق

پاپائک حمایہ واوروپا قرال وسینیور لرینک مشارکتی ایله اجرا اولان سفرلرہ اطلاق ایڈیلور . بومحاربہلرہ اشتراک ایڈن اشخاص عموماً قوللرینہ برقرمزی صلیب طاق دقلر یچون بونلرہ اهل صلیب دینور . بومشهور محاربہلردن برنجیسی میلادک ۱۰۹۵ سنهسی (بیه رلرمیت) دینلن برمحذوب یایاس طرفدن تشویق ایڈلش وصوکی ده ۱۲۷۰ سنهسی فرانسه قراللردن (سن لوئی) نک وفاتیلہ یتقددر .

فرنسکلر سکز دفعه اجرا ایڈکلری محاربہدن بر نتیجه جیقارہ مدیلر : فقط بومناسبتله غربیلر شرقی اوکرنه رک ، بوسایه ده اوروپاده فنون ، صنایع و ادبیات اوزرینہ کلی تأثیرات نافعہسی کورلشدر .

اورانغ اوتانغ } Ourang . outang مایمون فاملیاسندن
ذکی بر حیواندر . اوتوز ایکی دیشی وار ،

قویروغی یوقدر . کنسیدی غایت قوی وچویکدر : قامتی ایکی متروبی منجاوزدر : حالات عادیه ده ایکی آرقه ایانغی اوزره طورور . آسیاده صوماترا اورمانلرنده ، و آفریقانک دائره استوا جوارنده کی منطقه سنده بولنور . بوحیوان غریب حقنده کی معلومات هنوز درجه کافیه ده دگدر . دیری دیری طوتیلوب اوروپایه گتیریلنلر ، اوروپانک اقلیم شدیدینه محمل ایده مدکلرندن ، سن کهولنلرنده کی حاللری لایقيله تدقیق ایڈیلہ مامشدر .

اولمپياد } Olimpiade مشتری نامنه اوله رق هر درت
سنه ده بر یونانستانده اولمپياد شهرنده اجرا

ایدیلم یورطیاره دیرلردی و بونلر یونانیلر ایچون دردر سنه لك
برردور تاریخ اییدی. شو تقدیرجه بر عصر ۲۵ اولمپياد دیمکدر. ایلك
اولمپياد میلاددن ۷۷۶ و صوکی ده ۳۹۲ : ۲۹۶ سنه اولدر. اولمپياد
واحد قیاسیدی اوزره سنه حسابی شویله در. مثلاً یکر می آلتنجی
اولمپيادك اوچنجی سنه سی دیمك اولمپيادك تاریخ بدسك ۱۰۳
نجی ییلی دیمکدر. ۶۶۷ نجی اولمپياد ۱۸۹۱ سنه سی تموزینك برنجی
گونى باشلادی.

اویوز } Galle بو علتك طبیعتی حقنده اطبا خیلی
مناقشاده بولنه رق خصوصی بر (ویروس) -

دن ایلری گلدیگنی درمیان ایدر لرکن، مؤخرأ عقارب نوغندن
برنوع حوین اولدیغی و بشره تحتند کمالی امنیتله تغدی ایلدیگی
کشف ایدلمشدر. بشره بی بر ایگنه اوجی ایله قالدیردق بو مضر
حیوانجغاك گورلمسی قولایدر. بوخستلق بالخاصه ارباب فقره
عارض اولور. کندى حاله بر اقیلورسه اویوز ایی اولمق ییلمز،
فقط بوگون همان برگونده تدایوسی چاره سی بولنشدر. تدایودن
صکره اثری قالماز. استحمامله، توتسی و یا پوماده طرزنده کوکرد
استعمالی بوخستالغه دوا در.

آي } Lune قمر ارضدن ۴۹ دفعه كوچكدر : ارضه
 اولان مسافه سي ده ۳۴۰۰۰۰ كيلومترودر .
 ارباب هيت قمر اوزرنده دره لر ، طاغیر ، ينار طاغیر بولنديغنی
 كشف ايلشلسه ده هواي نسيمدن اتر كوره مامشردر . هوانك
 فقدانسه علامت قمرده هيچ بلوط كورله مه سي ، وشعدن آلدیغنی
 ضيانك اصلا انكسار اتمه مه سیدر . بوسيله قمر ك هيچ اولمازسه
 ارضمز حيوانلریله غير مسكون اولديغنه حكملور . آي ،
 بر اطرافده ۲۹ بچق كونده بر كره دور : بومده ده بر عربی
 آي دیرز . دونديگی اناده دائما يالگیز بر يوزی ارضه
 دونمش بولور : بوسيله شكلنك قالین طرفی بزه دونمش
 بر يومورطیه بگزر اولديغنه حكملور : شو تعريفدن
 قمر ك ديكر طرفی اصلا ارضمزى كوره مز اولديغنی اكلاشيلور .
 قمر ك جاذبه سي ، شمسكی ايله اختلاط ایدرك دكرلرده مه
 وچندر حصوله كتيبر . بر چوق زمانلر قمر ك نباتات ، صحت
 و هوا اوزرینه بر تاثیر عظیمی اولديغنه ذهاب حاصل ایدمش
 ایديسه ده بوگون اوکی افكار باطله قسماً اولسون محو اولمشدر .
 بر شهر قمری ظرفده آید درت صفحه حاصل اولديغدن بو صفحه -
 لرك حادثات طبیعه دن برینه تصادفی طبعیدر . قمر دن ارضه منعكس
 اولان ضیا حرارتی ضیا ارماز . قاعدۀ طبیعه سنه موافق
 اوله يلك ایچون ك حساس ترومترولرده همان حس ایديله بيله جك

مرتبہ در . آيك برنجی هفته سنده کی صفحه سته « تربیع اول »
ایکجی هفته سنك نہایتہ « بدر » در دنجی هفته سنك صوگنه « تربیع
اخیر » دیرلر .

ایکی ال استعمالی ایدنلر } Ambidextre برالك دیگر-
ندن زیادہ مہارتلی بولمہ سنی
طبیعتدن زیادہ تربیہ اسناد ایدرلر . افیکار عامہ یہ باقیلورسہ ،
هر مولود ایکی النی عینی مہارت وسہولتہ استعمالہ صالح بر صورتہ
طوغمق لازم کلیور . فقط گرك وحشی و گرك مدنی انسانلر دہ ،
هر ایکی النی دہ بلا مشکلات قوللانہ بیلنلرک ندرتنہ باقیلورسہ ،
بوفکر براز گوججہ قبول ایدیلور . شوصوک زمانلر دہ طب
جدید ، چوجغک رحم مادر دہ بالخاصہ حملک صوگنه طوغری
صاغ النی قلداتمغہ مساعد بروضعده بولندیغنی کشف ایلشدر .
شوفکرہ باقیلورسہ ، طوغان چوجققلرک صاغ اللرنی استعمال ایدہ جک
بر صورتہ تولد ایلدکلرنی قبول ایتک و تربیہ نک دہ بواسطہ
طبیعی بی انبساطہ کتیردیگنہ حکم ایلک ایجاب ایدیور .

مدققین عثمانیہ دن بریسی چوجققلرک صولاق اولمہ سنی قوجاق دہ
صاغ قول اوزرندہ بولندیرمہ دن وشو صورتہ چوجغک صاغ
النی سربست براقہ مدن ایلری گلدیگنی ترجمانہ صقیقت
نشر ایلدیگی بر مقالہ دہ بیان ایلش ایدی کہ بودہ تربیہ مادیہ نک
تأثیرینہ گوزل بر دلیلدر .

هر قوم نردندہ صولاقق بر قصور عد ایدیلرک ودائم

چو جقلر صاغ ال ایله ایش کورمگه نشویق اولنه رق چو جقلرک
 استعداد طبیعی انبساطه گتیرلمکده اولدیغندن صولاقلر آزبولنمکده در
 ایود { ۱۸۱۱ lode سنه سی کشف ایدلمش بر جسم
 بسیط اولوب اور ، صراج ، اخلاط بارده
 وامراض رئویه ده کمال موفقیتله استعمال ایدلمکده در . ایود
 طبیعتده آتق مرکب اوله رق بولنوب یالکیز تصادف ایدیه من .
 سونکر ، حیوانات ناعمه وبالحاصه دکر یوصوفی دینلن نباتات
 بحریه دن استحصال اولنور . کوبک ومورینه دینلن بالقلرک
 قره جگر لرنده کترله بولنور . بوسپسله مورینه بالغی یاغنی سل
 الرنه لیلره توصیه ایدرلر .

ایکنجی باب

— باب با —

بارکیر قوتی { Force de cheval ما کنه اصطلاحنده .
 ۷۵ کیلو غرام ثقلاتی بر ثانیه ده ۱ متر وار تفاعله
 قالدیرن قوته دینور که ، بوقوت ما کنه قوتلری مساحده واحد
 قیاسی اعتبار اولنور . مثلاً ۱۰ ویا ۲۰ بارکیر قوتنده دینلن
 بر ما کنه بر ثانیه ده ۷۵۰ ، ۱۵۰۰ کیلو غرام ثقلاتی ۱ متر وار تفاعله
 قالدیرم جق قوتی حاز دیمکدر . بوقوت منتخب آتار اوزرندم

ایدیلن تجربہ لر دن اقتباس ایدلمشدر . برآت کونده آنحق ۸
 ساعت چالیشہ بیلدیگندن و حال بوکہ برما کنه بلافاصلہ ۲۴
 ساعت ایشلیہ بیلہ جگندن مثلاً ۵ بیگیر قوتندہ دینلن برما کنه
 تمام ۱۵ بارگیرک گورہ جکی ایشی گورمکده اولدیغی آ کلاشلیلور .
 باروت } *Poudre* تدقیقات اخیرہ باروتک فشنگ
 و مہتاب گبی استعمالی چنلیلر آراسندہ ہجرت
 نبویہ دن آلتی یوزسنہ اول معلوم اولدیغی میدانہ قومشدر . فقط
 مریمی آئمہدہ استعمالی بیلزلردی . ہجرتک برنجی عصری
 اورتہ لرینہ طوغری استانبول محاصرہ سنہ گن فرق اسلامیہ
 علیہندہ شرق ایمپروطورلغی عسکرینک برنوع یانغین فشنگی
 طرزندہ «آتش رومی» استعمال ایلدکاری گورولمشدر . میلادک
 ۱۳۴۶ سنہ سی وقوعہ کان قورمسی محاصرہ سنندہ انگلیزلر باروتی
 واسطہ تخریب اولہرق ایلاک دفعہ قوللانمشلردر . روژہ باقون
 بیوک آلبرت، و آلمان پاپاسلرندن برتون شورانچ آراسندہ باروتک
 کشف ویادہا طوغریسی آوروپایہ صوقولمسی مختلف فیہ برمسئلہ
 اولدیغی گبی بونلردن ہر بریسنگ درجہ مساعیسیدہ معلوم دکلدر ،
 یاقین زمانلردہ پاموق و خالص آزوت ایلہ برمادہ ملتہبہ
 اعمال ایدلمشدر . *Fulmicaton* پاموق باروتی دیہ آدلانان بوباروت
 عادی باروتک تاثیرینی حائر ایسہدہ بعض محذورلری استعمالی
 تعیم ایدہ مامشدر . بوگونلردہ ہنوز ترکیبی اعلان اولغیان برباروت

دها اعمال ایدلمش و بونك حین اشتعالنده دومانى جیقمیدیغندن
«دومانسز باروت» آدینی آلمشدر. بارونك یاپیلوب صائلسند
امنیت عمومیه ایچون تهلسکه موجود اولدیغندن اکثر حکومتلرده
اولدینی کبی حکومت سنیة عثمانیه دخی بارونك اعمال و فروختنی
تحت الحصارنده بولندر مقدمه در .

Baromètre } بارومتر
عثمانیجه سی «مقیاس هوا» در .
بو آلتی غالیله نك شا کردی اولان ایستالیالی
طور یجالی ۱۶۴۳ سنه سی اختراع ایلشدر . آلت، هوای نسیمینك
تضییقی ازانه ایدر . الده بارومتر اوله رق بر محل مرتفعه
جیقلدجه . تضییق هوا آزاله جفنه و جیوه ستونی ده هوا تضییقی
ایله موازنت کسب ایتك ایچون آشاغی اینه جگنه مبنی . بو خاصه -
دن استفاده ایله ارتفاعلرك مساحه سنده استعمالنی فرانسه حکما -
سندن «باسقال» موقع تطبیقه وضع ایلشدر . بارومتر و درجه یه
قدر هوانك گوزلك و فالغنی ده ازانه ایدر . زیرا هوا قوری
ایکن ایصلاق هوا یه نسبتله ده خفیف اولدیغندن ، یاغمور یاغمیه -
جفی وقت جیوه ستونی یوکسلور ، عکسی حالده دخی آچالور .
بارومتر و نك معروف اولان شکللری چناقلی ، سیفونلی ،
قادرانی دیسلر در .

Ballon Arosta } بالون
بر مایع درونسه طالد -
بریلان هر بر جسم صلب ، مایع ایچنده طوتدینی

حز حچمندہ کی مایع نقلتہ مساوی بر قوتلہ آشاغیدن یوقاری یہ
ایتیلور . « آرخمیدس » ک کشف ایلدیگی قانونک مفادی شو
افادہ دن عبارت اولوب ، بونی حمامدہ صویہ طالدینی ائسادہ
کشف ایتدیکندن ، سونجندن او قوجہ آدم چیرل چیلاق سوقاغہ
اوغرایہرق « اورہقا ! اورہقا ! یعنی ، بولدم ! بولدم ! » دیہ
قوشمشدر .

بالونلر سیرا کوزہ لی آرخمیدسک بوقانونسک تطبیقاتسنددر .
درونی هوادن دها خفیف برغاز ایلہ طولدیریلان بالونلر ، بر درجہ یہ
قدر یوکسلوب اورادہ کثافتی سطح ارضدہ کندن دها آز بر
ہوا طبقہ سنہ واصل اولدقلرنده ، کندی حجمہ مساوی ہوا ثقلتی
ایلہ درونندہ کی غاز ، اصل بالون ایلہ زورق وبالونجی ثقلتی توازن
ایدہرک اورادہ قالور . بالونجی بر مقدار دها یوکسلک ایسترسہ ،
احتیاطاً یانندہ بولندردینی قومدن عبارت صفہ سنک برازیخی
آتار . اینمک آرزو ایتدیگی وقت ایسہ بر ایپ ایلہ بالونک یوقارہ
یسندہ کی سویایی آچہرق ایچندہ بولنان غازک بر قسمنی صالویرر .
بالونلر ایلک دفعہ اولہرق ۱۷۸۳ سنہ سی (آنتونای) لی

مونغولفیہ برادرلر طرفندن انشا ایدلمشدر .

سفینہ ہوائیہ اطلاقہ شایان اولان بالونلر ، ہنوز آرزو
ایدیلن درجہ کمالہ واردیریلہ مامشدر .

بالونی جہت مطلوبہ سوق ایچون قوت موجود ایسہدہ ،

مقاومت و نقطه استناد مفقود در. مع مافیه بوندن ناامید اولما ملیدر.
 بوبانده آمریقالی حکیم مشهور فرانقلنی تقلید ایتلیدر. بالونلرک
 کشفندن برمدت صوگره بر ذات بوبیوک آدمه : « صانکه بر
 بالونه نه ایش بارار ؟ » دیمش ، فرانقلن ده « لهنور طریغانه بر
 جومون نه ایش بارار ؟ » سؤالیله جواب ویرمشدر .

حقیقه او وقتدن بری بالونلر خیلی اکمال اولنه رق اوردو .
 لرده بخاره خدماتنده خیلی فائده لری کورولمش و اکثر دولتلر
 اردولرنده استعماله باشلامشدر .

Vapeur سطح اوزرنده بخاره قلب اولسان
 بخار } بردامله صو کندی حجمک ۱۷۰۰ مثلی قدر بر
 طوتار . شو حاجه بخار قوتک نه قدر جسم اولدینی ، صنایع
 و سیر سفاسنه تطبیقندن نه درجه استفاده ایدیلوب و ایدیله جگی
 آگلایشیلور . (رده نومور) درجه سیله تقسیم ایدلمش بر ترموتر و ایله
 ۸۰ درجه ایصدیلان صو بخاری مایع اوزرینه اجرای تضییق
 ایدن هوای نسیمی ؛ یعنی ۱۷۰۰ کیلو غرام ثقلی قالدیرر .
 حرارت ۹۷ به چیقارسه بوقوت ایکی قات اولور ؛ ۱۱۳ ده
 اوچ قاته چیقار . وشو صورتله هراون بدی درجه ده قوت بر
 هوای محیطی ثقلی (یعنی ۱۷۰۰ کیلو غرام) قدر آرتار .
 بناء علیه ۱۰ تضییق هوای قوتیه ایشله یین بر ماکنه نک صوی
 ۲۳۳ درجه تسخین اولمش دیمکدر . ایکی تضییق نسیمی استعمال

ایدن ماکنهیه آچاق تضییقلی، بوندن برزیاده استعمال ایلینه وسطی تضییقلی، و اوچ تضییقدن ریاده لی اولانلره عالی تضییقلی ماکنه تعبیر اولنور .

۱۶۱۵ سنه سی (صالامون قو) نام فرانسه لی بخارک قوه محرکه مقامنده استعمالی فکرینی اورتهیه قویمش ایلدی . (دنی پاپن) ایلک دفعه اوله رق پیستونلی بربخار ماکنه سی ایجاد ایلدی . نهایت انکلیز، (جیمس واط) قوه بخاریه دن استفاده یولنی تمامیه تأمین ایلدیگندن بحق کاشف عنوانه لایق گورلمشدر .

Boa } بوآ
بوآلر ییلانلرک اعظم واقواسیدر؛ بیوک حیوانلره کمال موفقیتله هجوم ایدرلر ایسه ده بخش

ایلدکلری دهشت مالک اولدقلری قوتدن ایلرو گلوب یوقسه دیشارنده زهرلی چنگللیری یوقدر. بو آنک اک مشهوری جنوبی آمریکا اورمانلرنده بولنان ودوین *Douin* دینلن نوعیدر . بولنر بعضاً ۱۵ مترو طول وانسان بلی قائلنغنده بولنورلر . جسیم آغاجلرک قوووغنده سمیدلنهرک آجلق اجبار ایدمجه قدر حرکتسز قالورلر . آجیقدقلری وقتلری یارقامشلغه گیدرلر ویاخود برداله آصیلهرق شکارلرینه منتظر اولورلر . اولری اوزرینه کمال شدتله آتیلهرق صاریلوب تشکیل ایلدکلری حلقه لر آراسنده از، عادتاً طائلیه جق برصورتده خمیرایدرلر . هضملری پک آغیردر، بوهنکامده یعنی معدهلری طولی اولدینی وقت

تمامیہ حال جموددہ بولندقلرندن گندیبارینی اوحالده اتلاف
ایده بیلورلر .

رومیلردن (ره گولوس) اردوسنك آفریقاده ، ومیلادك
۱۳۵۳ سنهسی ردوسده وفات ایدن ردوس شوالیهسی
(غوزون) ك بو آطده اتلاف ایلكاری تاریخلرده مضبوط
اولان بیلان بو آنوعندن اولدینی مظلوندر .

پاراتوننر } Paratonnerre حکیم مشهور فرانقلنك اختراع
ایلدیگی بو آلت تحفظ ، بلوطلرك الكتریقنی جذب
ورطوبتی بر زمین ویا خود صوبه ایصال ایدهرك محافظه سنه تخصیص
اولدینی بنا اوزرنده صاعقه نك باطلامه سنه وقت برافراز بر
« سیر صاعقه » در . صورت منتظمده رکر ایدلمش بر سیر صاعقه
کندی ارتفاعنك ایکی مثلی نصف قطر اعتباریله رسمی تصور
اولنان بر سطح دائره لك محل اوزرنده کی اینه واشیابه سپراولور .
الکتریک دائما اجسامك الکسیوری یرلرندن انتشار وکندی نوعنك
غیر یله اوراده اختلاط ایلدیگندن آغاجلر جریان الکتریقنك سرعتنه
غیر مساعد برر غیر مکمل پاراتوننر در . مواد حیوانیه ، مواد
خشیه دن زیاده الکتریک جریانه مساعد اولدیغندن بر آغاجه
دوشن یلدرم آلتده بولنان انسان و حیوان اوزرینه صجرا بهرق
اورادن مرور ایدر . فورطنه لی هوالرده یوکسك آغاج آلتنه

گیزلنك نفسى تهلکيه قومىق اولديغى شوملا حظلەدن آ کلاشايور .
فرانسهده ۱۸۳۵ سنه سندن ۱۸۵۲ سنه سنه قدر بيلديرمله مصاب
اولان ۱۳۰۸ کيمسه دن ۵۰۰ ى آغاج آلتنه گيزلنهرک نفسلرينى
تهلکيه القايديلر اولديغى استاتستيق معلوماتلندر .

پوصله } Boussola بوصله قدما نك مجهولى ايدى : فقط
چينيليرك ميلادن ۱۰۰۰ سنه اول استمال ايتدكلرى
آ کلاشايور . اون اوچنچى عصر ميلادده بر محور اوزرينه
موازات حالى اوزره موضوع مقناطيسى بر ابره نك شماله طوغرى
توجه ايتديكى اوروپاچه معلوم اولمشدر . ايتاليالى (فلايوژيووزا)
ايلك دفعه اوله رق ابره حرکت ايدە بيلك اوزره بر محور اوزرينه
قونلق يولنى كشف ايلمشدر . اوندن اولى ابره بر نخته پارچه سى
اوزرينه قونهرق صو سطحنه ترك ايديلور ايدى . ابره مقناطيسيه نك
اطرفنده بولنان دائره اوتوز ايكي جهات اصليه وفرعيه وروزگار
كرتلرينى گوسترمك اوزره اوتوز ايكيه تقسيم ايدلمشدر .
اوزرنده اشبو تقسيمات بولنان مقوده « روزگار كللى » ديرلر .
يوصله سز كميلر ساحلدن بك زياده اوزاقلاشه مدقلرى حالده
بو واسطه نك شيوعندن صو كره ترقيات بحريه درجه كماله ايرمگه
باشلامش وشو صورتله مناسبات بين الملل فوق العاده ترقى ايدهرك
ارضك اوقيانوسلر ايچنده ويا و ته سنده بولنان اقسام مجهوله سى
عالم مدنيتك معلومى اولمشدر .

اور جنوبي باب

— باب نا —

تاريخ { Date تواريخ امدہ بولنان باشليجہ تاريخلر قوۃ
حافظيہ ونہ خدمتی گورورلر. بونلرک اک مشهوری
و خاطر دہ طو تلغہ شایان اولاتلری بروجه آیدر : خلقت عالم
بوکون عموماً قبول ایدلديگنہ گورہ میلادن ۴۹۳۶ سنہ مقدمدر.
[راصد ترکی اولغ بک قولنجہ بوسنہ خلقت عالمک ۱۸۴۹۹۴ ہجری بیلیدر].
رومنک تاسی (۷۵۳ قبل المیلاد) : اسکندر کبیرک وفاتی
(۳۲۳ قبل المیلاد) ولادت نبویہ ۵۷۰ میلاد ، هجرت نبویہ
۶۲۲ میلاد ، بنی امیہنک تاسی ۴۱ هجری : خلافت عباسیہنک
تاسی ۱۳۳ هجری : سلطنت عثمانیہنک تاسی ۶۹۹ :
استانبولک فتحیہ قرون وسطایہ خاتمہ چکلمسی ۸۵۷ : طباعتک
اختراعی (۸۵۱ هجری) ، آمریقانک کشفی (۸۶۲ هجری) ،
ممالک عثمانیہدہ مطبعہ تاسی (۱۱۳۵ هجری) یکچیرینک
الغاسی ۱۲۴۱ هجری .

تجبر { Pétrification تجبر طاش کسملک دیمکدر . تجبر
ایدن جسم ، کندیسنی ترکیب ایدن مادہ بیرینہ
اجنبی وغیرعضوی بر مادہ عرض ایتمکله برابر ، تشکل اصلیسنی
تمامیلہ محافظہ ایدر . بر جسم عضوینک اجزأ فردیہ سی مرور

زمان ايله محو اوله رق عين شكل وموقعده برلرينه اجزا فرديه معدنيه قائم اولور . شو صورتده بر جسم متحجر ك جسم اول تشكلنده اولديغي منفهم اولور . «تحجر كاسى وياصنعى» ديه نباتات وحيوانات وسارهي ' دروننده فحميت كلس محلولى بولنان منبعلره قويه رق اوزرلرنده بر طبقه كرج طاش باغلا تمغه دينور . بوصورتله قبوق باغلاليان جسمك طبيعتي دگيشمز .

تخرش نباتي } Irritabilité تخرش نباتي دينلن حادثه عجيبي فن هنوز ايضاح ايدمه مدى .

نباتاتك همان كافه سى غروب وطلوع شمسده شايان دقت بر حر كته دوچار اولورلر . شمس تابانك اغترابي نباتاتي نشر روالو او احوال ايله تزينه اجبار ايدىيور دينه جك مرتبه بر تاثير حاصل ايدىيور . هله (كوسكون) دينلن نبات بر جسم اجنبدنك تماسندن صافقق ايجون قيانور . آمريقانك «سينك قايان» دينلن بر نباتي اوزرينه قونان حشراتي حبس ايجون وريقاتي قايي ويرر . آقاسيا يپراقلى اقساملى صانكه اويويه جقمش كى داللى اوزرينه قبانديغي حاده قنا چيچكى يره طوغرى اگيله رك چيچكلرى اوزرينه قبه شكلنده بر محفظه تشكيل ايدر . نيلوفر چيچكى اوزون بر ذنب واسطه سيله كوكه مربوط اولوب بوسايه ده گوندوزلى صوسطحه ياييلور و كچه لرى صويه گيره رك ظهور شمسله ينه ظاهر اولور . نباتاتك بر چو غنده ترتيبى هنوز معلوم اوله ميان بر حر كت ايله

(عضو تذکیر) خیطلرینک زمان القاحده حرکت ایلدکلری
کورلمکده در .

Homéopathie } تدوی بالمثل
بواصول تدوینک مؤسس
وناشری آلمانیا اطبا سندن دو قنور

(هانمان) در . مومی الیه « مندرمترلرید شفا بولور » دستورینی
اتخاذ ایله قدمانک « اضاده اضاده اید مقابلر ایدیلور » قاعده سنه
یعنی مثلاً التهابلر ملطفلر ایله تدوی ایدیلور قاعده سنه مخالفت ایتمش
ایلدی . مثلاً بره دینلن بوفرقة اطبانک قولنج بر برینه ممائل ایکی
مرض بر عضوده عینی درجده بولنه میه جعندن . علاج ایله
او عضوده تولید ایدیلن مرض عارضی بنقسه کلن مرضی دفع ایلر
وصوکرده حصول مرضه سبب اولان علاجک قطعیه اوده
مندفع اولور . دو قنور هانمان بونی قنه قینه ستمه لی بر آدمه ویرلدیگی
وقت مرض تسکین و بوخسته لقدن سالم اولانه ویرلدکده تولید
ایلدیگی گوردرک میدان قویمشدر . بو غریب تجربه گوره قنه
قینه ستمه لی بر آدمه ویرلدیگی وقت حمای حقیقی بی محو ایدر بر حمای
عارضی حصوله کتیرمش اولیور که اوده گندیلگندن مندفع
ولیور . هر نه حال ایسه میلیون اطبا آلمانیا ، فرانسه ، ایتالیا
انگلتره ، و آمریقا ده تکرر ایتمش و دستور قدیمه تابع اولان طبیبلر ده
اضدیون نامنی آلمشدر . (تدوی بالضد) کله سنه مراجعت بهوریه .

تقویم } Calendrier تقویمك وضعی تاریخی مختلف
 فيه ایسهده ، رومه شهرینك بانیسی اولان
 (روملوس) ك وضع ایلدیگی قبول ایلمكدهدر . روملوس
 ۳۰۰ گونی بر سنه اولق اوزره ۱۰ آیه تقسیم ایتمش و بونك
 خانق اولان (نوما) ایسه ۲ آی دها علاوه ایلشدر . رومه
 تاریخك ۷۰۸ نده یولیوس قیصر سنه طبیعییه گوره بوتقویمی
 اصلاح ایلدیگندن کندی نامنه نسبت ایلمشدر . بوتقویمده
 هر درت سنهده بر یوم مقم علاودسی یعنی کیسه اجرایی
 اساس انخاذا ایلمش ایدی . حال بوکه بوصورت سنلر مدتك
 دور طبیعیدن اوزون اولسی حسبیه ۹۰۰ سنهده بدی گون
 فرق ایتمش و ۱۵۸۲ سنهسی بوتفاوت ۱۰ گونه جیقمشدر .
 پاپا اون اوچنجی غره غوار بو محذوره بر چاره اولق اوزره
 عصر باشلری کیسهلرینی حذف و سنهیه اون گون ضم ایله
 اوسنهك ۵ تشرین اولنی ۱۵ تشرین اوله نقل ایلشدر .
 ایشته بوکا غره غوار تقویمی دیرلرکه بوگون روس و روملردن
 بشقه بالمله اقوام متمدنه خریستیانیه طرفندن قبول ایلمشدر .
 بوتقویمكده ۴۰۰۰ سنهده برگون خطاسی وارددر .

تقویم جلالی } شهر و سنین قریهك معاملات آنام و عوامی
 اخلاص ایتمكده اولسنه و سنه کیسه بونی تسهیل
 ایدهك یرده دهاز یاده اخلاص ایتمش بولندیغندن اصلاح تقویم

احتیاجی ملوک سلجوقیه دن ملک شاه جلال الدین سلجوقی زمانده
یعنی بشنجی عصر هجری اینجنده شدتله کندوسنی حس ابتدیردیگنه
بناء معاملات مدنیده تحقیق ایدن تشته چاره تحریمی ضمنده
نظام المملک ریاستی آئنده علما و فضلائی زماندن عمر الحیام
و عبدالرحمن حارث و ابو مظفر و میمون واسطی و محمد خازندن
مرکب ۴۶۸ سنه هجریه سی خلالنده عقد ایدیلن مجلس فنون
طرفدن ییل باشی نقطه اعتدال ربیعیه یعنی نوروز سلطانی به
مصادف اولیق و ۴۷۱ سنه هجریه سی رمضانک اوتنجی جمعه
گونى مبدأ اتخاذ قلنق اوزره بر تاریخ شمسی اتخاذ اولندی .

تقسیم ایام و شهرینه کلنجه : برسنه جلالیه اول نوروزرن
اعتباراً اوتوزگونلی اون ایکی آیدن و سنین بسیطه ده بش و سنین
کبیسه ده آلتی گونلی مسترقه دن عبارتدر .

سنین جلالیه ۱ کباسی ، ابتدای فصل بهاره ، یعنی شمسک
حمل برجنه انتقاله تابع اولدیفی جهته یددی دفعه هردرت سنه نك
دردنجیسی کبس ایدلمک و سکزنجی کره دردنجی کبس ایدلیوب
بشنجی سنه کبیسه اعتبار اولنق اوزره حساب اولنمشدر . اسامی
شهری بروجه آتیدر :

فروردین	۳۰	مهر	۳۰
اردی بهشت	۳۰	آبان	۳۰
خرداد	۳۰	آذر	۳۰

تیر	۳۰	دی	۳۰
مرداد	۳۰	بهمن	۳۰
شهریاز	۳۰	اسفندیارمذ	۳۰

اسفندیارمنه ماهندن صکره سنین بسیطه ده بش کون
وسنین کیسه ده آلتی کون مسترقه علاوه سیله سنه اکمال اولنوب
کافی السابق فروردین ماهنک ایلک کونندن سنه باشی اعتبار
اولنور .

(تقویم نجومی — شاکرپاشا)

مبدئی هجرت نبویه دن اولمق اوزره برسنه شمسی انخادی بعض
ذوات کرام طرفدن آرزو ایدلمکده در .

تلخیص } آتش کله سنه مراجعت بیوریه .

Télégraphie بری هوائی و دیگری الکتریکی
تلغراف } نامیه ایکی نوع تلغراف (دورنویس) واردر .

اشارات مخصوصه واسطه سیله یعنی هوائی تلغراف ایله مخبره
اصولی فکرینی ابتدا میدان قویان اون یدنجی عصرک اواخری
حکمت شناسانندن فرانسه لی (آمونتون) گبی گورنیور؛ فقط
(شاب) نام برادر لر بوفکر دن اقتباس ایله اصول مخبره هوایی بی
تکمیل و تسهیل ایتدیلر (۱۷۹۲) .

مصر والیدی محمد علی پاشا مرحوم بواساس اوزرینه
مخبره ایچون اسکندریه ایله قاهره آراسنده هوئی تلغراف
اصولنی وضع ایتدیرمشدر . دمیر بولارینک احداثدن بری
تلغراف الکتریقی تلغراف هوئی برینه قاسم اوله رق کره ارض
همان تلغراف تلارندن عبارت بر آغ ایچنده قالمق اوزرهدر .
تلغراف الکتریقی، اوزرنده اشارات مخصوصه ویاخود حرفلر
صره سیله یازلمش برقادرانه مربوط، مقناطیسی بر ابره دن عبارتدر .
مبدأ تلغرافخانه سنده بولنان بوقادران، تلارله واصل اوله جق
تلغرافخانه ده کی عینی ترتیبده برقادرانه مربوطدر . بر الکتریق
جهازی واسطه سیله بریکی قادران اوزرینه ال ایله ایدیلان حرکت
دیگره انتقال وانعکاس ایدر .

دکتر تلغرافنک عادی تلغرافدن فرقی ناقل تلک دکتر
آلندن کجمنی حسبیه اوزری « کوتا پر قا » دینلن برنوع رچنه
ایله مستور وپاسلمقدن محفوظ اولمسیدر .

تناسخ } Métempsycose روحک گویا بر جسددن دیگرینه
انتقالی فکر ومذهبی هنددن کلمه در . بواعتقاد
هنددن مصره واورادن برمدت صوگره، فیثاغورث، واسطه سیله
یونانستانه ادخال ایدلمشدر . اقوام قدیمه مذاهب باطله سنک همان هیستده
شعئ تناسخ وارددر . بومذهب سالکاری ییدکاری کندی اقرار بندن
بریمی اولمق احتمالی قورقوسیه حیوان ذبح واکلندن امتناع

ایدرلر . ممنوعیت لیم براهمه و فیثاغورثیه مذهبی اربابنک اساس
عقیده لرینی تشکیل ایدر . مذهب تناسخ بقاسی روح فکرینک
قبا بر طاسلاغی ایدی .

دردنجی باب

— باب تا —

étoiles ثابت ، کندیلکلرندن ضیادار هربری
ثابتہ } برر منظومه سیاره یه مرکز و شمس اولدقلری
قویاً محتمل اولان اجرام بی نهایتدر . برر لرینه یک یاقین بولنه رق
بیاضیمی برلکه شکلنده کورینورلر سه بونلره (نه بولوز — سحاب
مضی) دیرلر .

صمان اوغریسی (حاجی بولی) بونلرک الک بیوکیدر .
کواکب ثابتہ نک بزه بعدلری حساب ایدیله مامشدر . کوا-
کبدن بزه گلن ضیا هر نه قدر بر ثانیه ده ۳۰۰۰۰۰ کیلو مترو
قطع ایدیور سه ده آنلردن بزه یاقین مثلاً شعرا یمانی کوکبدن گلن
ضیا آنجق طقوز اون سنه ده واصل اوله بیلور . ارباب هیئت
آره صره سماده یگیدن یگی به ثابتہ لر کشف ایدرلر . فلک ادعاسنه
باقیلور سه هنوز یگی کشف ایدیلمن اجرام سماویه دن چیقان ایلک
شعاع یعنی بدایت خلقتلرنده حاصل اولان ایلک ضیا ثانیه ده
۴۰۰۰۰۰ کیلو مترو قطعیه آنجق شوزمانده بزه واصل اوله

بیش و هنوز ضیالری بزه واصل اوله میانلر کوریله مامکده بولمشددر . وسعت فضا تصوراته وله رسادر .

آجیق هوالرده گجهلری سمان آریلوب دوشیور گی کورینن « وشهاب ثاقب » دینان اجرام سماویه . سیاراتدن آیرلمش وهوای نسیمیزی برقاج نانیهده یاروب کچه جک بر قوتی حاز بولمیش وهوا ایله دلك واحتکا کدن آتش آلمش جسملر گی ملاحظه وایولده تأویل ایدلمکده در . اگر بولر هوای نسیمی درونندن مرورلرنده جاذبه ارضیه دن کندیلرینی قور - تاره مزلسه سطح ارضه دوشه رک « حجر سماوی » نامنی الیرلر . ارضه الک یاقین نابه (قنطوره) بر جنک (آلفا) استنده کی کوکیدر . بونک ارضه اولان مسافه سی ۳۴,۵۵۳,۰۶۲ میلیون کیلومتر و درکه . بونک ضیاسی بزه آنجق ۳,۵ سنه ده واصل اوله بیلور . آشاغیده بر طاقم نابه لرک ارضه اولان مسافه لرله بومسافه لری ضیالری نک مدت قطعنی بیان ایدر بر جدول ترتیب ایدلدی .

اسامی کواکب	مسافه	ضیالری نک بزه وصولنه مقتضی سنه
قو قو بر جنک ۶۱ نابه سی	۹۵۰۰۶۸۰۸	۹ $\frac{1}{4}$ میلیون کیلومتر و
وه غا	۱۲۰۵۸۵۹۶۲	۱۲ $\frac{1}{4}$ » »
شعرا ییمانی	۲۰۹۰۱۵۲۰۰	۲۲ » »
سماک الراح	۲۴۶۸۶۸۳۴۴	۲۶ » »

۳۱	»	»	۲۹۵۷۷۶۲۲۴	دمیرقازیق
۷۲	»	»	۶۸۱۵۷۱۳۰۴	عیوق

شو حسابدن ، برنابنه سونسه غائب اولسه ضیائی برچوق
سنه لر باقی قاله جفی آ کلاشیلور .

مشهور (آراغو) بوسبيله « ثوابتدن بزه واصل اولان
خطوط ضیائیہ او ثابتہ لک تاربخ قدیمی اخبار ایدر » دیمشدر ،

Pesenteur بالجمله اجسامی ، سربست اولسه و یا خود
ثقلت } بر شئیہ مستند بولنمسلر ، مرکز ارضہ کوتوره -

جک قوتہ دینور . بوقوت اجسامہ بر استقامت تعیین ایدر که او
استقامتہ عمودی و یا شاقولی دیرلر . اجرام سماویہ آراستده بونک
کی حکمفرما اولان قوتہ موازنت دیرلر ،

« ثقلت اضافیه » و یا خود « کثافت » اطلاق اولنان شی
بر جسمک ثقلتی ایله حجمی بیننده کی نسبتدن عبارتدر .

بشنجی باب

— باب مهم —

Attraction کائناتده بولنان اجسام یکدیگرینی
جاذبه } جوهر لریله مبسوطا و سافه لری مربعلریله معکوساً

جذب ایدرلر؛ ایسته بوقاعده سیارات آراستده کی قانون جاذبه در .

نيوطينونك اثبات ونامنى ابقايه كسب استحقاق ايلديگى
قانون بودر . ايسته بوقانون ايله سياراتك حركاتى . كواكب
ذوالاذنابك سيراتى، دگزلرك مدوجذرئى، ارضك ايكي قطبنك
باصقلىغى، الخ ايضاح ايلشدر .

بربرئى جذب ايدن اشبو اجسامك بربرى اوزرينه هجومى
كورميشمز، قوه جاذبهئى حال بيطرفيده براقه جق برر قوه
دافعه ممالك اولمهلرنددر . حركات دوريه بوايكي قوتك تركبندن
حصوله كمشدر .

عيني بر جسمك اجزاسى آراسندهكى بالاواسطه تماس ايله
اجراى حكم ايدن قوته « قوه الصاقيه » وياخود « جاذبه جزؤ
فرديه » اطلاق اولنور. شكرك صو ايله امتزاجى گي اجسامك
بربرينه اولان قوه امتزاجيه سنه « علاقه » تعبير اولنور .

Algèbre } بو علمك غايى كميته متعلق مسائلك
جبر } حائى تسهيل وتعيم دن عبارت اولوب علم حساب

انظر آيكي علملردن صايله بيلور . عربلر بونى يونانيلردن اقتباس
ايله ايله خيلى ترقى ايتدير دكدن صوكره ميلادك ۹۵۰ تاريخلرينه
طوغرى اوروپايه نقل ايلشدر . روجه بو علمه دائر يازيلان
آنارك الك قديمى دردمجى عصر ميلاديه بر حيات بولنان اسكند-
ريهلى (ديوفانت) ك ائيدر . جبر اوتهدن برى علمايه خاص
علوم عاليه دن معدود اولمق حسبيله هر قوم لسانده بر شيك

گوچلگندن کنایه اوله رق " مېر معادلېسی ! " سوزی ایراد
ایدیلور .

Lépre امراض جلدیه نكثاڭ مدهش واڭ کریهی } جذام
اولان بوعلت عدم نظافت، سو تغدی و بوقسوللق
نتیجه سی اوله رق قرون وسطی ده خیلی حکم سورر ایدی . بوگون
رفاه عمومینك دها زیاده تحت امنیتده بولنمی حسینیه بوعلته
دوچار اولانلر زمانمزدده آلامشدر . پك قدیم بر زماندن بری جذاملیلره
یعنی مسکینلره نفرت ارايه ایدیلور و سرایتندن قورقیلور ایدی .
حضرت موسی علیه السلام مسکینلری آیری بر محله بولندیرمغی
امر ایتمشلردی . اهل صلیب محارباتنه اشتراك ایدنلر بوعلتی
اوروپایه نقل ایتمشلردر .

اوروپاده آندن سوگره پك مدهش بر صورتده اجرای
حکم ایلمشدر . اووقت بوعلتك ساری اولدیغنه حکم اوله رق مسا کین
قلعه لر ایچنده تأسیس ایدیلن دار المساکینده حفظ ایدلمشلردر .
مسکین علته دوچار اولمش بر شخص گوریلور گورلمز همان یاقه -
لنوب کلیسایه نقل ایدیلور و اوزرینه جنازه دعاسی و آیینی اجرا
اوله رق دار المساکینه ادخال ایدیلور ایدی . هر مسکین اوزرنده
تخته برچاڭ طاشیه رق خلقی کندیسندن مبادت ایتدیرمگه
مجبور ایدی ،

ياوز سلطان سليم حضرت تلي عهدهنده اسكدارده بر مسكينخانه
تأسيس ايدلمش ايسهده بونلره هيچ بروقتده سو معامله اجرا
اولميهرق رفاه حاللري تامين بيورلمشدر .

فن طب جذامك ساري دكل ارثي اولديغني اثبات ايلدور .
Aérolithe هواي نسيمينك طبقات علويه -
حجر سماوي } سندن دوشيور كبي گوريان و دالما پارله -

يهرق دوشن طاشلره « احجار سماويه » ديرلر . سقوطلري
عظيم گورولتي ايله اولور . (لابلان) كبي علمادن بعضيسي
قرده بولنان ينار طاغلردن آتليغني وديگر برفرقه علما ايسه ،
دها قوتلي دليللره ، بونلرك فضاذه دور ايلر برطاقم سياراتدن
عبارت اولوب كره ارضك جاذبهسي بونلرك حر كتنه غلبه چالهرق
سقوطلرينه سبب اولديغني ادعا ايدرلر . آره صره سطح ارضك
نقاط مختلفه سنده طبائع خصوصيهده اولهرق بيكلرجه اوقه آغز -
لغنده حديد كويلرلر كوريلور . بو طاشلرك احجار سماويه دن
اولدقلى ظاهر در . گوكن طاش ياغديغني تازمنه قديمه دن بري
معلومدر .

éclipse ارض ، شمس ايله قر } خسوف و كسوف
آراسنده بولنور وقرده ارضك

كيري به آتليغني گولگه سي ايچندن چكرسه آي طوتيلور كه بو كا
لسان فنده ، خسوف ديرلر و بوده شاعر حشمتك شو بيتنده
تصوير ايلديكي كبي

بدر کا مہلہ اولور جنبہ آثار خسوف؛

آفت تیرہ ار لازمہ شہرند.

آیت بدر حالندہ بولندیغی وقتلردہ اولور . بالعکس
ارض ایله شمس آراسنہ قر کیرسہ کسوف حاصل
اولورکہ بوکادہ کون طوتلہسی دیرز . بودہ قمری آیلرینک
سلخ وغرہلرندہ اولور . اقوام قدیمہ بوگی حادثات سماویہ
درلو درلو معالرویرہ رک قورقارلردی . رومہ لیلر جرم منکسف
ویامخسفہ اعادہ ضیا ایچون بیوک آنشیر یاقارلردی : مکسیقا .
لیلر قورقورلرندن آج صوسزقالیرلردی ؛ حالا لاپونیالیلر خسوف
وکسوفی موجب ظن ایلدکلری ارواح خبیثہ یی اخافہ ایچون
ہوایہ نفک صیقارلر ؛ چینلیلر یرلرہ قبانہرق باشلرینی طاشلرہ
اورور ؛ سیاملیلر پک آجی سسلر حاصل ایدرلر . حال بوکہ میلاددن
۸ عصر مقدم کلدانیلرک خسوف وکسوف حقندہ رصدات
ایلدکلری آکلاشلیور . حکیم (آناقساغور) ک افکار باطلہ ناسہ
مخالف اولہرق بو حادثہ یی صورت فزیہ دہ ایضاحہ جرأت ایلدیگندن
طولانی پرائغہلردہ چوردیگی راویت ایدیلیور . زمانمزدہ بو کیفیت
ہیئت اربابنجہ الک عادی مسائلدن عد اولنہرق پک چوق زمان
اول ، وقوعی ونرہلردن رؤیت اونہ جنی ساعت ، دقیقہ ، وشکلیہ اعلان
ایدیلیور . خسوف قمری موجب ظل ارض اولدیغندن شکل ارضک

کره ویتی بونکله ده اثبات ایدماشدر. خسوف و کسوفلرک ازمئه قدیمه ده واقع اولامری ده حساب ایدیلرک توارخ سلف تصحیح ایدلمکده در.

خمیرسز } azyme بنی اسرائیلک پاسقالیادن برگون
اول ، اجدادلرینک مصردن حین

خروجلرنده یاپدقلری مایه سز اکمگی تذکاراً ، پیشوردکاری اکمکه دیرلر . اوگون خمیرسز یورطیسی طوتیلور . قاتولیک کلیسای جناب مسیحک حواریون ایلر صوگ اجتماعنده خمیرسز اکمک استعمال ایتدیگنه قناعت و یومناسبتله خمیرسز یورطیسنه رعایت ایلر . اورتودوقس آیننده ایسه مایه لی خمیر استعمال ایدیلور .

خوف من الماء } Hydropholie صوقور قوسی خسته .
لغی اکثر یا قودوزلغی ایما ایدر .

صوخوفی انسانده و مختلف حیوانلرده گرک کندیلککندن و گرکسه دیگرى طرفندن ایصرله دن حصوله گلور . قودوزلق پریاره یه بر قودوزک « وروس » ینک القاسیله اولور . برچوق بحر به لر وروسک و یا خود تعبیر جدید اوزره بمقروپک صالیاده بولندیغنی اثبات ایدیور . اکثر یا سبب اوله جفی علت مدهشه ایصرله پی متعاقب آذربزمانده باش گوسترر . بعضاده برقاج آی ، حتی برقاج سنه صوگره میدان چیقار . قورتی ایتمه نکده حصول مرضه تأثیری وارگی ظن ایدیلیور ؛ بعض آدملر گورلمشدرکه زیانسز برکوپکک ایصرمه سنه مراق ایدرک خوف مانه وقودوزلغه

مبتلا اولمشدر . دهاياقين زمانلره قدر بوخسته لغك قيزغين دمير
ايله داغلامق وياخود زاج ياغي ايله ياقق ايله اوگنى آلمغه
غيرت ايديلور ايدنى .

شمى ايسه فرانسلى موسيو باستورك كشف ايتديكى
تلقيج ايله بچارگان بر موت محققدن ياقه لرني قورتاريور .

دار الامان (Lieu d' asile) ارباب جنایت و مدیونلر و قتیله
مستحق اولدقلری جزادن قورتلق ایچون

معبدلره، الهلرك هيكلرينه، مزارلره، محرابلره التجا ايدرلردى . حكيم
مشهور مونتسكيو : « الوهيت ملجأيه فخرانه و ارباب جنایت قدر
ببخت كيمسه بوفدر . » ديه بو عادتى تاويل ايتمشدر . پوتپرست
عادتى خرسيتيانلغه داخل اوله رق رهاين بوندن استفاده ايتمشدر .
بردشمنك انتقامندن قورتلق ايستينلر ياباش كليسالردن بريسنه
وياخود بر يسقيوسك خانه سنه صيغور ايدى . بورلردن بر كيمسه
بي جبرا آلمغه كيمسه جرأت ايدمزدى : زيرا آفاروز اوله رق
جمعيتدن مطروديت جزاسنه درچار ايديلور ايدى . متهملرده
بر كيمسه بي اعدام ويا اعضاسندن بريستى ابطال واشكنجه ايتمهك
اوزره الحيله يمين ايتمه دن صاليو برلمزدى .

اسلاميتده دخى « ومن دخله كان آمناً » آيت كريمه سى
مؤداسنجه كعبه مكرمه نك حرم شريفنه داخل اولانلر اوراده
اعدام و موأخذ ايديله ميه رك كندى حالته ترك ايديلور و طبيعى
اوله رق طشرميه خروجنده مقتضاي عدالت اجرا ايديلور .

ترکلرده برکیمسه دیگرینک امانسه دوشرسه احاددن اولان
خصنک اذاسندن امین اولور ایدی .

دالیرمه } Bouture بر آغاجدن قوپاریلان دالی
دیگر بریره دیکدرک اوجنسدن دیگر آغاج
یتشدیرمه یه دیرلر . قواق، سگود، چنارگی جسم آغاجلرک چوغی
بویولده یتشدیریلور . برطاقلری ده فیده حالنده تخمیلردن فدان
یتشدیریلوب صوگره ایجاب ایدن محللره دیکیلور . برده آشی
ویاتیرمه اصوللری واردر . یاتیرمه دینانی بر آغاجک دالنی قوپار .
مقسزین یره یاتیره رق اوجنی دیشاریده براقق وشو صورتله دالک
طوپراق آلتنده قالان قسمنده کوک حاصل ایدوب بعده آنا آغاجدن
کسوب یرندن چیقارم رق ایسته نیلان یره دیکمکدر . آشلامه
بر آغاج فلیرنی دیگر بر آغاجه، اوزرینه اوزرلری چابوجق کسب
اتصال ایده جک صورتده، آشلامقدر . آشی کیفیتی عینی طبیعتده
اولان آغاجلر اوزرینه قابل تطبیقدر .

دکز } mer کره ارضک درنده اوجنی سترونصف کره
جنوبی سطحی شمالیدن زیاده احاطه ایدر .
صولرینک طوزلی اولمه سی حقنده کی بالجله فرضیات آراسنده
الک زیاده یاقیشیق آلانی قعر اوقیانوسده برچوق طوز کومه لری
بولنه سی حقنده کی فکدر . دکز لک درینلکی یرینه کوره پک

دگیشکدر . بعض یرلره اسقاندیل یتشدیریله مدیگندن اورالرك
سكز اون بىك مترو درینلگنه حكم اولنیور . شو حسابجه
دگزدی طبق قره لر گبی انیشلی یوقوشلی اولق وحتی بالقان ،
قاربات سلسله لری گبی حوضه لر ، وادیلر تشکیل ایدن گرتی
چیقیتیلر بولمق ایجاب ایدیور . آزر قره دن عبارت آطه لر صولرك
اورته مدیکى یوکسك طاغ تپه لرندن بشقنه اوله بیلور .

Cycle solire یگر می سکز سنه دن عبارت } دور شمسی
بردور اولوب ختامنده سنه لرینه او دورده

گچن کونلر گبی عینی کونلر ده بدأ ایدر ، سنه میلادیه دور شمسیك
اونجی سالندن بدأ ایلدیگی جهته له هر قنغی بر سنه نك قاچنجی
دور شمسیده بولندیغنی حساب ایچون اوسنیه ۹ ضم ایله مجموعی
۲۸ عددیله تقسیم ایدیلور .

مثلا شو کتابی یازدیغمز سال میلاد (۱۸۹۲ سنه سنك

هانکی دور شمسیده بولندیغنی $\frac{1892 + 9}{28}$ دستور یله حل اولندقد

چیقان ۶۷ خارج قسمتی دور شمس بی و ۲۵ باقیسی ده ۶۷ نجی
دورك یگر می بشنجی سالی اولدیغنی اشعار ایلر . شو حسابجه ۱۸۶۷
سنه سی آلتش یدنجی دورك مبدئ و ۱۸۹۵ ده منتهاسی اولمش
اولور .

دور قمری } Cycle lunaire قمر ، ارض و شمسہ نظر آ
 ۱۹ سنہ نہ وضع شدہ بولنیورسہ ، دیگر
 اومدندہ دہ سنہ او وضع شدہ بولنقدہ اولدیغندن بومدندہ
 بر دور قمری تعبیر ایدر لر . بوحسابی یونانیلردن (مه تون)
 میلاددن ۴۳۲ سنہ اول کشف ایلدیگی جہتله بونی آئسہ لیلر
 مرمر لوح لر اوزرینہ آلتون حروفله یازدقلری ایچون " عدد
 مذہب " دخی دیر لر .

دیزمان } Géant وقتیلہ غرایت قیالری آرارلندہ
 بولنان حیوان کیملری ازمنہ قدیمہ بزدن
 دہا ایری وقوی انسانلر بولندیغی ذہانی حاصل ایتمش ایدیسہ دہ
 تدقیقات فیه بولنلرک حیوان کیملری اولدیغنی واولیلہ دیزمان
 اطلاقہ شایان برنوع انسان بولندیغنی اثبات ایلشدہ .

زیرا تاریخک ضبط ایدہ مدیگی بر زماندہ
 یاشامش انسانلرلہ بزه اجداد اولان انسانلرک قد
 وقامتجہ یکدیگرندن فرقلی اولمدقلری قبل التاریخ آثار عتیقہ
 علم جدیدیلہ اثبات اولمشدر . دیزمان وجوجہ دینیلنلر مستثنادر .
 دیزمانلردن فنا اولچیانلردن ایکی بچق متروبی تجاوز ایدن یوقدر .
 میلادک ۲۳۵ : ۲۳۸ سنہ لرندہ رومہ ایمپراطوری بولنان (ماقسیمین)
 ۲۰۵ مترو ارتفاعندہ اولدیغنی گبی توراندہ اسمی کچن (باسان)
 حکمداری (اوغ) وسارہ دہ بوندن زیادہ طویل دگل ایدیلر .

سیاحلرک اوقدر مبالغه ایلدکلری زمانمز پاتاغونیا یلیری
۱،۸۵ مترو ارتفاعنده اولوب انسان ایچون طول وسطی عدد
اولنان مقداردن اون ، اون ایکی ساتیمتری یوکسکدرلر .

دیکلندیرمه } Jachère وقتیلہ برسنه محصولی آلنان
ترلانک ابرتهسی سنه محصول ویرمهگه کافی

قوته اوله میه جغی ظن ایدیله رک اڭ آزندن برسنه دیکلندیرمک
اصولی اختیار ایدیله یور ایدی . فلاح حاضره بو اعتقادک باطل اولدیغنی
دیکلندیرمگه براقیلان برترلانک اومدت ظرفده برطاقم مضر
اوتلریتشدیردیگنی دلیل انخاذا یلمشدر . حقیقه گو برملک وارضی بی
اصلاح ایلمک سایه سنده طوپراغک قوه نامیه سنی ادامه ایتمک
ممکن اولوب یالکیز زرع ایدیلم موادی دگیشدیرمک ایجاب
ایدر . مثلاً برسنه طوپراغک قوه غداییه سنی مص ایدن برشی
اکلدیگی حالده ، ابرتهسی سنه بقیه سی طوپراقده برطاقم گو بره
براقان و تارلای اصلاح ایدن دیگر بر ماده زرع ایلمک کر کدر .
ایشته بوکاده « مناوبه اصولی » دیرلر . مناوبه ایچون پک چوق
یوللر گوسترلمش ایسه ده اڭ گوزلی درت سنه لک بردوری حاوی
اولاندر . یعنی : برنجی سنه پاتاس ، پانجار ، شالغام گبی کوکلی
نباتات ؛ ایکنجی سنه ، آریه ؛ اوچنجی ییل یونجه و امشالی ایله
صنعی چایر ؛ دردنجی سنه بغدادی امکدر .

دیکیلی طاش } Obélisque آبدات مذهبیهدن اوله رق
یکپاره طاشلره اطلاق ایدیله یور .

بوطاشلارڭ اوزرندە حيوانات وسائر اشيانڭ رسملرندەن عبارت اوله رق (هيەروغليف) خطيله اويمة وقبارتمە اوله رق برطاقم يازيلر بولمقده در . بونلرڭ تاريخ اعمالى بعثت موسى عليه السلامدن اول اولدينى تخمين ايديلور . بوطاشلار مصرده معبد وسراى قيو - لريله عمومى ميدانلره ركز ايديلور ايدى . مصرڭ روماليلره انتقالنده بوطاشلارڭ جوغنى رومايه نقل ايلدكلرى گي بردانه سنيده استانبولە كتيرمشلدركه حالا آت ميداننده بولمقده در . فرانسلر مصره نخطيلرنده (تب) شهر قديمه عايد برديكلى طاشى پارسه نقل ايلشد .

ديلسزلك } Mutisme بوعلت اكثر يا صاغرلق ايله
مترافق و آندن متج اولور . اصم و ابكمك

سوز سويلدیه مەسى اعضاى تكلمنده كى عدم مكمليتدن ناشى اوليوب بلكه لقردى ايشتامسنددر . ديلسزلكڭ بونوعى ياقين زمانلره قدر غير قابل شفاظن ايديلور ايدى . ديلسزلك بعضاً لسانك سؤ تشككندن اوله رت عارضى ده اوله بيلور .

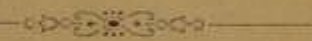
۱۷۱۲ ده تولد و ۱۷۸۹ ده وفات ايدن راهب (ابه)

وبوگا خلف اولان راهب (سيقار) ڭ ابداع ايلدكلرى براصون تربيه سايه سنده وبرالك اوضاع مخصوصه سنه گوره ترتيب ايلدكلرى القبا اشاراتى ايله كنديلرندە بولنميان حس سمع ايله خاصه تكلم تضمين ايلمكده در . دوداقلرڭ هنكام تكلمده

آلدينى وضعه نظراً ابكم شاگردانه تفهيم مرام ايدليگى گي
صوت چيقارمق وايشتمدكاري حالده سويلتمك دخى نمكان
اولمقدهدر .

سايه ترقياتوايه حضرت پادشاهيده ابكم شاگردانه دخى
بواصول اوزره تدريساته مخصوص بردارالتدريس تاسيس
بيورلمشدر . مكاتب مزبورده هم اصم وابكم وهمده اعمالر نعمت
معارفله ذوقياب اولمقدهدر .

آره صره ابكم واصملاك طريق تشفيه سنده يگي يگي اصولر
كشف ايديليور . بونلري تماميله تشفيه قابل اوله ميه جفنده شبهه
يوق ايسه ده وجود گتيريلن اصلاحات زمان وفك وشفقت
بشريه نك ترقياتندن معدودو آنلره جسيان برصورته گيرر .

آلتنجى باب

— باب ز' —

Mammifère مملى حيوانلر صنفى
ذات الثدي } مولد حيوانينك صنف اوليدر . بونلرك

باشنده ايكي اللى يالكز انسان واردر ؛ انسانلري درت الليلر
تعقيب ايدر . ديگرلري آرسلان ، قبالن ، تلکى ، كدى گي لاجمه

(ات پینلر) آت، فیل، آت بالغی، زرگردان گبی قالین (دریلیر)
اوکوز، دوه گبی درت معدده سی اولوب گوش گتیرن (مجتزه) لر،
بالینه، مثللو اعضای متأخره لری مفقود اولوب بالق گبی دکرده
باشایان قیطیسیه لر؛ فاره، سنجاب مثللو یالکیز اوکده کی اسنان
قاطعه ویانلرنده آزی دیشلری اولان کیریجی (قاضمه لر) در.

ممه لی حیواناتک کافه سنده ممه لر، رنه لر، برده ماغ وبرقلب
واردر. قیطیسیه لردن بشقه هپسنگ برینه گوره آباق،
بجه نامرله یاد اولنان اطراف اربعه لری یعنی یادرت ال ویا
درت آباقلری واردر. بونلردن ماعدا ذات الیدایی سائرلردن
تفریق ایدن علامات وجه آتی اوزره در: (۱) ممه لری اولور؛
(۲) یاوریلرینی دیری اوله رقی طوغورورلر؛ (۳) آق جگرلریله
تنفس ایدرلر. ال ایری جئه لی حیوانات بونلر میانشده بولور.

Amphybie } ذوالمعاشین
هواده تنفس ایدن و صوده
باشایان یعنی هرایکی سنده تعیش ایدن حیواناته

ذوالمعاشین دیرلر. بونلرده بالقلر گبی غلصمه لرله صو دروننده
منحل اولان هوایی تنسم ایلدکلری مثللو، گونشده استراحت،
قرده صید و شکار، ایتدکلری ویا چوجقلرینه ممه ویرمک ایچون قرده
چیقدقلری وقت ده آق جگرلریله تنفس ایدرلر. قوربغه نك شکل

ابتدائیسی اولان ضفیضع ایله حشراتک بعضیسی ده ذوالمعاشین
صنقندندر .

یدنجی باب

— باب ۱ —

Lapidation } رجم
یره گومهرک طاشله اتلاف جزا-
سندن عبارت اولان بوجزا ، پک قدیمدن بری
ملل شرقیده وبالحاصله یهودیلر نزدنده ، مرعی الاجرادر .
شریعت موسی ده زانی وزانیلر جناب حق و دین حق حقنده
حاشا ثم حاشا کلمه کفر ارتکاب ایدنلر ، و یوم سبته رعایت اتمینلر
حقنده ، رجم جزاسی تطبیق ایدیلور ایدی . ابتدا طاشی اتانلر
شاهدلر اولور ایدی .

شریعت احمدیده دخی زانی وزانیه حقنده رجم جزاسی
واردد .

Vent } روزکار
هوانک کثافتی هر برده مساوی بولندی
مدنجه موازنه سنه خلل گلمیه رک اصلا روزگار
اسمز . فقط بریده هوا خفیفلشورسه اوراده هوا یوکسلور
ویرینی طولدیر مق ایچون کثافتی دها زیاده اولان هوا هجوم

ایلر . ایشته بویر دگیشدیرمه دن « هوا جریانی » یعنی « روزگار »
حاصل اولور . جریان و روزگارک سببی ده ، عمومیتله ، کره
اوزرنده ایکی نقطه نك اختلاف حرارتندن ایلری گلور .

ایکی اقلیمدن بریسی دیگرندن صیجاق اولورسه ، آشاغیدن
استك اوزره صغوق یردن صیجاق یره بر جریان و یوقاریدن
صیجاق یردن صغوق محله بر جریان وقوعه گلور . بونی اثبات
ایچون قیشین ایضش بر اوطه نك صغوق صوفیه اولان قیوسنی
آچار و قیونك بریسی آشاغیسنه و دیگر یوقاریسنه کلمك اوزره
ایکی موم طوتارسه کز آشاغیده کی مومك شعله سی اوطه ایچنه
ویوقاریده کینك صوفیه طوغری میل ایتدیگنی گورورسکزر که
بوده اوطه یه صوفه دن صغوق روزگار کیرمه سی و اوطه دن صیجاق
روزگارک جیقمه سی حسبله وقوعه کان مبادله و جریاندن ایلری
کلدیگنی اثبات ایلر .

بعض یرلرده طاملره دیکیلن (ریاچ نما) لر آشاغیکی
طبقه روزگارلرینك و کوکده کی بلوطلرده یوقاری طبقه روزگار-
رلرینك استقامتنی گوسترر . فی الحقیقه آشاغیده لدوس اسوب
طورورکن کوکده کی بلوطلرک بویراز جهتنه آقوب گیتدکلری
جوق کره لر گوریلور . دوز یرلرده صولرک جریانی طورغون ،
و، میلی یرلرده چاپک اولدیغی گبی ، طاعلق مملکتلرک روزگار-
رلری ده اووه لردن شدتلی ودهشتلی اولور .

سکزنجی باب

— باب ۱۱ —

} زنجی } Nègre آفریقانک گینه ، سنهغال ، قافرستان
 گبی بعض جهاتنده ساکن اولان اقوامه زنجی
 اطلاق ایدیلور. بونلرک جلدی، جنس قافقاسک خلافت اوله رق،
 سیاه اولدیغی گبی ذکالری ده آنلردن دون بر مرتبه ده در .
 جلدلرینک رنگی حقنده (علم بشر علماسی) بیننده اختلافات عظیمه
 موجود اولوب بعضیسی جلدک تبدل لوتنی تأثیر اقلیمه اسناد
 ایدیورلر و بر طاقی ده بونلری آیری بر جنس انسان عدا ایدیورلر.
 تأثیر اقلیمه اسناد ایدنلر بوتبدلک کسبی اولیوب اولاددن اولاده
 منتقل و موروث اولدیغی در میان ایدرلر . فقط بر زنجی عالمه سی
 بزم اقلیملره نقل ایله اجناس سائر ایله اختلاط اتمکسزین
 بر قاج بطن صو گره بیاضه تبدل ایده جکی تجربه ایدلمشدر .

طقوزنجی باب

— باب سین —

Mirage } سراب
 بو حادئە بصریە هوانک ایصنە و یاخود
 طبقاتک صورت مختلفەدە تخیلخاندن و بو-
 صورتلە اشعە شمسینک صورت غیر متساویەدە انکسارندن
 ایلری گلور . اشعە شمسینک زیادە سیلە تسخین ایلدیگی قوملی
 جوللردە بو حادئە چوق کرەلر تصادف ایدیلور ؛ سطح زمینلە
 تماسدە بولنان هوا طبقەسی ، کندی اوزرندە بولنان طبقەدن
 زیادە ایصنە جفی و بوسیلە کثافتی دە آزالە جفی جهتلە ، افقەدە بولنان
 اشیانک تصویرلری بو طبقە دروندە مستقیم و منعکس بر صورتلە
 مشاهدە ایدیلور .

سراب ، عرب و عثمانلولرک معلومی ایدی . حتی اکثر
 اشعاردە تصادف ایدیلور . مصر سفلی طوبراغی پک زیادە
 مستوی بر اراضیدن عبارت اولوب اوزرندە بولنان اوفە جق
 تپە جکلردە ایسە قصبە و کویلر انشا ایدلمشدر . گونشلە بوزمین
 ایصندیغی وقت ، افقک کنارینی عموماً صوباصمیش گی بر منظرە
 قاپلا یه رق ، هر تپە جگک آلتدە ، صانکە صوایلە محاط ایمش گی ،

متناظری گوریلور . سما ویاخود دیگر اشیا گورینه جک ظنیله
اوخیاله یاقلاشد قجه طوپراق وزمین محترق مشاهده و فرق
ایدیلور .

سرعت } Vitsse عادی گیدن بر آتک سرعتی
ساعتده ۱۲ ودرت نعله گیدنک ۴۰ کیلو
مترودر . برلوقوموتیفک عادی سرعتی ساعتده ۴۰ ، واک زیاده
سرعتی ۹۰ کیلو مترودر . برقوشک اک سرعتی طیرانی
ساعتده ۸۰ کیلو مترودر . اک سرعتی روزگار ساعتده ۱۶۰
کیلو مترو قطع ایلر .

برطوب سرمیسی ثانیده ۱۰۰۰ ، صدانککی ۳۴۰ مترودر
ارضک محوری اطرافنده کی سرعت دوری ساعتده ۱،۶۶۶
کیلو مترودر . شمسک ضیاسی بزه ۸ دقیقه ۱۳ ثانیده واصل
اولور . هیچ طور مقسزین کره ارضی دوره جیقان بر آدم
۱۱ آیده دوزر گلیر ، لوقوموتیف ایسه بونی ۲۱ گونده اکمال ایلیه بیلیر .

سطرنج } Échees ۶۴ خانه لی طاشله اوینانان سطرنجک
اختراعی ، ترووا محاربه سنده بولنان محاربینک
متارکه وسائر بوش زمانلرده اکلنجه لری ایچون ، (بالاق) استنده
بریونانلی یه اسناد ایدر لرسده ، تاریخ نقطه نظر نجه بوروایت
مردود در . بواویونک مخترعی برهندلیدر .

هندستاندن ایران و اورادن عربستانه و بو طریقله ده فرنگستانه
نقل ایدلمشدر . حتی فرانسز و آلمان لسانلرنده بو او یونک اکثر
اصطلاحاتی فارسجه دن آلمشدر . سطر نجك اوروپا یه ادخال
برروایتده هارون الرشیدك فرائق حکمداری (شارلمانی) یه
گوندردیگی هدایا میاننده بولمخه سندن و دیگری اهل صلیك
عربلردن او گرنه لرندن اولمق اوزره ایکی روایت واردر .
بو او یونی اختراع ایدن سیم نام ذات حکمدارینه تقدیم ایلش
واوده بو خدمتک مکافاتیه ده تعیین ایللمه سنی مختراع حواله ایلش
اولدیغندن مختراع برنجی گوزه بر وایکنجی یه برنجینك ایکی مثلی
واو چنجی یه ایکنجینك ایکی مثلی اولمق یعنی حداولی ۱ . مضروب
مشترکی ۲ وحد اخیری ۶۴ اولان بر سلسله هندسیه نك حدلر
مجموعه بنجه بغداد ایسته مش . ظاهراً اهمیتسز گوریان بومکافاة
حساب ایدیلنجه بتون هندستانك اوقدر بغدادی محصولی ویره -
میه جگی آکلا شلمشدر .

Année ممالك عثمانیه ده درت نوع سنه استعمال
سنه } اولتمقده در :

(۱) سنه هجریه قریه - هجرت نبویه نك ۱۷ نجی سنه سی
زمان خلافت عمر الفاروقده بر تاریخ معین اتخا ذی لزومه مبنی
میلا دك ۶۲۲ سنه سی تموزینك ۱۶ نجی کوننه تصادف ایدن
هجرت نبویه نك ایلك سنه سی محرمك غره سی اولان جمعه کونی

مبدأ تاریخ اسلام اولمق اوزره قبول بیورلمش و آیلری، رؤیته مشروط اولمق اوزره، اون ایکی شهر قریدن عبارت بولنمشدر. بوتا تاریخ بتون اسلاملرک مقبولی اولدیغندن سنه شرعیه نامی ده ویریلور .
 (۲) سنه هجریه شمسیه - مکة مکرمه دن هجرت نبویه شرف وقوعیه قبایه مواصلت رسالتپناهینک تصادف ایلدیگی ۶۲۲ سنه سی ایلولنک ۲۳ نه تصادف ایلدیکندن اولی فصل خریف اولمق اوزره غازی احمد مختار پاشا حضرتلرینک قبولانی توصیه بیوردقلری تاریخ منتظمدر .

(۳) ۱۲۰۵ سنه سنه قدر معاملات مالیه مزه، سنه هجریه قریه حسابیه یورودیورکن بالطبع فصول اربعهیه توافق ایتدیگندن وبوندن خزینه جلیله متضرر اولدیغندن شهر قریه، شهر شمسیه تحویل ایدلمش و ۱۲۰۹ سنه سی مارتینک ابتداسی رأس سنه اولمق اوزره قبول ایدلمش ایسه ده، مبدأ واساسی پک چورو - کدر . بونک آیلرینک اسمی رومی و سریانیجه و اصول تقویمی میلاددن ۴۶ سنه اول رومه ایمپراطوری (یولیوس) ک وضع ایلدیکی تقویم رومییه موافقدر .

(۴) سنه میلادیه درکه - بوده بری رومی و دیگری افرنجی اولمق اوزره ایکی نوعدر. فقط مبدألری میلاد عیسی (ع.م) ددر .
 (۱) سنه رومیه یی رومه قیصری یولیوس میلاددن ۴۶ سنه اول وضع ایشدر . مومی الیه برسنه یی $\frac{1}{4}$ ۳۶۵ گونه تقسیم ایلله

هر درت سنه ده ترا کم ایدن درت، ربعی شباطه ضم ايله يکرمی طقوز
ياخشدر . بوتار ينجك مبدئي وضعنده مارت ايکن، رأس سنه سی
کانون ثاني يي وباشلانجی ميلاده کتيريله رك خرسيدانلغه مال
ايدلش والان اورتودقسلر طرفدن استعمال ايدلکده بولمخدر .

(۲) ارضك شمس اطرافنده کی مدت دوری

له نيہ ق ع کون اولديغندن سنہ رومیہ شو حسابجه
۳۶۵, ۵, ۴۸, ۴۹, ۷

سنه ده ۳, ۱۰, ۱۱, زياده ديمك اوليور . ظاهرده اهميتسزگی
کوريننن شوفر ق بریکه بریکه بوگون ايکی سنه آراسنده ۱۲ گون
فرق پیدا اولمخدر .

۱۵۸۲ سنه سی پاپالی مقامنده بولنان غره غوار بوتفاوتی
نظر دفته آلهرق سنه بی تصحيح ايتديرمش درکه ايشته او مصحح
سنه يده سنه افرنجيه ديرلر . سنه افرنجيه ده ۴۰۰۰ سنه ده ۹۴۴,
گون خطا موجود در .

Instinct حيواناته مخصوص برموهبة } سوق طبيعي
خلقت اولوب بو حس واسطه سيلاه

غایتی حقنده برکونا معلوماته مالک اولمقسزین، حیوانات بعض
ايشارده بولورلر . حیوانات دائماً عینی وساطتی استعمال ايله
اصلا وسائط دیگر تحری ايتدکلری گبی، واسطه ايله مقصد
آراسنده کی مناسباندن ده خبردار دگلردر . « چوجفك طوغار
طوغماز ممیه صارلمسی، آريلرك پتك انشاسی، قوندزلرك سدلر

بنامی (ساریغ) لرك اك اوفاق برتهلكه اناسنده ياوريلىرىنى قارنىندە بولغان جىيىلىرىنىە طولدىرمىسى ، قىرلانغىلار ك يووا اعمالى و بىرسىنە ترك ايتىد كەنسىگىرە يىنە اورايە عودتى ، اورىمچىلار ك آغ اورمەلىرى . نىملە خورالرك اولرىنى دامە دوشبورمك اوزرە مەخرك قوم يىغىنلىرىنىە دىلىكلار قازمەسى ، قارىمچەلرك جمعيت تشكىلى و ذخائر ادخارى " ھې سائىقە سوق طبعىيدندر .

سوق طبعيت ايله ذكاوت آراسىندەكى فرق پرتو ذكادىنلار نورانى ھەلىك جەلە ھەدايى خدادان اولمىسى و استعمال ايلدىگى وسائىلك تەدد و تخلفى و حال بوكە سوق طبعىيدە ياللىك الزم و غير مبدل برطاقم محدود واسطەلر بولمىسى ، بوايىكى خىصائى برىندن تفريق و انسانى حيوانات سائىرەدن تىمىز ايدىر . سوق طبعى عادتا ولادى وارثى اولوب اصلا دوچار تىغير اولماز . بىنەئ عليه ذكاي بشر ايله سائىقە طبعيت آراسىندە بىوك بىر فرق واردىر . انسان ، كسب كمال و ھنر ايلر و كىندىدن اول كىللىرك ياپىدقلىرىدن استفادە ايدىر ؛ حيوانلردە بوقابلت يوقدەر . نىجىيە ايله حيوانك بىرىسە تەلىم ايدىلن بر خىصوص آنك ياورىسە اصلا انتقال ايتىمىز . انسانك ياپە بىلدىگى ھەرايش مطالعە و تفكر محصول ايدىر . حيوانات تفكر و مطالعە ايدە مىزلر . ھنرلىرى كىندىلرىدن دىگلدەر . آنى كىندىلرىنىە الھام ايدىن جناب حقدەر . فقط آنلر كىندىلرىندە اولان اوقابلتى مدرك دىگلدردر . بىنەئ عليه بر قىرلانغىچ ، يوواسنى ياقىق

ایچون تدقیق و تفکره محتاج دگلدر . بک طبیعی اوله رق اوگر -
نمکسزین یاپار . بوگونکی قورلانغچلرک یووا انشاسنده کی هنرلری
بوندن اولکیلردن اصلا ایلری دگلدر ، چالشمقندن امتناع
ایده میهرک ، عاقبتی آکلامیه رقی ذکاسزجه چالیشورلر .

سیارات } Planètes ارض سیارات دیدیکمز منظومه
کواکب } بریسی اولوب ، بو منظومه یه داخل
اولان کواکب ، تقریباً مرکزده بولنان شمسک اطرافنده وکنندی
محورلری اطرافنده دورلر . سیاراتک اسملری شمسدن اعتباراً
شونلردر : عطارد ، زهره ، ارض ، مریخ ، وستا ، سهرس
پالاس ، مشتری ، زحل ، اورانوس ، نپتوند . بونلردن بعضیلرینک
اطرافنده سائر اولان ایکنجی درجه سیاراته (توابع ویاییک)
اطلاق ایدیلور . ارضک پیکی قمر دیدیکمز آی اولوب ارض
اطرافنده دورینی اجرا ایدر . مشتری کدورت ، زحلک ، یدی
اورانوسک آلتی پیکی واردر . شوصایدیغمز اجرام سماویه ناک
هبت مجموعه سنه منظومه سیارات ویا منظومه شمسیه دیرلر .
صایمیز کواکب ذات الاذئاب دخی شمس اطرافنده دور طورورلر .
بونلرک سائر سیاره لردن فرقی فضا دروننده هرجهته غایت اوزون بر
حرک اوزرنده دورایتمه لیدر . مسلك شمسیمزک خارجنده بولنان ویزه
اولان مسافه لری وله درس عقول محاسبین بر درجه ده بولنان ثابت لرک ده
کندیلرینه مخصوص بر منظومه لری بولمخسی و بونلرله فضانک

لایمده و لایحصى کواکب ثابته و سیاره ایله مملو بولغنی عقللره
طور غونلق ویرر .

سیاره لرك ده ارض مزگی حول شمسده و کندی محور لری
اطرافنده دور لری ، شمسدن اقتباس ضیا و حرارت ایلدکاری ،
هر بریسنك ده گجه لری گوندز لری اولدینی و هبسی ده جاذبه
عمومیه قوایننه تابع بولندقلری گبی بیلر نده مشاهیتلر بولغنی ، بولر ك ده
ارض مزگی مسکون اولدینی فکرینی اویاندير مقده در .

سیر سفائن } Navigation سیر سفائنك مبدئی ظلمات
تاریخیه ایچنده غائب اولوب گیتکده و تاریخی
ایسه تاریخ مدنیتله مرافقت ایدر ك زمانزه قدر کلمکده در .
اك قدیم زمانلردن بری ، آغاج کوتوکلری اویوله رق قایق
خدمتنده قوللانمش ، و حالا اوقیانوسیا اهالیسی ، نصل حال
طبیعیلرینی محافظه اتمش ایسه ، قرون ماضیه و غیر معلومه دن
بری استعمال ایدیه کلمکده بولسان آغاج کوکده سندن اویمه
قایقلرینی ده قوللانمقده بولمشلردر .

سیر سفائن تاریخنده باشلیجه ایکی دور واردر که ، بریسی بتون
ازمنه مقدمه بی مرور ایله ، رومنك باربارلر طرفندن استیلاسنه
قدر کلهرك ، اوراده غائب اولور . بودورده ملاحینك رهناسی
اوله جق بر آلت بولنه مدینی جهته سواحل گوزدن غائب ایتمکده
○

غيرت ايدرلردى . بوقاعده عموميه خلافت اوله رق تاريخ قديمده
ايكى روايت واردركه بريسي فينكه ليلرك باالطيق دكزينه قدر
كهر با آرامغه گيديشلىرى وديگرى ده فراغنه دن (نىخاو) ك نام
وحسابنه اوله رق آفريقا اطرافنى طولاشمه لريد .

ميلادك اون دردنچى عصرى ابتدالرنده بوصله نك آورو .
باليله معلوم اوله سنى متعاقب تاريخ بحرينك دور ناييسى بدأ
ايدر . بوصله كى برره بر مؤتمنه مالك اولان ملاحين اوقيانو .
سلك تا ايجريسنه قدر طاله رق اك اوزاق يرلره كيتيشلر
وحتى دنيا موزه دنيا قائمه تعبيرنه موافق اوله جق صورتده
يكي دن آطه لر وقطعه لر كشف ايلشلدرد . ۱۴۹۲ سنه سى
قربنوف قولومب آمريقايي كشف ايتدى ؛ برسنه صوكره
واسقردر غاما اميد بروتنى طولاشدى و ۱۵۱۹ سنه سى مازله
ايلك دفعه اوله رق دور عالم سياحتنى اجرا ايتدى . عصر مزده
بخارك قوه محركه مقامنده استعماليله يلكن و كوره كه حاجت
قالمامه سى و مخالفت هوا كوزه دلمه مه سى سيرسفان ايجون بردور
جديد كشاد ايلدى .

فينكه وقارتا زيلر قرون قديمده يكانه ملاح ايديلر .
قرون وسطاده فلنكليلر ، ونديكليلر ، جنويزلر دكزلره حاكم

اولمغه باشلادی . رمانمزدده ایسه ملاححت انکلیزلرله آمریقای
شمالی حکومت متحده سنه انتقال ایلدی .

Brouillard } سیس
هوای نسیمی داخلنده کی بخارک
آکسزین صوغومه سندن حصوله کلن غایت
رقیق کریوات مائیه دن حصوله کلور . سیس ایله بلوطک طبیعتی
بردر . آرالرنده کی فرق : ایچننده بولنیله بیلنه میس ایچننده
بولنیله میانه بلوط دیرز .

— ❦ — اوننجی باب ❦ —

— باب شین —

Polythéisme } شرک
(حاشا ثم حاشا) جناب حق دن
غیری برطاقم الهلره طاخنغه دیرلر . بوکبی
برضاللت اثر جهالت اولدیغنه شبهه اولمیوب ، یاصیت انبیایا خود
ترقیات معارف ایله ، کوندن کونه کروه مشرکینک عددی آزالمقده
ویرینه فکر جلیل وحدت قائم اولمقده در . یونانستان واورادن
اقتباس معارف ایدن رومه لیلر مشرک ایدی . زیر بورالره
اوو قتلر صیت انبیا ایریشمیوب ، حکمانک وضع ایلدکلری قانونلرله

امور ملكيه و معاملات سياسيه لرني يور و تمكده و بر طاقم اساطيره
 اينانمقده ايديلر . حالا زمانزده آفريقانك اكر بلادي ايله
 آسياده ، آمريقاد چرك شرك ايله آلوده انسانلر چوقچه كور .
 ملكده در . شرك باشليجه اوچ صورته در ؛ برنجيسي عبادت اصنامدر كه
 قبا بر طاقم پتله الوهيت اسنادندن عبارتدر ؛ ايكنجيسي كواكب
 و آتسه تعبددن عبارت اولان « صائيلك » در ؛ اوچنجيسي
 صورت پرستلكدر كه كنديسنده بر اقتدار تصور اولنان هر شيك
 تصويرينه عبادتدن عبارت اولوب بوده اك زياده زنجيلرده
 كور ملكده در .

شكر قامشي } Canne à Sucre شكر قامشينك
 منشئي آسياده هندستان اقليميدر .

ميلادك اوچنجي عصرنده عربستان و آوروپايه نقل ايدلمش
 وزر عنده موفقيت كورلمشدر . اورالردن قبريس ، سچيليا
 واسپانيا و مادرده زرع و بورادن آمريقانك كشفنده (سن
 دومينيغ) ه ايصال اولمشدر . بو آطهك اقليمي شكر قامشنه يك
 مساعداكلهرك اوراده استحضار ايديلن شكر سائر ممالكككككه
 ترجيح ايدلمشدر .

بوكون حوايج ضروريه منزله سنده كورديكهمز شكر ، و قيله
 نادر بولنور وحتي ۱۶۰۰ تاريخلرنده فرانسهده آنجق اجزاجيلر

صاتار ایدی . حتی فرانمز لرك كندیسنده بولمسی لزومی
ضروری اولان بر شیک فقداننده شکر سز اجزای کبیر .
مثلری اووقدن قاله در .

چیلیرك بونباتی اورویالیردن ۲۰۰۰ سنه اول طانید .
قلری آکلاشیلیور .

شمشك } Eclair کوز قاشدیران و دائماً کوك
کورلمسی کندیسنی تعقیب ایدوب فورطنه لی
هوالرده ظهور ایله یں بوضیا ، بربرینه مبان ایکی الکتریک
تلاقی و تصادمندن نشئت الیمکده در .

الکتریک سرعتی همان غیر قابل تعیین بولندیغی جهتله ، شمشك
ظهورنده وهله آنی تعقیب ایدن کوك کورلمسی آواننده ، بالجه
تهلکه مندفع اولمش دیمکدر . ضیانك سرعتی صدایه نسبتله
پك زیاده وعادتا نامتناهی دینه جك برحاله اولدیغندن ، شمشك
پك چوق صوکره ، مصادمه الکتریکه دلالت ایدن کوك کورلدیسی
ایشیدیلور . بناء علیه کوك کورلدیسندن قورقق ، فن اربانك
تبسم و تأسفی موجب اولور ، زیرا انسانی هلاک ایدن برور .
صدانك تقریباً ثانیه ده ۳۴۰ مترو قطع ایلدیکی معلوم اولدیغندن
ثانیه لی بر ساعت ویا نبض واسطه سیله ، شمشك ظهورندن رعدك
ایشیدلمه سنه قدر کچن ثانیه لر ویا ضربان نبض عددی ۳۴۰

ایله ضرب ایدیلورسه ، رعدده محل ظهور اولان بلوط ایله
بولندیغیز یرک آراسنده کی مسافه تعیین ایدیش اولور .
یازین کوریلن حرارت شمشکلیزینک منشئی ، زیاده سیله
الکتریقی حامل بلوطلرک فوسفورمسی برعلامت کوسترمه لرندن
عبارت اولمی محتملدر . بونلرک آرقه سی صرم کورلدی
ایشیدلر . بوده یا حقیقه کورلیدی اولمامسندن ویاخود مثلاً
۴۰ کیلو مترو قدر اوزاق بولوب صداسنک بزه واصل
اوله مامسندن ایلری کلیور .

— ❧ اون برنجی باب ❧ —

— باب صادر —

Son { صدا
کبی ، اجزأ فردیه سنده درحال بر حرکت
« اهترازیه » ویاخود (تموجیه) حاصل اولور . بو جسمی احاطه
ایدن هوا دخی بو حرکت اشتراک ایله ، اطرافنده برطاقم طالعده
حاصل ایله رک قولانغیزه قدر واصل اولور . دیمک که هوا ،
صدانک واسطه انتقالدر ؛ فقط اجسام مایعه وصلبه صدایی ده

سرعتله نقل ایدر ؛ کویلورلرک ، عشیرتلرک اورتقلده برسس اولمدیغی حالده ، یاتوب یری دیکلیهرک دشمن سورایلرینک کلمکده اولدقلرینی آکلامه لری ، طوبراغک هوادن دها سریع صدایی نقل ایلدیکی تجربہ ایستکلر ننددر . صدا ، خلاده انتقال ایتمز . واسطه انتقالک کشفاتی نسبتنده ، صدانک قوتی آرتار ، اکسیلور . آوروپاده ۴۸۰۰ متر وار تفاعنده بولنان آو طاغ تپه سنده بر طبایحه سی اووه . ده کی قرباج شاقردیسی قدر بیله اولمدیغی و بوده طاغ باشلرنده هوانک سیرک و اووه لرده کثیف اولمسندن ایلر و کلدیکی تجربہ ایلمشدر . صدانک سرعتی ثانیه ده تقریباً ۳۴۰ مترودر . شمسده حاصل اولان بر صدایی ایشتمه من لازم کلسه ، آرادن تام ۱۴ سنه کچمک لازم گلور .

امواج مصوته ، بر مانع ثابته تصادف ایلر سه (زاویه ورود زاویه انعکاسه مساوی اولق اوزره) عکس ایدر ، عکس صدانک مستند اولدیغی اساس ، بوقانونه تابعدر .

Clepsydre } ایچی صو ایله مملو ویدی
صو ساعتی } دلیکلی شفاف برقابدن عبارت اولوب ،
صویک مدت جریانی ایله زمانی مساحه ایدر لردی . قابک کنارینه بر تقسیمات مقیاسی رسم ایدیلور ایدی . صو کره لری ، مقیاس یرینه بر قادران قوندی . صو آقدقچه طبیعی سطح فوقانیسی تنزل

ایدر و بوسط اوزرندە بولنان بر جسم - ساجدە ، آشاغی ایندکجه میلی و ابرەنی دوندر ایدی . دها صوکرە لری (قلبسیدر) دینلن بو آلتلر دیشلی چرخلی ، قادرانی ، ابرەلی ، مکمل صو ساعتی حاله قونلیدی . بوده عربلرک ثمره اقدامی اولدیغنه ، هارون الر - شیدک « شارلمانی » کوندردیکی هدایا میاننده اویولده بر ساعت بولغسی و او وقت آوروپالیلرک بو آلتە حیران قالمسی شهادت ایدر .

— اون ایکنجی باب —

— باب طا —

طباعت } Imprimerie میلادک ۱۴۳۶ سنه لرینه
طوغری آلمانیاده ماینجلی غوتنبرغ طرفندن ابداع
ایدلمشدر . موجد ، (فاوست) و (شوفر) نام کیمسه لرله بواشی
باشه جیقارمق ایچون عقد شرکت ایتمش و آنلرده صنعتک
ترقیسنه چالشمشدر . بوسنت جاییله نک چینده اوروپادن پک
جوق سنه لر اولی بیلندیگی سویانور سده ، چینلیرک طباعتی
آیری آیری دوکولمش حرفلری ترتیب ایله دکل ، صحیفه لری تحته
لوحة لرە حک ایله اولدیغی معلومدر . آمریقانک ، بخارک ، الکتر -

يقك و طباعتك كشف و ابداعى، قرون اخيره نك مائر جليله سندن
معدود در. متقدمينك آنارى، برقاج صحيفه دن بشقه كاملاً محو اولديغى
حالده، آئر مطبوعه مزك سايه طباعتده محافظه سندن امين
اوله بيلورز، بوسيله غوتنبرغك نامنه اوله رق پارس، مانچ،
استرازابورغ و بلاد سائرده هيكلكر ركز اولمشدر.

طباعتك ملكمزده موقع تطبيقه وضعى ۱۱۳۶ سنه
هجريه سنده در، ايلك طابع، حجار مهتديلرندن (ابراهيم متفرقه)
ايسه ده حاميسى سعيد پاشا مرحومدر.

طولومبه } Trombe غايت كفيف بر بلوطه مشابه،
روزكارايله كرداب شكندمه متحرك، كندى كندينه
غايت سرعتله دوار، يوقاريدن آشاغى و اشاغيدن يوقارى ممتد،
اسطوانه و يا مخروط شكندمه اوزانمش، كميلرى يوتمغه اولرى ييقمغه
آغاچلرى دويرمكه قابيتلى، بخارييغنه «طولومبه» اطلاق ايديلور.
بو حادته صدره شفا ويره جك مرتبه ده فنا ايضاح ايديله مامشدر.
طولومبه هريره، قرده، دكرده، كوله، ايرماقده، چوله
وقوعه كلور. بحريه ليلر بوقضادن بك قورقارلر. اوعمود
ظلمانى بي كسر ايچون كله آنارلر.

— اون اوچنجی باب —

— باب عین —

عبرانیجه } Hébreux حضرت ابراهیم علیه السلامک
 اجدادندن « عبر » نام ذاتک احفادی اولان
 یہودیله قدیمآ ویریلن براسمدر . مؤخرآ جناب یعقوبک القاب
 شریفه سندن اولان (اسرائیل) بوقومه علم اولمشدر . لسانمز -
 دهکی « یہودی وچفت » اسملری بوقومک بابل اسارتنده آلدقلى
 judeus کلمه سنک لسانمز سلیقه سنه اویدیلمشیدر . نصل که
 فرانسزلرده بوکلمه یی (juif) . تحویل ایتمشلردر . سائر
 اسملرک اونودیلوب بونک باقی قالمه سنه سبب ده « یہودا » سبطنک
 اک صوکره رام اولمشیدر .

عجائب سبعة عالم Les Sept Merveilles du
 متقدمینک . صنعت معماری Monde
 وحک نقاط انظارنجه ، منتخبی اولان فقط انتخابده مؤلفینک
 هپسنک اتفاقنه مظهر اوله میان یدی عدد آثاره اطلاق ایدیلور .
 اکثریا حالات عادیدهده عجائب سبعة بروجه آتیدر : (۱)
 مصر اهراملری ؛ (۲) بابلک آصه باغچه و دیوارلری ؛ (۳)

اسکندیه فناری : (۴) ردوس کوپریسی : (۵) فید یاسک
آثارندن اولیمیا مشتری هیکلی : (۶) افس یعنی آیاتلو غده کی
دیانه معبدی ، (۷) موزوله .

عرض دائره سی } Latitude محیط ارض تقریباً
۳۶۰۰۰ کیلو مترو اولوب دائره

استوادن قطبه قدر ۹۰۰۰ کیلو مترو تعداد اولنور . بومسافه
یعنی (طول دائره سنک ربعی) بهری ۱۰۰ کیلو مترو اولق
اوزره ۹۰ درجهیه تقسیم ایدلمشدر . بوسبيله هر قننی بر موقعك
خط استوايه اولان اوزاقلغنی کیلو مترو جنسندن اوله رق ۱۰۰ ،
۲۰۰ ، ۳۰۰ ، کیلو مترو در دینه جك برده ۱ ، ۲ ، ۳ ، ۴ ،
۵ درجه عرض شمالی و یا جنوبی بیده در دینور ؛ فقط بر محلك یالکز
بولندیغنی عرضك بیانی ، اونقطه نك یالکز دائره استوايه اوزاقلغنی
آکلاده بیلوب ، برینی تعیین ایده میه جکندن یعنی اونقطه نك او قدر
درجه دائره استوادن شمال و یا جنوبیه دوشدیکنی بیلدیره رك
بر نقطه معلومه دن اعتبار آنه قدر شرق و غربده اولدیغنی بیلدیره .
میه جکندن ، برده او موقعك طولنی تعیین ایتك اقتضا
ایدر . اساس طول دائره سی هنوز تعیین ایديله مدیکندن ، هر
دولت بر نقطه دن وبالخاصه پای تختندن کچن نصف النهاری
مبدأ طول اتخاذ ایدر . بناء علیه بزم ایچون طول دائره لرینك

اساسی استانبولده آیاصوفیه جامعندن کچدیکی فرض ایدیان
طول دایره سیدر . شو حالده بر موقعك بو طولہ نظر آ طول
درجه سی ، او موقعك مبدأ طول اولان دایره یه اك یاقین مسافه سیدر .
عرضلر ، شمالی و جنوبی اولدیغی کی طوللرده ، مبدأ طولہ نظر آ ،
شرقی و غربی اولور لر .

عکس صدا { Echo برصدانك تکرار انعکاس ایلمه سی
(اوصدای مصی ایله سوندر میه جک
بر جسم اوزرینه ، چاریمه سنیدن ایلری کلور . فقط صدانك
انعکاسی هیچ اولمازسه ، جسم عا کسك ۱۳ مترو اوزاقده بولمسه سنه
متوقفدر ؛ ده یاقین اولورسه ایکی صدا بر برینه قاریشور .
عکس ایدن بر صدا ، استقامتی جهتنده دیگر ا جسم عا کسه یه
تصادفله بر ، واورادن دیگر بر جسمه راست کله رك بردها عکس
ایده بیله جکندن عکس صوتك برنجی ، ایکنجی ، اوچنجی ، الخ
صوتلری واردر . صدا عکس ایتدیرن برلردن ، (وودستوق) ده
بر صدا ۲۰ ، و میلان جوارنده کی (سیمونه تا) حصارنده قرق
دفعه بر صدا تکرار ایدر .

عناصر { Éléments قدما صو ، هوا ، تراب و آتش دیه
(آنجق عناصر اربعه یه کسب و قوف ایده بیلش
وبونلری بالجمله اجسامك اساس ترکیبی عد ایلش ایدی . بوکون
بو عناصر اربعه نك مرکب اولدقلری و عناصر اطلاقنه شایان

یتش قدر مواد بسیطه بولدقلری جهته، (عناصر اربعه) تعبیری همان معناسز لفظلر صرمنه گیرمشدر .

علامم سما } Arc-en-ciel اصطلاحاتمز ایچنده اک
مناسبتسزى علامم سما !! تعبیریدر . قوس

قزح همان فرانسزجهده کی استنك ترجمه عینه سی اولدیفی کی
(یوکسك كمر) معناسنده اولدیغندن پك مناسبتلیدرده . ترجمهده
(الکرم صاغما) بی مطلقا هر کلمه نك اصلنی عربجه دن آراق
سوداسنده بولنانلر « علامم سما » یامشلدردر !

علامم سما ویه نك اک لطیفی اولان بو حادئه طبیعی ، صرف
بر اثر ضیادر . صباحلری و آقشاملری کونش افقده برمناسب
ارتفاعده ایکن ، ضیاسی اینجه بر صورتله یا غمور یا غدر مقده بولنان
بلوطه تصادف اتمه دن حاصل اولور . بونك مشاهده سی آرقه -
مزك کونشه کلمسی و بلوطك شمس ایله آرامزده بولنجه سیله
اولور .

« قوس قزح » ك اسباب فنیه سی یلغین زمان و مکانلرده
برچوق خرافات حکمفرما اولمشدر . بزده اک مشهوری
آلتدن کچنلرک قیزسه ، ارکک و ، ار ایسه عورت اولمسیدر .
ابتدا بو حادئه بی فنا ایضاح ایدن حکیم انگلیزی نیو طوندر .
ترجمهده بر آدی ده « ایه م قوشاغی » در .

بعض شلاله لرده صولرك سقو طندن هوايه طاغیلان صو-
 جبه لری، کونشه معروض بولنه رق قوس قزح شکلنی اظهار ایلر .
 Phénix } عنقا
 طيور اساطیریه دن اولوب هر قوم بر درلو
 تصور ایدر. لسان عوامده مستعمل اولان " زمرد عنقا"
 ترکیبی، " سیمرغ عنقا " تعبیر فارسیندن آلمه در .

اون دردنجی باب

— باب غین —

غالوا نیزمه } Galvanisme بولونیاده تشریح معلمی
 بولنان (غالوانی)، ۱۷۸۹ سنه سی، برچوق
 قور بغه لرك سلسله عصبیه لرینی تدقیق ایچون تشریحی اجرا
 ایتمش و بر طاقم باقر چنکال لر ایله بولنری عضلات قطنیه لرندن
 پنجره نك دمربار ماققلقرینه آسمش ایدی. نصلسه هر قطنی بر سبیل
 قور بغه لر صالاندقجه، بوسکیر لر، دمیره طوقونور و چوقدن اتلاف
 و تشریح ایدلمش اولان قور بغه لرده بر حال اختلاج کور یلوردی. غالوانی
 تصادفك کندیسنه کشف ایلدیکی بوسر طبیعی بی، بو حادثه بی
 بر سیاله خصوصیه نك حصوله اسناد ایلش و بو حادثه ده (غالوانیزمه)

نامنی آلمش ایدی . برمدت صوکرده (وولتا) بوکشی تدقیق
ایدردک ، غالوانیزمه ایله الکتریک یکدیگرینه مشابهتی اثبات ایله
بری مثبت و دیگری منفی (یا خودبری زجاجی و دیگری رجنوی)
الکتریک بولنان ایکی مختلف طبیعتلی معدنک بربرینه تماسندن
دائمی جریان برسیاله الکتریکه حاصل اوله جغنی بیان واره
ایلمشدر . ایسته بو حادثه نی اثبات ایچون ، برطرفی باقر دیگری چنقو
اولق اوزره ، مدور بر طاقم لوحه لری برلشدیره رک و آرا لریسه
بر حامض ایله ایصال دلمش یسه او قطرده چوخلر قویه رق
بر منبع الکتریک اعمال ایلمشدر .

بو منظومه یه « وولتا پیل » دیرلر .

غالوانیزمه نك ظهور و وجودنی کوزه اراهه دن بشقه ، حواس
سارده ده احساس ایتک ممکندر .

مثلا بر توتیا ایله بر پارچه کوش ، آری آری آغزه
گوتوریلره رک باقلسه هرایکی سنده ده بر ذائقه معدنیه حس اولنور ؛
لکن بواکی معدنن بریسی ، دیلیک آلتیه و دیگری اوستنه قونوب
دیشاریده اوچلری بربرینه تماس ایتدیریلور ایتدیرلمز بر ذائقه
خصوصیه حس ایدیلورکه ، بونی آنجق تجربه ایله اکلارز ؛ اکر
تجربه ده بر ازدوام اولنورسه ، آغزده صالیا افراتنک آرتدیغی
وکوزلر قیالی بیله اولسه ، کوز اوکنده بر طاقم قفلجملر اوچشدیغی
کوریلور .

غزبرو آتشی } Feu grisou بو آتش، معدن کموری
او جاکلرنده حاصل اولان "مولد المافحمی"

hydrogène carboné غازینک اشتعالندن حاصل اولور. بک دهشتی
برشیدر. بوغاز، بر جسم ملتهبه تصادف ایدر ایتمز، همان شدتله
باطلار. معدن عملیه سی ایستیکسز چالیشه مدقلرندن بیچاره لرك
نصل برتهلکه ایچنده بولندقلرینی ایضاحه حاجت یوقدر. ۱۸۱۵
سنه سی انکلیر علماسندن (داوی) بوکا چاره اولق اوزه، بر-
امنیت فناری اختراع ایتدی. بو فنار، ایچی بیاغی یاغ یاقغه
مخصوص عادی برفنار اولوب، اوزرینه غایت صیق اورلمش
بر معدنی قفس کچیرلشدیر. اکر النده بویله برفنار بولنان عملیه،
غازلی بریرده بولنورسه، اشتعال، یالکیز تل قفسک ایچنده وقوعه
کلوب خارجه انتشار ایتمز؛ چونکه بوتل قفس، حاصل اولان آلاوی
خارجه سوؤ تأثیری طوقونه میه جق صورتده صوغو تمقده در.

اوز بشنجی باب

— باب فا —

فجر شمالی } Aurore boréale کجهلین سماده
کوریلان بو حادثه مضربه، نواحی شمالیه ده،

لاپونیا ، نوروج ، ایسلاندا و سیبریاده دائمی الوقوعدر . سماده
برقوس مشتعل حالنده کوریلهرک کندیسندن فضایه ضیافوران
ایدر . فجر شمالی ممالک شمالیه ایچون برنمندر ؛ برچوق ساعتلر
غیر متحرک اولهرق پارلا یوب لایلی طویلله لرینی ضیادار ایلر .
برچوق زمان اسبابی بحری اولنهرق نهایت مقناطیس ارضیه
مربوط اولدیغنه قناعت حاصل ایدلمشدر . قطب جنوبی منطقه
سنده کوریلن فجرده « فجر جنوبی » دیرلر .

فوطوغرافیا } Photographie اون اوچجی عصر
هجری ایچنده حصوله گلن بدایع
معرفتدن بریده بو صنعتدرکه معدنی ، کاغذ و سائر لوحه لر
اوزرینه هر قنغی برشیئک رستنی اوشیدن منعکس اولان ضیای
شمسی واسطه سیله رسم ایتمکدن عبارتدر . فوطوغرافیانک
انواع کثیره سی وارددر : لوحه وی فوطوغرافیا یاخود (داگره -
نوتیپی) کاغذ اوزرینه فوطوغراف (تالبوتیپی) ، جام اوزرینه
فوطوغراف یاخود (نیه پسونتیپی) در .

یاقین زمانلره قدر تمامیه ثابث اولمیان شیلرک رسمی
فوطوغرافیا ایله آله مازدی . شمعی ایسه (آنی فوطوغرافیا)
جیقدیغندن آگاهده موفق اولنمشدر . فوطوغرافک رسملری
براز قارنلقسی ، پک پارلاق ایسه ده الک اوفاق تفصیلاتی بیه

ارائه ایلدیگندن خدمتی عظیمدر . طباعته وسائر صنایعه یاردیمی
فوق العاده در . فرانسه حکومتی ۱۸۳۹ سنه سی دا گره نوتی بی
اختراع ایدن داگر ایچون ۶۰۰۰ ونیه پسوتی بی موجودی
(نیه پس) ایچون ۵۰۰۰ فرائق مکافات سنویه اعطاسی شرطیه ،
بوصنعتی اشترا ایشدر .

بعض کرم بریره ییلدیرم دوشمه سندن برالکتیریق
فوطوغرافیای حاصل اولیور . صاعقه اصابتیه وفات ایدن
بر آدمک گوکی اوزرنده اوجوارده بولنان بر آغاجک رسمی
گورلمشدر ؛ صاعقه ایله مصاب اولان برکویلنک قوللری
اوزرنده ، آلتنده گیزلندیگی بر قواق آغاجنک یابراقلری و دیگر
بر آدمک ده اوموزنده تا اوده دیوارده آصیلی بولنان بر آت
نعلنک فوطوغرافی مشهود اولمشدر .

Ivoire } فیل دیشی
فیل دیشی } ماده ، فیللرک آلت تدافعیلرندن عبارت اولوب
بونلرک طولی ۳۰ سانترودن ۲ مترویه قدر نخلف ایدر ، ۸۰
کیلو غرام آغرلغنده کیلر بولمشدر . شمعیکی فیل دیشی معمولاتی
ازمنه قدیمه معمولاتنه قیاساً برشی دگلدر . وقتیه بونلردن محاربه
آرا بهلری ، ماصه لر ، تختلر حتی ۱۰ مترو ارتفاعنده هیکلر
اعمال ایدیلو ایدی .

فیل دیشلرینک اڭ مقبولی آفریقاده (گینه) الکاسنده چیقار.
بورانک فیل دیشلری اسکیدجه بیاضلانور : دیگر محللر کی
ایسه صراریر .

اون التنجی باب

— باب نواف —

Papier monnaie آلتون وکوش پاره برینه
قائمہ } تداول ایتمک اوزره، حکومتلرک، خزینہ ده کی آلتون
وکوشلری خارجدہ کی لوازمی تدارکہ تخصیص ایدوب، داخلده
آلیش ویرشده قوللانلق اوزره بر قیمت اعتباریه بی حائر نشر
ایلدکلری یعنی پاره برینه اقامه ایلدکلری کاغدلره دینور .
۱۷۹۰ : ۱۷۹۶ فرانسه ده تداوله چیقاریلان قائمہ لر
او قدر دو شمش ایدی که : بر چفت چیزمه سکز اون بیک فرانقه
قدر چیقمشدر .

Paricide بویله بر جنایت عظیمه مرتکبی
قاتل پدر } رومه لیلر قان روان اولنجیه قدر دو گرواندن
صوگرده ایچی انگرک طولی بر مشین جواله قویه رق صویه آتارلر
ایدی . قدیم مصر لیلر هر طرفنه قملر بوریده رک یعنی قامشلرله

پاره لیهرق برتیکن پیغینی اوزرینه آتار و جالی به آتش ویره رک
 یاقارلردی . آتیه واضع قوانیننه ، انچون بونلر انچون برجزا
 وضع اتمدیگنی صور دقلرنده . بوجنایته احتمال ویره مدیگنی جواباً
 بیلدرمشدر . وقتیه فرانسه ده بوجانیلره مجازات فوق العاده اجرا
 ایدیلوردی . یعنی صاغ بیلگی کس یلوب دیری دیری جاده
 اوزرینه آتیه رق تپه لندیریلور ، و صوگره یاقیلوب کولی هوایه
 صاوریلور ایدی ، شم دیکی فرانسه قانونی موجبینجه بونلر مقتله
 گوملک ایله ، یالین آتاق و باشلرینه برسیاه یاشمق اورتیلی اوله رق
 ایصال ایدیلور .

قار { Neige مقتضای حکمت الهیه دن اوله رق ، هوانک
 } درجه اعتدالی صفر درجه سنه قریب اولدیفی زمان
 یا غمور تیلر ساکن حالنده تشکل ایش صو دامله لری طرزنده
 یعنی قار اوله رق نزول ایدر .

اگر هواروزکاری اولور ایسه ، قار غیر منتظم لقمه لر حالنده
 اینر ؛ فقط هوا تمامیه را کد اولورسه دوشن قار آلتی کوشه لی
 کوکب منتظم شکلتده در . قارک محافظه نباتات حقننده کی تأثیری
 معلومدر . قار نباتاتی صغوقدن حفظ ایدر ؛ وقوه تنبیه یی تزید
 ایله ایلمک بهارده بردن بره نشوونمالرینی موجب اولور .

قره تن { Crétin بلاهت مکمله وسوء تشکل عظیمیه
 } مالک اولوب قیصه بویلی ، کوچک و شقاقلر طرفی

باصیق باشلی ، قیصه ، گنیش برونلی ، قرمزى و چپاقلى گوزلى
بر طاقم آدملىره دینور .

بونلرک جلدی صارى وصولفون و حسیاتلری ، حاسه بصریه
مستئنا اولمق اوزره ، آز تکمل ایشدر ؛ گندیلری حسیاتدن
معری ، پک ایگرنج بر مردارلغه مبتلادر . قره تنک اکثریا ارثی
گبی اولوب ، آچاق و رابط محللرده اسکان سیئه سی اولمق اوزره
قبول ایدیلشدر . بونلره فرانسه نك (واله) وحتی (اورهنی)
(پیره نه) نك طار و منخط وادیلرندە تصادف ایدیلور .

قره قوش } Aigle بوقوش قوت و جسارتی حسیله
امیرالطیور عد ایدیلشدر . هر قوم نزدندە
عقاب نشانه اقتدار صاییلور . اقوام قدیمه دن رومالیلر ، یونانیلر
بوقوشی ژوپیترک ساعیمی برینه قومشاردی . یونانیلر ، رومالیلر ،
اوستریالیلر و نابولئون قره قوشی علامت عسکریه صره سنه ادخال
ایلمشدر .

قطب } Pâle ارض همان بوص بووارلاق بر جسم
اولوب چوجقسلرک طوپاچی گبی گندیلگندن
دور . کره ارضک دونشی بر المانک صاب و چچک طرفدن
کچیرلمش بر ایگنه اطرافندە دونیشتە بکزر . ایشتە کره ارضک
مرکزندن مروری تصور اولنان اومیله محور دینور . ارضک

محور اطرافده بر کره دوری ۲۴ ساعتده وقوعه گلور .
محورک ایکی طرفنه یعنی المایه بگزنند یگمز ارضک صاب
و چچک طرفلرینه قطب دینور . ارضک قطب طرفلری طبقی
الماکی باصیق و دائرة استوا جهتلری براز یایواندر . قطبلردن
شمالده بولنانه (قطب شمالی) و جنوبده بولنانه (قطب جنوبی)
دیرلر .

قلور } Chlore گرک غاز و گرگسه صوده منحل
بولندیغی حالده ، بو عنصر بسیطک مولد المایه فوق الغایه
علاقه کیوبه سی حسیله ، مواد نباتیه و حیوانیه تک اقسام ملونه .
سنی تخریب ایدر . ایشته بو خاصه سنه مبنی صنایعده منسوجاتک
الوانی ازاله ایچون قوللانیلور . هوای نسیمی داخلنه انتشار
ایدن مهلك میاسهلری محو ایتمک ایچون دخی استعمال
ایدیلور . ایدستخانه لره (قلورکلسی) قولنسی ایشته بوسیله مینیدر
قوت الی مرکز } Centripède زیرده قوت عن مرکز
ماده سنه مراجعت بیوریلله .

قوت عن مرکز } Centrifuge بر مرکز اطرافده
دور ایدن هر جسم ، دور ایلدیگی
دائرة مماس اوله رق دیشاری یه آتلیق ایستر . جسمک بویله
دور ایلدیگی دائرة خارجه آتله سنه سبب اولان قوته (قوت

عن المركز (دیرلر . طاشلرک صاپانلردن کمال قوتله آتلهسی
ایشته بوخاصه ایجابندندر .

بر مرکز اطرافنده حرکت ایدن هر جسم ، مرکز
تقریه میل ایدر . بوده قوت الی مرکز دینلن برخاصه دن
نشئت ایدر . حیوانات و طاشلرکی ، کره ارضه مربوط اولیان ،
اجسامک کره ارضک دونمه سنه رغماً سطح اوزرنده طورمه لری
بوخاصه دن ناشیدر . ایشته هر قنغی بر جسم ، دیگرى اطرافنده
دوره باشلارسه : قوت عن مرکزیه خاصه سنه اتباعاً مرکز
تقریه و قوت الی مرکزیه تبعاً محیطدن تبعاً ساعی بولنور .
بر برینه معارض اولان بو ایکی قوتدن نتیجه اوله رق ، جسم
بر حرکت مختلطه ده یعنی بر حرکت دوریه ده بولنور . ایشته
منظومه شمسیه ده وقوعه گلن حال بودر . قمرک ارض و ارضک
شمس اطرافنده دورانی هپ بو ایکی قوتک تأثیر و معارضه سندن
ایلری گلیور .

Conclave } قونقلاو
پایا انتخابی ایچون قاردیناللرک
وقوعه گلان اجتماعه دیرلر . بو صورتله
اجتماع ایدن قاردیناللر ، ایفای وظیفه ایدنجیه قدر خارجه
اختلاط ایدمزلر . بوعادت ۱۲۶۸ سنه سی وفات ایدن پایا
دردنچی (قله مان) ک یزینه انتخاب اولنه جق ذاتک تعیینده وقوعه

گلن اختلاف آرا سببيله، ايشك ايکي سنه سورنجه مهده قالمسندن
ايلري کلسدر خلق، بوندن بزار اوله رق برکون اجتماعده
بونلري ايشه برتجه ويرنجه قدر توقيف ايلشردر.

بوعادتک بدايت وضعنده، قاردينالارک يملکاري نك انواعي
هرگون برمقدار تيزيل اوله رق سکرنجي کوني يالکيز اکمک
وشرايه قدر اينديريلور ايدى.

قهوه } قهوه نك منشي حبشستاندر. شيخ
ابوالحسن على الشاذلى، قدس سره العالى حضرتلري
کچيلرنده قهوه آغاجي يئلرک نشئه دار اولدقلى نه دقتله، کنديلى
استعمال وقوة ابتباهيه سنه کسب يقين ايتدکدن صکره مريداننه -
ده توصيه ده استعجال کوسترمشدر. او آندن اعتباراً بتون شرقه
انتشار ايتمش وبورالردن غربه انتقال ايلمشدر. ۱۶۶۹ سنه سى
سلطنت سنيه نك پارس سفيري، فرانسلره قهوه پيشورده سنى
تعليم ايتمشدر. توتونگده شيعى اوزمانلرده وقوعه گلديگندن،
بو يوزدن قضالر وقوعى حکومت سنيه نك نظر دقتنى جلب ايله
قهوه خانه لرى دفعتله سدايتديرمشدر. ابتدالري فرنک حکيملري
بوکا تهلكه لى برمشروب نظريله باقشلردر. فرانسه اديبه لرندن
مادام (سه وينيه) بونى، « ياقنده کچر برموده » ديه تصوير ايدر.
قهوه هر درلو ظنيانه غلبه چالهرق بوکون حوايج ضروريه منزله

سنه چيتمشدر . فونته بریسی بونك غایت بسیط التأثير برزهر
اولدیغنی سویلش : اوده : (اوت پك آغردر . زیرا ایشته
۸۰ ییلدر ایچیورم) دیه ظریفانه برجواب ویرمشدر .

اوزیدنچی باب

— باب لف —

کاغذ } papier متقدمین کاغدی ییلزلردی : خرما
یاپراقلری ، آغاج قبوقلری ، مشععلی نخسه ،
قورشون لوحه ، گورهك كميك وساره اوزرینه یازیلری
یازارلردی .

نهایت مصرده نشوونما بولان پاپیروس حصیراوتی ویاخود
قوغهلق دنیان قامشك ییراغی اوزرینه رومه لیلرك (Calamus
قالاموس) دیدکلری و بزم شمعی قولاندیغنز قامش قلملره یازار
اولدیلركه فرانسزلرك کاغذ معناسنه اولان (یاپیه) کلمه سی
پاپیروسدن آلتیه اولدیغنی مظلوندر .

مصرک رومه لیلر اداره سنه کچدیگنی متعاقب پاپیروس
ایتالیا و یونانستانده زیاده صرف اولتغه باشلادی . میلاددن
براز ال پاپیروس یرینه ترشه اقامه ایدلدی . ترشه ویاپاپیروس

برینه پاچا وره کاغدی استعمالی اونجی عصر میلادیده در . فقط
کاغذک استعمالنده ترقیات عظیمه ظهوری اون سکزنجی عصرده
وقوعه گلدی .

کاسر اصنام } Scanoelaste میلادک سکزنجی عصرنده
تورمین و مؤخرأ الحاد برینه حکم اولنان
برفرقه نصرانیه درکه بونلر بالجه اصنامی قیرار و عبادت لرینی منع
ایلرلردی . بومذهب ۷۶۶ تاریخنده استانبولده انعقاد ایدن
جمعیت رهابین (قونسیل) ده تصویب ایدلمش ایسه ده مؤخرأ
دیگر جمعیتلرده رد واربایی رفض و الحاد ایله جمعیتدن طرد
اولمشدر . بوسبیله طقوزنجی عصر میلادیده سالکینی گورنمز
اولمشدر . صوگرملری فرانسه نك جنوبنده بولنان (آلپی)
جوارنده تحذت ایدن (آلییروا) و بو همیالی ملحدلردن اولان
۱۴۱۵ سنه سی دیری دیری احراق اولنان (هوس) نام
کسه نك تابعلری ایچنده وساره باش کوسترمشدر .

کتاب مقدس } Bible خرسیتیانلرک معتقد بهی اولان
کتب معلومه نك مجموعنه اطلاق اید-
یلور . بو کتیب « عهد عتیق » و « عهد جدید » نامیله ایکی
قسمه آیریلور . کتب عهد عتیق حضرت موسایه نازل اولان
یش جزؤدن عبارت تورات ایله بعثت عیسی (ع . م) قدر

انبیاء اسرائیلہ نازل اولان آثاری جامعدرکہ جناب داودہ نازل
اولان زبور ایلہ « امثال سلیمان » بوقبیلنددر . عهد جدید ایسہ
قونسیلارک انتخاب ایلدکاری درت انجیل ایلہ حواریون طرفندن
یازیلان آثاری جامعدر .

میلاددن ۲۸۵ : ۲۴۷ سنہ مقدم مصرده حکومت ایلدن
بطلمیوس فیلادلف زماننده عهد قدیم کتابلری یتمش عبرانی
علماسی طرفندن روحیه ترجمہ ایدلمشدر . دردنجی عصر
میلادیده کتب مقدسه کاملاً (سن ژه روم) واسطه سیلہ لاتینجیه
ترجمہ ایدلمشدر کہ کلیسا طرفندن یگانه اوله رق بو ترجمہ
مقبولدر . قرآن عظیم الشان اشبو کتابلر احکامنی نسخ
ایلمشدر .

کیسه } Bisse tile رومه لیلر ۳۶۵ گونی برسنه
اعتبار ایلمشدری . حال بوکہ برسنه یعنی ارضک
شمس اطرافنده بر کره دوری مدتی، بوندن تقریباً ربع کون
زیاده اولدیغندن بونار یخک وضعندن بر مدت صوکره، سنه عادیه
سنه طبیعیه توافق اتمز اولدی . قیصر (یولیوس سزار) بوکا
بر چاره بولمق اوزره اسکندریه هیئتشناسانندن (صوسیترن) ی
گتیرندی . بو عالم سنه نك اوچ سنه ۳۶۵ و دردنجی سنه ۳۶۶
کون اولسنی و برکونی عادی سنه لرده ۲۸ اولان شباطه ضم

ایله ۵۲۹ ابلاغنی قرارلشدیردی. ایسته بودردنجی سنهیه " سنه
کیسه " دیرلر . عصر باشلری مستثنا اولمق اوزره ۴ ایله قابل
تقسیم اولان سنه لر ، سنه کیسه در : ۱۸۹۲ ، ۱۸۹۶ ،
۱۹۰۴ گبی .

کیمیای باطل } Alchimie صرف خیالدن عبارت
اولان و فقط شمذیکی کیمیای صحیحی
تولیده خدمت ایدن ، بو علم باطل ، برچوق زمانلر ، اربانی صنعی
آلتون اعمالنه خادم برا کسیر اعظم و حیاتی الی الابد بقایه صالح
بر (دوائ کل) تحریسیله اشغال ایلشدر . شواشتغال بیهوده ،
انسانیت ایچون بکده بی فائده قالمیهرق ، زاج یاغی ، باروت
و فوسفورک کشفنه واسطه اولمشدر .

کتان طاشی } Amiante قدما آمیانتیه یانماز یاپاغی
نظریله باقهرق ، طرار ، اگیریر ،
یشکیر ، بجهت و سائر نسج ایدرلر و کیرلندکلری وقت بونلری
آتشه آتهرق کیرنی یاقوب ترتمیز آلیرلردی . جسدلری
یاقله جق اموات اکابر ، بو نوع کفنلره صاریلهرق آتشف آتیلور
ویانوب کول اولدقدنصکره بقیه رمادی بوکفندن چیقاریلهرق
صاقسیرلده حفظ ایدیلوردی . زمانمزرده بوندن ییتمزقیل و یانمز
مقبول کاغد یاپیلور . یاقین زمانلرده اطفالیه الایلرینه بوندن

یانغین لباسی اعمال ایدلمشدر . لسانمزده بوکا : کتان طاشی
عربجهده حجر الفیله دیندیگی گبی ایتالیاده چیقان الکابی برنوعنه
(آسبستو) دیرلر .

کواکب ذات الاذئاب } Comètes کواکب ذات
الاذئابک بوگون منظومه
شمسیه مزه تابع و محراقی شمس اولمق اوزره پک زیاده خارج
عن المکرکز قطع مکافی محرکالر اوزرنده دائر اولدقلری اثبات
ایدلمشدر . بوکوا کیدن اکثریسنک حرکت وعودتی . قبل .
الوقوع . صحته قریب بر صورتله حساب و تعیین ایديله بیلیر .
هالی تسمیه ایدیلنی ۷۵ . بر دیگری ۳ بچق . و دیگر بری ده
۶ سنه و ۹ آیده عودت ایدر .

وقتیله بونوع کواکبک وقایع ارضیه سو تأثیری اولدیغی
هربرده ظن ایدیلوردی . بوگون فن بوگی معتقداتی ازاله
ایتدیگی ۱۸۱۱ ده ظهور ایدن کوکب دنباله داره ، منجمین
علامت قحطیه نظر ایتدکاری حالد اوسنهک فیض وبرکتلی
اولسیله وقوعات دخی مسئلهنی حل ایلشدر .

کوزلاک } Lunette عادی گوزله گورینن بر شیئی
یاقدن گوره بیلن کیمسهیه « قصیر البصر »
واوزاقدن گوره بیلنه « مدید البصر » دینلور . بوایکی نقیصه

رؤیتہ گوزلك استیمالی ایله چاره بولمیشدر . قصیر البصر اولانلر
محدب جاملی ومدید البصر اولانلر مقعر جاملی گوزلك قوللا-
نمیدر . مقعر جاملر خطوط شعاعیه نك آچلمه سنی آزالده رق
حدقه عینیه طوغری یاقلاشدیردقلری کبی محدب
اولانلرده . بالعکس یاقلاشمینی تنقیص ایدرک رؤیتده صافیت
پیدا ایدرلر . بونوع گوزلكلرک اختراعی (روز باقون) ه
اسناد اولنور .

دوربین وتلسکوپ دینلن آلات بصریه ایسه اجسامی
بیولمک ویاقلاشدیرمق خاصه سنه مالکدر . بونلرک اختراعی
فلنک گوزلكچیلرندن (متیوس) ویاخود بر محدب وبر مقعر
جامی یان یانه کتیره رک اوینادقلری صروده اوزاغی یاقین گور-
ملری سببیه تصادفاً کشف ایدلمشدر . بوده ۱۶۰۹ سنه سی
وقوعه کلمشدر . بوکشف مهمی ایرته سی سنه حکیم ذوفنون
(غالبه) اکمال ایلشدر . بوگون اعمال ایدیان تلسقویلر، اشیایی
برایکی بیک مثلی بیوک گوسترمک اوزره تقریب ایلکده در .

عادی گوزله گوریله مین اجسام صغیره نی ومیقروب دینلن
حیواناتی کشف وارانہ ایدن آلتلرده اعمال ایدلمش « ومیقرو-
سکوپ — خرده بین » واسطه سیله منکشف اولان بو عالم
طبیعتہ مخصوص (میقرو بیولوژی) اسمنده بر علم حاصل اولمشدر .

کوموش } Argent گوموش پک نادر اوله رق ریر
 زمینده حال صافیتده بولنور ؛ اکثریا
 کوکرت ویا آنتیمون ایله مخلوط اوله رق تصادف ایدیلور .
 آناتولی وروم ایلیده . آوروپانک شمالده یعنی اسوج
 ونوروجده ، روسیهده گوموش معدنلری وارسهده ، الکزنکین
 معدنلر ، آمریقادا (پيرو) و (مکسیقا) ده در . گوموش
 تقریباً یوزده اون قدر باقر ایله خلط اولنهرق . بلاد فتندهده ،
 قیم واسعاری ارايهده یعنی مسکوک اوله رق مبادلا دنده قوللا-
 نیلور . کومشدن وقتيله مجلا آینهلر اعمال ایدیلور ایدی .
 زمانمزد آوانی محاسبه غایت اینجه بر طبقه کوموش ایله
 قایلانمقده در .

کوسکون } sensitive خواص غریبه سی حسیه
 بو آغاجه « شجرة عفت » اطلاق ایتسک
 فرانسزلرک « عفيف آقاسیا » تعبیرلرندن دها خوش دوشر .
 بوگا آزیچق طوقینلور طوقنماز حلقه لی اغصانک بوکلدیگی ،
 فلیزلری بربرینه یاقلاشدیغنی ، یاپراق داللری اوزرنده بولنان
 اوراقنک بربری اوزرینه قیاندیغنی وگندیلرینه طوققان شیدن
 اوزاقلاشدقلرینی گورورز ، آقشاملری گونش غروب ایتدیگی
 ویا بلوط آلتیه گپردیگی زمان دال ویا پراقلرینک ینه چکیلوب
 بوزیله رک طلوع شمسه آجلدیغنی مشاهده ایدیلور . بو خواصه

مبنی بونی شعرده فرنکلر حساسیت ، شفقت و خوفه تمثال
اوله رق استعمال ایدر لر .

soleil } کونش
شمس منظومه سیاراتک مرکزی وارض
ایله برابر سائر سیارده لرك ناظم حرکتیدر . منبع
ضیا و حرارت ورکن حیات عضو تیدر . هیئت شناتک اکثریسی
شمسک گندیسی صلب ، مظلم و مسکون اولسی مختل و اطرافی
بر هوای مزی ایله محیط و شعده دار قیاس ایدر لر . ارضخه اولان
اوزاقلنی ۱۵۲ میلیون کیلومتر ودر . ضیاسی بزه ۸ دقیقه ۱۳
ثانیته واصل اولور . ارضدن ۱۴۰۰ بیک کره بیو کدر .
قوپرنیکدن اول شمسی و سمایی ارض اطرافنده دوتر دیرلردی .
بوگون ارضک سیاره ، شمسک ثابت اولدینی ثابت اولمشدر .
Magie } کهانت
گویا غیبی کشف ایتمک گبی باطل
بر فکر دن عبارتدر .

قرون وسطیده آلوده کهانت اولانلری آوروپاده احراق
ایدرلردی ؛ حال بوکه ترقیات علمیه و مدنییه اوکی بار بار قلعه محل
براقفسزین سحر و کهانت وسائره گبی انسانیته شین اولان شیلری
گندیلگندن محو ایشدر .

Voie lactée } کهکشانشان
لسانمزده بوکا صحن اوغریسی
دیدکاری کبی شمالدن جنوبه اولان استقامتی
حسیله « حاجی بولی » دخی دیر لر . سماده غیر منتظم بیاضجه

برقوشاق گبی گورینن بر جوق کوا کبک هیئت مجموع ۷۰ سنه دیرلر.
یوقوشاغی ترکیب ایدن کوا کب او قدر چوقدر که (هر شیل) هر بر ساعت
نظر فنده نظر کا هندن مرور ایدنلرک عددی ۵۰ بیک تخمین ایتشددر.

— ۵ — اون سکزنجی باب — ۵ —

— باب مهم —

مانیوله } *Levier* مانیوله ما کنده پک مهم بروظیفه
ایفا ایلر : آناختارلر، مقراضلر، کرپدنلر،
جنبزلر، ترازولر گبی عادی ما کنه لر ایله الک مکمل ما کنه لرده
یابسیط و یا مرکب بر مانیوله ترتیندن بشقه برشی دگلدر، ما کنه
حیوانی بیله بر مانیوله ترکیبیدر. مانیوله قوتنک تابع اولدیغی
قوانینی تعیین ایدن آرشیددر.

مبادیء تواریخ } *Ere* وقایع عالمک ضبطی و بولند یغمز
زماندن نه قدر مقدم وقوع بولدیغی
افهامه مدار اولمق اوزره بر طاقم وقایع قدیمه مبدأ اتخاذ ایدلمشدر.
بونلرک مشهورلری تاریخ یهود درکه تقویم قدیم موجبجه میلاددن
۴۰۰۰ سنه اول باشلار. اقوام عیسویه نلک استعمال ایلدکلری
تاریخ میلاد هجرت نبویه دن ۶۲۲ سنه اول بدأ ایلر. قدیم
یونانیلرک اولیمپاد تاریخی میلاددن ۷۷۶ سنه اول؛ رومه نلک
تاریخ تاسیسی میلاددن ۷۵۳ سنه مقدم؛ بابلیلرک تاریخ بخت-
نصری میلاددن ۷۴۷ سنه مقدم بدأ ایدرلر.

شاكر پاشا حضرت تليزىنىڭ نىشر بيوردقلىرى تقويم جديده
ايلى تاسىسىنى توصيه بيوردقلىرى تارىخ مولد، هجرت نبويه دن ۵۱
سنه اول بدا ايلر .

جلال الدين سلجوقىنىڭ وضع ايلديگى تارىخ جلالى هجرتك
۴۷۱ سنه سى رمضاننىڭ اونىدىن بدا ايلر .

مبحث قحف } Phrenologie ۱۷۵۸ سنه سى
تولد و ۱۸۲۸ ده وفات ايدى آلمانيا

اطبائىدىن (غال) ك « دماغ مىلكات روحىه نىڭ قىزاركاھى اولوب
قحف اوزرىندە مشاهدە اولنان كيرتى و چىقنىلر واسطە سىلە
صاحبىنىڭ ميلان واستعداد مختلفە سى تفھىم اولنە بىلور . » دستورى
اوزرىنە تاسىس ايلديگى يىڭى بر علمدر . يعنى قحف قفاطاسى تمامىلە
دماغك بر حفظە سى در ، سطحىنىڭ ھەر بر قىسمى آزچوق جسامتدە
بر امتدادى ، آزچوق بىوكلىگى حاز اولوب ، بوقىسمە عاندا اولان قىسم
دماغك كندى وسعتى نسبتندە انبساطنە دلالت ايلر . مثلاً بر شخصك
قحفنىڭ ھانكى قىسمى حال انبساطە كلوب زيادە جە بر قىمارتى تشكيل ايلرسە ،
بو علم اربابىنىڭ مشاهداتنە نظر آ ، عىنى مھارت ، عىنى فضيلت و ياردائىت
ظاهر اولوب قحفك او قىسمى ستر ايلديگى دماغك مھارت ، فضيلت ،
ردائىت مىلكە سنە مخصوص اولدىغى آڭلا شلىشدور .

بو علمى مىلك مادىون و مذهب جبرىيە موافقدردى دىدە رده
قالقشانلرە قحفيون شويىلە جواب و بر مشلردر . « خير ، موافق
دكلدر ؛ زىرا دماغك ھيئت مجموعە سى و بوكا تبيعاً قحف تربىيە نىڭ
تأثيرىلە دوچار تعديلات اولقدهدر . »

هر حالده محبت قحف حقنده کی نظریات، بعض مشاهدات
ایله اکتساب قوت ایلمکده ایسه ده هنوز تمامیه فنا اثبات حقیقت
ایده مامشدر . بناء علیه تجارب فیه ایله ماهیت حقیقیه سی اثبات
ایدیلنجیه قدر اولسون بونظریه به تمامیه امنیت ایدله ملیدر .

متقابل الاقدام } *Antipode* کره ارض اوزرنده بو -
لندیغمز نقطه دن و مرکز ارض دن

مرور ایتک اوزره تصور اولنان قطره دیگر اوجنده بولنان
آدم ویانقطه به متقابل الاقدام دیرلرکه بویه برقطره ایکی اوجنده
بولنان آدم بربرینه آباق آباغه ککش اولیورلر . فقط فضاده
یوقاریلق و آشاغیلق بولندیغنه ، و بزم بولندیغمز نقطه نك تام
قارشو جهتنده یعنی بزم ایله تام تعبیر حقیقی سی اوزره ، طبان
طبان بولنان برآدمده قوت الی المکرزه تابع اوله رقی آباقری
مرکز ارض استقامتنده طور دیغنه و بزم کبی سمایی، و آنده اولان
کواکبک طلوع، مرور و غروب نی تماشا ایلر . بزم طرفلرده نصف -
اللیل اوراده نصف النهار اولور .

قرون قدیمه و متوسطه ده متقابل الاقدام کیفیتنه اینامازلردی .
حتی قریستوف قولومب آمریقایی کشف ایده جگی سیاحتی
تصویب ایتدیرمک ایچون بونی آکلاتمده پک زیاده مشکلاته
دوچار اولمشدر .

مدارین } *Tropiques* شمسه ارض اطرافنده کی
حرکت سنویه ظاهره سی بین المدارین وقوعه

سیدر . بوسیله بورایه « منطقه حاره » دینور . بومنطقه ده بزم
اقلیمار ده اولدینی گی صغوق و صیحا ق بر برینی تعقیب ایتمز ، مواسم
حصوله گمز . همان حرارت دایما حکمفرما اولوب سنه نك اکثری
قسمی قوراقلق ایله کچر . یاغمور موسمنده ایسه طوفان گی
یاغار .

مد و جذر } *Marée* قمرک مد و جذره تأثیری بوگون
معلوم اولمشدر . ارضنک قمر دیدیگمز
بیکی دگز صولری اوزرنده عمودی بر وضعده بولندینی وقت
صولری جذب ایله بر مقدار قیارتیر . ایشته بو حادیه مد [*Flux*
یاخود *Marée montante*] دیرلر . قمر صولری مد ایستیکی
موضعدن مرور ایستیکدن سوگره صولر ثقل اضافیه لری ایجابجه تزل
ایدر لر که بوگا جذر [*Reflux* یاخود *Marée descendante*]
دیرلر . مد و جذر کیفیتی قمر ارضه دها قریب بولندینی و محاق
وبدر حالنده یعنی شمس ایله اجتماع و مقابله زماننده بولندینی
زمانده ، هرایکی جرم سماوینک تأثیر جاذبه سی برلشدیگندن ،
مد و جذرک ، سائر وقتلردن دها قوتلی اولدینی تدقیق اولمشدر .
صولر تأثیر مد ایله ارتفاع کامله ارتقا ایلدکلرنده برمدت او حالده
قالورلر که بوگا « مد تام *Haute mer* » و جذردن طولانی
صولرک تمامیه چکیلوب برمدت حال سکونده قالدقلری وقته ده
« جذر تام *Bass mer* » دیرلر .

قره دگز ، مرمره ، آق دگز ، خزر دگز گی داخلی

} مستحاثه Fossil اراضی قازلدیغی صورتده بربری
 اوزرینه یلغش اولدقلری پک ظاهر برطاقم
 اراضی طبقه لرینه تصادف ایدیلورکه بونلرک مختلف دورلرده
 اراضی ابتداییه اوزرینه صرهمسبله ییغلدقلری آکلاشیلیور .
 بو طبقه لر دن هر بریسی کره مزک دوچار اولدیغی بر انقلاب
 ارضیدن ایلری گلدیگی و او ائناده او طبقه اوزرینده بولنان بالجه
 حیوانات و نباتاتک محو اوله رق او طبقه طویر اقلری ایچینه
 گوملدیگی گورولمکده در . بوگون نباتات، حیوانات، و سارهدن
 بوبله گوموللرک انقاضندن اله کچنلره منشاء دیرلر .
 طبقه اولاده یعنی دور اوله عائد طبقه ده الحق عضویتلری
 پک ناقص اولان سومکلی بوجک و قبوقلی حیواناته و غایت جسم
 نباتاته تصادف ایدلمکده در . دور ثانی اراضیسنده بر چوق
 بالق و غایت ایری زاحفه لره (سیلان و کرتسکله گی سورینچی
 حیوانلره) تصادف اولنیورسده مملی حیوانلر گورولماکده در .
 دور ثالث طبقه لرینده ذات الثدیله کورلمکده باشلارکه آنلرده
 فیل محمردی، آت بالخی، زرگردان، ایله کیریجی . ات ییهین
 گویش گتیرن حیوانلر و قوشلر دن عبارتدر . دور رابعده
 زمانمز حیوانلری و یا مشاهلری گورینیورسده بو طبقه لره هیچ
 بریسنده انسان مستحاثه سی گورلیور . زیرا بو طبقه لرده انسانک
 یاشامسی امکانشدر .
 مشهور (کوویه) اکثرینک شکلر برر انقاضی قالان
 مستحاثه لری صنف و نوعلر تفریق ایتمشدر .

مقناطیس } Aimante مقناطیس و خاصه و جاذبه سی

تا از منته قدیمه دن بری معلوم ایدی .
معدنلرده دمیر بولندیغی مقناطیسه آکلاشیلور . اطبا
بعض حاللرده گوزه قاچان دمیر قیرتی ویا توزیجی قیقارمق
ایجون مقناطیس قوللاندیغی گبی آفات عصیهده دخی معدنی
لوحه لر حالده بولسان مقناطیس خستهلق اولان یرلره کمال
موفقیتسه تطبیق ایدیلور . موازنت حالده بولسان برابر -
مقناطیسه دایما شماله متوجه بولدیغندن شوخاصه سندن استفاده
ایله بوصله اعمال ایدلمش و بوسایهده سیرسفان تسهیل اولمشدر .

مقناطیسیت } Magnétisme مقناطیسیت ایکیدر .
بری ابره مقناطیسه نك دمیری چکمه -

سنی انتاج ایدن حادثه نك هیئت عمومیه سیدرکه بوگا « مقناطیس
معدنی ویا ارضی » دینور . ایکنجیسی مقناطیس حیوانیدرکه
بر آدمك دیگر بر آدم اوزرنده گرك اللر وسائر حرکاتلر
واسطه سیله وگرکسه یالکز بر امر مخصوص ایله اجرا ایلدیگی
تأییدر ، بونك سبب اولدیغی حادثاتك باشلیجه سی سیرفی المنام ،
اویقو ، حالت بین النوم والیقظه در . اربابنك سوزینه اعتماد
ایدیلورسه مقناطیس حیوانینك تحت تأییرنده بولسان ذات تام
الافکار اوله رقی سائر فی المنام حالده بولور ؛ اووقت افکار
واذهانده بولسان شیلری حل وقرائت ومشاهده ، مسافه بعیده -
ده کی اصواتی استماع ، اصلاطیه انتسابی اولدیغی حالده اجرای
طبابت ، برمرضك محلی تعیین ومداوات مخصوصه سنی تبیین

ایلو ودها بوگا بگزرخیلی ایشلر گوررمش . مقناطیس حیوانی
نظریه سنی ابتدا میدان قویان آلمانیهالی دوقتور مسمردر .
مقناطیسیت مسملکی هنوز دائره علومه داخل اوله مدیسده
بوگون مسمرک کشفیاتنی بکده خیالی اولمدیغنی آکلاشلمشدر :
شوقدر وارکه . حادثات مقناطیسیه ارائه عجایباه یک مساعد
اولدیغندن اکثریا عقائد باطله اربانی وشارکتانلر طرفندن دوچار
تحریف اولمقدهدر .

Les anges ملکر حقنده کی تعریفاتی
ملکر { ارکان حربیه قائم مقاملرندن رفعت یک افندیگ
تحفة الاسلام نام اثر منظوملرندن اقتباس ایلدک :

حقدرد ملکر	جسم لطیفلر
اولمازلر عاصی	ذات شریفلر
آنلرده یوقدر	تأیث وتذکیر
آنلرایدرلر	هر امر وتدبیر
آنلریتمزلر	ایچمز لراصلا
دائم اطاعت	ایلرلر اما
دردی مقرب	سائرلری هم
ارض وسماده	مشغول هر دم
بودرت مقرب	اسمن اسانه
فرض اولدی المق	هر مسلمان
اولکی جبرا	بیل اولدی اول کیم
تبلیغ دینه	وحیه ملازم

نانیسی میکا نیل اولکه داتم
 ارزاقی خازن کارنده قائم
 نالنده اسرا فیل کیم بویولده
 مأمور نفخ صور اولمش اولده
 رابعده عزرا نیل اولدی ای جان
 ارواحی قبضه مأمور اوهر آن

مواسم } Saison کره ارض اوزرنده بهار ، یاز ،

گوز ، قیش دیه درت موسمک حکیم سورمه سی
 یعنی مواسمک اختلافی محور ارضک سطح استوائی اوزنده کی
 میلانیدن نشئت الیمکده در . اگر ارض دور سه نویسنی اجرا
 ایلدیگی انشاده شمس اولان میلانی محافظه ایله ایدی ، اختلاف
 مواسم وقوعه گنز ، اقالیم قطبیه ایدی بوزلرله اورتیلور ، اقالیم
 معتدله ده دائمی بر بهار حکمفرما اولور ایدی ؛ فقط بواقلملرده
 میوه لره کماله ایردیگی گورلمز ، مادرشتانک سطح زمینی ترویج
 ایچون تعطیل ایلدیگی خاصه تنویه و نمیدن محروم قالان
 مزروعاتمزد بهار ابتدای کوردیکمز فیضان مشاهده ایدلمز ایدی .

مولده الحی } vivipare حیوانلر ، صورت تولید -
 لرینه گوره بری یومورطه دن چیقمه

(ovipare) و دیگری جانلی اوله رق طوغرانلر (مولده -

البیضه) دیه ایکی جیم صنفه تقسیم اولنور . بونلره (ذات الثدیا)
 یعنی مملی حیوانلر دینور . یاراسه دن بشقه بتون قوشلر ،
 قیطیسیه ناک غیری جمله بالقار ؛ انگر کدن ماعدا ، بتون زاحفه لر

(یرلرده سورون حیوانلر) هپ یومورطه دن چیقارلر. اینکچی
حالده یومورطه حیوانک قارنده یاریلوب یاورى اوراده ظهور ایدر.
بونى ایضاح ایچون انگرک هر نه قدر جانلی طوغورر سه ده
مه سزدر . نباتات اوزرنده تعیش ایدن فدان تی نام حیوانحق
یازین جانلی طوغور مق و صوک بهار نهایتنده یومورطه دن حاصل
اولمق گبی بر غریبه عرض ایدر . شویاقن زمانلرده باجمله حیوانلک
یومورطه دن چیممه اولدیفی فنا تبین ایتدی . فرق یالکر قولو چقهیه
یا تمقله یومورطه نك آچمله سنده در هر بر میوده بر بیضی حاصل
اولور .

مولد الماء } Hydrogène "صو طوغورتان" ديمك اولان

بوغاز مولد الحموضه دنيان غازيله امتزاج ايدهر ك صو حاصل
ايدر . بونی ۱۷۸۱ سنه سی قاونديش كشف ايتدی . كندیسی
قابل اشتعال و شدتلی بر آلاو ايله يانار . شهرلر ك تنويرينه يارار .
هوادن اون درت دفعه خفیف اولديغندن بالونلری بونكله
طولدیرلر . اجسام معلومه نك ك خفیفیدر .

○✕○ اون طقوزنجی باب ✕○

— باب نوره —

نصف النهار } Meridien قطب اردن كجك وكره ارضى
نصف كره شرقى ونصف كره غربى ديه ايكى به تقسيم ايتك اوزره

برمحلدن مروری تصور اولنان طول دائره سنه دینور . بوگا
 نصف النهار اسمك ویرلمسی شمس بوداره اوزرنده بولندی
 وقت آتیه تصادف ایدن بتون برلرده وقت زوال یعنی نصف نهار
 اوله سندنر . برقطبیدن دیگرینه برخط مستقیم طوتدیره رق
 کیده جک اولان بر آدم نصف النهاری دگیشدیرمش اولماز ، فقط
 شرقدن غربه ویا غربدن شرقه متوجهاً گیتسه هر آیدمده بر نصف
 النهار دگیشدیرر . دیمک که دائره استوا اوزرنده آتیه بیلن نقطه
 عده بجه نصف النهار واردر .

—•••••—
 یکرمنجی باب —

— باب رار —

وافقیز Bathème روحده بوکله نك معناسی غطسدر .
 زیرا اسکی خرسیتیانلر وافقیز اوله جقلری صویه
 طالارلردی ، شرقده بو معامله نك صحت وجوده مضرتی
 یوقدر . وقتیه وافقیز یاسن ایلر ولدیکدن صوگره ویت پرستلردن
 دین عیسوی به دخول ایدنلر برچوق تجربه لراجراسنی متعاقب اجرا
 ایدیلور ایدی . لسانمزده روحه سی عریسندن ده ازیاده متدار
 اولان اشبورسم « تمید » خرسیتیانلغه مخصوص اولدینی وشمدی
 ایسه بونک یگی طوغان خرسیتیان چوجقلرینه اجرا ایدلمکده
 بولندیغی معلومدر .
 کیملرک مدار سرطان ویا جدی ویا خود خط استوا آلتندن حین

مرورنده ایچنده بولنان طائفه ویولجینردن ایلك دفعه کچنلرك صویه
غطسی عادتدر که بوکاده «تعیدمداری» دیرلر .

یکرمی برنجی باب

— باب ها —

Hégir } هجرت نبویه { ع . م }
افضل التحیات افندمن
حضرتلرینک مکّه مکرمه دن مدینه منوره یه نقل و هجرتلری ۸ ربیع
الاول سنه ۱ هجری و ۲۰ ایلول سنه ۶۲۲ میلاد اولوب گونلردن
پازار ایرتسی ایدی .

ایشته بوتاریخ مبدأ سعادت اسلامیان اولدیفی جهتله هجرتک
۱۷ سالنده اجماع اصحاب کرام ایله شهر قمریه حقیقه اعتباریله
برتاریخ وضع بیورلدی که حالا تاریخ هجرت دیه معاملات شرعیه
وسائر مزده قوللانديغمز بوتاریخدر .

فقط هجرت نبویه ربیع الاولده شرف وقوع بولمش ایکن
عربی سنه لرك ابتداسی محرم اولدیفندن مبدأ تاریخ ایکی آیدن
براز اول بدأ ایدر . اوسنه محرم ابتداسی جمعه ایدی .

Air } هوا
هو } هوا قدماتک ظن ابتدیکی گبی بر عنصر
بسیط دکلدر ؛ یوزده ۲۱ قسم مولد الحموضه

۷۹ قسم آزوتدن مرکب بر عنصر مخلوطدر . هوا طبیعتده
بروظیفه مهم اجرا ایدر : حیوانات و نباتاتک حیاته الزمدر ؛

احتراق و بوندن بشقه بر شی اولیان تنفس آنجق هوا ایله اولور . بر انسان ساعتده تقریباً ۶ مترو مکعب هوا صرف ایدر : هوا انتقال صدایه واسطه در . صنایعده قوه محرکه و ناقله مقامنده قوللانیلور : محرك اوله رق استعمالی اونه دئبری معلوم اولدیغندن یلکن سفائنک سوقنده ویل دگر مانلرینک تدویرنده قوللانیلشدر .

حکمدان (غالیله) و بونک شا کردی (توریحیلی) هوانک ثقلتی اثبات ایلدکلرندن « تضییق نسیمی » اصطلاحی فن کتابلرینه گیرمشدر . طولومبه لرده صویک یوقاری جیقمه سی تضییق هواندن نشئت ایلور : قدماک ظن ایتدکلری گبی « طبیعتک خلایه انجذابندن » ایلری کلیور .

Atmosphère } کره ارضی کاملاً
هوای نسیمی } احاطه ایدن سیالات و بخارندن عبارت بر طبقه در . موسیو (بیو) نک قولنه گوزه هوای محیطینک ارتفاعی ۴۰,۰۰۰ متروبی متجاوز دکلددر . وسطی قامتده بولنان بر آدم اوزرینه وقوعه کلن تضییق نسیمی ۱۷۰۰۰ کیلوغرام اولدینی حساب ایدلشدر . بوقدر بریوکک آلتنده ازلیشخزه سبب جسممزرده بولنان مایعاتک مقابله سی ایله موارنت حصوله کله سندندر . هوای نسیمینک سطح ارض اوزرینه اجرا ایلدیکی تضییق کره مزی هر طرفدن ۷۵ سانتیمتره جیوه ویاخود ۱۰ مترو ۲۶ سانتیمتره نچننده احاطه ایتسی فرض

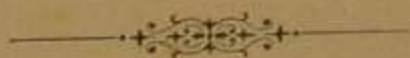
ایدیلان صو طبقه سنک تضیقنه مساویدر . هوای نسیمینک بو ثقلاتی
بارو متروده جیوه، و طولومبه لرده صویک ترغنه اساسدر .
رصدات هیئیه سیارات و بیکارینک (قمر مستثنا اولوق
اوزره) هوای نسیمی ایله محاط و بناء علیه ارض منزله طبعاً مشابه
بولندقلرینی اثبات ایلدور .

هئیت } *Astronomie* کواکبک وضعیت نسبییه ،
اوصاف خارجییه و حرکتلرینک تابع اولدیفی
قوانیندن بحث ایدر بر علمدر . مبدئی ظلمات زمان ایچنده غائب
اولمشدر ؛ فقط حکیم یونانی فیثاغورثدن مقدم بوبابده بک سطحی
معلومات بولنیوردی . فیثاغورث ارضک گندی محوری اطرافنده کی
حرکت یومییه سیله حول شمسده کی حرکت سنوییه سنی اذعان
وس سیارات ایله کواکب ذات الاذنابی منظومه شمسییه ادخال
ایلشددر . (۱۴۰ قبل المیلاد) اسکندریه لی بطلمیوس بوبابده
بر مسلك مخصوص احداث ایتمش و بتون عالمه قبول ایتدیرمشدر .
بطلمیوس مسلكی فیثاغورث مسلكینک تماماً ضدی اوله رق ارضک
مرکز عالمده ثبوتی و بتون کواکبک اطرافنده دورانی فرضیاتندن
عبارت ایدی . اون بشنجی عصر میلادی ده آلمان هیئت شناسانندن
قوپرنیق بطلمیوسک خطیاتی اثبات و فیثاغورث مسلكنی احیا
ایلدی . قوپرنیکک ابداع ایلدیکی بومسلك جدید خلقک علی العمیا
اولان معلوماتنه مخالف کلدیگندن نه قدر مشکلاته تصادف

نگول ابتدیی معلومدر. غالبه مسلك مخصوصنی خلاف وجدان
رد اتمگه مجبور اولدیغی ائنده : « مع ذلك ینه روئیر ! »
دیدیکی مرویدر .

Hi rogliphe } هیهرو غلیف
مصریون قدیمه وبالحا -
صه کهنه لرینک استعمال ایلدکلی ومعاابد

وابدیه عمومیه اوزرلرینه حک ونقل طرزیه استعمال ایتدکلی
« خط تمثالی » دن عبارتدر . هیهرو غلیف اشارت لرینک اساس
وضعی هربری بررکله یعنی اوکله لرك دلالت ایلدیکی شیئی تصویر
ایدن برر رسمدن عبارت ایکن مؤخرآ بوشکلله برر معنای
مجازی دخی ویریلرک یازی هم اشیا وهمده اصواته دلالت ایلر
برحاله کلمشدر . بویازیلر برچوق زمانلر معما وطمسهاندن
عد ایلدیکی حالده زمانمزرده فرانسه علماسندن گنج (شامپولیون)
طرفندن مفتاحی بولنه رق حل وقرائت ایدلمش ومصر قدیمک شو
صورتله لسان وادیاتی احیا اولمشدر .

یکرمی ایکنجی باب

— باب یا —

Anthropophage } یامیاملق
ایسنای جنسک لحمی ایله
متغدی انسان یوقدر . اقوام مدنیهدده انسان

ميلادك ايلك عصر نده رومه حكمدارى بولنان يتوس قدسى،
محاصره ايتديكى زمان بروالده چوجغنى اولديره رك تسكين جوع
ايلشدر ! اقوام وحشيه ده ياميا ملق عقائد باطله وانتقام اوزرينه
مؤسسدر ؛ آمريقا وحشيلرن دن قارايلر اسيرلرني بيرلردى ؛
بولنيزيا قبيله لرن دن برطافنى قربان ايديلن انسانلرى بيرلر ، فقط
هر قبيله كندى قبيله سى خلقنه بومعامله ده بولنديغى كورولما مشدر .

يانار طاغ } Volcan } منظره جهتيه آتشلر بوسكورن
برطاغك تماشاسى قدر عظيم ومحتشم برمنظره

دها بولنه ماز . فقط مناظر ك اك دهاشى ده بودر . اووقت
جوارده بولنان هرشى آلت اوست اولور . قوه دافعه او قدر
شدتليدر كه ، عكس تاثيرن دن يرلرى ييقمق ، تتره تمك ، دگرى
چالقماق ، اك بوكسك طاغلرى دويرمك ، اك محكم شهر وابيه يي
خراب وبوتائيرى بك اوزاق يرلره قدر ايصال ايتك گي اك
متين قىلبرى خجانه كتوره جك حاللر پيدا اولور . ميلادك ۷۹
سالنده (وهزو) وولقانى پومپئى ايله نابولى آراسنده كى (هركو-
لانوم) شهرينى قسماً تخريب وصوگره بوس بتون يوتمشدر . شمديكى
(پوزيجى) شهرينك آلتنده قالان انقاضى ۱۷۱۳ سنه سى برقويى
قازيليركن كهف ايدلشدر . كمال دقتله اجرا ايديلن حفريات
سايه سنده شهر ك حال سابق تماميله معلوم اولدى . حالا اجرا
ايديلن حفريات وتدقيقات اووقت اهاليه سنك ترقيات ومعارفى
حقنده اكتساب معلومه خدمت ايدسه . ده سنده . اك آ

انسان نەشى بولغىنى مان ھې قاچەيە وقت بولدىقلىرىنى اثبات
ايدىر .

دنيانك بىرچوق يىرلەندە عصرلەردىن بىرى سونمىش وحتى
مىلى ئىب ايدىمىش وولقانىلار واردر . بويلەلەرىنىك بىردىنبىرە وىكال
شدەتە كەندىلەرىنى ميدانە قويدىقلىرى يەنى بىر بىطارىيە طوپىك آتەشلىمە
سە بىگىز بىرصدە ايلە فەتەسى آچىلۇب يانارلار (اريتمىش مواد
مەدنىيە) لرى سىل كېي آقتىدىنى ، بەعضىلەرىنىك قاينارصولر ،
دىگەر بەعضىلەرى جامور : كوكورد . هوا ، مشغىل غاز وسارە
فېشقەرتىدىنى كورىلۇر .

آيدىن ولايتىك بىر قىسمى ايلە آزال دىگىزىنىك (يەنى جزائر
بىر سقىد ولايتى) آتەلەرىنىك بەعضىسى وولقانىدرد . وولقانىلارنىك
اسبابى حەقىدە بىك جوق قىل وقال اولمشدر . بوگونكى نظارىيە
اسباب فوران ايلە زلزەلەر وطانلارنىك اسباب حصولى نار مەركىز-
يەن عبارت قىشر ارضى غەيرەمساوى صورتدە قالدېرەرق طانلار
حاصل ايتىدىكى كېي بەعضادە بويلە يوللار بولەرق بىر جىل آتەششان
وبومياندە زلازل خەشە رىسان حاصل ايلر .

ŞİŞLİ CAMİİ KÜTÜPHANESİ	
صوك	
Kitap No.	
Tamim No.	

